

NORGES OFFICIELLE STATISTIK,

UDGIVEN I AARET 1864.

C. No. 4.

BERETNING

OM

SUNDHEDSTILSTANDEN OG MEDICINALFORHOLDENE I NORGE

I AARET 1862.

UDGIVEN AF

DEPARTEMENTET FOR DET INDRE.

(UN RÉSUMÉ STATISTIQUE SE TROUVE PAGE IV).

C. No. 4.

BERETNING

OM

SUNDHEDSTILSTANDEN OG MEDICINALFORHOLDENE I NORGE

I

1862.

UDGIVEN AF

DEPARTEMENTET FOR DET INDRE.

CHRISTIANIA.

TRYKT I DET STEENSKE BOGTRYKKERI

1864.

I n d h o l d.

	Pag.
A. Almindelig Oversigt over Sundhedstilstanden og Medicinalforholdene i hele Riget i Aaret 1862. (Rapport général sur l'état sanitaire et médical du Norvège pendant l'année 1862)	V—XVIII.
B. Beretninger for de enkelte civile Overøvrighedsdistrikter. (Rapports spéciaux pour les différentes Préfectures)	1—119.
I. Christiania By	1.
II. Akershus Amt	9.
III. Smaalenes Amt	13.
IV. Hedemarkens Amt	21.
V. Christians Amt	28.
VI. Buskeruds Amt	35.
VII. Jarlsberg og Laurvigs Amt	42.
VIII. Bratsbergs Amt	49.
IX. Nedenæs og Raabygdelagets Amt	56.
X. Lister og Mandals Amt	63.
XI. Stavanger Amt	68.
XII. Søndre Bergenhus Amt	73.
XIII. Bergens By	80.
XIV. Nordre Bergenhus Amt	85.
XV. Romsdals Amt	89.
XVI. Søndre Trondhjems Amt.	97.
XVII. Nordre Trondhjems Amt.	102.
XVIII. Nordlands Amt	108.
XIX. Finmarkens Amt.	114.
C. Oversigt over Husdyrenes vigtigste Sygdomme m. v. i 1862. (Compte rendu des maladies principales des animaux domestiques &c. pendant l'année 1862	120.
D. Bilag	130—146.
I. Om Diphtheritepidemien i Eidsvold i 1862, af Cand. med. Thoresens Medicinalberetning for samme Aar	130.
II. Sundhedsforskrifter for Hamar, approberede ved Kongelig Resolution af 10de Juli 1862	132.
III. Sundhedsregler for de ringerigske Prestegjelde	133.
IV. Sundhedsforskrifter for Horten, approberede ved Kongelig Resolution af 10de Juli 1862	136.
V. Om Levemaaden m. m. i ytre Sogns Lægedistrikt af Distriktslæge Hammers Medicinalberetning for 1862	137.
VI. Sundhedsforskrifter for Aalesund, approberede ved Kongelig Resolution af 27de September 1862	138.
VII. Om Sundhedskommissionernes Virksomhed i 1862 i Levanger By og Landsogn samt Skogns Prestegjeld af Overlæge Dietrichsons Medicinalberetning	140.
VIII. Om Diphtheritepidemien i Alstahaugs Lægedistrikt i 1861 og 1862 af Distriktslæge K. Hansens Medicinalberetning for 1862	141.
E. Tabeller.	
I. Fortegnelse over de i Norges almindelige Sygehuse behandlede Syge i 1862. (Tableau des malades traités dans les hôpitaux ordinaires de Norvège en 1862).	
II. Fortegnelse over de i Norges Sindssygeasyler behandlede Syge i 1862. (Tableau des malades traités dans les hospices d'aliénés de Norvège en 1862).	
III. Fortegnelse over de af Læger (og fra Sygehusene) anmeldte Dødsarsager i 1862. (Tableau des causes de la mortalité fournies par les médecins).	

Pendant l'année 1862 l'état sanitaire général, et notamment celui des deux diocèses de Tromsø et de Christiania, a été moins bon. La constitution pathologique n'a pas encore eu de caractère bien prononcé. Quant aux maladies épidémiques qui ont le plus contribué à provoquer cet état moins satisfaisant, nous allons citer: la rougeole qui a régné dans le Royaume presque tout entier; la diphtérie qui s'est principalement répandue dans les diocèses de Christiania, de Tromsø, de Trondhjem et de Bergen, et qui doit être considérée comme la maladie la plus maligne de l'année, ainsi que la fièvre scarlatine qui a également gagné plus de terrain que d'habitude. Les maladies inflammatoires ont également été plus fréquentes que pendant les années précédentes, tandis que la fièvre typhoïde s'est à peu près renfermée dans ses limites ordinaires.

En 1862 la mortalité a été plus forte que d'habitude; calculée d'après la population présumée de la fin de l'année, soit 1655283 individus, elle a été de 19,6 sur 1000 (non compris les morts-nés; ceux-ci compris la mortalité a été de 20,9 sur 1000). Les nombres correspondants de l'année précédente étaient de 19,2 et de 20,5. Le nombre des décès a été de 32494, celui des morts-nés de 2180. Le nombre des naissances a dépassé celui des décès de 19666. Parmi 9777 décès dont les médecins ont indiqué la cause, les maladies suivantes en ont provoqué le plus grand nombre; la diphtérie et le croup 1834, la phthisie et les tubercules pulmonaires 1166, la pneumonie 702, la rougeole 661, la fièvre typhoïde 532, la décrépitude 482, la méningite cérébrale 259, la fièvre scarlatine 243, l'hydropisie 243, les maladies cancéreuses 228, la bronchite aiguë 217, l'apoplexie cérébrale 212, la spédalskhed 208, les convulsions 190. Par suite d'accidents malheureux ont encore péri 961 individus, dont la plupart se sont noyés.

Le nombre des hôpitaux était de 43; dans les 36 hôpitaux ordinaires il a été traité 7374 malades, parmi lesquels la mortalité a été de 1 sur 12,4. Dans 8 hospices d'aliénés il a été traité 852 individus.

L'administration médicale du pays se trouvait divisée en 116 districts civils. — Le nombre total des médecins autorisés était de 339. — La vaccination a été pratiquée sur 39333 individus, soit par les médecins, soit par des aides-vaccinateurs, dont le nombre était de 639. Il y avait 501 sages-femmes examinées.

Le nombre des pharmacies était de 56.

A. Almindelig Oversigt

over Sundhedstilstanden og Medicinalforholdene i Riget for Aaret 1862.

Sundhedstilstanden var overhovedet mindre god, om end forskjellig i Landets forskjellige Egne: mindre god saagodt-som overalt i Christiania Stift; ligesaa i Tromsø Stift, hvor den paa flere Steder i Nordlands Amt endog maa betegnes som slet, i Romsdals Amt samt i Bergens By; ogsaa i nordre Trondhjems Amt var Sygeligheden, skjønt mindre end Aaret i Forveien, dog større end sædvanlig. Fra Christiansands Stift, søndre og nordre Bergenus samt søndre Trondhjems Amter betegnes Sundhedstilstanden derimod i Almindelighed som ret god. I det Hele var den bedre i andet Halvaar end i første; dette beror væsentlig derpaa, at de tvende Epidemier, som havde den største Del i Aarets Sygelighed, nemlig Mæslinger og Diphtherit, i de fleste Egne vare mest udbredte i første Halvaar; ogsaa Lungebetændelse forekom meget hyppigere i første end i andet Halvaar, og Influenzaepidemier forekom temmelig udbredt i Februar og Marts. Af andre epidemiske Sygdomme optraadte Skarlagenfeber paa mange Steder i andet Halvaar; Nervefeber havde omtrent den samme Udbredning som i flere foregaaende Aar, medens Kighoste og Blodgang vare mindre almindelige.

Antallet af **Døde** i 1862, nemlig 32494, er i og for sig større end i noget foregaaende Aar i dette Aarhundrede og overgaar endog Aaret 1809, da de Dødes Antal udgjorde 32486; men medens der i det sidstnævnte Aar var et Over-

skud af 12314 Døde over Fødte, var der i 1862 19666 flere Fødte end Døde. Sammenlignet med Middeltallet af Døde i Femaaret 1856—60 viser Aaret 1862, som af nedenstaaende Tabel kan sees, en Forøgelse af de Dødes Antal med 24,69 pCt.; sammenlignet med Antallet af Døde i det foregaaende Aar, der udgjorde 31471, en Forøgelse af 3,25 pCt. og i Sammenligning med det næstforegaaende Aar, 1860, da de Dødes Antal udgjorde 27398, en Forøgelse af 18,60 pCt. Nedenstaaende Tabel viser Antallet af Døde i de forskjellige Stifter sammenlignet med Middeltallet i Femaaret fra 1856—60:

Stift.	Middeltal af Døde i Femaaret 1856—60.	Døde i 1862.	Forøgelse.	Procentvis Forøgelse i	
				1862.	1861.
Christiania	11349	14371	3022	26,63	16,92
Christiansand	4358	4515	157	3,60	18,31
Bergen	4146	4430	284	6,85	17,92
Trondhjem	3668	5009	1341	36,56	33,53
Tromsø	2538	4169	1631	64,26	28,01
Hele Riget	26059	32494	6435	24,69	20,78

Den følgende Tabel viser den procentvise Forøgelse eller Formindskelse af de Dødes Antal i de forskjellige Stifter for hvert af Aarene 1857—62 i Forhold til Middeltallet af Døde i Femaaret 1851—55:

Stift.	Middeltal af Døde i Femaaret 1851—55.	Procentvis Forøgelse eller Formindskelse i					
		1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.
Christiania	10983	+ 2,26	÷ 3,80	+ 10,33	+ 8,37	+ 20,81	+ 30,85
Christiansand	4068	+ 8,11	÷ 0,95	+ 13,50	+ 4,92	+ 26,99	+ 10,99
Bergen	4082	÷ 0,18	÷ 4,34	+ 1,57	+ 5,78	+ 19,77	+ 8,53
Trondhjem	3503	+ 1,74	+ 0,97	+ 4,45	+ 26,95	+ 39,82	+ 42,99
Tromsø	2318	+ 18,59	+ 19,02	÷ 5,18	+ 6,26	+ 40,16	+ 79,85
	24954	+ 4,25	÷ 0,64	+ 7,15	+ 9,79	+ 26,12	+ 30,22

Det vil af disse Lister sees, at i 1862 ligesom i 1861 den største Forøgelse i de Dødes Antal har fundet Sted i Tromsø og Trondhjems Stifter, en Forøgelse, der i 1862, navnlig i Tromsø Stift, er overordentlig betydelig; i Christiania Stift er der ogsaa i dette Aar en betydelig Tiltagen, medens Forholdet i Christiansands og Bergens Stifter derimod er gunstigere end Aaret i Forveien. Dette sidstnævnte Forhold beror rimeligvis for en væsentlig Del derpaa, at den i 1861 herskende meget strenge Mæslingeepidemi i Christiansands og Bergens Stifter ophørte i Begyndelsen af 1862,

medens den i de øvrige Stifter tildels først naaede sin Høide i 1862. Landets store Dødelighed i det Hele maa ligesom i 1861 især tilskrives de herskende Epidemier af Mæslinger og Diphtherit, idet den nemlig ganske fortrinvis træffer Barnealderen; dette vil sees af nedenstaaende Tabel, som viser, hvormange af 1000 Døde der falder paa de enkelte Aldersklasser gennemsnitlig for Tiaaret 1851—1860 og særskilt for Aaret 1862. Til lettere Oversigt er, hvor Overvægten i 1862 udgjør 1,0 eller derover, Tallene trykte med udhævede Typer:

	Hele Riget.		Christiania Stift.		Christiansands Stift.		Bergens Stift.		Trondhjems Stift.		Tromsø Stift.	
	Tiaaret 1851—60.	1862.	Tiaaret 1851—60.	1862.	Tiaaret 1851—60.	1862.	Tiaaret 1851—60.	1862.	Tiaaret 1851—60.	1862.	Tiaaret 1851—60.	1862.
Under 1 Aar	199,3	176,3	185,3	160,5	206,9	187,8	246,8	198,9	162,8	166,3	223,1	206,5
mell. 1-3 -	85,0	126,6	103,3	143,6	92,1	96,1	57,7	96,6	63,2	114,4	66,8	147,3
— 3-5 -	38,5	72,6	47,5	85,0	34,0	51,4	26,3	53,3	33,6	57,9	32,8	90,7
— 5-10 -	39,6	73,8	47,0	80,4	37,7	49,0	27,8	57,8	34,7	72,1	35,7	96,9
— 10-20 -	48,6	59,4	48,3	57,6	54,8	55,8	39,5	48,3	49,8	58,9	53,1	82,3
— 20-30 -	71,4	58,4	65,8	51,4	71,4	72,0	67,7	58,2	75,6	61,3	97,6	64,3
— 30-40 -	68,0	55,7	67,3	53,2	64,3	64,7	67,6	60,9	65,7	54,3	82,1	51,1
— 40-50 -	59,9	50,9	57,9	50,8	59,0	54,5	60,7	56,0	63,1	48,9	64,9	44,1
— 50-60 -	75,4	54,3	72,1	50,1	71,4	62,9	79,0	64,1	85,8	56,9	76,3	45,8
— 60-70 -	109,7	91,6	111,2	91,1	100,4	98,3	111,0	98,9	118,5	102,2	102,9	65,5
— 70-80 -	114,8	103,7	109,2	100,8	115,8	110,7	123,6	130,7	133,7	113,4	95,7	65,9
— 80-90 -	73,7	64,6	70,3	64,9	76,7	81,5	76,9	66,4	91,6	75,2	52,1	30,9
— 90-100 -	15,6	11,7	14,1	10,3	15,0	14,2	15,2	9,7	21,3	18,2	16,4	8,2
over 100 Aar	0,5	0,3	0,5	0,2	0,5	1,1	0,2	0,2	0,6	-	0,5	0,5
uopgivet Alder	-	0,1	-	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-

Tabellen viser ligesom i 1861 saavel for det hele Rige, som for hvert enkelt Stift en Forøgelse i de Dødes Antal i alle Aldersklasser mellem 1 og 20 Aar. Denne Forøgelse er mindst i Klassen mellem 10 og 20 Aar, medens den for de lavere Aldersklasser over 1 Aar er betydelig. Mindst er Forøgelsen i Christiansands Stift, hvor den i dette Aar er sunket for Aldersklassen mellem 1—3 Aar til 4, medens den i 1861 var steget til 36,8; størst er den i Trondhjems og Tromsø Stifter, navnlig i det sidste.

De fleste Dødsfald indtraf i Januar (3379), Marts (3366), April (3197), Mai (2926), Februar (2863), November (2597); de færreste i September (2130), Juli (2281), August (2316), Oktober (2374), Juni (2485), December (2580).

Sygdomskonstitutionen var, ligesom i flere foregaaende Aar, i det Hele lidet udpræget. I Christiania By og Stift vedblev vistnok ligesom i det foregaaende Aar en mere adynamisk Sygdomskonstitution at gjøre sig gjældende, men den

var ikke meget fremtrædende; udenfor Christiania Stift nævnes en adynamisk Sygdomskonstitution kun fra den nordlige Del af Stavangers Amt, søndre Bergenhus Amt, Bergens By (især i andet Halvaar) og enkelte Lægedistrikter i Nordland. De tidlige Vaarmaaneder medførte et større Antal Betændelsessygdomme, men nogen stationær inflammatorisk Sygdomskonstitution nævnes ikke. En katarrhalsk-rheumatisk Sygdomskonstitution omtales især fra Christiansands Stift. Den kjølige Sommer medførte saagodtsom over det hele Land usædvanlig faa gastriske Sygdomme.

Veiriget. Næsten over det hele Land fik man en meget tidlig Vaar; Mai og tildels Juni Maaned var usædvanlig varm og tør; derpaa fulgte, ligeledes over det hele Land, en meget regnfuld og kjølig Sommer; i den søndenfjeldske og vestenfjeldske Del af Landet indtraadte dog paa de fleste Steder allerede i August Maaned varmt og for Høsten tjenligt Veir, medens i Trondhjems og Tromsø Stifter Kulde og

Regn vedblev temmelig længe udover Høsten og forårsagede en navnlig for Høets Vedkommende mislykket Aarsvæxt. Aarets sidste Maaneder omtales fra flere nordlige Egne som usædvanlig milde og behagelige.

Nervfeber (Typhus) angreb omtrent samme Antal og medførte ogsaa omtrent samme Dødelighed, som i de nærmest foregaaende Aar; der anmeldtes nemlig

i 1862 . . .	5169	Angrebne,	hvoraf	532	Døde;
i 1861 . . .	4991	—	—	506	—
i 1860 . . .	4871	—	—	492	—
i 1859 . . .	4683	—	—	462	—
i 1858 . . .	4389	—	—	370	—

Et forholdsvis stort Antal af de Angrebne falder paa Christiania By og Akershus Amt, der ogsaa de 2 foregaaende Aar viste det forholdsvis største Antal Angrebne. Dernæst synes Sygdommen at have haft den største Udbredning i søndre Bergenhus Amt. Sammenlignet med Aaret i Forveien sees den største Forøgelse i Bratsbergs Amt, hvorfra i 1862 et omtrent 3 Gange saa stort Antal Angrebne er anmeldt som i 1861. Større end i 1861 er Antallet af anmeldte Tilfælde ogsaa i Nedenæs og Raabygdelagets, Lister og Mandals, Stavangers, søndre Bergenhus, søndre og nordre

Trondhjems samt Finmarkens Amter; mindre i Akershus med Christiania, Smaalenenes, Christians, nordre Bergenhus og Romsdals Amter; i de øvrige Amter er Antallet omtrent uforandret.

Fra flere nordlige Amter bemærkes det, at Sygdommen i dette Aar udmærkede sig ved fremtrædende Hjernesympotomer, tildels ogsaa ved meget stærkt fremtrædende Exanthem, hvorfor Sygdommen i Nordlands Amt af Almuen blev benævnet Pletfeber.

Nedenstaaende Tabel giver en nøiere Oversigt over Sygdommens Forekomst i de forskellige Egne af Landet:*)

*) Ligesom i foregaaende Beretninger maa det bemærkes, at en og anden Læge kun anfører de Døde i sin Praxis, men ikke det tilsvarende Antal Behandlede; under saadanne Omstændigheder har det, naar alle bekendte Tilfælde skulde indtages i Tabellen, været nødvendigt at opføre de Dødes Antal uforandret ogsaa blandt de Angrebne. Den herved fremkomne Feil udjevnes for en Del derved, at paa den anden Side ikke alle Dødsfald blandt de Behandlede komme til Lægernes Kundskab, ligesom det ogsaa tør forudsættes, at mange af de anførte Tilfælde kun have været lette Abortivtilfælde. Paa det for hele Riget udregnede Dødelighedstorhold vil Feilen derfor neppe være af stor Indflydelse, men vel for en Del ved sammenligningen mellem de enkelte Amter.

A m t.	Folke- mængde ved Udgangen af 1855.	Angrebne.	Angrebne af 1000 Ind- vaanere.	Døde.	Døde af 100 An- grebne.	Lægedistrikt, Prestegjeld eller By, hvor Nervfeber især forekom.
Akershus med Christiania . . .	127770	920	7,2	75	8,2	Christiania 617 Angrebne, 49 Døde. Øvre Romerikes Lægedistrikt 127 Angr., 10 Døde.
Smaalenene	84416	178	2,1	24	13,5	Fredrikstad og Omegn 65 Angrebne, 6 Døde.
Hedemarken	101394	287	2,8	40	14	Hedemarkens Amtsfysikat 155 Angr., 21 Døde. Hamar 37 Angr., 3 Døde.
Christian	115149	182	1,6	17	9,3	
Buskerud	90343	231	2,6	36	15,6	Drammen 124 Angrebne, 18 Døde. Ekers Prestegjeld 44 Angrebne, 5 Døde.
Jarlsberg og Laurvig	73223	105	1,4	26	24,8	Jarlsbergs Landfysikat 84 Angr., 21 Døde. Tønsberg 30 Angr., 8 Døde. Holmestrand 29 Angr., 5 Døde.
Bratsberg	76546	331	4,3	39	11,8	Bratsbergs Landfysikat 221 Angr., 33 Døde.
Nedenæs og Raabygdelaget . .	59112	176	3	19	10,8	Østre Nedenæs Lægedistrikt 85 Angr., 9 Døde.
Lister og Mandal	67370	197	2,9	24	12,2	Lyngdals Lægedistrikt 53 Angr., 9 Døde.
Stavanger	91539	270	2,9	26	9,6	Vestre Ryfylkes Læged. 159 Angr., 15 Døde.
Søndre Bergenhus med Bergen	129275	738	5,7	63	8,5	Ytre Søndhordlands Læged. 171 Angr., 8 Døde. Ytre Hardangers Læged. 84 Angr., 14 Døde. Bergen 154 Angr., 16 Døde.
Nordre Bergenhus	81496	205	2,5	18	8,8	
Romsdal	90283	246	2,7	22	8,9	Søndre Nordmøres Læged. 71 Angr., 4 Døde. Ytre Romsdals Læged. 69 Angr., 5 Døde.
Søndre Trondhjem	96318	367	3,8	40	10,9	Søndre Fosens Læged. 126 Angr., 14 Døde.
Nordre —	73571	234	3,2	23	9,8	Stjørdalens Lægedistrikt 38 Angr., 6 Døde. Midtre Indherreds Læged. 61 Angr., 4 Døde. Fosnæs Prestegjeld 56 Angr., 2 Døde.
Nordland	77587	279	3,6	17	6,1	Brønø Lægedistrikt 60 Angr., 7 Døde.
Finmarken	54655	223	4,1	23	10,3	Lyngens Lægedistrikt 59 Angr., 7 Døde.
Hele Riget	1490047	5169	3,47	532	10,29	

Af 532 opgivne Døde er Kjønnen angivet for 469, hvoraf 241 Mænd og 228 Kvinder. Alderen er angivet for 438

Døde, hvoraf 15 fra 1—5 Aar, 47 fra 5—10 Aar, 125 fra 10—20 Aar, 126 fra 20—30 Aar, 54 fra 30—40 Aar, 25

fra 40—50 Aar, 23 fra 50—60 Aar, 15 fra 60—70 Aar og 8 fra 70—80 Aar.

Af **Barselseber** (Febris puerperalis) opgives omtrent det samme Antal Tilfælde som forrige Aar, nemlig 359, hvoraf 123 endte dødelig (i 1861 opgaves 351 Tilfælde med 103 Dødsfald*). For Stifternes Vedkommende finder den største Forskjel fra det foregaaende Aar Sted i Tromsø Stift, idet der for 1862 kun opgives 21 Tilfælde med 2 Dødsfald, medens der i 1861 opgaves 51 Tilfælde med 19 Dødsfald. Som Døde paa Barselseng ere fra Presterne opgivne 369 (i 1861 opgaves 366), deraf 115 fra 20—30 Aar, 184 fra 30—40 Aar, 66 fra 40—50 Aar, og 4 uden opgivet Alder. Fordeelingen paa de enkelte Stifter af ovenfor nævnte Opgaver er følgende:

Stift.	Efter Prestelisterne døde paa Barselseng.	Af Lægerne		Dødsprocent af de af Lægerne opgivne Tilfælde.
		opgivne Tilfælde af Barselseber.	indberettede Dødsfald af Barselseber.	
Christiania . . .	130	186	63	33,9
Christiansand .	78	55	20	36,4
Bergen	50	48	21	43,8
Trondhjem . . .	54	49	17	34,7
Tromsø	57	21	2	9,5
Hele Riget . . .	369	359	123	34,3

Af de paa Barselseng Døde angive Medicinalberetningerne Dødsårsagen for 153: 123 af Barselseber, 5 af Blødning, 11 af Eclampsii, 1 af Phlegmasia alba dolens, 2 af tilbageholdt Efterbyrd, 2 af Barselmani og 9 af forskjellige andre Sygdomme; desuden 14, hvoriblandt 2 uforløste, efter obstetriciske Operationer, uden at nogen bestemt Sygdom er bleven opgivet. 12 Fødende sees, dels ifølge Medicinalberetningerne, dels ifølge Prestelisterne, at være døde uforløste, deraf 3 i Hedemarkens, 1 i Bratsbergs, 1 i Nedenæs og Raabygdelagets, 3 i Stavangers, 1 i søndre Bergenhus, 1 i Romsdals, 1 i nordre Trondhjems og 1 i Nordlands Amt. Hos 2 af de nævnte Uforløste var der forgjæves anstillet Forsøg paa Forløsning ved Kunstens Hjælp.

Af **Børnekopper** (Variolæ) indtraf som Rester efter en tidligere Epidemii endnu i Aarets første 3 Maaneder i Christiania 8 Tilfælde, hvoraf 1 dødeligt. Fra denne By udbredte Smitten sig til Eidsvold og enkelte andre Steder i

Christiania Stift, hvorfra der tilsammen opgives 80 Tilfælde med 8 Dødsfald, nemlig foruden de anførte Tilfælde fra Christiania, 39 Tilfælde med 2 Dødsfald i Akershus Amt, 3 Tilfælde i Smaalenenes Amt, 2 i Hedemarkens Amt, 27 med 5 Dødsfald i Christians Amt og 1 i Bratsbergs Amt; det sidstnævnte Tilfælde forekom ombord paa et Skib, der laa i Kvarantæne. I Lister og Mandals Amt indtraf 5 Tilfælde ved Smitte fra England, i Stavangers Amt 1 og i Nordlands Amt 2, saa at der for det hele Rige kjendtes tilsammen 88 Tilfælde med 8 Dødsfald.

Vandkopper (Varicellæ) nævnes fra samtlige Landets Overøvrighedsdistrikter, men for det Meste som lidet udbredte. I Hedemarkens Amt forekom de dog meget almindelig fra Marts til Sommeren og medførte af og til dybere, tildels gangrænøse Affektioner af Huden; det samme berettes fra ytre Søndhordlands Lægedistrikt i søndre Bergenhus Amt, hvor under en der herskende Vandkoppeepidemi mange Børn fik gangrænøse Saar med typhøse Febertilfælde. Som Følge af denne ondartede Beskaffenhed er Sygdommen opgivet at have bevirket 9 Dødsfald, nemlig 3 i Hedemarkens og 6 i søndre Bergenhus Amt.

Skarlagenfeber (Scarlatina) var lidet udbredt i første Halvaar, men blev i andet Halvaar epidemisk i mange Egne af Landet. Lægerne have opgivet

i Christiania By og			
Akershus Amt . . .	375	Behandlede,	51 Døde,
i Smaalenenes — . . .	216	—	33 —
i Hedemarkens — . . .	8	—	1 —
i Christians — . . .	76	—	10 —
i Buskeruds — . . .	219	—	36 —
i Jarlsb. og Laurvigs Amt	54	—	10 —
i Nedenæs og Raabygdelagets Amt . . .	11	—	4 —
i Stavangers — . . .	20	—	2 —
i søndre Bergenhus Amt	27	—	1 —
i Bergens By	112	—	12 —
i nordre Bergenhus Amt	35	—	7 —
i Romsdals Amt	12	—	—
i søndre Trondhjems Amt	9	—	—
i Finmarkens Amt . . .	11	—	—

tilsammen . . 1185 Behandlede, hvoraf 167 Døde.

Desuden opgives af Læger fra Christiania 55, fra Akershus Amt 9, fra Jarlsberg og Laurvigs Amt 9, fra Lister og Mandals Amt 1, fra Stavangers Amt 1 og fra søndre Bergenhus Amt 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne. Tilsammen haves saaledes Opgave fra Læger om 243 Døde af denne Sygdom. Diphtherit omtales oftere som Dødsårsag; særskilt Opgave over den sekundære Dødsårsag haves kun for 17 Tilfælde: nemlig Vatersot 7, Diphtherit og Stru-

*) Under de specielle Opgaver for hvert Overøvrighedsdistrikt vil der undertiden findes nogen Uoverensstemmelse mellem Tallene paa Døde af Barselseber, saaledes som de findes angivne under denne Sygdom, og saaledes som de angives i Forbindelse med Opgaverne over Fødte og Døde. I saadanne Tilfælde er der paa det sidstnævnte Sted kun taget Hensyn til de Døde paa Barselseng, som findes opgivne paa Presternes Lister.

behoste 5, Bronchit 2, Angina gangrænosa, Pyæmi og Konvulsioner hver 1 Gang. Som et fremtrædende Symptom omtales fra flere Steder en meget betydelig Svulst i Halskjerterne med Tilbøielighed til Abscesser. Af de Døde vare 95 Mænd og 102 Kvinder; for 46 er Kjønnen ikke opgivet. Alderen er opgivet for 196 Døde, hvoraf 17 under 1 Aar, 109 fra 1—5 Aar, 59 fra 5—10 Aar, 11 fra 10—20 Aar.

Mæslinger (Morbilli) havde ved Aarets Begyndelse epidemisk Udbredning over en stor Del af Landet. Den herskende Epidemii var begyndt i Slutningen af 1860 i Stavangers Amt, og dette Amt er det eneste, hvorfra Sygdommen slet ikke nævnes i Beretningerne for 1862; de sidste Tilfælde indtraf nemlig der om Sommeren 1861. I den øvrige Del af Christiansands Stift samt tildels i Bergens Stift vedblev Epidemien med aftagende Styrke indtil Vaaren 1862; i Christiania, Trondhjems og Tromsø Stifter naaede den derimod paa de fleste Steder først i Løbet af dette Aar sin Høide og aftog derpaa udover Sommeren og Høsten, saa at mere spredte Tilfælde endnu forekom mod Aarets Slutning. I Finmarkens Amt, hvor Sygdommen i 1861 ikke havde vist sig udenfor Tromsø Lægedistrikt, havde den ved Slutningen af 1862 tildels endnu epidemisk Udbredning. I Regelen kom kun forholdsvis faa Tilfælde under Lægebehandling, og nogen Opgave over Antallet af Angrebne kan derfor end ikke tilnærmelsesvis tilveiebringes. Hvor Epidemien i Aarets Løb naaede sin Høide, optraadte den i Almindelighed ikke mildt, og den kan, som tidligere anført, antages at have haft en ikke uvæsentlig Del i Aarets betydelige Dødelighed. I de Egne, hvor der samtidig herskede ondartet Halsesyge, kompliceredes den oftere med denne; ogsaa Kighoste forekom af og til samtidig med Mæslinger hos de samme Individuer. Ialt have Lægerne opgivet 661 Dødsfald af Mæslinger (i 1861 var der opgivet 695), saaledes fordelte paa de forskjellige Overøvrighedsdistrikter:

Christiania By	30 Døde.
Akershus Amt	14 —
Smaalenes Amt	109 —
Hedemarkens —	19 —
Christians —	26 —
Buskeruds —	117 —
Jarlsberg og Laurvigs Amt . . .	73 —
Bratsbergs Amt	34 —
Nedenæs og Raabygdelagets Amt	11 —
Lister og Mandals Amt	2 —
Søndre Bergenhus —	1 —
Bergens By	5 —
Nordre Bergenhus Amt.	10 —
Romsdals Amt	12 —
Søndre Trondhjems Amt	72 —

Nordre Trondhjems Amt	24 Døde.
Nordlands Amt	57 —
Finmarkens —	45 —
tilsammen	661 Døde.

Rimeligvis har det virkelige Antal Døde ialfald i enkelte Amter været flere Gange større. Den sekundære Dødsarsag er opgivet for 68 Døde, nemlig Lungebetændelse 25, Hjernebetændelse (Encephalit og Meningit) 18, Bronchit 11, Diphtherit og Strubehoste 5, Konvulsioner 2, Pleurit, Rosen, Vatersot, Diarrhoe, Tetanus, Marasmus og Otit, hver 1 Gang. De Dødes Kjønn er opgivet for 467, hvoraf 219 Mænd og 248 Kvinder; Alderen for 424, hvoraf 49 under 1 Aar, 246 fra 1—5 Aar, 53 fra 5—10 Aar, 31 fra 10—20 Aar, 29 fra 20—30 Aar, 11 fra 30—40 Aar, 4 fra 40—50 Aar og 1 fra 60—70 Aar.

Kighoste (Tussis convulsiva) var mindre almindelig end Aaret i Forveien; forholdsvis mest udbredt synes den at have været i Christiansands Stift, hvor den især herskede i andet Halvaar og i enkelte Egne optraadte temmelig ondartet; som mere almindelig udbredt omtales den ogsaa fra enkelte Lægedistrikter i Buskeruds, Jarlsberg og Laurvigs, Bratsbergs, Romsdals, søndre Trondhjems og Nordlands Amter. Lægerne have tilsammen opgivet 122 Dødsfald af denne Sygdom (i 1861 opgaves 217), deraf i Christiania Stift 55, i Christiansands Stift 39, i Bergens Stift 3, i Trondhjems Stift 15, i Tromsø Stift 10. Kjønnen er opgivet for 90 Døde, deraf 38 af Mandkjøn og 52 af Kvindekjøn; Alderen for 81, deraf 27 under 1 Aar, 47 fra 1—5 Aar, 5 fra 5—10 Aar og 1 fra 10—20 Aar.

Diphtherisk Svælgbetændelse (Diphtheritis faucium) vedblev ogsaa dette Aar at herske som en meget udbredt og ondartet Epidemii over en stor Del af Landet og har en væsentlig Del i Aarets betydelige Dødelighed. Foruden i Christianias, Trondhjems og Tromsø Stifter, udenfor hvilke Epidemien det foregaaende Aar ikke havde haft synderlig Udbredning, herskede den i 1862 ogsaa temmelig almindelig i Bergens Stift, medens Christiansands Stift fremdeles var forholdsvis forskaanet. I Christiania Stift var Sygdommen i det Hele mere udbredt end i noget foregaaende Aar siden Epidemiens Udbrud (i 1859); i Trondhjems Stift var Epidemien derimod i Aftagende; i Tromsø Stift, der ligesom det foregaaende Aar i Forhold til de andre Stifter var det mest angrebne, var den dog ogsaa mindre udbredt end i 1861. Slaar man diphtherisk Svælgbetændelse sammen med Strubehoste, findes i Lægernes Medicinalberetninger Opgave over 1834 Dødsfald, medens det opgivne Antal Aaret i Forveien udgjorde 1562. Forholdet til samtlige af Lægerne opgivne Dødsarsager i de sidste 3 Aar, saavel for de enkelte Stifter som for det hele Rige, vil sees af følgende Tabel:

Stift.	1862.			1861.			1860.		
	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Dødsarsager.	Procentforhold.	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Dødsarsager.	Procentforhold.	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Dødsarsager.	Procentforhold.
Christiania	795	5075	15,7	485	4256	11,3	261	3166	8,2
Christiansand	72	1030	7	51	1070	4,7	35	1022	3,4
Bergen	265	1361	19,4	89	1479	6,0	39	964	4,0
Trondhjem	255	1364	18,7	424	1200	35,3	243	899	27,0
Tromsø	447	947	47,1	513	933	55,0	120	496	24,0
Hele Riget	1834	9777	18,7	1562	8938	17,4	698	6547	10,7

Fra de forskjellige Overøvrighedsdistrikter haves følgende Opgaver over Angrebne og Døde:

	Antal af Angrebne, der ere opgivne af Læger.	Døde af de opgivne Angrebne.	Antal af opgivne Døde uden Opgave over det tilsvarende Antal Angrebne.	Sum af opgivne Døde.
Christiania By	361	38	12	50
Akershus Amt	701	118	-	118
Smaalenenes —	320	63	-	63
Hedemarkens —	478	144	-	144
Christians —	871	114	10	124
Buskeruds —	527	95	76	171
Jarlsberg og Laurvigs Amt .	393	65	2	67
Bratsbergs —	150	54	19	73
Nedenæs og Raabygdelagets Amt	137	22	9	31
Lister og Mandals —	31	11	-	11
Stavangers —	40	15	-	15
Søndre Bergenhus —	193	65	4	69
Bergens By	177	49	7	56
Nordre Bergenhus Amt	113	36	-	36
Romsdals —	826	125	30	155
Søndre Trondhjems —	243	24	75	99
Nordre —	592	77	28	105
Nordlands —	1500	258	37	295
Finmarkens —	912	152	-	152
Hele Riget	8565	1525	309	1834

De Angrebne, der ere komne til Lægenes Kundskab, ere for største Delen behandlede enten af Lægerne selv eller af deres Medhjelpere; for disse Angrebne viser Dødeligheden sig at have været 17,8 pCt. eller 1 af 5,6. For 1861 fandtes efter de mindre fuldstændige Opgaver, som da havdes, Dødeligheden mellem de Angrebne at have været 15,1 pCt. eller 1 af 6,62, i 1860 fandtes den at være 14,6 pCt. eller 1 af 6,83. Efter en Dødelighed af 17,8 pCt. ville ovennævnte 1834 Dødsfald svare til 10,300 Angrebne.

Sygdommen havde i Akershus Amt (hvor den allerede i 1861 var meget udbredt) samt i Trondhjems og Tromsø Stifter sin største Styrke og Udbredning i første Halvaar; i Bergens By blev den især hyppig mod Aarets Slutning. Dens Optraeden og Væsen skildres i det Hele paa samme

Maade, som i Beretningen for det foregaaende Aar. Ved Behandlingen benyttede Lægerne ligesom da paa mange Steder Medhjelpere og Tilsynsmænd.

Kjønnen er opgivet for 1399 Døde, hvoraf 718 af Mandkjøn og 681 af Kvindekjøen; Alderen for 1221 Døde, hvoraf 80 under 1 Aar, 603 fra 1—5 Aar, 313 fra 5—10 Aar, 182 fra 10—20 Aar, 29 fra 20—30 Aar, 7 fra 30—40 Aar, 3 fra 40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar, 2 fra 60—70 Aar og 1 fra 70—80 Aar.

Kusma (Parotitis) omtales som epidemisk fra Christiania og Bergens Byer, samt fra Smaalenenes, Nedenæs og Raabygdelagets, Lister og Mandals, Stavangers og søndre Bergenhus Amter.

Catarrhalske Sygdomme herskede i Aarets første Maaneder meget almindelig saagodtsom over det hele Land; fra Christiania By, Akershus, Smaalenenes, Hedemarkens, Christians og Buskeruds Amter omtales en Influenzaepidemi som herskende fra Midten af Januar til Marts; ogsaa fra Trondhjem nævnes en Influenzaepidemi i Marts. Samtidig med den ondartede Halsesyge forekom ogsaa dette Aar i mange Egne et usædvanlig stort Antal simple Halsbetændelser.

Lungebetændelse (Pneumonia) var meget hyppigere end i de nærmest foregaaende Aar. Der anmeldtes

i 1857 af 136 Læger tilsammen 2686 Tilfælde,
i 1858 - 156 — — 2736 —
i 1859 - 176 — — 2842 —
i 1860 - 199 — — 2714 —
i 1861 - 214 — — 3627 —
i 1862 - 227 — — 5007 —

eller gennemsnitlig af hver Læge i 1857 omtrent 20, i 1858 omtrent 17, i 1859 omtrent 16, i 1860 omtrent 14, i 1861 omtrent 17, i 1862 omtrent 22 Tilfælde.

I de enkelte Stifter var Forholdet i 1862 følgende:

i Christiania Stift af 124 Læger 3025 Tilfælde, d. e. 24,4 af hver,
i Chr.sands — - 21 — 396 — — 18,9 - —
i Bergens — - 30 — 347 — — 11,6 - —
i Trondhjems — - 32 — 995 — — 31,1 - —
i Tromsø — - 20 — 244 — — 12,2 - —

Af de ovenfor nævnte 5007 behandlede Tilfælde endte 574 Tilfælde dødelig, og til disse Dødsfald maa endvidere lægges 128, hvortil det tilsvarende Antal Behandlede ikke findes opgivet. Det samlede Antal Dødsfald bliver derefter 702, hvoraf 369 i Christiania Stift, 64 i Christiansands Stift, 66 i Bergens Stift, 168 i Trondhjems Stift og 35 i Tromsø Stift. Af 2928 Tilfælde kunne 2106 sees at være indtrufne i første og kun 822 i andet Halvaar. De anmeldte Tilfældes Fordeling paa de enkelte Amter vil sees af nedenstaaende

Tabel, hvorved dog, som i foregaaende Beretninger anført, maa erindres, at denne Sygdom, da den ikke behandles paa Amtskommunernes Bekostning, i Landdistrikterne i Regelen sjeldnere kommer under Behandling end flere af de før omhandlede epidemiske Sygdomme, og at saaledes det af Lægerne opgivne Antal ved denne Sygdom dels endnu mindre end ved flere af de foregaaende svarer til det virkelige, dels kun tilnærmelsesvis kan tjene til Sammenligning mellem de enkelte Landsdele indbyrdes.

	Af hvor- mange Læger opgivet.	Behandlede.	Deraf Døde.	Døde af 100 Behandlede.	
Akershus Amt med Christiania	39	849	92	10,9	Christiania og Aker tilsammen 552 Behandlede, 67 Døde.
Smaalenenes Amt	17	341	44	12,9	
Hedemarkens —	15	404	38	9,4	
Christians —	12	413	22	5,3	
Buskeruds —	16	412	48	11,7	
Jarlsberg og Laurvigs Amt . .	16	417	32	7,7	
Bratsbergs Amt.	9	189	26	13,8	
Nedenæs og Raabygdelagets Amt	11	217	29	13,4	
Lister og Mandals Amt	8	112	17	15,2	
Stavangers Amt	2	67	6	9	
Søndre Bergenhus Amt	8	57	6	10,5	
Bergens By	11	182	35	19,2	
Nordre Bergenhus Amt	7	48	6	12,5	
Romsdals Amt	9	205	44	21,5	
Søndre Trondhjems Amt	17	317	44	13,7	
Nordre — — —	10	533	50	9,4	
Nordlands Amt	10	123	22	17,9	
Finmarkens —	10	121	13	10,7	
Hele Riget	227	5007	574	11,5	

Kjønnen er opgivet for 652 Døde, hvoraf 374 Mænd og 278 Kvinder; Alderen for 590 Døde, hvoraf 67 under 1 Aar, 63 fra 1—5 Aar, 16 fra 5—10 Aar, 26 fra 10—20 Aar, 50 fra 20—30 Aar, 58 fra 30—40 Aar, 80 fra 40—50 Aar, 76 fra 50—60 Aar, 86 fra 60—70 Aar, 58 fra 70—80 Aar, 9 fra 80—90 Aar og 1 fra 90—100 Aar.

Af **rheumatiske Sygdomme** synes i flere Egne de akutte at have forekommet noget hyppigere end i de nærmest foregaaende Aar. Lægerne have opgivet 32 Dødsfald af akut Rheumatisme, hvoraf 16 i Christiania Stift, 2 i Christiansands Stift, 11 i Bergens Stift, 1 i Trondhjems Stift og 2 i Tromsø Stift. Chronisk Rheumatisme var som før meget almindelig.

Koldfeber (Febris intermittens) forekom som sædvanlig kun lidet udenfor Landets Søstæder, hvor fornemmelig paa

Udlandet farende Søfolk kom under Behandling. Af Epidemier forekom ingen betydeligere; paa Hvaløerne indtraf dette Aar kun Recidiver, og paa Øen Bastø i Christianiafjorden kun nogle enkelte Tilfælde; derimod omtales Sygdommen som epidemisk paa 2 fugtige og usunde Steder i Onso Prestegjeld i Smaalenenes Amt. I Frederikstad og Drammen opstode enkelte Tilfælde. For det hele Land opgives ialt 265 behandlede Tilfælde, deraf 156 i Christiania Stift, 77 i Christiansands Stift, 20 i Bergens Stift, 6 i Trondhjems Stift og 6 i Tromsø Stift. Af Dødsfald nævnes kun 1.

Blodgang (Dysenteria) forekom ligesom Aaret i Forveien epidemisk i de Indherredske Lægedistrikter af nordre Trondhjems Amt; Sygdommen vedvarede her en stor Del af Aaret, men var ikke meget ondartet. Den vedblev i Aarets 2 første Maaneder at herske i Soler og Odalens Lægedistrikt af He-

demarkens Amt, og ytrede sig ogsaa om Høsten i samme Lægedistrikt samt i Hedemarkens Amtsfysikat. Meget begrænsede og forbigaaende Epidemier forekom til forskjellige Tider af Aaret i Askims Prestegjeld i Smaalenenes Amt, i Lillehammer med Omegn, og i Drangedals Prestegjeld i Bratsbergs Amt; fra andre Egne omtales kun mere sporadiske Tilfælde. Af Dødsfald opgave Lægerne 45, deraf i Christiania Stift 36, i Bergens Stift 3, i Thronhjems Stift 6.

Diarrhoe og Cholérine forekom i det Hele ikke hyppig; de fleste Tilfælde omtales i Forbindelse med de ovenfor nævnte Blodgangsepidemier i nordre Trondhjems Amt og omkring Lillehammer. I Hammerfest og Vadso indtraf om Sommeren og Høsten temmelig mange Tilfælde, men i Almindelighed var næsten over det hele Land den sædvanlige Sommergastricisme meget lidet fremtrædende.

Skjørbug (Scorbutus) var sjelden; Lægerne have kun opgivet 39 behandlede Tilfælde, hvoraf 8 forekom i Christiania By, 15 i Skedsmo Prestegjeld i Akershus Amt, 7 i Bergens By og 3 i Finmarkens Amt; de øvrige 6 Tilfælde forekom enkeltvis paa forskjellige Steder. 4 Dødsfald kjendtes, deraf 2 i Finmarkens Amt.

For **Syphilis** indlagdes i Rigets 36 paa Sygehuslisten opførte Sygehuse ialt 672 Individuer, hvoraf 291 af Mandkøn og 381 af Kvindeskøn. Dette Antal er lidt mindre end det foregaaende Aar, da der indlagdes 720, og omtrent det samme som i 1860, da der indlagdes 677. Sættes 35 Tilfælde, for hvilke Oplysning om Tilfældenes Natur mangler, ud af Betragtning, oplyses det om de øvrige 637 Tilfælde, at 162 vare primære og 475 konstitutionelle, altsaa et Forhold af de første til de sidste som 1 : 2,9. Dette Forhold er høist forskjellig fra det i det foregaaende Aar, nemlig 1 primært Tilfælde til 12,5 konstitutionelle, men Forskjellen beror væsentlig derpaa, at Opgaverne fra Rigshospitalet og Garnisonssygehuset i Christiania, hvor der behandles et forholdsvis stort Antal primære Tilfælde og hvorfra særskilt Opgave om primære og konstitutionelle Tilfælde tidligere have manglet, i 1862 ere medregnede; sættes disse Opgaver ud af Betragtning, bliver Forholdet af primære til konstitutionelle Tilfælde som 1 : 9. Ved Beregningen af den gennemsnitlige Behandlingstid paa Rigshospitalet ogsaa dette Aar udelades, da særskilt Opgave over de Syphilitiskes Liggedage derfra mangler; lignende Opgave mangler fra Jarlsbergs Sygehus for deres Vedkommende, der ikke have været behandlede for Amtskommunens Regning, samt for Christiansands Garnisonssygehus; for de øvrige paa Sygehusene behandlede Syphilitiske opføres et Antal af 40,786 Forplejningsdage, ved hvis Fordeling paa 420 Udskrevne der udkommer en gennemsnitlig Behandlingstid af 97,1 Dag (det foregaaende Aar 84,1). Af privat behandlede Tilfælde op-

gives tilsammen 356, uden at det i Regelen kan sees, om de have været primære eller konstitutionelle; af disse Tilfælde behandlede 179 i Christiania Stift, 65 i Christiansands Stift, 59 i Bergens Stift, 42 i Trondhjems Stift og 11 i Tromsø Stift.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af

Aaret 1856 . . .	tilsammen	2079
— 1857 . . .	—	2062
— 1858 . . .	—	2087
— 1859 . . .	—	2095
— 1860 . . .	—	2068
— 1861 . . .	—	2096
— 1862 . . .	—	2119
— 1863 . . .	—	2155

Som oftere i tidligere Beretninger bemærket, kan nogen sikker Formening om den spedalske Sygdoms Tiltagen eller Aftagen fra det ene Aar til det andet ikke udledes af de anførte Tal, paa hvilke den tilfældige Opdagelse af tidligere overseede Tilfælde har øvet en betydelig og i de forskjellige Aar forskjellig Indflydelse. Gaar man, for tilnærmelsesvis at kunne anstille en Sammenligning, frem paa den ogsaa i de foregaaende Beretninger anvendte Maade, nemlig til de i et Aar som nye iagttagne Tilfælde endvidere at lægge dem, der i det næste Aar befindes tidligere at have været overseede, og igjen at fradrage dem, der vise sig at have været feilagtig opførte, stiller Forholdet sig for de 7 Aar 1857—1863, for hvilke fuldstændige Lister haves, saaledes: Der opførtes:

Aar	som nye Tilfælde	som tidligere overseede Tilfælde	som feilagtig opførte Tilfælde
i 1857	44	222	7
i 1858	77	163	13
i 1859	110	168	56
i 1860	98	169	46
i 1861	112	173	16
i 1862	120	144	16
i 1863	103	139	25

Beregnet herefter, findes paa den ovenfor omtalte Maade Antallet af nyopstaaede Tilfælde at have været

i 1857	194
i 1858	189
i 1859	233
i 1860	255
i 1861	240
i 1862	234

Af Dødsfald iblandt Spedalske kjendtes:

i 1857	283
i 1858	211
i 1859	206

i 1860	242
i 1861	237
i 1862	208

Som helbredede opførtes i 1862 3 Spedalske. Af de ved Aarets Udgang kjendte 2119 Spedalske forpleiedes 696 i Stiftelser og 1423 udenfor Stiftelser, de sidste saaledes fordelte paa de forskjellige Amter:

Akershus Amt	2
Hedemarkens Amt	9
Christians —	13
Lister og Mandals Amt	3
Stavangers Amt	158
Søndre Bergenhus Amt	296
Bergens By	10
Nordre Bergenhus Amt	397
Romsdals Amt	171
Søndre Trondhjems Amt	88
Nordre — —	87
Nordlands Amt	151
Finmarkens —	38
tilsammen	1423

Af **Svindstot** (Phthisis & Tuberculosis pulmonum) ere anmeldte 1166 Dødsfald, hvilket i Forhold til det hele Antal Tilfælde, hvori Dødssygdommen er opgivet, nemlig 9777, svarer til 11,9 pCt. Dette Forholdstal er mindre end i flere foregaaende Aar: i 1861 var det 12,8, i 1860 14,7, i 1859 12,6 og i 1858 12,5 pCt.; det mindre Forholdstal i 1862 bevirkes væsentlig ved det store Antal Dødsfald af epidemiske Sygdomme, navnlig Diphtherit, hvorom der haves Opgave. Til Oplysning om Forholdet i de forskjellige Stifter hidsættes følgende Tabel:

Stift.	Antal Tilfælde, hvori Dødssygdom er opgivet i 1862.	Opgivne Dødsfald af Svindstot i 1862.	Procentvis Angivelse af Svindstots Hyppighed som Dødsårsag.			
			i 1862.	i 1861.	i 1860.	i 1859.
Christiania	5075	631	12,4	15,6	16,9	12,7
Christiansand	1030	217	21,1	21,5	20,8	18,5
Bergen	1361	118	8,7	7	10,3	9,4
Trondhjem	1364	152	11,1	8,7	9,3	8,9
Tromsø	947	48	5,1	4,5	6,5	7,8
Hele Riget	9777	1166	11,9	12,8	14,7	12,6

Forholdet mellem de enkelte Stifter er forsaavidt det sædvanlige, som Christiansands Stift fremviser det ugunstigste Forhold og derefter Christiania Stift; derimod er Forholdstallet for Trondhjems Stift de to sidste Aar blevet højere end for Bergens Stift; til det lave Forholdstal i Tromsø Stift i de to sidste Aar bidrager væsentlig det store Antal Dødsfald af Diphtherit. Kjønnets er opgivet for 1092 Døde, hvoraf 538 Mænd og 554 Kvinder; Alderen for 973 Døde, hvoraf 14 under 1 Aar, 44 fra 1—5 Aar, 39 fra 5—10 Aar, 105 fra 10—20 Aar, 220 fra 20—30 Aar, 237 fra 30—40 Aar, 149 fra 40—50 Aar, 86 fra 50—60 Aar, 51 fra 60—70 Aar, 27 fra 70—80 Aar og 1 fra 80—90 Aar.

Af **Kræft** (Cancer) ere af Lægerne opgivet 228 Dødsfald (i 1861 opgaves 205).

Over udførte **chirurgiske Operationer** hidsættes nedenstaaende Tabel, ved hvilken det dog maa bemærkes, at de forskjellige Lægers Bedømmelse af hvorvidt en Operation er Omtale værd, ikke altid stemmer overens, samt at de fleste Læger kun anføre, hvor mange Gange de have udført en Operation, men ikke tillige de opererede Individuers Antal. Tabellens Tal bliver derfor at forstaa efter den førstnævnte Angivelsesmaade, undtagen med Hensyn til Paracentese af Underlivet, for hvilken Operation Individernes Antal i Almindelighed har været angivet.

Vigtigere chirurgiske Operationer, udførte i 1862.

Operation.	Rigshospitalet.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Trondhjems Stift.	Tromsø Stift.	Tilsammen.	Anmærkninger.
Amputation af Overarmen	1	-	-	-	-	-	1	
— - Underarmen	-	1	-	1	-	-	2	
— - Laaret	6	2	-	2	1	-	11	
— - Læggen	5	4	-	1	-	-	10	
Exartikulation af Haanden	-	1	1	-	-	-	2	
Amputation eller Exartikulation af Fingre og Tæer eller Led af saadanne	5	22	3	9	10	8	57	Det virkelige Antal meget større, da mange Læger angive at have udført Operationer af dette Slags uden at opgive Antallet. 1 af Benene i Albuledet, 1 af en Del af Underkøjeven, 1 ikke nøiere betegnet.
Resektion	1	-	-	-	2	-	3	

Operation.	Rigshospitalet.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Trondhj.s Stift.	Tromsø Stift.	Tilsammen.	Anmærkninger.
Borttagelse af Brystkjertelen . . .	-	2	2	1.	-	-	5	
— - Læbekræft	-	14	4	3	3	5	29	
— - Kræft i andre eller ikke nøiere betegnede Organer	7	5	8	1	2	-	23	
Borttagelse af andre eller ikke nøiere betegnede Svulster	7	46	10	9	14	7	93	
Borttagelse af 1 eller begge Tonsiller	-	44	-	-	6	-	50	
Borttagelse af Uvula	-	2	-	-	-	1	3	
— - Negle og Operation for indgroet Negl	1	-	-	-	1	-	2	
Borttagelse af en Testikel	-	1	-	-	2	-	3	
Ovariometri	1	-	-	-	-	-	1	Med dødeligt Udfald.
Paracentese af antrum Highmori	-	1	-	-	-	-	1	
— - Brystet	-	1	-	-	2	-	3	
— - Underlivet	2	10	1	-	5	1	19	(Hos mange af disse Individder gjentagne Gange.
Punktion af Hydrops ovarii	1	1	-	-	3	1	6	
Operation for Hygroma patellæ	1	1	-	1	1	-	4	Polypens Sæde ved 14 i Næsen, ved 3 i Øret, ved 3 i Munden og Svælget, ved 3 i Livmoderen, ved 1 i Rectum, ved de Øvrige ikke oplyst.
Polypoperationer	4	18	5	3	4	2	36	
Borttagelse af Uterinfibroid	-	1	-	-	-	-	1	
Underbinding af Arterier	1	2	-	-	1	-	4	1 Gang art. cruralis, 1 Gang arter. radialis, 1 Gang art. ulnaris.
Galvanopunktur for Aneurisma	2	-	-	-	-	-	2	
Operation for Varices	1	-	-	-	-	-	1	
— - Teleangiectasi	4	2	4	-	-	-	10	4 Gange Galvanopunktur, 4 Gange Kauterisation, 1 Gang Bortskjæring og 1 Gang Underbinding.
Tenotomi	5	6	-	1	-	-	12	
Forceret Bevægelse af Led	4	1	-	-	-	-	5	
Gjennemskjæring af Fascier og Ligamenter	3	-	-	-	-	-	3	
Operation for Caput obstipum	-	-	-	3	-	-	3	
— - Platfod	2	-	-	-	-	-	2	
— - Hæremund	1	7	1	7	6	-	22	
— - Sialoma labiale	-	-	-	1	-	-	1	
— - Ranula	-	-	1	1	-	-	2	5 Gange paa Grund af Strubehoste eller Diphtherit, deraf 1 Gang med heldigt Udfald og 4 Gange med dødeligt. 1 Gang paa Grund af fremmed Legeme i Struben med heldigt Udfald.
Tracheotomi	3	1	2	-	-	-	6	1 Gang Radikaloperation, 35 Gange Punktion med eller uden Injektioner; ved 10 Operationer er Fremgangsmaaden ikke angivet.
Operation for Vandbrok	5	14	9	7	8	3	46	med heldigt Udfald.
— - Blodbrok	1	1	-	-	-	-	2	
Enterotomi	-	1	-	-	-	-	1	
Herniotomi	5	2	2	4	-	-	13	4 Gange med heldigt og 7 Gange med dødeligt Udfald; for 2 Operationer er Udfaldet ikke anført.
Lithotriti	-	-	-	1	-	-	1	
Punktion af Vesica urinaria	-	-	-	-	1	-	1	
Udvidning eller Sprængning af Strictura urethræ	2	2	-	-	-	-	4	
Operation for Atresia orificii urethræ	-	-	-	-	1	-	1	
— - Phimosis	1	5	-	2	-	1	9	
— - Paraphimosis	2	1	-	-	2	3	8	
Amputatio penis	-	-	-	1	1	-	2	
Afbinding af inverteret Uterus	-	1	-	-	-	-	1	med heldigt Udfald.
Operation for Fistula vesico-vaginalis	-	-	-	2	-	-	2	
Operation for Atresia vaginæ	-	-	-	1	-	-	1	
— - Ruptura perinæi	-	-	-	1	-	-	1	
Gjennemskjæring af Fistula ani	-	1	-	-	-	-	1	
Øienoperationer:								
Borttagelse af Øieæblet	-	1	-	-	-	-	1	

Operation.	Rigshospitalet.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Trondhj.s Stift.	Tromsø Stift.	Tilsammen.	Anmærkninger.
Extractio cataractæ	17	6	-	7	1	-	31	
Reclinatio —	5	-	3	-	-	-	8	
Discisio —	1	4	-	1	2	-	8	
Cataractoperation, ikke nøiere angiven	-	1	-	-	6	-	7	
Iridektomi	7	14	-	4	6	-	31	
Gjennemskjæring af Muscul. ciliaris	104	-	-	-	-	-	104	
Operation for Strabismus	1	14	-	-	-	-	15	
— - Staphylom	-	2	-	-	4	-	6	
— - Ectropium	-	-	-	1	1	-	2	
— - Blenorrhoea sacci lacrymalis	-	1	-	-	-	-	1	
— - Fistula sacci lacrym.	-	-	-	-	1	-	1	
Punktion af Cornea	-	1	-	-	-	-	1	

Af **obstetriciske Operationer**, der ere blevne udførte af Lægerne, nævnes i Beretningerne, foruden enkelte Extraktioner ved Bækkenendefødsel og 38 Gange kunstig Løsning og Udbringelse af Efterbyrden, endvidere 78 Vendinger, 314 Tangforretninger, 24 Operationer med skarpe eller knusende Instrumenters Anvendelse paa Fosteret, samt 2 Gange kunstig Fremkaldelse af Partus præmaturus. Om disse Operationers Udfald for Moder og Børn berettes Følgende:

Af 78 Vendinger, foretagne hos 77 Kvinder, sees Fosteret ved 20 at være bragt levende til Verden og ved 37 dødfødt; om 21 Fosteres Liv er intet oplyst. Lades de sidste ud af Betragtning, findes for de øvrige 57 Vendinger 64,9 pCt. af Børnene at have været dødfødte. Af Mødrene oplyses det om 55, at de forbleve ilive, om 8, at de døde; om 14 er Udfaldet ikke meddelt.

Af 314 Tangforretninger, foretagne hos 313 Kvinder, angives Udfaldet for Børnenes Liv ved 253; 178 Fostere forbleve ilive og 75 vare dødfødte; efter dette var 29,6 pCt. af Børnene dødfødte. Om 251 Mødre oplyses det, at de forbleve ilive, om 18, at de døde; om 44 er intet oplyst.

Blandt 24 Operationer med skarpe eller knusende Instrumenter paa Fosteret vare 14 Perforationer, 1 Kephaltripsi (med forudgaaende Perforation) og 9 Embryotomier. 13 Mødre forbleve ilive, 8 døde og om 3 er intet oplyst.

Efter de 2 foretagne kunstige Fremkaldelser af Partus præmaturus forbleve baade Mødre og Børn ilive.

Antallet af **Fødte** (Dødfødte uberegnete) i Aaret 1862 udgjorde, ifølge de til Tabelkontoret fra Presterne indkomne Opgaver over Fødte og Døde, ialt 52160, hvilket er 2636 flere end i 1861, men 914 færre end i 1860. Hvor stor Del af det hele Antal der falder paa hvert enkelt Stift, vil sees af nedenstaaende Tabel, hvor ogsaa Forholdet mellem ægte og uægte fødte Børn, Tvilling- og Trillingfødsler samt Dødfødte i ethvert af Stifterne findes angivet:

Aar 1862.	Fødte (Dødfødte uberegnete).			Tvillingfødsl.	Trillingfødsl.	Dødfødte.			Der kom 1 uægte Barn paa følgende Antal Fødsler (Dødfødte medregnede).	Dødfødte forholdt sig til levende Fødte som *)
	ægte.	uægte.	Tilsammen.			ægte.	uægte.	Tilsammen.		
Christiania Stift	21570	1840	23410	297	5	906	115	1021	12,5	1 : 22,9
Christiansands Stift	7742	271	8013	96	2	282	17	299	28,9	1 : 26,8
Bergens Stift	7240	462	7702	121	-	314	29	343	16,4	1 : 22,5
Trondhjems Stift	6666	950	7616	87	-	240	53	293	7,9	1 : 26
Tromsø Stift	4951	468	5419	67	2	203	21	224	11,5	1 : 24,2
Hele Riget	48169	3991	52160	668	9	1945	235	2180	12,9	1 : 23,9

*) De dødfødte uægte Børn forholdt sig til de levende fødte uægte Børn som:

Christiania Stift	1 : 16
Christiansands Stift	1 : 15,9
Bergens	1 : 15,9
Trondhjems	1 : 17,9
Tromsø	1 : 22,3
Hele Riget	1 : 17,0

Forholdet 1 uægte Barn paa 12,9 Fødsler er 0,9 gunstigere end for det foregaaende Aar, da det var 1 : 12, og ligesaa Forholdet 1 Dødfødt paa 23,9 levende Fødte 0,7 gunstigere end Aaret forud, da det var 1 : 23,2. Til Sammenligning med et noget længere Tidsrum hidsættes i nedenstaaende Tabel de samme Forhold, udregnede for Femaaret 1856—60:

Stift.	I Femaaret 1856—60	
	kom der 1 uægte Barn paa følgende Antal Fødsler (Dødfødte medregnede)	forholdt Dødfødte sig til levende Fødte som
Christiania	11,11	1 : 23,48
Christiansand	27,77	1 : 24,15
Bergen	15,39	1 : 20,32
Trondhjem	6,79	1 : 22,86
Tromsø	9,94	1 : 23,95
Hele Riget	11,60	1 : 23,00

Det vil heraf sees, at Forholdet med uægte Børn i 1862 stiller sig gunstigere saavel for hvert enkelt Stift, som for hele Riget. Der viser sig dette Aar den samme Forskjel mellem de enkelte Stifter, som i det nævnte Femaar, idet Forholdet mellem uægte og ægte Børn i Christiania og Tromsø Stift nærmer sig det for hele Riget gjældende, hvorimod Antallet af uægte Børn i Bergens og navnlig i Christiansands Stift er forholdsvis langt mindre, i Trondhjems Stift langt større end i Riget i det Hele taget. Med Hensyn til Dødfødte stiller Forholdet sig i Christiania Stift ugunstigere i 1862 end i det nævnte Femaar, i Christiansands, Bergens og Trondhjems Stifter og samlet for hele Riget derimod gunstigere; i Tromsø Stift omtrent uforandret.

Antallet af **Døde** i ethvert af Stifterne og det hele Rige siden Aaret 1853 vil sees af følgende Tabel:

	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.
i Christiania Stift	12667.	10035.	10934.	10931.	11231.	10566.	12118.	11902.	13269.	14371.
i Christiansands —	4139.	3785.	4117.	4477.	4398.	4029.	4617.	4268.	5166.	4515.
i Bergens —	3878.	3930.	4436.	4284.	4075.	3905.	4146.	4318.	4889.	4430.
i Trondhjems —	3594.	3292.	3571.	3131.	3564.	3537.	3659.	4447.	4898.	5009.
i Tromsø —	2113.	2270.	2304.	2521.	2749.	2759.	2198.	2463.	3249.	4169.
	26391.	23362.	25362.	25344.	26017.	24796.	26738.	27398.	31471.	32494.

Overskuddet af levende Fødte over Døde var efter ovenstaaende Angivelse 19666 eller 1613 flere end i det foregaaende Aar, da det udgjorde 18053, men 6010 færre end i 1860, da det udgjorde 25676. I hvert af Aarene 1856—62 kom der paa hvert 100 levende Fødte følgende Antal Døde:

i 1856	52,46
i 1857	51,83
i 1858	47,99
i 1859	49,01
i 1860	51,62
i 1861	63,55
i 1862	62,30.

Lægges Overskuddet af Fødte over Døde i Aarene 1856—1862 til den ved sidste Folketælling fundne Folkemængde ved Udgangen af 1855, nemlig 1490047 skulde Folkemængden, uberegnede Ind- og Udvandrede, ved Udgangen af 1862 udgjøre 1655283. Mortalitätsprocenten, beregnet efter denne Folkemængde, bliver 1,96 eller et Forhold af mellem 19 og 20 Døde for hvert Tusinde Mennesker, som levede ved Aarets Udgang. Forholdet i 1861 var = 1,92, i 1860 = 1,69, i 1859 = 1,68, i 1858 = 1,59, i 1857 = 1,69, i 1856 = 1,68. Lægges de levende Fødte i 1862 til den beregnede Folkemængde ved Udgangen af 1861 — 1635617 + 52160 =

1687777 — bliver Mortalitätsprocenten 1,93 eller et Forhold af noget over 19 for hvert Tusinde Mennesker, som levede i Aarets Løb *). Medtages Antallet af Dødfødte, bliver Mortalitätsprocenten efter den første Beregningsmaade 2,09 og efter den anden 2,05.

*) Ifølge de af Indre-Departementet udgivne Femaarsberetningers sammenholdte med andre officielle Kilder udgjorde Antallet af de i Aarene 1856—62 til Amerika Udvandrede 30085. Fratrækkes dette Beløb fra den ovenfor beregnede Folkemængde ved Udgangen af 1862, faaes tilbage 1625198, hvilket rimeligvis nærmer sig mere den virkelige Folkemængde ved Aarets Udgang, idet man vel, uden at begaa nogen stor Feil, kan antage, at Indvandringen holdes i Ligevægt af den øvrige Udvandring. Mortalitätsprocenten, beregnet efter denne Folkemængde, bliver 1,999. I Aarene 1856—61 beløb ifølge samme Kilder de til Amerika Udvandrede Antal sig til 24985, hvilket, naar det trækkes fra Summen af den beregnede Folkemængde ved Udgangen af 1861 og de i 1862 levende Fødte giver 1,662792, hvorefter Mortalitätsprocenten bliver 1,95.

Af **rets-medicinske** Forretninger kunne sees at være udførte 160, hvoriblandt 95 Obduktioner og Synsforretninger af Døde. En Oversigt over deres Gjenstande samt over deres Fordeleling stiftsvis indeholdes i følgende Tabel:

Sammendrag af Lægernes Indberetninger om i 1862 udførte rets-medicinske Undersøgelser.

Stift.	Undersøgelser af Døde betræffende nyfødte og spæde Børns Dødsmaade				Undersøgelser af Levende til Bestemmelse af					Undersøgelser og Erklæringer i anden Anledning.	Forretninger, som paa Grund af manglende Oplysninger ikke nøiere kunne klassificeres.	Tilsammen.
	Selv mord, Død ved Ulykkestilfælde, Drab og Mord, eller pludselig Død af anden Aarsag.	i Anledning af formentlig Foster morder samt Fødsel i Dølgemaal.	i Anledning af formentlig Ihjelliggen i Søvn.	uden angiven Anledning.	Svangerskab, forudgaaet Fødsel osv.	Voldtægt.	anden Mis-handlings Beskaffenhed og Følger.	Legemlig Helbredsforfatning iøvrigt.	Sindstilstand.			
Christiania	12	25	2	2	7	1	5	14	3	1 ¹⁾	9	81
Christiansand	6	4	2	-	1	-	1	2	1	3 ²⁾	-	20
Bergen	1	8	1	-	2	-	-	1	-	1 ³⁾	-	14
Trondhjem	11	5	2	-	1	-	-	1	-	-	4	24
Tromsø	10 ⁴⁾	2	1	1	2	1	1	3	-	-	-	21
Hele Riget	40	44	8	3	13	2	7	21	4	5	13	160

¹⁾ En Erklæring i Anledning af en Fødselshjelperskes Forhold ved en Fødsel. ²⁾ To paa Forhørsakter grundede Erklæringer, den ene angaaende en ombord i et Skib afdød Dreng, den anden angaaende et formentlig ihjelliget Barn; en Erklæring om Fyrstikers Giftighed. ³⁾ En Erklæring angaaende Skadeligheden af nogle af en Kvaksalver anvendte Midler. ⁴⁾ I et Tilfælde tillige chemisk Undersøgelse af Indvoldene.

Vaccinerede. I de til Tabelkontoret fra Presterne indkomne Opgaver findes opført for hele Riget 36414 Vaccinerede (i Aarene 1861, 1860 og 1859 henholdsvis 37222, 37775 og 47214); ifølge Embedslægernes Indberetninger var Antallet 39333 (i 1861, 1860 og 1859 henholdsvis 39242, 40275 og 48704).

Af de nævnte Hovedsummer falde paa de enkelte Stifter:

	Efter Presternes Opgaver.	Efter Lægernes Opgaver.
Christiania Stift	17150	19221
Christiansands —	6257	6432
Bergens —	4867	5480
Trondhjems —	4874	4783
Tromsø —	3266	3417
	36414	39333

Sygehuse. Et nyt Amtssygehus for Romsdals Amt, beliggende ved Molde, toges i Løbet af dette Aar i Brug istedetfor det som Amtssygehus midlertidig benyttede gamle Reknæs Hospital. Ialt fandtes, naar et i Østerrisøer indrettet Sygelokale medregnes, 43 Sygehuse, nemlig den kliniske Undervisningsanstalt Rigshospitalet, 5 Hospitaler for Spedalske, 5 militære Sygehuse, 18 Amtssygehuse, 11 kommunale Bysygehuse, samt 3 mindre Sygehuse i Nordland og Finnmarken, der kun benyttes i Fisketiden. Ved Rigets Strafanstalter fandtes derhos særskilte Sygeafdelinger. Antallet af Sindssygeasyler var 8, nemlig 1 Stats-Asyl, 6 kommunale Asyler og 1 privat; det sidste, der er beliggende i Bergen og tilhører den autoriserede Læge ved Bergens kommunale Sindssygeasyl, Rosenberg, fik i Aarets Løb kongelig Autorisation, efterat det det foregaaende Aar midlertidig var bleven autoriseret af vedkommende Overøvrighed; den stærke Trang til Asylplads havde allerede i 1860 bevirket, at den nævnte Læge modtog i privat Forpleining endel Syge, der forgjæves vare søgte indlagte paa Asylet, og da disses Tal hurtig tiltog, blev den midlertidige Autorisation af det for dem indrettede Lokale nødvendig.

Af **Apotheker** aabnedes 2 nye, det ene i Thronhjems, det andet i Namsos. Antallet var derefter 56, af hvilke 39 med reelt Privilegium, 16 med personligt Privilegium og 1, der er privilegeret Rigshospitalet som saadant.

12 **examinerede Læger** udgik fra Universitetet. Antal-

let af autoriserede Læger var ifølge Fortegnelsen derover for Aaret 1862 ialt 339, hvoraf 4 havde stadigt Ophold i Udlandet.

4 **Pharmaceuter** bestode den pharmaceutiske Examen.

Jordemoderexamen toges af 22 Fruentimmer ved Skolen i Christiania og af 11 ved Skolen i Bergen.

Ifølge vedkommende Embedslægers Indberetninger fandtes i Landet tilsammen 501, dels ansatte, dels privat praktiserende Jordemødre, hvoraf 231 i Christiania Stift, 40 i Christiansands Stift, 87 i Bergens Stift, 90 i Trondhjems Stift, 53 i Tromsø Stift.

Hjelpevaccinatorernes Antal udgjorde 639, hvoraf 210 i Christiania Stift, 97 i Christiansands Stift, 116 i Bergens Stift, 114 i Trondhjems Stift, 102 i Tromsø Stift.

I det Følgende findes den i ovenstaaende Generalberetning for hele Riget givne Oversigt udførligere fremstillet for hvert af Rigets Overøvrighedsdistrikter; i tre Beretningen vedføjede Tabeller vil derhos findes et Sammendrag af Op-gaverne over de i Rigets offentlige Sygehuse og i Sindssygeasylerne behandlede Syge, samt af de af Lægerne (og fra Sygehusene) anmeldte Dødsaaarsager. Ligeledes er vedføjet en — efter de ifølge Indre-Departementets Cirkulære af 23de April 1858 fra Dyr lægerne indkomne Beretninger — affattet Oversigt over Sundhedstilstanden blandt Husdyrene i 1862, samt de i Indholdsfortegnelsen opregnede Bilag.

B. Beretninger

for de enkelte civile Overövrighedsdistrikter.

I. Christiania By.

Sundhedstilstanden i 1862 var mindre god end sædvanlig, skjønt noget bedre end i 1861; Sygeligheden var især forøget i Aarets 2 første og 4 sidste Maaneder, derimod forholdsvis ubetydelig fra Marts til August. Til den større Sygelighed i Maanederne Januar og Februar bidrog, foruden de fra det foregaaende Aar herskende Nervefeber- og Mæslingeepidemier, en meget udbredt Influenzaepidemi; fra September til Aarets Udgang skyldtes Sygeligheden væsentlig Nervefeber og Skarlagensfeber.

Dødelighed. Ifølge de af Presterne indgivne Fødte- og Døde-Lister døde der i Aarets Løb i Alt 1385 Individuer, hvilket er 12,8 pCt. mindre end Aaret i Forvejen, da der døde 1588, og 9,7 pCt. mere end i 1860, da der døde 1263.

Til Dødelighedens Bestemmelse kan for dette Aar benyttes Resultaterne af en den 31te December 1863 foretagen Tælling af Byens Indbyggere, efter hvilken disses Antal da udgjorde 55125. Sættes de Ind- og Udflyttede i 1863 ud af Betragtning, og drages Overskuddet af Fødte over Døde i 1863, hvilket Overskud ifølge Presteopgaverne udgjorde 615, fra det ovennævnte Folketal, har Befolkningen den 31te December 1862 udgjort 54510. Efter dette Folketal har Dødeligheden i Christiania i 1862 udgjort 25,4 af 1000.

Om de Dødes Alder og Dødsfaldenes Fordeling paa de forskellige Maaneder give Opgaverne følgende Oplysninger:

Af 1383 Døde (for 2 af de ovenfor nævnte 1385 kjendtes ikke Alderen) vare i Aldersklasserne:

	under 1 Aar.	mellem 1—3.	mellem 3—5.	mellem 5—10.	mellem 10—20.	mellem 20—40.	mellem 40—60.	over 60 Aar.
	311	238	101	91	59	217	182	184
eller pCt.	22,5	17,3	7,2	6,6	4,4	15,6	13,1	13,3

Af det hele Antal Dødsfald indtraf i

	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
	146	110	127	122	101	101	80	94	87	145	117	155.
eller pCt.	10,54	7,94	9,17	8,81	7,29	7,29	5,78	6,79	6,28	10,47	8,45	11,19

Den adynamiske **Sygdomskonstitution** var fremdeles den fremherskende, dog meget mindre end i de to foregaaende Aar, idet Betændelsessygdommene atter i dette Aar begyndte at gøre sig mere gjeldende, navnlig fra Februar til Mai. I Januar og Februar var, som før anført, catarrhalske Sygdomme meget hyppige, medens de gastriske Sygdomme i det Hele forekom sjelden. (A. Conradi, „Sygdomsforholdene i Christiania i Aaret 1862“, Norsk Magaz. for Lægevidenskaben XVII Bind, Side 889). Til Belysning af de vigtigste epi-

demiske Sygdommes Forekomst i Aaret hidsættes følgende tabellariske Fremstilling, der i det Væsentlige er gjengivet efter de til det medicinske Selskab fra Byens Læger indkomne Maanedslister over epidemiske Sygdomstilfælde. For Lungebetændelses og Nervefebers Vedkommende er til disse Meddelelser endvidere føiet Opgaver fra Rigshospitalets medicinske Afdeling samt fra Garnisonssygehuset. De i Parenthes anførte Tal ved de nævnte to Sygdomme angive de paa Rigshospitalet faldende Tilfælde.

	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
Nervefeber	603 (247)	75 (28)	51 (21)	39 (16)	33 (15)	22 (6)	14 (8)	32 (12)	55 (18)	96 (37)	80 (34)	41 (17)	65 (35)
Simpel Feber	421	54	45	28	37	24	14	17	39	52	49	39	23
Barsel-feber	16	1	1	2	2	-	2	1	1	-	4	-	2
Børnekopper	7	5	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vandkopper	106	9	4	7	2	4	2	1	7	9	23	14	24
Skarlagensfeber	338	-	-	-	-	-	4	3	24	35	131	83	58
Mæslinger	191	72	21	6	10	20	9	9	19	11	11	3	-
Rosen	89	11	6	5	8	6	4	4	4	8	12	11	10
Kighoste	194	18	14	7	4	7	4	11	16	14	35	22	42
Strubehoste	23	7	1	2	1	1	-	-	-	2	4	3	2
Diphtherit	285	16	23	20	23	15	21	10	15	31	57	38	16
Kusma	74	1	2	-	-	-	-	-	-	-	5	20	46
Catharrhalske Tilfælde	2732	417	726	332	194	136	52	62	68	113	206	215	211
Lungebetændelse . . .	497 (122)	39 (13)	59 (15)	62 (19)	81 (19)	51 (15)	30 (7)	36 (11)	26 (5)	10 (4)	33 (3)	30 (6)	40 (5)
Akut Ledderhenmatm.	78	11	11	7	4	6	6	2	3	5	6	15	2
Koldfeber	28	2	2	1	5	6	1	1	1	4	4	1	-
Diarrhoe og Cholerae	859	63	41	55	56	58	71	53	85	109	99	63	106
Blodgang	13	1	4	3	2	-	-	2	-	-	1	-	-
Antal anmeldende Læger i hver Maaned:		24	24	24	20	21	14	13	16	22	26	22	18

Nervefeber var mindre hyppig end i de to foregaaende Aar, men havde fremdeles, naar Sommermaanederne undtages, en temmelig betydelig Udbredning. Paa Rigshospitalets medicinske Afdeling — deri indbefattet den i Hammersborgs Skolebygning det foregaaende Aar oprettede Underafdeling — indlagdes 247 Tilfælde (Aaret i Forveien 454); i Byens Sygehus indlagdes 2, paa Garnisonssygehuset 33 Tilfælde; i Christiania Tugthus indtraf 9 og i Bods-fængslet 3 Tilfælde. Som behandlede ude i Byen anmeldtes til det medicinske Selskab af Lægerne 323 Tilfælde, og det hele kjendte Antal bliver derefter 617] (i 1861 var det kjendte Antal 997, i 1860 var det 874). Af ovenstaaende Liste, der viser Tilfældenes Fordeling paa Aarets forskjellige Maaneder, sees det, at Sygdommens Hyppighed har været i jevn Aftagen fra Januar til Juni, derpaa atter tiltagende til September, i hvilken Maaned det største Antal Tilfælde er kommet under Behandling; i November og December, og især i den førstnævnte af disse Maaneder aftog Antallet atter betydelig. Af 381 Tilfælde forekom 131 i første Fattiglægedistrikt, 71 i andet, 103 i tredie, 22 i fjerde og 54 i femte. Paa Rigshospitalet døde 25 for Nervefeber indlagte Syge, hvilket i Forhold til de Udskrevnes Antal (243) svarer til 1 af 9,7 eller 10,3 pCt. De til det medicinske Selskab anmeldte Tilfælde vise en Dødelighed af 4,1 pCt. eller 1 af 24,5*). Efter de af Lægerne afgivne Dødsanmeldelser

*) Som i foregaaende Beretninger anført, ere i det medicinske Selskabs Lister kun Sygdomstilfældene, men ikke Dødsfaldene opgivne særskilt for Byen og Aker, hvorfor ogsaa de enkelte Sygdommes Dødelighed maa beregnes efter Listernes Opgaver

kjendes 49 i Byen indtrufne Dødsfald af Nervefeber, hvilket i Forhold til det kjendte Antal indtrufne Sygdomstilfælde, 614, giver en Dødelighed af omtrent 8 pCt. eller 1 af 12,5. Efter Ministerialbøgerne skulle 55 Individuer være døde af Nervefeber dette Aar, de fleste, 8, i December. Opgaver over de Dødes Kjøen og Alder ville for denne saavel som for de følgende Sygdomme findes i den længere hen meddelte „Tablel over de af Læger meddelte Dødsarsager i Christiania i 1862, med Angivelse af de Dødes Kjøen og Alder“. I Anledning af Sygdommen affattede Sundhedskommissionen en offentlig Bekjendtgjørelse, i hvilken der gjordes opmærksom paa Forurenselse af Luften ved Uddunstninger fra Binger, Priveter og Kloaker som en formentlig i høi Grad medvirkende Aarsag til Sygdommens større Udbredelse, og hvori Publikum opfordredes til i saa Henseende at iagttage det Fornødne.

Af **Barsel-feber** anmeldtes til det medicinske Selskab 16 Tilfælde (foruden 1 i Aker, tilsammen 17, hvoraf 7 endte dødelig). Paa Sygelisten fra Rigshospitalets medicinske Afdeling omtales 2 Tilfælde. Paa Fødselsstiftelsen, hvor der forefaldt 151 Fødsler, viste sig Feber med lettere Irritation af Underlivet i 5 Tilfælde og alvorligere Puerperalaffektioner i 3 Tilfælde, af hvilke 1 forekom i Marts og 2 i August; 2 medførte Døden og desuden døde en Barselkone, der før Indkomsten led af Entero-colit, 10 Dage efter Fødselen.

Af **Børnekopper** anmeldtes til det medicinske Selskab i Aarets første 3 Maaneder 8 Tilfælde (foruden 7 i Aker, til-

for Christiania og Aker tilsammen. Foruden de i Byen indtrufne 323 Tilfælde af Nervefeber anmeldtes 44 for Aker, tilsammen 367, hvoraf 15 endte dødelig.

sammen 15, hvoraf 1 endte dødelig). De fleste behandledes paa Ankerløkkens Koppelazareth.

Af **Vandkopper** anmeldtes til det medicinske Selskab 106 Tilfælde, deraf de fleste fra Oktober til December.

Skarlagensfeber optraadte som en betydelig Epidemi i Aarets andet Halvaar. De første Tilfælde iagttoges i Juni Maaned; i Oktober var Sygdommen paa sin Høide, men endnu ved Aarets Udgang var den meget udbredt. Af 338 til det medicinske Selskab anmeldte Tilfælde forekom 116 i første, 82 i andet, 81 i tredie, 8 i fjerde og 51 i femte Fattiglæge-Distrikt. Paa Rigshospitalet indlagdes 9 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig. Dødeligheden var temmelig betydelig: foruden de nævnte 338 Tilfælde i Byen anmeldtes til det medicinske Selskab 37 i Aker, tilsammen 375; af disse opgaves 51 eller 1 af 7,3 (13,6 pCt.) at være endte dødelig. Dødsanmeldelser fra Lægerne fremkom for 106 Døde af denne Sygdom og efter Ministerialbøgerne var de Dødes Antal 119. En stor Del af de Behandlede angrebes under Desquamationen af Albuminuri og Hydrops; en Læge, der behandlede 23 Tilfælde, beretter, at den Slags Tilfælde indtraf hos næsten Halvdelen, men hos alle hævedes under en Behandling, der i Begyndelsen bestod af Diaphoretica, varme Bade, Indgnidning af Glycerin, Derivantia i Nyreregionen, Tørkopper, Grødomslag, og senere Jernmidler i Forbindelse med en nærende Diæt (O. Lund). I mange Tilfælde udviklede der sig betydelige, tildels suppurerende Kjertelsvulster om Halsen, og Diphtherit var en ikke sjelden Komplikation.

Mæslinger herskede epidemisk ved Aarets Begyndelse, men aftog stadig; af 191 til det medicinske Selskab anmeldte Tilfælde indtraf 72 i Januar og 3 (de sidste) i November. 70 Tilfælde indtraf i første, 37 i andet, 48 i tredie, 9 i fjerde og 27 i femte Fattiglægedistrikt; fra Aker anmeldtes desuden til det medicinske Selskab 38 Tilfælde, tilsammen altsaa 229, hvoraf 13 opgives at være endt dødelig, 0: 1 af 17,6 eller 5,7 pCt. Dødsanmeldelser fra Læger fremkom for 30 Døde. Ifølge Ministerialbøgerne var de Dødes Antal i 1862 43 og Aaret i Forveien 210; den hele Epidemi fra sin Begyndelse i Sommeren 1861 skulde saaledes have medført 253 Dødsfald. For 1861 beregnedes Dødelighedsforholdet til 1 af 16,4, altsaa omtrent det samme for begge Aar. Antallet af Angrebne under den hele Epidemi, beregnet derefter, bliver noget over 4000.

Af **Rosen** anmeldtes til det medicinske Selskab 97 Tilfælde, og paa Rigshospitalet indlagdes 16 Tilfælde. Lægeanmeldelse haves for 5 Døde af denne Sygdom.

Kighoste. Til det medicinske Selskab anmeldtes 194 Tilfælde (foruden 28 i Aker, tilsammen 222, hvoraf 5 endte dødelig). Tilfældene indtraf hele Aaret igjennem, de fleste i fjerde Kvartal.

Diphtheriske Sygdomme forekom hyppigere end Aaret i Forveien. Til det medicinske Selskab anmeldtes 285 Tilfælde af exsudativ Svælgbetændelse (foruden 31 i Aker, tilsammen 316, hvoraf 17 endte dødelig) og 23 Tilfælde af Strubehoste (foruden 3 i Aker, tilsammen 26, hvoraf 14 endte dødelig). Aaret forud anmeldtes fra Byen 84 af den førstnævnte og 32 af den sidstnævnte Sygdom. Paa Rigshospitalets medicinske Afdeling indkom med exsudativ Svælgbetændelse 13 Syge, af hvilke 2 døde, og paa Rigshospitalets chirurgiske Afdeling med Strubehoste 6 Syge, af hvilke 5 døde. Paa den sidstnævnte Afdeling behandledes desuden 2 Tilfælde af Diphtheritis conjunctivæ. De fleste Tilfælde af exsudativ Svælgbetændelse anmeldtes i Maanederne Oktober og November, de fleste Tilfælde af Strubehoste i Januar. Dødsanmeldelser fra Læger fremkom for 29 af den førstnævnte og for 20 af den sidstnævnte Sygdom, medens der i Ministerialbøgerne som døde af disse Sygdomme findes opførte henholdsvis 36 og 29. Tracheotomi kan sees at være foretaget 3 Gange paa Rigshospitalet med dødeligt Udfald og 1 Gang (hos en Voxen) i privat Praxis med heldigt Udfald. Om Behandlingen af exsudativ Svælgbetændelse bemærker O. Lund, at han almindelig penslede 2—3 Gange daglig med Solutio chlorreti ferrici, og kun hvor Exsudaterne vare meget store og tykke benyttede Lapis infernalis. Det førstnævnte Middel efterlader ikke Kauterisationsskorper, som ofte ere vanskelige at skille fra Exsudaterne, forvolder derhos mindre Smerter og synes hurtigere end Lapis at indskrænke Betændelsen i de Exsudaterne omgivende Dele. Indvendig gaves Solut. chlorreti ferr. alcoh.

Kusma begyndte at udbrede sig i Aarets sidste Maaneder.

Catarrhalske Sygdomme. Fra Midten af Januar til Begyndelsen af Marts herskede en meget udbredt Influenzaepidemi. Til det medicinske Selskab anmeldtes 2760 Tilfælde af Catarrh, hvoraf over Halvdelen i første Kvartal. Aaret i Forveien anmeldtes 1908 Tilfælde.

Lungebetændelse var hyppigere end Aaret i Forveien. Til det medicinske Selskab anmeldtes 368 Tilfælde (foruden 43 i Aker, tilsammen 411, hvoraf 43 endte dødelig). De fleste (61) anmeldtes i April, de færreste (6) i September. Paa Rigshospitalets medicinske Afdeling indlagdes 122 Tilfælde (i 1861 indlagdes 90 og i 1860 indlagdes 85); 24 Syge døde af Lungebetændelse, og Dødelighedsforholdet, beregnet efter de Udskrevnes Antal (122), bliver 1 af 5,1 eller 19,7 pCt. Foruden de til det medicinske Selskab anmeldte Tilfælde forekom paa Garnisonssygehuset, Byens Sygehus og Tugthuset tilsammen 19, af hvilke ingen endte dødelig. Lægeanmeldelser haves for 89 Døde af denne Sygdom, og efter Ministerialbøgerne skulde de Dødes Antal være 106. Om

Sygdommens oprindelige Sæde oplyser O. Lund, der i Alt behandlede 17 Tilfælde, at det hos 2 var i Spidsen af Lungen (1 Gang i høire og 1 Gang i venstre), hos 8 i Midten af Lungen (4 Gange i hver Lunge), hos 7 i Basis af Lungen (2 Gange i høire og 5 Gange i venstre). For Pleurit indlagdes i Rigshospitalets medicinske Afdeling 13 Syge, af hvilke 1 døde.

For **akut Rheumatisme** indkom paa Rigshospitalets medicinske Afdeling 49 Syge (i 1861 indkom 45 og i 1860 kun 23). Til det medicinske Selskab anmeldtes 78 Tilfælde, fordelte paa alle Aarets Maaneder, de fleste i Novembør (15), Januar (11) og Februar (11).

Af **Koldfeber** anmeldtes til det medicinske Selskab 28 Tilfælde (i 1861 kun 13), paa Rigshospitalet indlagdes 9 (i 1861 indlagdes 4) og paa Bødsfængslet behandlede 2. Et Par Tilfælde kunne sees at være opstaaet i Byen, nemlig 1 i Vaterland og 1 i Storgaden.

Diarrhoe og **Cholérine** vare ikke meget hyppige. Til det medicinske Selskab anmeldtes af begge Sygdomme tilsammen 859 Tilfælde (Aaret i Forveien 1197); Tilfældene vare temmelig jevnt fordelte paa Aarets forskjellige Maaneder, og ikke særdeles hyppige om Sommeren. Det største Antal indtraf i September, December og Oktober. Af **Blodgang** anmeldtes 13 Tilfælde, af hvilke ingen oplyses at være endt dødelig (Aaret i Forveien anmeldtes 85).

Skjørbug var dette Aar sjelden. 5 lettere Tilfælde behandlede paa Akershus Strafanstalt og 3 Tilfælde indlagdes paa Rigshospitalets medicinske Afdeling.

Veneriske Sygdomme. Følgende Liste giver en Oversigt over Antallet af Behandlede:

Sygdom.	Rigshospitalet		Byens Sygehus		Garnisonssygehuset.	Af Byens Læger anmeldte Tilfælde.	Tilsammen.
	Mænd.	Kvind.	Md.	Kv.			
Syphilis. .	100	155	12	17	13	79	376
Urethritis.	-	218	-	26	-	-	244
Gonorrhoe	33	-	2	-	25	195	255

Det bemærkes, at der af Byens Læger til det medicinske Selskab kun anmeldes nye Tilfælde af Syphilis; disse Tilfældes, saavel som de paa Rigshospitalets Hudsygeafdeling indkomne nye Tilfældes, samt Gonorrhoeernes Fordeling paa de forskjellige Maaneder vil sees af følgende Liste:

Nye Tilfælde af		Gonorrhoe
Syphilis		
Januar . . .	42	26
Februar . . .	35	15
Marts . . .	21	25
April . . .	16	11
Lateris	114	77

Transport	114	77
Mai	23	16
Juni	22	6
Juli	26	8
August	12	16
September	21	22
Oktober	28	17
November	28	15
December	30	18
	304.	195

Følgende af Stadsfysikus foretagne Sammenstilling af Omkostningerne for fattige veneriske Syge paa Rigshospitalet viser en meget betydelig Stigning i de sidste Aar:

i 1855	1416	Spd.
i 1856	1556	—
i 1857	1968	—
i 1858	1983	—
i 1859	2406	—
i 1860	2647	—
i 1861	4154	—
i 1862	5307	—

Om Aarsagen til denne Stigning, og dens mulige Sammenhæng med en for vidt gaaende Nøiagtighed hos de visiterende Læger med Hensyn til blennorrhiske Affektioner indledede Stadsfysikus en Diskussion i det medicinske Selskab (se norsk Magazin for Lægev. XVI Bind Side 505). Byens offentlige Fruentimmer visiteredes 2 Gange ugentlig; ialt foretoges 5756 Visitationer.

Af **Spedalske**, hjemmehørende i de Egne af Riget, hvor denne Sygdom er endemisk, behandlede ved Aarets Begyndelse 3 paa Rigshospitalets Hudsygeafdeling; 1 indkom paa denne Afdeling, 2 udgik i Bedring og 2 laa igjen ved Aarets Udgang. Paa Rigshospitalets chirurgiske Afdeling indkom 1 Spedalsk for Kyphosis. Blandt Byens Indvaanere kjendtes det ene Tilfælde, der er omtalt i Medicinalberetningen for det foregaaende Aar.

Chroniske Hudsygdomme omtales sjelden i Beretningerne. Paa Rigshospitalets Hudsygeafdeling indkom 54 for Scabies, 9 for Favus, 4 for Eczem og Impetigo, 4 for Herpes, 4 for Lichen, 2 for Prurigo, 2 for Ecthyma og 1 for Psoriasis.

Som døde af **Svindstot** ere af Lægerne anmeldte 183; hvilket i Forhold til det hele af dem opgivne Antal Døde (1096) svarer til 16,7 pCt. (Aaret i Forveien 18 pCt.). Efter Ministerialbøgerne skulde 214 Dødsfald skyldes denne Sygdom. 59 Dødsfald af Svindstot indtraf paa Byens Sygehus, 1 paa Tugthuset, 1 paa Akershus Strafanstalt og 1 paa Bødsfængslet.

Om andre chroniske Sygdommes Forekomst er intet væsentligt oplyst.

Drankersygdomme omtales som temmelig hyppige i 5te Fattiglægedistrikt; i Hjemmet behandlede Fattiglægen her 4 Tilfælde, men de fleste indlagdes paa Rigshospitalet. Paa dettes medicinske Afdeling indkom i Alt for Drankergalskab 13 Syge, af hvilke 2 døde; paa den chirurgiske Afdeling døde 1 af denne Sygdom; paa Garnisonssygehuset behandlede 3 Tilfælde deraf. For chronisk Alcoholisme indkom 1 paa Rigshospitalets medicinske Afdeling.

Over udførte **chirurgiske Operationer** giver følgende Tabel en Oversigt:

Operation.	Paa Rigshospitalet.	Udenfor Rigshospitalet.
Cataractoperation: ved Extraktion . . .	17	3
— ved Discision . . .	1	4
— ved Reklination . . .	5	-
Iridektomi	7	12
Gjennemskjæring af Muscul. ciliaris . . .	104	-
Operation for Strabismus	1	11
Exstirpation af Staphylom	-	1
Bowmanns Operation for Blenorrhoea sacci lacrymalis	-	1
Amputation af Overarmen	1	-
— - Laaret	6	-
— - Læggen	5	-
— og Exartikulation af Fingre	5	-
Resektion af Benene i Albueledet	1	-
Borttagelse af Tonsiller	-	41
— - en Negl	1	-
— - Læbekraft	-	1
— - Kræft i Brystkjertelen	-	2
— - Kræft i andre eller ikke nøiere betegnede Organer	7	2
— - andre eller ikke nøiere betegnede Svulster	7	16
Polypoperation	4	8
Extraktion af Spytsten	-	1
Paracentese af Antrum Highmori	-	1
— - Underlivet	2	-
Ovariometri	1	-
Punktion ved Hydrocs Ovarii	1	-
— af Hydrocele med Injektion	5	5
Radikaloperation for Hæmatocele	1	-
Exstirpation af Hygroma patellæ	-	1
Punktion - - -	1	-
Underbinding af Arterier	1	-
Galvanopunktur for Aneurisma	2	-
— - Teleangiectasi	4	-

Operation.	Paa Rigshospitalet.	Udenfor Rigshospitalet.
Operation for Varices	1	-
Tenotomi	5	4
Gjennemskjæring af Fascier og Ligamenter	3	-
Operation for Plattfod	2	-
Forceret Bevægelse af Led	4	1
Operation for Hareskaar	1	1
Tracheotomi	3	1
Herniotomi	5	-
Operation for Phimosi	1	5
— - Paraphimosi	2	-
Dilatation af Strictura urethræ	2	2
Gjennemskjæring af Fistula ani	-	1

Af **obstetriciske Operationer** udførtes paa Fødselsstiftelsen 1 Gang Vending ved Tværleie; Konen forblev ilive, Fosteret var forraadnet; 1 Gang Forløsning ved Tang med heldigt Udfald for Moder og Barn; 1 Gang kunstig Fremkaldelse af Partus præmaturus hos en Kone, hvis Conjugata superior var omtrent $3\frac{1}{4}$ Tomme; Fødselen fremkaldtes i 37te Uge, Moder og Barn forbleve i Live. Som udførte af Byens Læger nævnes: 15 Vendinger, 4 Gange ved Placenta prævia, 1 Gang ved Eclampi, forøvrigt ved Skraa- eller Tværleier; af Mødrene sees 2 at være døde, af Fostrene forbleve 3 i Live. 18 Tangforretninger; 3 af Mødrene døde, af Fostrene forbleve 14 i Live. 1 kunstig Fremkaldelse af for tidlig Fødsel hos en Kone med rachitisk forsnævret Bækken, der før var forløst med Kephalo-trib. Fødselen foregik i 36te til 37te Uge med heldigt Udfald for Kone og Barn (H. Vogt). Desuden omtales enkelte Tilfælde af kunstig Løsning og Udfald af Moderkagen.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

	Fødte.	Døde			Dødfødte.	
		i Alt.	i Alderen			paa Barselseng
			under 1 Aar.	mell. 1-10 Aar.		
Christiania Stadsfysikat	1967	1385	311	430	19	140

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 14.

Selvmordere . . . . . 5.

Der bliver altsaa et Overskud af 582 flere Fødte end Døde (Aaret forud 342), og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 70,41, (Aaret forud 100 : 82,3). Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 6,3 (Aaret forud 1 : 4,6) og til Antallet af samtlige Døde =

Middeltemperaturen for Aaret 1862 var $0,9_{8552}$ lavere end det foregaaende Aar og Regnhøiden $2,8_{15}$ Decimaltommer høiere.

Som et Fremskridt i Byens **sanitære Forhold** nævnes Oprettelsen af en ny Arbejderbolig paa Grønland. Foruden med det jevnlige Tilsyn med Byens Sundhedsforhold havde **Sundhedscommissionen** væsentlig været beskjeftiget med Forarbejder til de lovbefalede Sundhedsforskrifter.

Fattigsygepleien. Efter de til Stadsfysikus fra By- og Fattiglægerne indsendte maanedlige Lister bleve af dem i Alt behandlede 2217 fattige Syge, af hvilke 118 døde; deraf behandlede i første Distrikt 428, i andet 345, i tredje 529, i fjerde 245 og i femte Distrikt 670. Paa Rigshospitalets 3 Hovedafdelinger behandlede for Fattigvæsenets Regning 1545 Syge, hvoraf 72 døde, paa Børnehospitalet 46, hvoraf 7 døde, paa Fødselsstiftelsen 49 Individuer, hvoraf 1 døde, og paa Byens Sygehus 592 Syge, hvoraf 119 døde. Det hele Antal Syge (og Fødende paa Fødselsstiftelsen), for hvilke Fattigvæsenet har draget Omsorg, har saaledes været 4449 (i 1861 var Antallet 4540, i 1860 var det 4021), deri ikke indbefattet de i Sindssygeasylerne, paa Mangelsgaardens Arbeidsanstalt, paa Ankerløkkens Sygestuer samt paa Fattigstuerne Behandlede. Af ovennævnte 4449 døde 317, altsaa $7,1$ pCt. eller 1 af 14. Naar hertil lægges 6, som ere døde paa Mangelsgaardens Arbeidsanstalt, samt 12, der døde paa Byens Sindssygeasyl vides altsaa 335 af samtlige Døde at have vedkommet Fattigvæsenet, hvilket udgjør 1 af $4,13$ eller $24,2$ pCt. (omtrent som i de 2 nærmest foregaaende Aar). Fattigvæsenets Sygeudgifter udgjorde:

1. a. til Rigshospitalet for Byen tilhørende:	
veneriske Syge	5474 Spd.
andre Syge	6607 —
	<hr/>
	12081 Spd.
b. til Rigshospitalet for fremmede Syge, indlagte mod Refusion, 8213 Spd., hvoraf er kommen til endelig Udgift for Byen	1374 —
	<hr/>
	13455 Spd.
2. til Byens Sygehus	5500 —
3. til Sygestuerne paa Ankerløkken	2100 —
4. til Sindssyges Forpleining	6830 —
5. til Lægelønninger	1050 —
6. til Medikamenter for fattige Syge i Byen	1719 —
7. til Fødselsstiftelsen og Jordemoderlønninger	200 —
	<hr/>
tilsammen	30854 Spd.

Enhver af Fattiglægerne behandlet Syg havde gennemsnitlig kostet 1 Spd. $13\frac{1}{2}$ Skilling (i 1861 1 Spd. $11\frac{1}{2}$ Sk.).

Vaccination udførtes paa 1339 Børn, deraf paa 1335

af den som offentlig Vaccinator ansatte Læge. Revaccination foretoges meget sjelden.

Af **rets-medicinske** Forretninger udførtes 4 Obduktioner af nyfødte Børn; 1 var fundet i Vandet, 1 var død af Kvælning og 1 af Lungebetændelse.

Om **Sindssyge**, behandlede eller forpleiede udenfor Sindssygeasylerne, gives følgende Oplysninger. Paa Fødselsstiftelsen indtraf 1 Tilfælde af Barselmani, der blev indlagt paa Christiania Sindssygeasyl. Paa Slaveriet behandlede 4 Sindssyge, hvoraf 2 helbrededes, paa Bodsfængslet 5, hvoraf 2 udgik i Bedring og 2 uhelbredede, den ene til Gaustad Asyl. Som behandlede i privat Praxis nævnes, foruden 3 med Barselmani, af 4 Læger 9 Sindssyge, hvoraf 5 helbrededes.

Sygehuse. Om Rigshospitalet, Christiania Bys Sygehus, Garnisonssygehuset samt Christiania og Oslo Sindssygeasyler henvises, hvad Belæg m. m. angaar, til Sygehuslisten. — Paa Tugthusets Sygestuer behandlede 282 Sygdomstilfælde i 7452 Dage; det daglige Middelbelæg udgjorde $20,1$. 5 døde, hvorefter Mortalitetsforholdet, naar 20 ved Aarets Slutning tilbageliggende Syge lades ude af Betragtning, bliver som $1 : 52,4$. Forholdet af syge Fanger til det hele Antal kan ikke sees af de meddelte Oplysninger. Medikamentudgifterne (foruden til Fangerne ogsaa til Betjent- og Vogterpersonalet og sammes Familier) beløb sig til 436 Spd. I Akershus Fæstnings Strafanstalt, hvor Middeltallet af Fangerne i Aarets Løb var 424, behandlede 266 Sygdomstilfælde hos 168 Fanger; paa Sygestuerne indlagdes 120 Fanger; Forpleiningsdagenses Antal paa Sygestuerne var 5540 og det daglige Middelbelæg paa Sygestuerne udgjorde $15,2$. 12 Dødsfald indtraf, deraf 2 ved Ulykkestilfælde (Jordfald). I Forhold til Antallet af udskrevne Sygdomstilfælde (239) bliver Dødelighedsforholdet $1 : 20$. Medikamentudgifterne (til Fangerne og til Betjent- og Vogterpersonalet samt sammes Familier) udgjorde 277 Spd. I Bodsfængslet, hvor det daglige Middeltal af Fanger var 205, behandlede 433 mindre betydelige og 67 mere betydelige Sygdomstilfælde, af hvilke sidste 2 endte dødelig. Udgiften til Medikamenter (til Fanger og Betjente med Familier udgjorde 146 Spd.).

Af **Badeindretninger** fandtes foruden Rigshospitalets, den i forrige Beretning omtalte Vadske- og Badeanstalt; derhos 5 større Søbade, 2 større Styrtebade samt enkelte mindre af begge Slags. I Rigshospitalets Badeindretning toges, foruden af Hospitalets Syge, 2691 almindelige Karbad, 705 Gytjebad, 84 Styrtebad og 2019 Dampbad.

Byens 5 **Apotheker** erklæres ved Visitationen at være fundne i fortrinlig Stand og vel forsynede med gode Medikamenter. Personalet var: i Svaneapotheket 3 examinerede og 2 uexaminerede Medhjælpere; i Elefantapotheket 2 examine-

rede og 2 uexaminerede Medhjelpere; i Løveapoteket 2 examinerede og 1 uexamineret Medhjælper samt 2 Disciple; i Hjorteapoteket 2 examinerede Medhjelpere; i Rigshospitalets Apotek 2 examinerede og 1 uexamineret Medhjælper samt 2 Disciple.

Medicinalpersonalet. Byens faste Lægepersonale opgives til 59, hvoraf 12 i Almindelighed ikke befatte sig med medicinsk Praxis; desuden 5 Tandlæger. De praktiserende Jordemødres Antal opgives at være 27.

II. Akershus Amt.

Sundhedstilstanden vedblev i første Halvdel af dette Aar, ligesom i de to nærmest foregaaende Aar, i flere Egne og navnlig i øvre Romerikes Lægedistrikt at være mindre god; i andet Halvaar synes derimod næsten overalt Sygeligheden at være aftaget. De epidemiske Sygdomme, der havde størst Betydning, og som især herskede i første Halvaar, vare ondartet Halsesyge, Mæslinger, Nervefeber og Børnekopper. **Dødelighedsforholdene** vare næsten ligesaa ugunstige som Aaret i Forveien, i øvre Romerike endog ugunstige; der døde

	i 1859	i 1860	i 1861	i 1862
i Aker og nedre Romerikes Distrikt	664	687	797	695
i øvre Romerikes Distrikt	642	733	731	790
i Follo Distrikt	355	416	441	474
tilsammen i Akershus Amt	1661	1836	1969	1959.

De Dødes Antal var herefter 0,5 pCt. mindre end Aaret i Forveien, men 6,7 pCt. større end i 1860. Sammenlignet med det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, hvilket udgjorde 1711, var i 1862 de Dødes Antal 14,5 pCt. større. Under 10 Aar var i dette Aar 44,8 pCt. af de Døde.

Sygdomskonstitutionen synes i de fleste Egne at have været indifferent; kun i Aarets første og sidste Maaneder viste den sig tildels mere adynamisk. I Drøbak angive Byens tvende Læger at have behandlet følgende Antal Tilfælde af Sygdomme, der kunne antage en epidemisk Karakter:

	1ste	2det	3die	4de	Hele Aaret.	
	Kvrt.	Kvrt.	Kvrt.	Kvrt.	Bhld.	Døde.
Simpel Feber	-	3	3	2	8	-
Nervefeber	2	-	1	1	4	1
Barselfeber	-	-	-	1	1	-
Koldfeber	-	1	-	-	1	-
Vandkopper	-	2	4	-	6	-
Mæslinger	-	2	2	7	11	-
Rosen	-	1	1	2	4	-
Kighoste	13	-	1	-	14	-
Diphtherit	15	4	15	7	41	2
Catarrh	28	10	5	5	48	1
Lungebetændelse	10	2	4	3	19	1
Rheumatisk Feber	1	-	2	2	5	-
Diarrhoe	3	1	2	2	8	-
Cholérine	1	4	1	-	6	-
Blodgang	-	1	-	1	2	-
	73	31	41	33	178	5

Af **Nervefeber** behandledes ligesom Aaret i Forveien de fleste Tilfælde i øvre Romerike, nemlig 127, hvoraf 10 endte dødelig (Aaret i Forveien i samme Distrikt 164 Tilfælde med 12 Dødsfald). En fra det foregaaende Aar herskende Epidemi i Udenæs Sogn til Næs Prestegjeld ophørte i Februar; en privat Læge i Eidsvold, der behandlede 35 Tilfælde med 3 Dødsfald, bemærker, at Tilfældene vare temmelig jevnt fordelte over det hele Aar. I Follo Distrikt behandledes 86 Tilfælde, hvoraf 10 endte dødelig. I Aker og nedre Romerike behandledes 3 i Distriktet bosatte Læger tilsammen 46 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødelig, deraf en Læge i Bærum 28 Tilfælde med 3 Dødsfald. Til det medicinske Selskab i Christiania anmeldtes desuden 44 i Aker behandlede Tilfælde, af hvilke kun 1 vides at være endt dødelig, idet i Almindelighed det tilsvarende Antal Dødsfald paa Grund af Listernes Affattelsesmaade ikke kan sees. Tilsammen kjendes ifølge det Foregaaende 303 Tilfælde og 26 Dødsfald (Aaret i Forveien 328

Tilfælde og 20 Dødsfald). Af de Døde er Kjønnen opgivet for 23, deraf 9 Mænd og 14 Kvinder, Alderen for 20, deraf 1 fra 1—5 Aar gammel, 9 fra 10—20 Aar, 7 fra 20—30 Aar, 1 fra 40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar og 1 fra 70—80 Aar.

Af **Barselseber** nævnes 6 Tilfælde fra Aker og nedre Romerike, 4 fra øvre Romerike og 2 fra Follo Distrikt. Af 10, for hvilke Udfaldet er anført, endte 3 dødelig, — desuden omtales fra øvre Romerike 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede.

Børnekopper bragtes i Midten af Marts Maaned ved Smitte fra Christiania til Eidsvold, og udbredte sig der meget hurtigt; ialt angrebes 32 Personer, hvoraf 2, et uvaccineret Barn og en midaldrende Mand, døde. Vaccination og Revaccination blev sat i Gang og trykte Forholdsregler uddeltes. Sygdommen ophørte i Juni Maaned. Til det medicinske Selskab anmeldtes fra østre Aker 7 Tilfælde.

Af **Vandkopper** omtales kun faa Tilfælde.

Skarlagensfeber viste sig i Aker fra Juni Maaned; længere ud paa Høsten omtales Sygdommen fra forskellige Egne i alle Amtets tre Lægedistrikter. Fra Bærum, Ullensaker og Høland nævnes endel Tilfælde, der vare komplicerede med Diphtherit, og af hvilke flere endte dødelig. Lægehjælp søgtes i Regelen kun ved de sværere Tilfælde; 9 Dødsfald opgives; 1 af disse Døde var under 1 Aar, 5 fra 1—5 Aar og 3 fra 5—10 Aar gammel.

Mæslinger vedblev som Epidemi fra det foregaaende Aar. Sygdommen herskede fra Aarets Begyndelse over en stor Del af Amtet og sees i Aarets Løb at have vist sig saagodtsom i samtlige Prestegjeld; i flere Egne ophørte den udover Vaaren, medens den i andre, saaledes i øvre Romerike, paa den nævnte Aarstid blev mere udbredt og vedblev endnu i December. Sygdommen betegnes af flere Læger som godartet — dog nævnes der ikke faa Komplikationer med Diphtherit og Lungebetændelse. 9 Læger have tilsammen opgivet 242 behandlede Tilfælde, hvoraf 14 endte dødelig. Til det medicinske Selskab opgaves fra Aker 38 Tilfælde. Af 13 Døde vare 2 under 1 Aar, 6 fra 1—5 Aar, 2 fra 5—10 Aar, 2 fra 20—30 Aar og 1 fra 30—40 Aar.

Rosen omtales oftere fra øvre Romerike; i Ullensaker var især Ansigtrosen meget hyppig i 4de Kvartal. Tilsammen opgives i det hele Amt 36 behandlede Tilfælde, af hvilke ingen kunne sees at være endt dødelig.

Af **Kighoste** anmeldtes fra Aker 28 Tilfælde til det medicinske Selskab. I Follo Lægedistrikt behandlede Distriktslægen 16 Tilfælde, hvoraf de fleste forekom i første Kvartal og 1 endte dødelig, og en anden Læge i samme Distrikt opgiver 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede.

Diphtherisk Svælgbetændelse, der i de 2 nærmest foregaaende Aar havde ytret sig over den største Del af Amtet

og i enkelte Prestegjeld haft en betydelig epidemisk Udbredning, var ogsaa i 1862 almindelig i mange Egne, dog mest i første Halvaar. Fra Aker og nedre Romerike haves mindre nøiagtige Opgaver; saaledes vides Sygdommen ved Aarets Begyndelse at have hersket epidemisk i Nitedalen og Hakedalen, uden at der haves anden Opgave over de sammesteds Angrebne og Døde end at der i Hakedalen fra 1ste til 25de Januar angrebes 16 og døde 1. I Maridalen siges Sygdommen at være optraadt epidemisk i August Maaned. Den om Høsten tiltraadte nye Distriktslæge i Aker og nedre Romerike behandlede kun 11 Tilfælde med 1 Dødsfald og kjendte desuden 3 Døde uden foregaaende Behandling. Til det medicinske Selskab anmeldtes fra Aker af Læger i Christiania 31 Tilfælde af Diphtherit og 3 af Strubehoste; det kan ikke sees, hvormange der af disse endte dødelig, men i Medicinalberetningerne fra 2 Læger i Christiania opgives for Aker 2 døde af den førstnævnte og 6 af den sidstnævnte Sygdom. En privat Læge i Skedsmo behandlede Diphtherit i 16 Tilfælde, hvoraf 14 forekom i første Halvaar og 3 endte dødelig; fra Bærum nævnes som behandlede 17 Tilfælde, hvoraf ingen endte dødelig. Ialt haves saaledes fra dette Distrikt Opgave over 100 Angrebne samt 16 Dødsfald af begge Sygdomme. Fra øvre Romerike, hvor Opgaverne synes at være fuldstændigere, have 5 Læger tilsammen opgivet 488 Behandlede med 74 Dødsfald af Diphtherit og 16 Behandlede med 9 Dødsfald af Strubehoste. Det største Antal af begge Sygdomme, tilsammen 217 Behandlede og 51 Dødsfald, opgives af den private Læge i Eidsvold, hvor Sygdommen var bleven almindelig i Slutningen af det foregaaende Aar; Cand. med. Thoresens Beretning om denne Epidemi vil findes optaget som Bilag I til nærværende Beretning. Den private Læge i Ullensaker opgiver 163 Behandlede og 11 Dødsfald; Tilfældene bleve sjældnere og mindre ondartede i andet Halvaar; siden Epidemien Begyndelse i August 1860 havde han ialt behandlet 556 Tilfælde, hvoraf 44 vare endte dødelig (Heidenreich). I Næs Prestegjeld, hvor Sygdommen betegnes som næsten stationær, behandlede den private Læge 66 Tilfælde med 10 Dødsfald. I Follo Distrikt opgiver 4 Læger tilsammen af Diphtherit 91 Tilfælde med 16 Dødsfald og af Strubehoste 6 Tilfælde med 3 Dødsfald; Sygdommen siges at have hersket over hele Distriktet; i Hølands Prestegjeld optraadte den først epidemisk om Høsten.

For det hele Amt kjendes efter det Foregaaende af Diphtherit 673 Tilfælde med 100 Dødsfald og af Strubehoste 28 Tilfælde med 18 Dødsfald, eller af begge Sygdomme tilsammen 701 Tilfælde med 118 Dødsfald (Aaret i Forveien 729 Tilfælde med 99 Dødsfald). Kjønnen er opgivet for 101 Døde, deraf vare 54 af Mandkjøn og 47 af Kvindekjøn; Alderen for 51: deraf vare 3 under 1 Aar, 27 fra 1—5 Aar,

8 fra 5—10 Aar, 11 fra 10—20 Aar, 1 fra 20—30 Aar og 1 fra 30—40 Aar. Lamheder som Eftersygdom nævnes hyppig; i Eidsvold forekom de omtrent hos en Trediedel af de Angrebne. Medhjelpere ved Behandlingen bleve paa flere Steder oplærte.

Catarrhalske Sygdomme vare temmelig hyppige i første Halvaar. I Follo Lægedistrikt herskede en Influenzaepidemi fra Februar til April. Af akut Bronchit have 8 Læger tilsammen opgivet 219 Tilfælde, hvoraf 4 endte dødelig. Blandt 32 Tilfælde af simpel Halsbetændelse, som behandledes af en privat Læge i Skedsmo, forekom 28 i første Halvaar.

Af **Lungebetændelse** opgave 15 Læger at have behandlet 297 Tilfælde, hvoraf 25 endte dødelig; desuden opgives 3 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. Til det medicinske Selskab anmeldtes fra Aker 43 Tilfælde, af hvilke en Del antages at være indbefattede i det angivne Tal. Aaret i Forveien opgaves af 16 Læger 303 Tilfælde med 43 Dødsfald samt til det medicinske Selskab 49 Tilfælde i Aker. Sygdommens Hyppighed synes saaledes omtrent at have været den samme i begge Aar, medens dens Dødelighed var større i 1861. I Aker og nedre Romerike havde 5 Læger behandlet 46 Tilfælde med 4 Dødsfald, i øvre Romerike 5 Læger 154 Tilfælde med 12 Dødsfald og i Follo Distrikt 5 Læger 97 Tilfælde med 9 Dødsfald. Fra Eidsvold siges Tilfældene at have været nogenlunde jævnt fordelte paa det hele Aar; af 65 Tilfælde i Follo Distrikt forekom derimod 46 i første og 19 i andet Halvaar. Kjønnen opgives for 21 Døde: deraf vare 11 Mænd og 10 Kvinder; Alderen for 16: deraf vare 3 under 1 Aar, 1 fra 1—5 Aar, 2 fra 10—20 Aar, 1 fra 20—30 Aar, 1 fra 30—40 Aar, 2 fra 40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar, 2 fra 60—70 Aar og 3 fra 70—80 Aar. — 2 Læger i Eidsvold og Næs behandlere 9 Tilfælde af **Hjernebetændelse**, hvoraf 7 endte dødelig, og ialt nævnes 9 Dødsfald af denne Sygdom.

Akut **Rheumatisme** var ikke sjelden i første Halvaar; 5 Læger havde tilsammen behandlet 42 Tilfælde deraf.

Af **Koldfeber** nævnes 4 Tilfælde, deraf 2 hos indflyttede Svensker.

Af **Diarrhoe** og **Cholera** omtaler kun en Læge i Eidsvold et noget større Antal Tilfælde, nemlig 80 af den førstnævnte, og 16, deriblandt 1 dødeligt, af den sidstnævnte Sygdom. Fra Ullensaker bemærkes det, at gastriske Sygdomme have været meget sjældne i de sidste kolde Sommere. Af **Blodgang** nævnes 13 Tilfælde; 10 vare behandlere af en privat Læge i Næs; ingen endte dødelig.

For **Skjörbug** behandledes 15 Personer af en Læge i Skedsmo.

Syphilis og **Gonorrhoe**. Fra Aker og nedre Romerike berettes 4, fra øvre Romerike 5 og fra Follo Lægedistrikt 6

Syphilitiske at være indsendte til Rigshospitalet; kun 3 omtales som privat behandlede. I Alt kjendtes saaledes 18 nye Tilfælde af denne Sygdom i Amtet. Af Gonorrhoe behandlede 8 Læger 22 Tilfælde.

Chroniske Hudsygdomme omtales sjelden. For **Fnat** behandlede kun et lidet Antal.

Af **Spedalske** kjendtes 2; den ene var indflyttet fra Nordmøre, den anden tilhørte en i Eidsvold hjemmehørende Familie.

Af **Svindot** indeholde Beretningerne Oplysning om 45 Dødsfald, hvilket er 11,9 pCt. af samtlige opgivne Dødsarsager (379). Som hyppig omtales Sygdommen især fra Follo Lægedistrikt; en privat Læge i Aas Prestegjeld behandlede 48 Tilfælde deraf; blandt 29 af ham opgivne Dødsfald bevirkedes 9 ved denne Sygdom. Af 42 Døde, for hvilke Kjønnen er opgivet, vare 22 Mænd og 20 Kvinder; Alderen er opgivet for 29: deraf vare 7 fra 10—20 Aar, 5 fra 20—30 Aar, 8 fra 30—40 Aar, 7 fra 40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar og 1 fra 60—70 Aar.

Kjertelsyge nævnes som meget hyppig i Urskog Prestegjeld samt i Follo Lægedistrikt.

For **Blegst** havde 9 Læger behandlet 89 Individuer, deraf en Læge paa Eidsvold 32. **Cardialgiske** Tilfælde forekom meget almindelig.

En privat Læge i Aas havde behandlet 9 Tilfælde af **Epilepsi**.

For **Drankergalskab** behandledes 3 Personer, af hvilke 1 døde.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes: 1 Operation for Strabismus; 3 Borttagelser af Fingre, 1 af en Tonsil, 2 af Læbekræft og 2 af forskellige Svulster; 4 Gange Paracentese af Underlivet hos samme Person; 1 Punktion af Vandbrok med Indsprøitning.

Af **obstetriciske Operationer** omtales som udførte ved Læger: 7 Vendinger (1 Gang ved Placenta prævia, 5 Gange ved Tværleie); af Mødrene bleve 6 ilive; og for 1 mangler Oplysning om Udfaldet; af Fostrene vare 2 dødfødte; for 5 mangler Oplysning om Udfaldet. 14 Tangforretninger (1 Gang ved Fremfald af Navlesnoren, forøvrigt nævnes som Indikationer Vemangel, Afkræftelse og trange Bækkenforhold); af Mødrene forbleve 11 ilive, 1 døde og for 2 mangler Oplysning om Udfaldet; af Fostrene fødtes 7 levende (1 levede kun 2 Timer), 1 var dødfødt og for 7 mangler Oplysning om Udfaldet. 3 Perforationer af Hovedet: 2 Gange ved Bækkenforsnævring; Fostrene vare begge døde og Mødrene forbleve ilive (Jacobsen, Schultze). 1 Gang ved tilbaastaaende Hoved efter en ved Jordemoder foretagen Vending (Thoresen). 2 Gange kunstig Løsning af Placenta.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Død-fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barsel-seng.	
Aker og nedre Ro-merike	1257	695	126	209	4	66
Øvre Romerike . .	1314	790	97	246	5	70
Follo	782	474	79	120	2	38
Akershus Amt . .	3353	1959	302	575	11	174

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 39.

Selv mordere . . . . . 9.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1394 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 58,4. Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 11,1 (Aaret forud 1 : 9,8) og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,5 (Aaret forud 1 : 5,9). Antallet af døde Børn mellem 1—10 Aar forholdt sig til Antallet af samtlige Døde = 1 : 3,4, og Antallet af Døde under 10 Aar til Antallet af samtlige Døde = 1 : 2,2. — Af de Døde paa Barselseng sees af Medicinalberetningerne 5 at være døde af Barsel-feber og 1 efter foretagen obstetricisk Operation. — Opgave over Dødsarsagernes findes fra Læge for 379 Døde; de hyppigste Dødsarsager vare: Diphtherit og Strubehoste (118), Svindsot (45), Lungebetændelse (28), Nervefeber (26), Kræft (16), Mæslinger (14), Skarlagensfeber (9), Hjernebetændelse (9), organisk Underlivssygdom (9).

Veirliget. Aarets Temperatur siges at have været temmelig jevn, idet Vinteren var mild og Sommeren kold; indtil August var Sommeren meget regnfuld. Aarets Afgrøde omtales fra Follo Distrikt som rig og fortrinlig.

Hygiæniske Forhold. Fra øvre Romerike omtales Sand-sen for Orden og Renlighed som meget liden. Misbrug af bayersk Øl var fremdeles betydelig rundt omkring i Amtet, dog havde paa flere Steder den ringe Anledning til Arbeidsfortjeneste samt Ølkippernes Beskatning bidraget til at indskrænke det.

Fattigsygepleien besørgees som før i de fleste Prestegjeld af privat praktiserende Læger.

Af Møder i **Sundhedskommissioner** nævnes som afholdte: 1 i Aker, 1 i Bærum, 1 i Skedsmo, 1 i Fet, 1 i Sørum, 2 i Gjerdrum, 2 i Nannestad, 3 i Ullensaker, 2 i Næs, 2 i Eidsvold, 1 i Hurdalen, 1 i Urskog, 2 i Høland. I Urskog bestemtes det, at den samlede Kommunerepræsentation for Fremtiden skulde indtræde som Medlemmer; sammesteds saavel som i Hurdalen besluttede man at lade trykke almindelige

Forholdsregler til Sundhedens Vedligeholdelse. Inddeling i Roder med beskikkede Tilsynsmænd kan sees at være foretaget i Sørum, Gjerdrum, Ullensaker, Eidsvold, Hurdalen og Høland, og paa flere af disse Steder fik Tilsynsmændene trykte Regler. Som Gjenstande for Forhandlinger nævnes væsentlig de herskende Epidemier.

De **Vakcineredes** Antal udgjorde:

i Aker og nedre Romerikes Distrikt 759

i øvre Romerikes Distrikt 1177

i Follo Distrikt 607

tilsammen . . . . . 2543.

I Næsoddens Prestegjeld blev paa Grund af forskjellige Børnesygdomme ingen Vaccination udført.

Af **rets-medicinske** Forretninger udførtes 1 Obduktion af en Mand, der var funden død i Vandet, 1 af en 10aarig Dreng, der var omkommen ved ydre Vold og Drukning, 1 af en Kone, der var død af Hjertesygdom og 4 af fundne døde Fostere. 1 Synsforretning over et forraadnet Barnelig, 1 Undersøgelse af en for Barnefødsel i Dølgmaal mistænkt Pige og 1 Erklæring angaaende et til Forpleining udsat Barns Vanrøgt.

Af **Sindssyge** omtales 8 (1 fra Aker og 7 fra øvre Romerike) som indsendte til Gaustad Asyl; som privat behandlede nævnes 4 i Aker og nedre Romerike og 7 i øvre Romerike. I Follo Lægedistrikt vare 11 for Amtskommunens Regning udsatte i privat Forpleining.

Af **Sygehuse** fandtes Gaustad Sindssygeasyl, om hvis Belæg henvises til Sygehuslisten.

Badeindretninger. Ved Eidsvoldsbadet behandlede ialt 74 Tilfælde, deriblandt 25 opførte under Benævnelsen Debilitet, 18 af Blegstot, 10 af Anæmi og 3 af Cardialgi. Gref-sens Vandkuranstalt ved Christiania benyttedes af 118 Patienter; de hyppigst behandlede Sygdomme ifølge Beretningen vare: Debilitas nervosa (21), Hysteria (15), Dispositio catarrhalis (9), Hæmorrhoides (9), Rheumatismus chronicus (8), Congestiones cerebri (7), Infarctus uteri (6). Omtrent 87 pCt. behandlede med gunstigt Resultat, idet 37 bleve helbredede og 60 bedredes. (Se Badelægens, M. Skjelderups Aarsberetning i norsk Magazin for Lægevidenskaben XVII Bd. Side 353).

Drøbaks **Apothek** fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod af Apothekeren og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Aker og nedre Romerikes Distrikt: foruden Distrikts-lægen og to Fattiglæger, der alle boede i Christiania, 6 Læger; deraf tre ved Gaustad Sindssygeasyl, to i Bærum og en i Skedsmo. 8 offentlig ansatte Jordemødre; 11 Hjelpevaccinatører.

2. Øvre Romerikes Distrikt: 6 Læger, hvoraf to i Ullensaker, en i Næs, en i Eidsvold, en i Hurdalen og en i Urskog. 13 Jordemødre; 14 Hjelpevaccinatorer.

3. Follo Distrikt: 5 Læger, hvoraf to i Drøbak, en i Vestby, en i Aas og en i Høland. 7 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.

III. Smaalenees Amt.

Sundhedstilstanden synes i det Hele at have været nogenlunde god; vel herskede der i Amtets sydlige Del og navnlig i Frederikshald og Hvaløernes Distrikt en alvorlig Epidemi af Mæslinger, ligesom Skarlagensfeber ogsaa paa disse Steder var temmelig udbredt og ikke lidet ondartet, men fra de andre Dele af Amtet lyde Beretningerne ganske tilfredsstillende, og fra enkelte Steder, saasom Moss og Thrøgstad skildres Sundhedstilstanden endog som meget god; dog forekom Diphtherit næsten over hele Amtet. Med Hensyn til Aarstiden synes Sommermaanederne i det Hele at have frembudt en god Sundhedstilstand, hvorimod der i Aarets første og navnlig dets sidste Maaneder var en mere udbredt Sygelighed.

Dødeligheden var noget større end i de nærmest foregaaende Aar, idet de Dødes Antal udgjorde 1850, hvilket er 7,74 pCt. mere end i 1861, da der døde 1717, og 5,1 pCt. mere end i 1860, da der døde 1760, og 15,26 pCt. mere end Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—1860, der udgjorde 1605.

Sygdomskonstitutionen var i det Hele indifferent; kun fra Rakkestads Lægedistrikt omtales en mer eller mindre udpræget Tilbøielighed til Adynami, men i de øvrige Dele af Amtet vare saavel udtalte inflammatoriske som adynamiske Sygdomsformer sjeldne; ligesaa synes gastriske Tilfælde at have forekommet i mindre Antal end ellers sædvanligt om Sommeren. Paa Høstsiden vare rheumatiske Sygdomme almindelige paa mange Steder.

Nervefeber havde temmelig ringe Udbredning. I Aarets første Maaneder forekom Sygdommen dog ikke ganske sjelden i Rakkestads Lægedistrikt, hvor den vel nærmest var at anse som Resterne af den i de sidste Maaneder af forrige Aar herskende Epidemi; den naaede imidlertid her ingen epidemisk Udbredning uden i Rygge og Haabøl, fra hvilket sidste Prestegjeld der i Januar og Februar omtales en liden Epidemi med 11 Angrebne, men ingen Døde. Lægerne i Moss omtale især i Aarets første Maaneder flere lette typhøse Tilfælde. I September optraadte en liden Epidemi i Edsbergs Prestegjeld, hvor 8 angrebes, medens Sygdommen og-

saa samtidig synes at have hersket sporadisk i de omgivende Prestegjelde. Af 35 Tilfælde, som i de østenfor Glommen liggende Dele af Distriktet kom under den konstituerede Distriktslæges Behandling, døde 8; ligesaa omtaler en Privatlæge i Thrøgstad en Del Tilfælde med 2 Dødsfald. I Amtsfysikatet var fra September til Aarets Udgang Sygdommen ikke lidet udbredt i Raade Prestegjeld; der omtales desuden et Par smaa lokale Epidemier med tilsammen 11 Tilfælde, hvoraf 2 medførte Døden. Som Aarsag til dette i det Hele gunstige Forhold i Modsætning til forrige Aar antager Amtsfysikus for en Del den Adgang, han nu havde til strax at tage sporadiske Tilfælde under Behandling for offentlig Regning, hvorved Sygdommens Udbredelse forebyggedes. Fra Sarpsborg anmeldte de to derværende Læger 6 Tilfælde, hvoraf intet endte dødeligt. Fra Frederikstad og Omegn omtales i Beretningerne 65 Tilfælde med 6 Dødsfald, af hvilke det overveiende Antal falder paa Aarets sidste Maaneder. I Frederikshald, hvor Sygdommen næsten udelukkende forekom i Aarets sidste Trediedel, angrebes 20, hvoraf 3 døde; Sygdommen optraadte her i Almindelighed sporadisk, dog omtales i et enkelt Hus, en Arbejderbolig, 5 Tilfælde, med 1 Dødsfald, der indtraf i samme Maaned, foruden 3 Abortivtyphøse. Fra Hvaløernes Lægedistrikt, hvor Sygdommen forekom i Aarets sidste Kvartal, nævnes 20 Angrebne, hvoraf 3 døde. Fra hele Amtet haves saaledes Opgave over 176 behandlede Tilfælde, hvoraf 22 endte dødeligt og ialt kjendes 24 Dødsfald. (I 1861 var Antallet af behandlede Tilfælde 218 med 34 Døde og ialt 40 Dødsfald). For 22 Døde kjendes Kjønnen; 12 vare af Mand-, 10 af Kvindeskøn; Alder er angivet for 18, af hvilke vare: fra 5 til 10 Aar 2, 10—15 Aar 3, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 7, 30—40 Aar 2, 60—70 Aar 2.

Af **Barselfeber** omtales 16 Tilfælde, hvoraf 3 med Phlebothrombose. Af disse døde 3; hos de tvende var kunstig Fødselshjælp anvendt; en var forløst ved Vending, den anden ved Tang.

Af **Børnekopper** iagttoges kun 3 Tilfælde i Sarpsborg, som forløb gunstigt. Det første Tilfælde var ægte Variolæ

og optraadte hos en Skipper, som kom fra Christiania; ved itide grebne Forholdsregler lykkedes det at hindre Smittens Udbredning videre end til de to andre nævnte, hos hvem Sygdommen viste sig modificeret.

Vandkopper forekom hist og her i alle Amtets Byer, som det synes gennem hele Aaret; tilsammen nævnes 37 Behandlede. Aarsagen til at intet Tilfælde omtales fra Landdistrikterne er rimeligvis den, at Sygdommen her neppe kom under Lægebehandling.

Mæslinger, der allerede i forrige Aar vare ikke lidet udbredte i Amtet, optraadte i dette Aar som en stor og udbredt Epidemi. I Rakkestads Distrikt synes Sygdommen at have været forholdsvis mindst udbredt i den østenfor Glommen liggende Del; 2 Læger i Edsberg og Thrøgstad opgive et Antal af 71 Behandlede, af hvilke 6 døde. Fra Moss berettes om et ikke ringe Antal Tilfælde udover Vaaren, navnlig i Mai Maaned; tilsammen behandlede 99, hvoraf 6 døde; imidlertid skildres Sygdommen her ikke som meget ondartet. I Landdistrikterne omkring Moss havde den en meget stor Udbredning; fra Rygge omtales saaledes 128 Tilfælde, hvoraf 2 medførte Døden. Sygdommen var paa dette Strøg af forskjellig Karakter; medens den paa nogle Steder var saa let, at den neppe krævede Lægebehandling, var den paa andre hyppig kompliceret med Lungebetændelse, Bronchit, Diphtherit, og fulgtes af flere Eftersygdomme, hvoriblandt udhæves en slem Diarrhoe, der i nogle Tilfælde endte dødelig, og en status nervosus, der sent gik over i Helbredelse. Den optraadte som Epidemi her fra Begyndelsen af Marts og varede til ud i September; paa enkelte Steder, saasom i Rygge og i Vaaler synes den dog for det meste ophørt allerede i Juli. Fra Amtsfysikatets Landdistrikt er fra Amtsfysikus og en anden Læge opgivet tilsammen 523 Tilfælde med 14 Dødsfald. I Frederikstad vedvarede forrige Aars Epidemi gennem dette Aars første 4 Maaneder; 64 anføres der som behandlede, 8 døde; i Sarpsborg, hvor Sygdommen af den indsendte Epidemiliste især sees at have hersket fra April til September, døde 8 af 89 Behandlede, deraf 2 af Lungebetændelse, 2 af Capillærbronchit, 2 af Konvulsioner, 1 af Meningit. Paa Hafslund og Borregaard behandlede 130 Tilfælde, hvoraf 10 medførte Døden. I Hvaløernes Distrikt vedligeholdt Sygdommen sig fra forrige Aar og sees ogsaa her at have hersket, fornemmelig i dette Aars første Maaneder, idet den ophørte omtrent ved Mai Maanedes Udgang; af de Lægerne bekjendte 313 Tilfælde indtraf Døden hos 16. Distriktslægen antager imidlertid, at de Angrebnes Antal i Virkeligheden har været langt større, ikke under 4—500; af Komplikationer nævner han Bronchit og Pneumoni, af Eftersygdomme Ormetilfælde, der ofte vare af alvorlig Natur; hos nogle Børn i Alderen fra 4 til 10 Aar

afgik der, tildels efter Brugen af Santonin, 20 til 100 Lumbrici (Reymert). Fra Tistedalen opføres af den der boende Privatlæge desuden 90 Angrebne, hvoraf 3 døde. I Frederikshald, hvor Sygdommen begyndte i August forrige Aar, var Antallet af de Angrebne i dette Aar, saavidt det kom til Sundhedskommissionens Kundskab, 533, hvoraf 10 døde; Sygdommen sees af den fra denne Byes Sundhedskommission meddelte Liste over epidemiske Sygdomme fornemmelig at have hersket i Aarets første Halvdel og fortrinsvis i Januar, da de Angrebnes Antal var 366. De hyppigste sekundære Dødsårsager vare her Lungebetændelse, Strubehoste, Konvulsioner og Meningit; Sygdommens Inkubationstid angives efter der gjorde Iagttagelser i Gjennemsnit til 10½ Dag; Maximum var 14, Minimum 7 Dage (Rasch). I Prodromalstadiet optraadte ikke sjelden Kroup, der i enkelte Tilfælde dræbte før Sygdommens Udbrud; stærke Næseblødninger vare ikke sjeldne i dette Stadium. De ovenanførte Komplikationer indfandt sig gjerne under Efflorescentsen; Desquamationen var i Regelen let, i nogle Tilfælde dog mere lig den i Skarlagensfeber. Af Eftersygdomme nævnes Furunkler, Øreflod, Hordeola, Blephariter, Tuberkulose. Uagtet naturligvis især Børn angrebes, gik heller ikke Voxne fri; 2 af de denne Gang Angrebne angive at have haft Mæslinger ogsaa under Epidemien i 1856 (Rasch). — I hele Amtet kom efter det Foregaaende til Lægernes Kundskab et Antal af 1740 Angrebne, 109 Dødsfald. Af 66 Døde, for hvilke Kjønnene er opgivet, vare 22 af Mand-, 44 af Kvindekjønnene. Alder er anført for 61, af hvilke vare under 1 Aar 6, fra 1 til 5 Aar 38, 5—10 Aar 7, 15—20 Aar 3, 20—30 Aar 5, 30—40 Aar 2.

Skarlagensfeber viste sig i Rakkestads Distrikt og i Amtsfysikatet kun med sporadiske Tilfælde; fra Askim nævnes saaledes 8 Tilfælde med 3 Dødsfald, fra Moss 1 og fra Frederikstads Omegn 7 Tilfælde, hvoraf 1 dødeligt. I Frederikshald derimod og i Hvaløernes Distrikt viste Sygdommen sig som en temmelig udbredt Epidemi med ikke ringe Dødelighed. Fra Frederikshald, hvor den begyndte i September og i Oktober naaede sin største Udbredning, omtales 161 Behandlede, hvoraf 24 døde; den skildres herfra som temmelig ondartet; i Prodromal- og Eruptionstadiet indfandt Døden sig hyppig under Hjernetilfælde; under Efflorescentsen udviklede der sig ofte Diphtherit og betændelsesagtige Tilfælde i Brystorganerne samt undertiden tillige Morbus Brighti, der i et Tilfælde fremkaldte Døden ved Intestinalkatarrh. I Desquamationsstadiet var Vatersot meget almindelig, ikke sjelden en Følge af Uforsigtighed, men undertiden ogsaa uden nogen paaviselig Aarsag; heraf døde mange. Ørebetændelser, udstrakte Suppurationer, navnlig i Halskjertlerne forekom ogsaa ofte; desuden optraadte hos 8

Syge en Slags akut Ledderheumatisme ogsaa under Desquamationen; den ytrede sig ved Smerte og Æmfindtlighed navnlig i Knæ-, Haand- og Fodled, varede gjerne i nogle Dage, kun hos 1 i 3 Uger; alle disse Syge helbrededes (Rasch). Sygdommen udbredte sig tydelig ved Smitte; paa et enkelt Strøg synes dens hyppige Optraeden derhos betinget af fugtige og usunde Boliger. I Hvaløernes Distrikt var Skarlagensfeber ligeledes meget udbredt; af 39 her iagttagne Tilfælde endte 5 dødeligt; fra Tistedalen berettes desuden om endel Tilfælde. Fra hele Amtet haves saaledes Opgave over 216 behandlede Tilfælde med 33 Dødsfald. Kjøen er angivet for 20 af de Døde, af hvilke 7 vare af Mand-, 13 af Kvindekjøen; Alder for 23, af hvilke vare: under 1 Aar 2, fra 1 til 5 Aar 11, 5—10 Aar 9, 10—15 Aar 1.

Af andre **exanthematiske Sygdomme** nævnes en epidemisk Pemphigus, der viste sig paa Hvaløerne omtrent samtidig med Skarlagensfeberen; Distriktslægen behandlede 23 Tilfælde af denne Sygdom, som efterfulgtes og undertiden ledsagedes af et Eczem, der antog en chronisk Form. Forøvrigt omtales nogle Tilfælde af Herpes Zoster, samt af Rosen og Phlegmone, hvoraf i Frederikshald et Par Dødsfald indtraf hos Børn. Fra Moss anføres, at erysipelatøse og phlegmonøse Affektioner viste sig hyppigere end sædvanligt, især strax efter Mæslingeepidemiens Ophør (Mordt).

Af **Kighoste** behandlede en Del Tilfælde i den sydlige Del af Amtet; fra Rakkestads Distrikt omtales Sygdommen ikke. Af 30 Tilfælde, der kom under Lægebehandling, sees 2 at have medført Døden. De Døde vare 1 af hvert Kjøen, 1 under 1 Aar og 1 mellem 1 og 5 Aar gammel.

Diphtheriske Sygdomme forekom hyppigere end sædvanlig. De vare meget almindelige Komplikationer af Mæslinger og Skarlagensfeber, eller optraadte, hvor dette ikke var Tilfældet, som oftest samtidig med disse Sygdomme. Af Strubehoste omtales ialt 46 Tilfælde, hvoraf 35 medførte Døden. Af disse ere af 2 Læger i Edsberg og Throgstad anmeldt 3 Tilfælde med 2 Dødsfald, fra Moss af 2 Læger 5, der samtlige endte dødeligt, af 2 Læger i Frederikstad 13 med 9 Dødsfald og af Lægerne paa Sarpsborg 6, alle med dødelig Udgang; fra Frederikshald er paa Sundhedskommissionens Lister opført 10 Tilfælde med 7 Dødsfald og i Tistedalen behandlede 9, hvoraf 6 døde. Af de 35 Døde vare 16 af Mand-, 13 af Kvindekjøen, for 6 er Kjøen ikke opgivet; og med Hensyn til Alder, der er anført for 20, vare: under 1 Aar 3, fra 1 til 5 Aar 13, 5—10 Aar 3, 10—15 Aar 1. Den diphtheriske Svælgbetændelse forekom især meget hyppig i Frederikshald, hvor den dog var meget lidet ondartet, da af 130 Behandlede kun 2 døde. Paa Hvaløerne behandlede 21 Tilfælde, hvoraf 2 medførte Døden. I Amtsfysikatet synes Sygdommen heller ikke at have været

sjelden; en Læge i Frederikstad anfører saaledes at have behandlet 25, hvoraf 2 døde. I Onse Prestegjeld kjendtes 56 Tilfælde, de fleste hos Børn, hvoraf 8 døde, men hos samtlige foraarsagedes Døden ved Exsudatets Udbredning til Struben. Derhos anføres en Del Tilfælde fra Moss og Landdistrikterne af Rakkestads Lægedistrikt. Fra hele Amtet er opgivet af diphtherisk Svælgbetændelse 274 Angrebne, hvoraf 28 døde; af disse er Kjøen og Alder anført for 16, hvoraf 11 vare af Mand-, 5 af Kvindekjøen; under 1 Aar var 1, fra 1 til 5 Aar 10, 5—10 Aar 3, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 1. Af Svælgdiphtherit og Kroup tilsammen haves saaledes Opgave over 320 Angrebne og 63 Døde.

Kusma omtales fra flere Steder, men kun i Frederikshald viste den sig noget hyppigere, især i Aarets 4 sidste Maaneder sammen med Skarlagensfeberen; af 37 Syge døde her 1.

Catarrhalske Sygdomme synes ikke at have havt nogen synderlig Udbredning; kun fra Moss omtales Influenza som hyppig i Februar og Marts og siges at have været af temmelig alvorlig og haardnakket Natur (Nyegaard). I Frederikstad siges ligeledes Forkjølelsessygdomme at have været hyppige udover Vaaren (E. C. Ebbesen). I Frederikshald vare disse Sygdomme som sædvanlig hyppige i Aarets første og sidste Maaneder, især i November, i hvilken Maaned, som det sees af den vedføjede Liste over de i denne By iagttagne Tilfælde af epidemiske Sygdomme, af Catarrhfeber og akut Bronchit tilsammen behandlede et Antal af 161 Tilfælde. Af akut Bronchit er opgivet 9 Dødsfald, hvoraf 4 i Frederikshald; alle vare Børn, hvoraf Kjøen og Alder ikke er angivet for 2; 2 vare af Mand-, 5 af Kvindekjøen, 3 under 1 Aar, 4 mellem 1 og 5 Aar gamle.

Lungebetændelse var i Frederikshald temmelig almindelig, især i Aarets første og sidste Maaneder; forøvrigt havde Sygdommen ikke synderlig Udbredning. En Læge i Frederikstad behandlede dog 23 Tilfælde i Iste Kvartal, hvilket antyder, at Sygdommen heller ikke i den Egn var sjelden i Aarets Begyndelse. Tilsammen er for hele Amtet opgivet et Antal af 341 Tilfælde med 44 Døde, nemlig af 1 Læge i Edsberg 34 Behandlede, 5 Døde, af 1 i Throgstad 5 Tilfælde, ingen Døde, af 3 Læger paa Moss 21 Behandlede, 4 Døde, af 3 Læger i Frederikstad 44 med 5 Døde og af 2 Læger i Sarpsborg 39 med 9 Døde; i Frederikshald er til Sundhedskommissionen anmeldt 163 Angrebne med 14 Døde; og af 2 Læger i Hvaløernes Distrikt behandlede 38 Tilfælde, hvoraf 7 havde dødelig Udgang. For 37 af de Døde er Kjøen opgivet, og deraf vare 26 af Mand-, 11 af Kvindekjøen; Alder er anført for 27, af hvilke vare under 1 Aar 4, fra 1 til 5 Aar 7, 20—30 Aar 3, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 4, 60—70 Aar 5, 70—80 Aar 3. — Af Pleurit nævnes tilsammen 31 Tilfælde, hvoraf 2 endte dødeligt.

Hjernebetændelse er som Dødsårsag opført hos 16, Meningitis tuberculosa hos 3, Hydrocephalus acutus hos 5, Eclamsi og Konvulsioner hos 14, hvoraf i Frederikshald 12; tilsammen er af de nævnte Sygdomme altsaa opgivet 38 Dødsfald, og deraf 21 i Frederikshald. Kjøen og Alder er opgivet for 33 af de Døde, af hvilke vare 22 af Mand-, 11 af Kvindekjøen; under 1 Aar var 14, fra 1 til 5 Aar 13, 5—10 Aar 2, 10—15 Aar 2, 15—20 Aar 1, 20—30 Aar 1.

Rheumatiske Sygdomme omtales fra Frederikstad som hyppige; forresten nævnes fra alle Steder enkelte Tilfælde af akut Rheumatisme. Denne Sygdom er paa Lægernes Dødsfortegnelser opført som Dødsårsag hos 4, 2 af hvert Kjøen: 1 mellem 1 og 5 Aar, 1 mellem 5 og 10 Aar; for 2 er Alder ikke angivet.

Koldfeber optraadte epidemisk i Onso paa to Steder, som udmærkede sig ved fugtig og usund Beliggenhed. Forresten synes Frederikstad at have været det eneste Sted, som dette Aar leverede nye Tilfælde; en Læge der omtaler nemlig enkelte saadanne, og Distriktslægen i Hvaløernes Distrikt havde 2 nye Tilfælde under Behandling, der skrev sig fra samme Sted; paa Hvaløerne behandledes kun Recidiver, og forøvrigt iagttoges de enkeltvis optrædende Tilfælde næsten udelukkende hos tilreisende Søfolk, især fra Holland.

Gastriske Sygdomme. **Diarrhoe** og **Cholerine** forekom, dog ikke særdeles hyppig i Sommermaanederne og udover Høsten; Døden medførte disse Sygdomme hos 6, hvoraf 2 vare af Mand-, 2 af Kvindekjøen, for 2 er Kjøen ikke anført; 3 vare under 1 Aar; 3 mellem 1 og 5 Aar.

Af **Blodgang** forekom en liden Epidemi i Askim i Marts Maaned, idet uden paaviselig Aarsag pludselig i en velstaaende Gaardmandsfamilie 2 Børn angrebes, der begge døde; fra denne Gaard udbredte Sygdommen sig over en stor Del af Sognet; af 40 Angrebne døde 6, samtlige Børn mellem 1 og 5 Aar, 3 af hvert Kjøen. Iøvrigt omtales et Par sporadiske Tilfælde paa Moss.

Af **Skjørbug** berettes 1 Tilfælde at være iagttaget i Frederikshald, der endte dødeligt; fra Edsberg omtales et Tilfælde af Purpura hæmorrhagica, der helbrededes.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 60 Syge, hvoraf 1 med primære, 56 med sekundære og 1 med tertiære Tilfælde samt 2 med medfødt Syphilis; 4 laa tilbage fra foregaaende Aar og af samtlige 64 Behandlede døde 1, 53 udskreves helbredede og 10 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagens Antal udgjorde 5645 eller 104,5 for hver Udskreven. Paa Moss Sygehus laa 2 tilbage fra foregaaende Aar, 1 indkom; af de tilsammen 3 Behandlede udskreves 1 helbredet, 2 laa tilbage ved Aarets Slutning; paa Frederikstads Byes Sygehus, hvor ingen laa tilbage fra for-

rige Aar, indkom 3, der alle udskreves, 2 helbredede, 1 i Bedring. Paa Frederikshalds kommunale Sygehus laa 2 igjen fra forrige Aar og 5 indkom; af samtlige 7 bleve 5 udskrevne helbredede og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang; paa Frederikstens Garnisonssygehus, hvor ingen var tilbageliggende fra forrige Aar, indkom 1, som endnu var under Behandling ved Aarets Slutning. Som behandlede privat nævnes af 3 Læger 9 Tilfælde og i hele Amtet sees saaledes 79 nye Tilfælde af Syphilis at være komne under Behandling, hvoraf dog enkelte Recidiver; de Syges Kjøen er anført for 72, af hvilke 35 vare Mænd, 37 Kvinder; Sygdommens Art er opgivet for 67, af hvilke 2 lede af primære, 64 af sekundære og 1 af tertiære Tilfælde. Paa Amtssygehuset indkom derhos 1 Person lidende af Radesyge og 1 laa derfor under Behandling fra forrige Aar. I Hvaløernes Lægedistrikt, hvor 15 Syphilitiske bleve tilseede for offentlig Regning og indsendte til Amtssygehuset, angives Sygdommen hyppig at indføres, især med svenske Tjenestefolk; i Ødemark indbragtes den af en Pige, der kom tilbage til sit Hjem fra Christiania og smittede 6 af sin Familie, hvilke samtlige bleve indlagte paa Amtssygehuset. For **Gonorrhoe** behandledes af 6 Læger 24 Tilfælde.

Chroniske Hudsygdomme sees at have været sjeldne. Af Fnat anføres 9 Tilfælde og af Skurv 6, hvoraf 2 paa Sygehusene, at være komne under Behandling.

Kjertelsyge betegnes af alle Læger som meget hyppig, hvilket især betones fra Frederikstad, hvor denne Sygdom ansees for at være i Tiltagende. Saar i Ansigtet og iøvrigt paa Huden, Oienbetændelser og Øreaffektioner ere der tilligemed scrophuløse Ulcerationer paa Halsen og Extremiteterne overmaade almindelig hos Børn (E. C. Ebbesen). Som Dødsårsag er paa Lægernes Dødsfortegnelser Kjertelsyge opført hos 4 Børn, hvoraf 1 af Mand-, 2 af Kvindekjøen, for 1 er Kjøen ikke angivet; 1 var under 1 Aar, de øvrige 3 mellem 1 og 5 Aar gamle.

Svindst foraarsagede i nærværende Aar et forholdsvis færre Antal Dødsfald end i de nærmest foregaaende, hvilket for en væsentlig Del maa tilskrives det store Antal Dødsfald af Mæslinger, dog er ogsaa Tallet af de ved Svindst Døde, som ere opførte paa Lægernes Dødsfortegnelser, i dette Aar absolut mindre end i de to foregaaende Aar. Af 561 af Læger opgivne Dødsfald, foraarsagede ved Sygdom, sees nemlig 55 eller 9,8 pCt at skyldes denne Sygdom; for 1861 var Forholdet 72 af 413 Døde eller 17,5 pCt. og for 1860 75 af 393 Døde eller 19,1 pCt. Kjøen er opgivet for 51 af de Døde, af hvilke 27 var af Mand-, 24 af Kvindekjøen; Alder for 48, af hvilke vare under 1 Aar 2, fra 1—5 Aar 2, 5—10 Aar 3, 10—15 Aar 3, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 9, 30—40 Aar 8, 40—50 Aar 7, 50—60 Aar 8, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 2.

Blegspot og **Anæmi** omtales af de fleste Læger som temmelig almindelig, fremkaldt ved usunde Boliger, Mangel paa Renlighed, uhensigtsmæssig Føde, o. s. v. (Radich); hyppig omtales hermed forbundne **Menstruationsanomalier**. **Hysteri** er meget udbredt.

Cardialgi og Ormetilfælde hørte som sædvanlig til de hyppigste Sygdomme, væsentlig begrundede i uhensigtsmæssig Føde.

Af **Drankergalskab** nævnes 5 Tilfælde, hvoraf 1 opstod under en Lungebetændelse; alle forløb gunstig.

Vatersot og **Morbus Brighti** nævnes som Dødsårsag hos 17; 7 af Mandkøn og 10 af Kvindekøn; med Hensyn til Alder, der er anført for 15, vare mellem 1 og 5 Aar 2, 15 til 20 Aar 1, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 3, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 4, 70—80 Aar 2, 80—90 Aar 1.

Af **Kræft** er opgivet 10 Døde, 5 af hvert Køn; mellem 40 og 50 Aar vare 2, 50—60 Aar 3, 60—70 Aar 4, 70—80 Aar 1; Sygdommens Sæde er for 2 ikke anført; 4 led af Kræft i Maven, 1 i Underlivet, 1 i Livmoderen, 1 i Brystkjertelen, 1 i Ansigtet.

Af **mærkeligere Tilfælde** kan anføres en **Luxation** af *Extremitas sternalis claviculæ* under en **Hosteparoxysme** (Koht). Som Exempel paa Naturens helbredende Kraft anfører den samme Læge følgende Tilfælde: En 14aarig Dreng gjennemskar med en Hakkekniv de fire Mellemaandsben og samtlige bløde Dele paa den ene Haand med Undtagelse af et lidet Stykke Hud mellem Pege- og Tømmelfingeren. Forbinding blev anlagt først 24 Timer efter Læsionen, men desuagtet var den efter 4 Uger fuldkommen tilhelet.

Af **chirurgiske Operationer** omtales foruden **Exartikulationer** af Fingre og Tær, **Exstirpationer** af mindre **Svulster** samt **Repositioner** af **Hernier** og **Luxationer**, et **Par** **Extraktioner** af **Næsepolyper**, 2 **Operationer** for **Hareskaar**; 2 **Borttagelser** af større **Lipomer**, 1 **Punktion** af **Hydrocele** med **Jodinjektion**, 1 **Exstirpation** af et **Uterinfibroid**, 1 **Tenotomi** af **Achillesenen** og 1 **Amputation** af **Forarmen** hos en Mand, der paa en **Vandsaug** havde faaet **Armens bløde Dele stærkt sønderrevne** og **Forarmens Ben knuste**. **Saaret** efter **Operationen** var i **Løbet** af 5 Dage tilhelet, men da udbrød **Stivkrampe**, der efter 3 Dage medførte **Døden** (**Stillesen**).

Af **obstetriciske Operationer** udførte af Læger nævnes 5 **Vendinger**, hvoraf 3 paa Grund af **Tværleie**, en paa Grund af **Fremfald** af **Haand** og **Navlesnor** og 1 **formedelst Placenta prævia** med **betydelig Blødning**; **Barnet** var **dødfødt** og **Konen** døde strax efter **Forløsningen**; en **Vending** foretoges ved en **Tvillingfødsel** paa den første **Tvilling**, den anden fødtes ved **Naturens Hjælp**, begge vare døde; **Konen** led af **Eclampsi**, men kom sig. I det Hele levede kun 1 af de ved **Vending** forløste **Børn**; af **Mødrene** døde foruden den ovenanførte en

af **Barsel-feber**. Af **Tangforretninger** berettes om 11; 5 af **Børnene** vare **dødfødte** og deraf var hos 2 **Døden** konstateret for **Fødselen**; 1 **Kone** døde af **Barsel-feber**. **Indikationerne** for **Tangens Anvendelse** var i 7 **Tilfælde** **Vemangel**, en **Gang** i **Forbindelse** med **trangt Bækken**, i 1 **Tilfælde** **usædvanlig stort Foster**, i 1 **Bækkendeforमित** ved **Exostose**, i 1 **Blødning** og i 1 **Krampe**, **Besvimelse** og **Synkning** af **Kræfterne**. 1 **Embryotomi** paa Grund af **forsømt Tværleie** med **fremfalden Arm**; **Vending** var **umulig**, og **Frugtvandet** var **afgaaet** 3 Dage **iforveien**. **Konen** kom sig (**Reymert**).

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Rakkestad	1342	788	103	220	5	68
Amtsfysikatet . .	1090	554	75	190	10	49
Hvaløerne med Frederikshald .	703	508	79	214	6	39
Smaalenenes Amt	3135	1850	257	624	21	156

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 51.

Selvmordere . . . . . 6.

For det hele Amt bliver der saaledes et **Overskud** af 1285 flere **Fødte** end **Døde** og **Forholdet** mellem hine og disse = 100 : 59,01. Antallet af **Børn**, døde i første **Leveaar**, forholdt sig til Antallet af **Fødte** som 1 : 12,19 og til Antallet af **samtlige Døde** som 1 : 7,19. Med Hensyn til **Dødsårsagen** hos dem, der døde paa **Barselseng**, give **Medicinalberetningerne** kun **Oplysning** om 4, hvoraf 1 døde af **Blødning**, 3 af **Barsel-feber**. **Hvor lang Tid** efter **Fødselen** **Døden** indtraadte sees for 8, hvoraf 1 døde strax efter **Forløsningen** og de øvrige resp. 10, 24 **Timer**, 5, 7, 10, 17 **Dage** og 3 **Uger** efter **Forløsningen**. **Uden Hensyn** til dem, der **omkom** ved **Ulykkestilfælde** eller **Selvmord** **haves** fra **Læger** **Opgave** over **Dødsårsager** for 561 **Dødsfald**; de hyppigste **Dødsårsager** vare: **Mæslinger** (109), **Svindstot** (55), **Lungebetændelse** (44), **Strubehoste** (35), **Skarlagensfeber** (33), **Diphtherisk Svælgbetændelse** (28), **Nervefeber** (24), **Alderdomssvækkelse** (19), **Apoplexi** (17).

Veiriget skildres fra **Frederikstad** som temmelig mildt i **Aarets første Maaneder**; **Sommeren** begyndte tidlig, **saat** man allerede i **Midten** af **Mai** havde **Sommervarme**; **Aarsvæxten** var derfor langt **fremskreden** efter **tidligt Vaarbeide**, men i **Juni** og **Juli** var **Temperaturen** lav og disse **Maaneder**

bragte en saadan Mængde Regn, at man begyndte at frygte for et misligt Aar. I Slutningen af Juli og August blev Veiret atter varmt og tørt, saa man fik en mer end almindelig rig Afgrøde. Høsten var usædvanlig stormende med lav Barometerstand; Aarets sidste Maaneder vare paa nogen Kulde nær sidst i November milde, men stormende og regnfulde (E. C. Ebbesen).

Levemaade og hygiæniske Forholde. I den nordre Del af Amtet skildres Misbrugen af stærke Drikke som aftagende, og Sandsen for Renlighed siges blandt Almuen at være i Stigende. I Frederikstad derimod og navnlig i Sarpsborg angives Forholdet at være mindre godt; Befolkningens Livsvilkaar betegnes som slette, Fattigdom og Urenlighed er almindelig, for en stor Del paa Grund af manglende Arbejdsfortjeneste hos de talrige Dagarbejdere og det uforholdsmæssig store Antal Haandværkere. Øl og Brændevin misbruges i høi Grad baade der og ved de omliggende Brug, hvor dog de oekonomiske Forhold paa Grund af stadigere Fortjeneste antages at være bedre. Fra begge de nævnte Byer lyde Klager over Mangel paa godt Drikkevand; navnlig er man i Sarpsborg nødt til at hjælpe sig med Brønde, der indeholde saltagtigt og ofte smudsig Vand, og godt Drikkevand antages ikke at kunne skaffes tilveie uden store Bekostninger. Ogsaa fra Frederikshald klages over Fattigdom blandt Arbejdsklassen paa Grund af liden Sysselsættelse, hovedsagelig formedelst Nedlæggelsen af Sukkerværket og Oprettelsen af Saugbrugsforeningen, hvorved færre Folk beskjæftiges.

Fattigsygepleien besørgetes for det meste ved private Læger. Paa Sarpsborg søgte man at afhjælpe Savnet af et Sygehus for fattige Syge ved til dette Brug at afgive nogle Rum af det Lokale, der nylig var leiet til Fattigstue, hvorved man paa Grund af Kommunens mindre gode oekonomiske Kaar maatte hjælpe sig indtil videre.

Angaaende **Sundhedskommissionernes** Sammensætning berettes fra Amtsfysikatet, at i Skjeberg, Tunø, Borge og Varteig hele Kommunerepresentationen er indtraadt som Medlemmer, derimod er i Raade dannet en Sundhedskommission af 4 dertil valgte Medlemmer. Af Møder sees i Rakkestads Lægedistrikt at være afholdt 18, deraf i Rygge 3, Vaaler 2, Haabøl 3, Spydeberg 3, Skibthvedt 2; i Moss By og Landsogn sees intet Møde at være afholdt. I Amtsfysikatets Landdistrikts Sundhedskommissioner afholdtes ialt 10 Møder, hvoraf 2 i Glemminge, 2 i Onso og 6 tilsammen i Borge, Varteig, Skjeberg og Tunø, hvorimod i Raade intet Møde sees at være afholdt; i Sarpsborg afholdtes 7 Møder og i Frederikstad holdtes Møde hver Maaned og ellers saa ofte Omstændighederne fordrede det. I Hvaløernes Lægedistrikt holdtes 2 Møder i Id, 1 i Berg og 1 i Aremark, intet i Hvaløernes Herred; i Frederikshald berettes Sundhedskom-

missionen jevnlig at være traadt sammen. Med Hensyn til Sundhedskommissionernes Virksomhed, forsaavidt derom er meddelt Underretning, angives i Frederikstad Møderne at være optaget hovedsagelig med Foranstaltninger angaaende de sanitære Forholde i Kommunen; i Frederikshald var man fornemmelig beskjæftiget med Forholdsregler mod epidemiske Sygdomme, ligesom Indsendelse til Sundhedskommissionen fra Byens Læger af maanedlige Lister over de af dem behandlede epidemiske Sygdomme saavel som af Dødsanmeldelser her i dette Aar var kommen igang. I Glemminge Sundhedskommissionen behandledes Forslag til Sundhedsforskrifter for de Dele af Prestegjeldet, der støder umiddelbart ind til Frederikstads Forstad og er bymæssig bebygget. Forøvrigt sees der i de fleste Møder i Landdistrikternes Sundhedskommissioner at være holdt Foredrag af Ordførerne over sanitære Gjenstande eller herskende epidemiske Sygdomme. Interessen for Møderne skildres af Amtsfysikus som liden; Befolkningen siges at have Vanskelighed for at indse Nytten af Institutionens Virksomhed paa Tider, hvor ingen synderlig Sygelighed hersker (Hannestad).

De **Vaccineredes** Antal udgjorde ifølge Embedslægerens Indberetninger:

I Rakkestads Lægedistrikt . . .	1140
i Amtsfysikatet	854
i Hvaløernes Lægedistrikt . . .	314
i Frederikshalds By	206.
Tilsammen	2514.

Fra Amtsfysikatet manglede imidlertid Opgave fra et Vaccinationsdistrikt, saa Antallet der antagelig er noget større. Enkelte Revaccinationer omtales. I Sarpsborg, Frederikstad og Frederikshald udførtes Vaccinationen af Læger.

Af **rets-medicinske Forretninger** nævnes: 5 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig 1 over en Mand, der fandtes død paa Landeveieu, 3 over i Dølgemaal fødte Børn og 1 over et i en Gjødselbinge fundet Fosterlig; 1 Skjønforretning i Anledning af en formentlig Sindssyg. Angaaende 4 Synsforretninger og 4 forskellige Erklæringer afgivne til Retten er i vedkommende Lægers Beretninger Intet oplyst, ligesom heller ikke de befalede Afskrifter ere indsendte til Departementet.

Om **Sindssyge** meddeles følgende Oplysninger. Den konstituerede Distriktslæge i den østenfor Glommen liggende Del af Rakkestads Lægedistrikt tilsaa 11 for offentlig Regning forpleiede Sindssyge, hvoraf 4 i Askim, 5 i Rakkestad, 1 i Throgstad, 1 i Rødenæs, hvilke samtliges Forpleining og Behandling ansaaes forsvarlig; foruden disse forpleiedes fra dette Distrikt for Amtets Regning 3 Sindssyge paa Gaustad Asyl; i den vestenfor Glommen liggende Del af samme Læge-

distrikt vare 13 Sindssyge under Amtets Forpleining. En Læge paa Moss opgiver i Hjemmet at have behandlet 4 Tilfælde af Melancholi. Amtsfysikus behandlede ligeledes 2 Tilfælde af ikke nærmere beskrevne Former; 3 Sindssyge fra Amtsfysikatet indlagdes paa Gaustad, af hvilke fra Frederikstad en Simulant, som snart sendtes helbredet hjem. Paa Frederikshalds Sygehus behandlede Stadslægen 2 sindssyge Kvinder, hvoraf den ene helbrededes, den anden sendtes til Gaustad. Distriktslægen i Hvaløernes Distrikt tilsaa 14 for offentlig Regning forpleiede Syge, hvoraf 2 vare ny tilkomne; 1 Tilfælde af Mani blev indsendt til Gaustad Sindssygeasyl.

Om de inden Amtet værende **Sygehuse**, nemlig Amtssygehuset, Garnissionssygehuse i Frederikstad og Frederikshald, samt de kommunale Sygehuse i Moss, Frederikstad og Frederikshald henvises til Sygehuslisten.

Badeindretningen paa Moss var paa Grund af den kolde Sommer mindre godt besøgt; der toges i det Hele 5108 Bad, nemlig 3588 Strømbad, 1120 Karbad, 108 Styrtebad og 292 Douchebad. Fra Frederikstad anføres, at en Badeindretning

sammesteds lidet benyttedes, dels paa Grund af den kolde Sommer, men dels ogsaa fordi Indretningen var forfalden. I Frederikshalds Badehus blev taget 1058 Bad, nemlig 438 Douchebad, 406 Styrtebad og 214 Karbad.

Amtets 4 **Apotheker** fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod foruden af Apothekerne selv i Moss og Sarpsborg af 1 Medhjælper paa hvert Sted, i Frederikstad og Frederikshald af 1 Medhjælper og 1 Lærling paa hvert Sted.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Rakkestads Distrikt: 7 Læger, hvoraf tre i Moss, to i Edsberg, en i Thrøgstad og en i Haabøl. 15 Jordemødre; 16 Hjelpevaccinatører.
2. Smaaløenes Amtsfysikat: 7 Læger, hvoraf fire i Frederikstad, to i Sarpsborg og en i Skjeberg. 9 Jordemødre; 11 Hjelpevaccinatører.
3. Hvaløernes Distrikt med Frederikshald: 8 Læger, af hvilke syv i Frederikshald (deraf en ikke praktiserende) og en i Tistedalen. 7 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatører.

Liste over de af Lægerne i Frederikshald anmeldte Tilfælde af epidemiske Sygdomme i Aaret 1862.

	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Hele 1862.	Dødt.
Nervefeber	-	-	-	-	-	2	1	-	2	3	5	7	20	3
Simpel Feber	8	13	-	9	-	-	1	5	11	19	14	6	86	-
Vandkopper	12	2	2	6	3	3	1	1	19	5	2	1	57	-
Skarlagensfeber	-	-	-	-	-	-	-	-	21	76	44	20	161	24
Mæslinger	366	113	13	13	3	14	10	-	-	1	-	-	533	36
Rosen	2	-	-	-	5	-	-	1	5	6	3	5	27	1
Gigtfeber	14	26	7	4	11	8	6	-	8	14	11	13	122	1
Forkjølelsesfeber	36	40	62	15	14	11	18	2	14	34	24	35	305	-
Bronchit	60	44	40	41	41	22	23	12	24	64	134	80	585	4
Lungebetændelse	19	16	13	12	6	17	6	1	10	11	24	22	157	8
Kusma	-	-	-	1	2	-	-	-	2	9	6	17	37	1
Kighoste	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	6	-	10	2
Strubehoste	1	-	-	-	-	1	2	2	2	1	-	-	9	6
Diphtherit	11	15	5	9	8	6	7	-	12	21	18	18	130	2
Barselfeber	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	1	5	-
Cholérine	1	-	-	-	-	16	16	8	-	5	-	-	46	-
Diarrhoe	13	16	21	13	27	24	31	19	15	30	28	20	257	1
Koldfeber	-	-	-	-	3	7	1	-	21	-	-	-	32	-
Tilsammen	543	285	163	124	124	131	123	51	170	301	319	245	2579	89

IV. Hedemarkens Amt.

Sundhedstilstanden maa i det Hele ansees for at have været mindre god, især i den nordlige Del af Amtet, hvor Sygeligheden var temmelig stor, væsentlig paa Grund af Epidemier af Mæslinger og Diphtherit, tildels ogsaa af Nervefeber og Blodgang, ligesom ogsaa af Kighoste, der især forekom i Solør og Odalen.

Dødeligheden var forholdsvis stor, nemlig respektive 22,9 og 12,8 pCt. større end Dødeligheden i Aarene 1860 og 1861 samt 34,6 pCt. større end Middeldødeligheden i Fem-aaret 1856—60, som udgjorde 1557. Overvægten af Dødsfald i dette Aar falder paa samtlige Lægedistrikter, dog kun i ringe Grad paa Solør og Odalens. Der døde nemlig:

Lægedistrikt:	1860.	1861.	1862.
i Solør og Odalen	558	572	573
i Hedemarkens Amtsfysikat	596	766	860
i Søndre Østerdalen	306	243	294
i Trysil		58	98
i nordre Østerdalen	245	220	272
tilsammen i Hedemarkens Amt .	1705	1859	2097.

Medens **Sygdomskonstitutionen** af enkelte Læger betegnes som inflammatorisk i hele Aaret (i Trysil forekom endog ifølge Distriktslægen intet Tilfælde af Nervefeber), ere de fleste enige i at anse den som inflammatorisk i Aarets første, adynamisk i dets sidste Halvdel. Distriktslægen i søndre Østerdalen er dog tilbøielig til at betegne den epidemiske Sygdomskonstitution for dette Aar som adynamisk, i det de i hans Distrikt i overveiende Antal forekommende Tilfælde af Betændelser i Brystorganerne mere skulle være at tilskrive lokale og endemiske Forholde end nogen herskende epidemisk Konstitution.

Nervefeber iagttoges ligesom forrige Aar, tildels epidemisk, i alle Distrikter undtagen i Trysil. I Solør og Odalens Lægedistrikt forekom Sygdommen hele Aaret, men fornemmelig i dets sidste Halvdel; ialt nævnes herfra 28 Tilfælde, hvoraf 4 hos Soldater, hjemkomne fra Leiren paa Gardemoen; af de 28 Behandlede døde 8. Fra søndre Østerdalens Distrikt anføres ialt 46 Tilfælde med 4 Døde; Sygdommen forekom her saavel i Begyndelsen som Slutningen af Aaret epidemisk især i Vaaler. I nordre Østerdalens Distrikt fortsatte den i forrige Aar i Storelvedalen herskende Epidemi sig ogsaa i Begyndelsen af dette Aar; Sygdommen beskrives fremdeles som temmelig ondartet og putrid, med mest fremtrædende gastriske Fænomener; Privatlægen her behandlede 31, dels i de Syges Hjem, dels paa de i Anledning af Epidemien oprettede Sygehuse, hvoraf et nyt istandbragtes i den nordligste Del af Sognet for de ubemidlede

Syge; af det nævnte Antal endte 5 dødeligt. Hovedsognet Aamodt gik næsten ganske fri for Sygdommen; Privatlægen her behandlede kun 4 Tilfælde, hvoraf Ingen døde. Af de nordlige Prestegjeld i dette Distrikt forekom Sygdommen kun i Rendalens og Lilleelvedalens Annex til Tønset; paa disse Steder behandlede Distriktslægen ialt 17, deraf 6 i Aarets første fire Maaneder, de øvrige fra August til Aarets Udgang; af disse døde 2. I Amtsfysikatet herskede Sygdommen næsten hele Aaret epidemisk i Næs, hvor af 2 Læger behandlede 28 med 7 Dødsfald; desuden i Hamar By, hvor en Læge behandlede 37, deraf 28 i Maanederne Januar til Juni, 9 i Juli til November; 3 af disse døde. En Privatlæge i Vang behandlede 67, hvoraf 9 døde. Ialt nævnes fra Amtsfysikatet 155 Tilfælde med 21 Dødsfald og for det hele Amt altsaa et Antal af 286 Behandlede, hvoraf 40 døde. De Dødes Kjøen er opgivet for 21, hvoraf 11 vare af Mand- og 10 af Kvindekjøen. Alder er kun opgivet for 13, nemlig: fra 1 til 5 Aar 1, 5—10 Aar 2, 10—20 Aar 2, 20—30 Aar 3, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 1, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 2.

Af **Barselseber** anføres 5 Tilfælde fra Solør og Odalen, 8 fra Amtsfysikatet, 5 fra søndre Østerdalen, 3 fra Trysil og 2 fra nordre Østerdalen, tilsammen 23, af hvilke 6 med dødelig Udgang.

Af **Børnekopper** viste sig 2 Tilfælde i Juni Maaned paa Ringsaker, hvoraf det første hos en Person, som var smittet paa en Reise til Eidsvold. Begge helbrededes.

Vandkopper forekom fra Marts og indtil ud paa Sommeren i Solør og Odalen, Amtsfysikatet, søndre Østerdalen og den sydlige Del af Aamodt. Medens de i førstnævnte Lægedistrikt anføres at have været af mild Karakter -- dog nævnes i Barn død som Følge af Hydrops paadraget ved Forkjølelse under Vandkopperne (Winsnæs) — omtales Sygdommen fra de øvrige Steder som ikke ganske godartet, idet Exanthemet oftere gik over til dybere gaaende Affektioner af Huden, der efterlod Ar, i enkelte Tilfælde endog dannede Brandsaar, hvoraf 2 Børn døde (Blehr).

Skarlagensfeber viste sig ikke i Solør og Odalen i dette Aar, med Undtagelse af et enkeltstaaende Tilfælde i Grue; forresten nævnes Sygdommen kun fra Vang, hvor den viste sig fra August til Aarets Udgang, fordetmeste ledsaget af exsudativ Svælgbetændelse og ofte efterfulgt af hydropiske Tilfælde (Todderud), samt fra nordre Østerdalen, hvor Distriktslægen i August og September behandlede 8 Tilfælde, hvoraf 1 døde af Vatersot.

Mæslinger naaede i dette Aar stor Udvikling næsten over

hele Amtet. I Solør og Odalens Distrikt forekom Sygdommen epidemisk, især i Sommermaanederne, i Vinger og Grue, udover Høsten sammesteds mere sporadisk; dens Karakter var temmelig mild; 2 Læger opgave hver 1 Dødsfald, begge hos Børn paa Grund af Bronchit, paa et samlet Antal af et Snes Behandlede. Odalen gik fri for Sygdommen, idet der her kun forekom et enkelt Tilfælde, formentlig erhvervet i Nabosognet Næs. Over hele Amtsfysikatet var Sygdommen derimod stærkt udbredt ligefra Februar til Aarets Slutning, med Dødsfald, især blandt Børn, ved Complication med Brystaffektioner, Cerebraltilfælde eller Diphtherit. 3 Læger opføre tilsammen et Antal af 85 Behandlede med 4 Dødsfald, 3 andre anføre 9 Dødsfald, deraf 1 frugtsommelig Kvinde, uden at det tilsvarende Antal Behandlede er opgivet. Medens Sygdommen i søndre Østerdalen ikke var meget hyppig, viste sig af og til men dog hele Aaret, især om Sommeren og Høsten — Distriktslægen har kun havt 6 i Behandling, hvoraf Ingen døde —, forekom den i Trysil som en over hele Distriktet udbredt Epidemii ligefra April til December. Distriktslægen anfører, at Sygdommen i Begyndelsen var let, men i Høst- og Vintermaanederne kom slemme Complicationer til, hvoraf flere Børn døde, tildels fordi de Syge gik for tidligt ud eller ikke holdtes inde. De Behandlede Antal opgives ikke; 1 Barn døde af Bronchit, hos 2 andre optraadte dødelig Meningit, i det ene Tilfælde fordi den Syge gik ud under Efflorescensen; i et lignende Tilfælde opstod Sinds sygdom, som dog efter 3 Uger helbrededes. — I nordre Østerdalen var Sygdommen tilstede som Epidemii af større Udbredning kun i Aamodts Prestegjeld. Privatlægen i Hovedsognet behandlede her fra Juli til Slutningen af Aaret 30, flere med alvorlige Brystaffektioner, dog uden Dødsfald. I Storelvedalens Annex optraadte Sygdommen paa samme Tid; 40 Tilfælde kom her under Lægebehandling; Halsaffektion var her en hyppig optrædende Complication, i enkelte Tilfælde ogsaa Diphtherit. I Distriktets øvrige Del forekom Sygdommen kun sporadisk, Distriktslægen behandlede her 12 Tilfælde, med dødeligt Udfald hos 1, en 26aarig Kvinde. Tilsammen er altsaa i Amtet af Lægerne opgivet 19 Dødsfald af Mæslinger, deraf 2 hos Voxne. Med Hensyn til det samlede Antal Angrebne maa bemærkes, hvad ogsaa de fleste Læger gjøre opmærksom paa, at det største Antal Tilfælde sandsynligvis ikke kom til deres personlige Kundskab, idet deres Hjælp kun søgtes i de gravere Tilfælde og kun undtagelses- og leilighedsvis i de lettere.

Rosen forekom i 7 Lægers Praxis i 30 Tilfælde med 7 Døde. Af disse forekom 8, hvoraf 4, — samtlige Børn under 10 Aar — døde, i Romedal. Disse Tilfælde omtales af vedkommende Læge i Forbindelse med den samtidig herskende Epidemii af Diphtherit, under Navn af Erysipelas gangræno-

sum og deres Forekomst sættes i Forbindelse med hin Sygdom (Bryhn).

Kighoste forekom i Solør og Odalen temmelig almindelig hele Sommeren, men ophørte aldeles ud paa Høsten. De færreste Tilfælde kom under Lægebehandling. Privatlægen i Odalen opgiver et Antal af 17 Behandlede, hvoraf 1, et 1½ Aar gammelt Barn, døde af kapillær Bronchit. Forresten nævnes Sygdommen kun fra Amtsfysikatet som enkeltstående Levninger af den i forrige Aar der herskende Epidemii, samt fra Aamodt.

Diphtherisk Svælgbetændelse viste sig hele Aaret i alle Distrikter, og navnlig i det sidste Halvaar som en udbredt Epidemii med temmelig stor Dødelighed især blandt Børn. Det gjælder ogsaa om denne Sygdom, at i et stort Antal Tilfælde, endog med dødelig Udgang, Lægehjælp enten ikke eller først forsent søgtes, tildels paa Grund af manglende Kundskab om Sygdommens Farlighed, og dens Optræden især hos Børn. — I Solør og Odalen, hvor Sygdommen i Aarets første Halvdel forekom sporadisk, optraadte den som Epidemii i September, med størst Intensitet i Oktober og November, og aftog igjen i December. 5 Læger havde her i Behandling 62, hvoraf 21 døde; desuden opføres af Distriktslægen 7 Døde, som ikke kom under Lægebehandling. I Amtsfysikatet herskede Sygdommen ligefra Februar til December, ogsaa her mest udbredt i Høstmaanederne. I 5 Lægers Praxis forekom 121 Tilfælde, hvoraf 32 døde; 3 andre Læger opgave 10 Dødsfald af diphtherisk Svælgbetændelse uden det tilsvarende Antal Behandlede. I søndre Østerdalen var heller ikke denne Sygdom saa udbredt som i de øvrige Distrikter; Distriktslægen behandlede 10, hvoraf 1 døde; dog anfører Privatlægen i Aasnæs, at i Slutningen af Aaret ikke faa Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse viste sig, næsten udelukkende i Hoff, saavel hos Voxne som Børn, men med liden Dødelighed; noget Antal opgives ikke. I Trysil forekom Sygdommen sporadisk i Februar og April, som Epidemii fra Slutningen af Septemder; Distriktslægen behandlede 33, hvoraf 2 døde; desuden anføres 4 som døde uden at Lægehjælp blev anvendt. Han anfører som sandsynlig medvirkende Aarsag til Sygdommen fugtig myragtig Grund under og omkring Husene, i Forbindelse med mild Vinter og ufrossen Jord; de fleste Tilfælde optraadte gjerne naar mildt Veir var begyndt; Sygdommen viste sig derimod ikke meget smitsom. De fleste Angrebne vare Børn og unge Mennesker, dog angrebes ogsaa 80aarige Oldinge (A. Backer). — I nordre Østerdalen forekom Sygdommen hele Aaret, epidemisk ogsaa her fornemmelig fra Slutningen af September. En Privatlæge i Aamodt behandlede her samt i den sydlige Del af Storelvedalen 30 Syge, hvoraf 6 Børn døde, desuden behandlede af Privatlægen i Storelvedalen 56, hvoraf 9 døde.

Til Distriktslægens Kundskab kom 139 Tilfælde, deraf 41 i Kvikne, 30 i Vingelens Annex til Tolgen, 32 i Tønsets Hovedsogn, 16 i Tyldalens Annex og 20 i Lilleelvedalen. Af disse døde 17, alle Børn. Tilsammen haves altsaa i Amtet af Lægerne Opgave over 451 Angrebne af diphtherisk Svælgbetændelse, hvoraf 92 døde, mange af disse dog uden eller med i sidste Øieblik søgt Lægebehandling, desuden 17 Døde uden at det til disse svarende Antal Angrebne opgives. Den dødelige Udgang anføres enten at være forårsaget ved opstaaede Complicationer, saasom Lungebetændelse, eller af den forgiftede Blodblending, i et enkelt Tilfælde af ustandselig Næseblødning (Walløe), men de fleste uden Tvivl ved det diphtheriske Belægs Udbredning fra Svælget af ned igjennem Luftrøret. De fleste Læger omtale at have observeret paralytiske Tilfælde som Eftersygdom. Til ovenanførte Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse komme desuden mange Tilfælde af **Croup**, hvor Belægget altsaa enten alene eller ialfald primært udvikledes i Larynx og Trachea. Af 6 Læger opføres et Antal af 27 Angrebne af denne Sygdom, hvoraf 21 døde; af disse vare i Amtsfysikatet 25 Angrebne med 19 Døde; hertil kommer 14 Døde af denne Sygdom som anføres af en Privatlæge i Ringsaker, medens det dertil svarende Antal Angrebne er slaaet sammen med de af diphtherisk Svælgbetændelse Angrebne.

Af begge Sygdomme tilsammen haves altsaa Opgave over 478 Angrebne med 144 Døde*). For 110 af de Døde er Kjøen angivet, af hvilke vare 55 af hvert Kjøen; Alder for 72; af disse vare under 1 Aar 2, mellem 1 og 5 Aar 31, 5—10 Aar 22, 10—20: 15, 50—60: 1, 60—70: 1. Sygdommen var paa Grund af sin Betydning Gjenstand for flere Sundhedskommissioners særlige Opmærksomhed. Enkelte Herreder inddeltes i Kredse med Tilsynsmænd, der instrueredes af Lægen og fik Medicin udleveret til Sygdommens foreløbige Behandling. I Trysil blev trykt Veiledning for Behandlingen af Halsesygen omdelt ogsaa blandt Almuen. Disse Foranstaltninger formenes at have været til stort Gavn i denne vidtstrakte Epidemii.

Af **Kusma** forekom enkelte Tilfælde i Solør og Odalen samt i Amtsfysikatet.

Catarrhalske Sygdomme omtales overalt som temmelig hyppige i Aarets første Maaneder samt ud paa Høsten. Fra

*) Den større Dødelighed i Hedemarkens Amt i 1862 falder ifølge Presternes Lister for en Del inden Børnealderen og er vel at tilskrive, foruden Mæslingerne, fornemmelig Diphtheriten. Af samtlige Døde vare i Alderen under 10 Aar:

i Solør og Odalens Distrikt	52,2 pCt.
i søndre Østerdalens —	43,2 -
i Trysil —	49,0 -
i nordre Østerdalens —	36,0 -
i Amtsfysikatet	48,6 -

Solør og Odalen anføres, at catarrhalske Febre hos Børn om Vaaren vare ledsagede af Irritation af Urinveienes og Fødselsdelenes Slimhinde med Urinbesvær og formindsket Urinafsondring. I Storelvedalen herskede om Høsten en temmelig udbredt men mild Epidemii af Influenza, hvoraf 94 Tilfælde kom under Lægebehandling. Forresten have disse Sygdomme ikke frembudt noget for dette Aar særegent.

Medens **Lungebetændelser** i det Hele vare hyppigere end de foregaaende Aar og i det første Halvaar temmelig talrigt repræsenterede den forherskende inflammatoriske Sygdomskonstitution, anføres de fra søndre Østerdalen at have været af en mere sthenisk Karakter end Aaret iforveien, da Sygdommens vitale Symptomer havde et mere adynamisk Præg, hvilket i forrige Aarsberetning ogsaa er anført for Storelvedalen. Stærke Blodudtømmelser virkede derfor gavnlige paa Sygdommen i dette Aar (Chr. Bergh). Af 15 Læger behandledes ialt 404 Tilfælde af Lungebetændelse, hvoraf 38 med dødelig Udgang, desuden anføres af 1 Læge 1 Død uden at de Behandledes Antal er opgivet. Af de anførte Tilfælde kom 78 Angrebne, 6 Døde paa Solør og Odalen, 120 Angrebne 8 Døde paa Amtsfysikatet, 97 Angrebne 13 Døde paa søndre Østerdalen, 28 Angrebne 5 Døde paa Trysil og 81 Angrebne 7 Døde paa nordre Østerdalen. Med Hensyn til Sygdommens Forekomst i de forskjellige Maaneder af Aaret er Opgave herover meddelt for 241 af disse Tilfælde: 22 forekom i Januar, 16 i Februar, 29 i Marts, 59 i April, 59 i Mai, 21 i Juni, 2 i Juli, 3 i August, 4 i September, 6 i Oktober, 8 i November og 12 i December. For 30 af de Døde er Kjøen opgivet, 15 af disse var af Mand- og 15 af Kvindekjøen. For 26 er Alderen opgivet; af disse vare: under 1 Aar 1, fra 1 til 5 Aar 4, 5—10 Aar 1, 10—20 Aar 1, 20—30 Aar 1, 30—40 Aar 5, 40—50 Aar 5, 50—60 Aar 4, 60—70 Aar 3 og 70—80 Aar 1.

Af **Hjernebetændelse** er ialt opført et Antal af 13 Tilfælde, af hvilke 9 endte dødeligt, desuden 2 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede. — Endvidere ere under Benævnelserne Meningitis tuberculosa og Hydrocephalus acutus opført et Antal af 7 Døde, tilsammen af de nævnte Hjerne-sygdomme 18 Døde. Af disse er Kjøen opgivet for 14, nemlig 6 af Mand-, 8 af Kvindekjøen; Alder for 12, nemlig: under 1 Aar 1, mellem 1 og 5 Aar 6, 5—10 Aar 1, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 1.

Af akut **Rheumatisme** opføres af 10 Læger ialt 57 Tilfælde; deraf 11 i Storelvedalen, hvor rheumatiske Tilfælde i det Hele ere hyppige især hos Fruentimmer, som Følge af den uhensigtsmæssige Beklædning (O. Paus). 3 vare forbundne med Pericardit. Ingen døde. De fleste Tilfælde forekom i Aarets første 4 Maaneder. — Chronisk Rheumatisme karakteriseres i det Hele som temmelig almindelig.

Af **Koldfeber** nævnes 4 Tilfælde, deraf 1 i Eidskogen, 1 paa Kongsvinger, 1 i søndre- og 1 i nordre Østerdalen. Den sidste var en indvandret Svenske.

De **gastriske Sygdomme** anføres fra samtlige Lægedistrikter at have været sjældnere end sædvanligt i dette Aar. **Blodgang** forekom i Solør og Odalen i Januar og Februar i endel Tilfælde som Fortsættelse af den i forrige Aar der herskende Epidemii; i Aarets sidste Halvdel indtil i November viste Sygdommen sig igjen, med epidemisk Udbredning, dens Karakter var i det Hele mild og de dødelige Tilfælde kom samtlige ikke eller først for sent under Lægebehandling. Privatlægen i Odalen behandlede 27, deraf 1 i Januar, 9 i Oktober og 17 i November; 3 døde. Distriktslægen opfører desuden 2 Døde uden at angive det tilsvarende Antal Angrebne. Alle disse 5 Døde vare Børn, 3 fra 1 til 5 Aar, 1 7 Aar og 1 12 Aar gammel. En Privatlæge paa Kongsvinger behandlede 25 Tilfælde af Diarrhoe med dysenterisk Præg, deraf 12 i Januar og Februar, 13 i September, Oktober og November. I Amtsfysikatet forekom Sygdommen om Høsten ogsaa her af mild Natur. En Privatlæge i Ringsaker behandlede 50 Tilfælde, deraf 15 i August, 11 i September, 12 i Oktober og 12 i November; som Døde opføres 19, de fleste sandsynligvis uden at have været under Lægebehandling; deres Alder angives ikke. I søndre Østerdalen forekom Sygdommen i enkelte sporadiske Tilfælde; Distriktslægen opfører 3 Behandlede, ingen Døde. Fra de 2 andre Lægedistrikter nævnes Sygdommen ikke. Samtidig med de anførte Tilfælde af Blodgang viste sig paa de samme Steder en Del **Diarrhoeer**, tildels med blodige Udtømmelser, dog ikke i Sommermaanederne med sædvanlig Hyppighed. Fra Ringsaker opføres 1 helbredet Tilfælde af Cholera maligna i Marts. (Langberg). Som døde af Diarrhoe og Cholera opgives af Amtets Læger tilsammen 7, samtlige Børn.

Af enkelte Læger anføres **hydropiske Affektioner** at have været hyppigere end sædvanligt. Privatlægen i Odalen behandlede 9 Tilfælde af akut Hydrops, desuden 2 Tilfælde af Morbus Brighti, hvoraf 1 døde. Af samtlige Amtets Læger er opført som døde af Vatersot tilsammen 22, foruden 2 Børn, hvor den primære Dødsårsag var Vandkopper og Skarlagensfeber.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 24, deraf for primær Syphilis 4 Kvinder; 3 Mænd 13 Kvinder for sekundære og 3 Mænd 1 Kvinde for tertiære Tilfælde; 2 af de her indkomne opførte vare 1 Par Tvillinger, som fødtes paa Sygehuset af en syphilitisk Moder. Tilbageiggende fra forrige Aar vare 8, Sum af Behandlede altsaa 32. Af disse udskreves heldredede 18, 4 døde, nemlig de anførte Tvillinger, 1 aarsgammelt Pigebarn af Strubehoste og et 3½ aarsgammelt Pigebarn af et gangrænøst Saar i Ingven under

Phænomener af Emboli. Forpleiningsdagens Antal udgjorde 2941 eller 133,7 for hver Udskreven. — Paa Sygehuset indkom desuden 1 Mand med Gonorrhoe. Som privat behandlede opføres af Lægerne ialt 7 Tilfælde af Syphilis. Deraf 2 i Solør og Odalen, 1 i søndre Østerdalen og 2 gamle tertiære Tilfælde i Trysil, 2 primære Tilfælde i nordre Østerdalen, desuden 20 Gonorrhoeer, hvoraf 8 i Solør og Odalen, 3 paa Hedemarken, 7 i søndre Østerdalen og 2 i Trysil. Ialt vides saaledes i hele Amtet 29 Tilfælde af Syphilis dette Aar at være komne under Behandling.

Fnat omtales fremdeles af de fleste Læger som hyppigere end forhen undtagen i Trysil og tildels nordre Østerdalen, hvor den ifølge forrige Aarsberetning i Lilleelvedalen herskende Fnatsygdum nu næsten var ophørt; derimod havde Sygdommen i dette Aar temmelig stor Udbredning i Aamodt, hvor man forhen, som i Østerdalen overhovedet, neppe kjendte den af Navn. I Solør og Odalen var den fremdeles i Vinger og Eidskogen almindeligere end forhen, ligesaa over hele Hedemarken og i søndre Østerdalen. Medens det fra de fleste Steder beklages, at Befolkningen ikke søger hensigtsmæssig Hjælp for denne Sygdum, anføres det dog fra Amtsfysikatet, at dens Ulemper der ere saa store, at Folket gjør mere for at blive fri for den end før. I søndre Østerdalen, hvor Distriktslægen gennem Sundhedskommissionens Medlemmer blandt Befolkningen udbredte Instruktioner for Sygdommens Behandling, angives dens Udbredning at være saa stor, at den hindrede Kredsskolernes Virksomhed. En Læge paa Hedemarken antager, at dens hyppigere Optræden i de sidste Aar staar i Forbindelse med den nye Skolelov, hvorefter et større Antal Børn samles paa Skolerne end forhen (Bryhn).

Antallet af **Spedalske** var ved forrige Aars Udgang 6, deraf 2 i Odalen, 4 i søndre Østerdalen. Til dette Antal er i indeværende Aar endnu kommen 5 nye, samtlige i sidstnævnte Distrikt; 3 af disse ere af Distriktslægen forefundne i Elverum, nemlig en 70aarig og en 68aarig Kvinde og en 74 Aar gammel Mand; den førstnævnte er imidlertid allerede død inden Aarets Udgang. De 2 andre opdagedes i Aasnæs af Overlæge Høegh paa en Reise her i dette Aars Sommer; begge vare Kvinder, 1 paa 20 og 1 paa 43 Aar. Antallet af Spedalske i Hedemarkens Amt bliver altsaa ved Udgangen af 1862 10, deraf 6 i Elverum, 2 i Aasnæs og 1 i søndre, 1 i nordre Odalen. Samtlige de nyopdagede Tilfælde vare af ældre Oprindelse, overseede ved tidligere Tællinger. Hos ingen af de i dette Amt hidtil fundne Spedalske, nemlig i søndre Østerdalen ialt 10, og de 2 i Odalen, har Sygdommens Oprindelse kunnet sættes i Forbindelse med Arveligheds- eller Slægtskabsforhold; samtlige Tilfælde ere forekomne i ligesaa mange Familier; derimod har der hos Alle

kunnet paavises Ondtliden i smaa Kaar, tildels i Forbindelse med Urenlighed som kausale Momenter (Munthe).

Kjertelsyge omtales, ligesom forhen, som en almindelig forekommende Sygdom, undtagen i Trysil, hvor den er paa-faldende sjelden (A. Backer), samt i den sydlige Del af nordre Østerdalen, hvor den ogsaa kun sjelden sees (L. A. Müller).

Af **Svindstot** behandlede 10 Læger tilsammen 73 Tilfælde, deraf 2 Læger i Solør og Odalen 16, 3 Læger i Amtsfysikatet 29, 1 Læge i søndre Østerdalen 14, Distriktslægen i Trysil 3 og 3 Læger i nordre Østerdalen 11. Af 16 Læger, fra hvem der foreligger mer eller mindre fuldstændig Opgave over de i deres Praxis indtrufne Dødsfald, tilsammen 514, er Svindstot anført som Dødsårsag hos 48, altsaa 9,33 pCt. af samtlige opgivne Dødsårsager (i 1861 17,6 pCt., i 1860 12,2 pCt.). Af disse falde 12 paa Solør og Odalen, 20 paa Amtsfysikatet, 7 paa søndre Østerdalen, 2 paa Trysil og 7 paa nordre Østerdalen. For 39 er de Dødes Kjøen opgivet, nemlig 18 Mænd og 21 Kvinder; Alder for 33, nemlig: under 5 Aar 1, mellem 10 og 20 Aar 3, 20 og 30 Aar 10, 30 og 40 Aar 9, 40 og 50 Aar 4, 50 og 60 Aar 3, 60 og 70 Aar 1, 70 og 80 Aar 2. Distriktslægen i Trysil anfører, at Sygdommen der fremdeles er meget sjelden; ligesaa anføres det fra Aamodt, at Sygdommen der synes at være aftaget i de senere Aar (L. A. Müller).

Om **Blegsot** ere Angivelserne forskjellige; i nogle Egne synes den at have aftaget, i andre forhenes den hyppigere end før. Distriktslægen i Solør og Odalen anfører, at den i den nordlige Del af hans Distrikt er mindre almindelig end før; en Privatlæge i Odalen, som ialt behandlede 34 Tilfælde af denne Sygdom, bemærker, at Anæmi og chlorotiske Tilstande der spille en fremragende Rolle blandt de chroniske Sygdomme (H. K. Hartmann). Medens Amtsfysikus antager, at Sygdommen i de senere Aar i hans Distrikt er hyppigere, anføres det fra en Privatlæge i Ringsaker, at Sygdommen der ikke var saa almindelig iaar (Langberg). I nordre Østerdalen, hvor Sygdommen i det Hele, overensstemmende med foregaaende Beretninger, er mindre hyppig, behandlede Distriktslægen kun 2 Tilfælde; derimod behandlede Privatlægen i Aamodt, som ikke førend i forrige Aar vil have iagttaget Sygdommen i denne Egn, 10 Tilfælde deraf i dette Aar, deriblandt 2 Mænd med vel udviklet Chlorose (L. A. Müller).

Om **Cardialgi**, dens sædvanlige Forekomst og formentlige Aarsager henvises til tidligere Beretninger. 5 Læger give hidhørende numeriske Oplysninger: Privatlægen i Romedal behandlede 46 Tilfælde af Cardialgi (og chronisk Gastrit) med 3 Døde, alle Mænd paa respektive 64, 73 og 78 Aar. Privatlægen i Vang 26 Cardialgier, deraf 11 i Mai og Juni.

Distriktslægen i søndre Østerdalen 38, deraf 23 Mænd og 15 Kvinder. Distriktslægen i Trysil 52 og Privatlægen i Aamodt 40, tilsammen 202. Fra Storelvedalen, hvor Cardialgi forhen har været hyppig, bemærkes, at den i den senere Tid synes at aftage (O. Paus).

Af **Drankergalskab** nævnes kun 1 Tilfælde fra søndre Østerdalen.

Øiensygdomme omtales dette Aar kun fra Grue, hvor der om Høsten forekom mange Tilfælde, især hos Børn efter Mæslinger (Walløe), samt fra Romedal, hvor haardnakkede Conjunctiviter ikke vare sjeldne (Bryhn).

Af **chirurgiske Operationer** ere udførte: 1 Amputatio cruris, 1 Exartikulation af Haanden, 5 Exartikulationer af Fingre foruden nogle af en Læge udførte, uden Angivelse af Antal, 1 Exstirpation af en Svulst paa Øienlaaget, 3 Gange af Læbekraft, 2 Gange af Svulster uden Angivelse af Art eller Sæde, 2 Amputationer af uvula, 1 Paracentesis pectoris, ved Hydropneumothorax, med heldigt Udfald (Langberg), 6 Gange Paracentesis abdominis, deraf 4 Gange hos samme Individ, med dødeligt Udfald. 1 Exstirpation af en Polyp i Øret og 1 af en i Næsen, 1 Herniotomi af indeklemt Laarbrok med Helbredelse til Følge, 1 Afbinding af en nævestor inverteret og ulcereret Uterus paa Grund af vedholdende Blødning, ligeledes med heldigt Udfald (Todderud). 1 Operation for Paraphimosi, 1 Udtrækning af et i Foden indtrængt fremmed Legeme.

Af **obstetriciske Operationer** omtales som udførte af Læger: 1 Vending med Anvendelse af stumpe Hager til det andet Bens Nedbringelse og Hovedets Forløsning, Barnet dødt; 21 Tangforretninger, ved 7 af hvilke Fosteret kan sees at være kommen dødfødt til Verden, ved 13 levende, hvoraf imidlertid 1 døde 8—10 Dage efter Forløsningen af Trismus; ved 1 er Udfaldet ikke angivet. Indikationerne for Tangens Anvendelse vare: Vemangel og Vesvækkelser hos 6, deraf 3 dødfødte; Vemangel og fremfalden Navlesnor hos 1, dødfødt Foster, Vemangel og Bækkenforsnævring hos 2, deraf 1 dødfødt; Bækkenforsnævring hos 2, deraf 1 dødfødt; langvarigt Fødselsarbejde og smertefulde Veer hos 1, levende Foster; skjævt Fosterleie hos 1, hvor Udfaldet for Fosteret ikke er angivet, samt Krampe i den ene Underextremitet i Forening med Vemangel hos 1, hvor Fosteret kom levende til Verden. For 7 Tangforretninger ere Indikationerne ikke angivne. 2 Embryotomier, begge ved forsømte Tværleier, og efter at ved det ene Vending forgjæves var forsøgt; med heldigt Udfald for begge Mødre (M. Heiberg). 2 Gange kunstig Løsning af Moderkagen; i det ene af disse Tilfælde var Barselkonen oppe efter 3 Ugers Forløb og befandt sig med Undtagelse af lidt Ødem i Benene taalelig vel, men omtrent 6 Uger efter Forløsningen døde hun pludselig af Lungødem (Chr. Bergh).

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng	
Solør og Odalen . .	1218	573	93	206	7	40
Amtsfysikatet . . .	1284	860	122	296	4	63
Søndre Østerdalen.	603	294	61	65	4	13
Trysil	154	98	24	24	3	5
Nordre Østerdalen*)	451	272	32	66	1	19
Hedemarkens Amt.	3710	2097	332	657	19	140

Omkomne ved ulykkelige Hændelser. . . . . 18.

Selv mordere . . . . . 14.

Der bliver saaledes et Overskud for det hele Amt af 1613 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 56,5. Antallet af i det første Leveaar døde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 11,1, og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,3. Af de paa Barselseng Døde angive Medicinalberetningerne Dødsårsagen kun for 3, hvoraf 2 døde af Barsel-feber, 1, som led af Svindsot, af Lungebetændelse. 3 døde uforløste. Med Hensyn til Tiden, naar i Barselsengen Døden indtraf, er Opgave herover meddelt for 11; af disse døde 2 nogle Timer efter Forløsningen eller samme Dag, 2 1 Dag efter, 1 2 Dage, 1 3 Dage, 1 10 Dage, 1 18 Dage, 2 3 Uger og 1 en Maaned efter Forløsningen.

Veirliget. I Solør og Odalen var Kulden i Aarets første 4 Maaneder ikke saa streng som sædvanlig. Det samme gjælder tildels ogsaa paa Hedemarken, hvorfra fuldstændigere meteorologiske Observationer meddeles af Privatlægerne i Vang og Ringsaker: Januar var her mild, med høieste Kulde $\div 13^{\circ}$, Middeltemperatur $\div 6^{\circ}$ om Dagen, $\div 8^{\circ}$ om Natten; i Februar var laveste Temperatur $\div 19^{\circ}$, høieste $+ 3^{\circ}$, Middeltemperatur $\div 3,9^{\circ}$ om Dagen, $\div 9,8^{\circ}$ om Natten. I Marts var største Kulde $\div 15^{\circ}$, høieste Temperatur $+ 6^{\circ}$, Middeltemperatur $\div 1,2$ om Dagen, $\div 8,5^{\circ}$ om Natten. I April laveste Varmegrad $\div 6^{\circ}$, høieste $+ 2^{\circ}$, Middeltemperatur $+ 5,2^{\circ}$ om Dagen, $\div 2^{\circ}$ om Natten. Fra søndre Østerdalen og Trysil betegnes Veirlig og Temperatur til de samme Tider af Aaret som ikke forskjellige fra det Sædvanlige. I nordre Østerdalen var Veiret i Aarets første 4 Maaneder koldt og skarpt. Den største Del af Sommeren, tildels ogsaa Høsten, udmærkede sig over hele Amtet ved Fug-

*) Indset Annexsogn til Kvikne Prestegjeld hører til Opdals Lægedistrikt i søndre Trondhjems Amt, men er her medregnet.

tighed og Kulde, hvilket fra flere Steder anføres at have virket hemmende paa Vegetationen. I Solør og Odalen var Veiret stadigere og varmere fra Slutningen af Juli, saaat Jordens Afgrøde herfra anføres saavel i Kvantitet som Kvalitet at have overskredet Forventningen, fra andre Steder, saasom søndre Østerdalen og Trysil, hvor Aarsvæksten forresten slog temmelig godt til, anføres den at have taget Skade af Frosten i de især om Nætterne kjølige Høstmaaneder. — Ifølge de ovenanførte Lægers Iagttagelser var paa Hedemarken Mai Maaned kjølig, i Begyndelsen tillige tør, Middeltemperatur $+ 13^{\circ}$ om Dagen, $+ 4^{\circ}$ om Natten; Juni resp. $+ 14^{\circ}$ og $+ 6,8^{\circ}$; i Juli den høieste Varmegrad $+ 15^{\circ}$, Middelvarme $+ 13,8^{\circ}$ om Dagen, $+ 6,6^{\circ}$ om Natten; i August den høieste Temperatur $+ 20^{\circ}$, i Slutningen af Maaneden allerede Rimfrost om Natten, Middelvarme $+ 14^{\circ}$ om Dagen $+ 6,2^{\circ}$ om Natten. — I Aarets 4 sidste Maaneder skildres Veirliget overalt som mildt, men temmelig regnfuldt — undtagen fra nordre Østerdalen — samt med kjølige Nætter i September og Oktober. I September observeredes paa Hedemarken indtil 5 Graders Kulde om Natten, 3 om Dagen, Maanedens Middeltemperatur var forøvrigt $+ 10^{\circ}$ om Dagen, $+ 3,2^{\circ}$ om Natten; Oktober resp. $+ 6^{\circ}$ og $+ 1^{\circ}$. November $+ 0,8^{\circ}$ og $\div 0,9^{\circ}$, December $\div 4,3^{\circ}$ og $\div 6,8^{\circ}$.

Levemaade og de hygieeniske Forholde: Distriktslægen i Solør og Odalen bemærker, at Brugen af Kaffe og bayersk Øl er i stadigt Tiltagende, medens Nydelsen af Brædevin, hvad ogsaa tidligere er anført, synes at være noget aftagen. Fra dette som fra andre Distrikter omtales den ensformige hovedsagelig af Potetes og Melspiser bestaaende Føde, som bliver Børnene tildelt, som formentlig Aarsag til den saa hyppigt forekommende Kjertelsyge. Fra Hamar By ankes over Mangel paa en bedre Vandledning samt paa tilbørlig Afledning for Grund- og Overvand (C. F. Weidemann). Medens Lægerne paa Hedemarken antage, at Drikfældighed er i Aftagende, anføres det derimod fra Aasnæs, at Nydelsen af Kaffe og spirituøse Drikke, især bayersk Øl, i den senere Tid der er tiltaget; dette tilskrives fornemmelig de mange Frihandlere, hvoraf de fleste ogsaa drive Øl- og Vinhandel (Chr. Bergh). Fra Trysil berettes fremdeles, at Almuens Levemaade er god og Diæten nærende, men Tilberedningen af Spiserne simpel, ensformig og ufuldkommen; Kjød og Fisk spises ofte sure; Nydelsen af Spirituosa er ikke almindelig, men Kaffe drikkes i Overmaal. Folket staar desuden noget tilbage i Renlighed især hvad Kjøkkenstellet angaar.

Fattigsygepleien besørgedes ligesom forhen dels af Embedslægerne dels af Privatlæger; den betegnes som god undtagen i Næs paa Hedemarken paa Grund af den lange Afstand fra den engagerede Læge, ihvorvel der er søgt at raade

Bod herpaa ved at lette den fattige Syge Adgang til Lægehjælpen (Langberg). Privatlægen i Odalen behandlede for Fattigvæsenets Regning i nordre og søndre Odalen tilsammen 140; Amtsfysikus behandlede 110 fattige Syge i deres Hjem, deraf 80 i Stange, 28 i Romedal, 2 i Vang, samt 14 paa Sygehuset, alle paa 1 nær fra Amtsfysikatet. Privatlægen i Vang havde 122 i Behandling, nemlig 99 i Vang og 23 i Løiten; Distriktslægen i søndre Østerdalen 65, deraf 5 i Vaaler, de øvrige i Elverum. Fattigvæsenets Udgifter ved de af ham behandlede Fattiges Kur beløb sig til 121 Spd., hvoraf 52 Spd. til Medicin. Fra Trysil anføres af Distriktslægen, at ikke mange behandlede for Kommunens Regning. I nordre Østerdalen behandlede Distriktslægen 49 med samlet Udgift for Fattigvæsenet af 160 Spd.; Privatlægen i Aamodt 60 Syge for Fattigvæsenets Regning. I de fleste Beretninger anføres det, at Lægehjælp mere og mere søges ligesom det ogsaa fremdeles berettes, at Brug af uexaminede Fødselshjælpersker bliver sjældnere. For **Kvaksalveri** blev en Kvinde i Furnæs Annex til Vang tiltalt og straffet.

I **Sundhedscommissionerne** blev i Aarets Løb 4 Møder afholdte i Ringsaker, 3 i Hamar, Eidskog og Grue, 2 i Stange og Romedal, 1 i Kongsvinger, Vinger, nordre Odalen, Løiten, Vang, Næs, Elverum, Aasnæs, Hoff, Trysil, samt i hver af de 5 Sundhedskommissioner i nordre Østerdalens Distrikt. Intet Møde afholdtes i søndre Odalen og Vaaler; som Grund hertil anføres, at dels vedkommende Ordfører var forhindret fra at indfinde sig ved Kommunerepræsentanternes Sammenkomster, og dels manglende Underretning om Repræsentantmødernes Berømmelse. Klager over manglende Underretning om Kommunerepræsentationens Sammenkomster fremføres iøvrigt af flere Sundhedskommissionsordførere, saaledes for Vingers og Løitens Vedkommende. I det i Kongsvinger Sundhedskommission afholdte Møde bleve de forhen vedtagne Sundhedsforskrifter underkastede fornyet Behandling og enkelte Forandringer deri foretagne. De i Hamars Sundhedskommission afholdte Møder foranledigedes nærmest ved, at man ansaa det nødvendigt at træffe foreløbige Foranstaltninger med Hensyn paa Binger og Gaardspladses Renholdelse endnu inden de udarbejdede Sundhedsforskrifter havde erholdt kongelig Sanktion. Efterat denne ved kongelig Resolution af 10de Juni 1862 var meddelt, bleve de vedtagne Forskrifter for Sundhedsvæsenet besørgede trykte og omsendte til Byens Gaardeiere. De findes optagne som Bilag 2 til nærværende Beretning. I samtlige Møder i Sundhedscommissionerne i Amtets Landdistrikter blev af Ordførerne holdt populære Foredrag over Gjenstande hørende til den offentlige eller personlige Sundhedspleie, i enkelt, saasom i Ringsaker, Trysil og Aamodt bleve de i Bygden forekommende epidemiske Syg-

domme, navnlig den diphtheriske Halsbetændelse, særligt omhandlede; endvidere blev i Eidskog en af Ordføreren udarbejdet Instrux for Sundhedskommissionens Medlemmer besluttet trykt og uddelt blandt Almuen, ligesom en Del Exemplarer af den af Ordføreren forfattede Instrux for Tilsynsmændene besluttedes trykt og uddelt blandt disse. I Ringsaker blev i Anledning af den herskende Diphtherit Herredet inddelt i mindre Distrikter med Tilsynsmænd. I Elverum lod Ordføreren i Sundhedskommissionen til dennes Medlemmer udgaa Cirkulærer i Anledning af den herskende Fnatysgdom og Instruktioner for dens Behandling udbrede blandt Befolkningen. I Trysil Sundhedskommission blev, ligeledes i Anledning af den herskende Diphtherit, trykte Regler for Halse-sygens Behandling foranstaltede omdelte blandt Almuen.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde ifølge Embedslægenes Indberetninger:

i Solør og Odalens Distrikt	854.
i Amtsfysikatet	1205.
i søndre Østerdalens Distrikt	466.
i Trysils —	143.
i nordre Østerdalens —	317.
Tilsammen	2985.

Fra Grue berettes, at et mindre Antal Børn end sædvanligt er vaccineret i dette Aar paa Grund af der den hele Sommer forekommende Mæslinger. I Trysil vaccinerer Distriktslægen i en Vaccinationskreds.

Af **rets-medicinske** Forretninger udførtes 8, deraf 3 i Solør og Odalen, 4 i Amtsfysikatet og 1 i nordre Østerdalen. 1 var Obduktionsforretning over en ved Vaadeskud dræbt Mand. 4 vare Syns- og Obduktionsforretninger til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade, 1 Undersøgelse af nogle fundne Levninger af et Foster, 1 Undersøgelse af en under Tiltale værende Person, der angav at lide af Epilepsi, og 1 retsmedicinsk Skjøn angaaende et af den ovennævnte Kvaksalverske behandlet Hugsaar.

De **Sindssyge**, som forpleies for Amtskommunens Regning i Solør og Odalen, tilsaas 1 a 2 Gange i Aarets Løb af Distriktslægen; denne beretter desuden om 4 nye Tilfælde. En Privatlæge i Grue behandlede 2 Tilfælde af Melancholi og Privatlægen i Odalen beretter om 6 nye Tilfælde. 2 fattige Sindssyge bleve tilseede og Erklæring afgiven med Hensyn til deres Forpleiningsmaade. Amtsfysikus tilsaas, foruden de forhen i Forpleining værende Sindssyge, tillige 9 nyanmeldte Tilfælde, hvoraf 1 fra Gaustad hjemkommen af Dements lidende Mand. Privatlægen i Romedal behandlede en Kvinde for Melancholi og Privatlægen i Vang omtaler 5 Tilfælde af Sindssygdom. I Ringsaker tilsaas Privatlægen sammesteds 13 Sindssyge, der forpleiedes for Amtskommunens Regning, nemlig 9 Mænd, deraf 3 Idioter, og 4 Kvinder, deraf 1 Idiot;

desuden behandlede han privat 5 Kvinder, der led af Melancholi og Mani. I søndre Østerdalen er Antallet af Sindssyge, der forpleiedes med Bidrag af Amtskommunen, 15; deraf behandlede 6 paa Gaustad Asyl, de øvrige tilsaas af Distriktslægen. Han behandlede privat 3 Tilfælde af Sindssygdom, 2 Mænd, 1 Kvinde. Af Distriktslægen i Trysil ere i Aarets Løb 8 Sindssyge tilseede og behandlede, af hvilke 2 helbrededes, 1 døde. Af de øvrige 5 forpleies 3 for Amtskommunens Regning, 2 ere udsatte i Privatforpleining. I nordre Østerdalen ere foruden de ældre Tilfælde 3 nye tilseede og behandlede af Distriktslægen. Der berettes altsaa i det Hele om 38 nye Tilfælde, hvoraf 12 i Solør og Odalen, 20 i Amtsfysikatet, 3 i søndre og 3 i nordre Østerdalen. 24 behandlede i Hjemmet, og af disse ere 6 opførte som helbredede; 7 indsendtes til Gaustad, 1 døde. Kjøen er opgivet for 25, nemlig 12 Mænd og 13 Kvinder. Sindssygdommens Art er opgivet for 34, nemlig Melancholi og Mani 30, Demens 3, Epilepsi 1.

Om Amtets eneste **Sygehus**, Hedemarkens Amtssygehus i Stange, henvises til Sygehuslisten. I Kongsvinger By har Kommunen leiet et Værelse, hvor 3 à 4 Syge kunne modtages og ydes den nødvendige Pleie.

Af **Badeindretninger** omtales dette Aar endel Styrtebade ved Kongsvinger samt fra Hedemarken enkelte Badeindret-

ninger til Badning i Mjøsen; fra Vang berettes, at private Badeindretninger anlægges hvert Aar.

Amtets 2 **Apotheker**, paa Kongsvinger og Hamar, fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod foruden Apothekerne, ved sidstnævnte af en Medhjælper og en Discipel, ved førstnævnte alene af en Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Solør og Odalens Lægedistrikt: 5 Læger, hvoraf tre paa Kongsvinger, en i Grue og en i søndre Odalen. 7 ansatte Jordemødre, 8 Hjelpevaccinatører.
2. Hedemarkens Amtsfysikat: 7 Læger, hvoraf to paa Hamar, en i Stange, en i Vang, en i Romedal, en i Løiten og en i Ringsaker. 8 ansatte Jordemødre (og 2 Poster ledige) og 9 Hjelpevaccinatører.
3. Søndre Østerdalens Lægedistrikt: 2 Læger, hvoraf en i Elverum og en i Aasnæs. 5 ansatte Jordemødre og 5 Hjelpevaccinatører.
4. Trysil Lægedistrikt: 1 Læge bosat i Trysil. 1 Jordemoder og 3 Hjelpevaccinatører.
5. Nordre Østerdalens Lægedistrikt: 3 Læger, hvoraf en i Tønset, en i Storelvedalen og en i Aamodt. 7 offentlig ansatte og 3 privatpraktiserende Jordemødre, samt 13 Hjelpevaccinatører.

V. Christians Amt.

Sundhedstilstanden anføres fra de fleste af Amtets Egne at have været mindre god; fra enkelte Lægedistrikter, saasom Faabergs, Hadelands, og Lands, berettes Sygeligheden endog at have været usædvanlig stor. Kun fra søndre Valdars Lægedistrikt betegnes Sundhedstilstanden i det Hele som meget god, ligesaa fra Loms Distrikt undtagen i Aarets første Maaneder. De Sygdomme, som fornemmelig bidroge til den store Sygelighed i Amtet, vare diphtheriske Sygdomme, Mæslinger, Nervefeber, Blodgang, tildels ogsaa Skarlagensfeber, og i enkelte Distrikter et usædvanlig stort Antal Lungebetændelser.

Dødeligheden var ualmindelig stor, idet de Dødes Antal var 19,9 pCt. større end i 1861, 53,3 pCt. større end i 1860 og 57,5 pCt. større end Middeldødeligheden i Femaaret 1856—1860, (1529). Forholdet i de forskjellige Lægedistrikter vil sees af følgende Sammenstilling af de Dødes Antal i de 3 sidste Aar:

Lægedistrikt.	1860	1861	1862
Faaberg	234	298	332
Ringebu	159	184	220
Lesje	136	96	156
Lom	144	124	165
Nordre Valdars	89	143	196
Søndre —	125	203	207
Thoten	369	527	561
Hadeland og Land	314	433	571
Christians Amt	1570	2008	2408.

Sygdomskonstitutionen var i første Halvaar i det Hele udtalt inflammatorisk; i enkelte Lægedistrikter, hvorfra den gennem hele Aaret karakteriseres som adynamisk, optraadte dog i Vaarmaanederne et temmelig betydeligt Antal Betændelsesygdomme. I sidste Halvaar betegnes Sygdomskonstitutionen dels som adynamisk, dels som mere indifferent.

Nervefeber viste sig sporadisk i Lesje, Loms og begge

de valderske Lægedistrikter, i de øvrige Distrikter i Amtet forekom Sygdommen med mer og mindre udtalt epidemisk Karakter især i Aarets første Maaneder samt i sidste Halvaar. — Distriktslægen i Faaberg behandlede 14 Tilfælde (4 i første, 10 i andet Halvaar) med 1 Dødsfald, og en Privatlæge i Gausdal 18, hvoraf 1 døde; de fleste af disse Tilfælde indtraf i Januar, Februar og Juli. Samtlige den førstnævnte Læges Tilfælde karakteriseres som Cerebraltypus; den sidstnævnte observerede ualmindelig hyppige Næseblødninger i Sygdommens Forløb. — I Ringeby Distrikt optraadte i Begyndelsen af Aaret en liden Epidem i Fodvang Annex, hvor samtlige Individuer i 2 Pladse, i alt 9, angrebes og 1 døde; i Oktober Maaned begyndte Sygdommen igjen i Nærheden af de sidst angrebne Steder og vedblev endnu ved Aarets Udgang, og i dette Tidsrum havde Distriktslægen behandlet 18 Tilfælde med 2 Dødsfald. Sygdommen ansaaes her indført ved Smitte fra Østerdalen; den beskrives som den abdominelle Form. I Lesje Distrikt viste sig flere sporadiske Tilfælde i 2det Halvaar i Dovre Prestegjeld og, i Loms Distrikt kun et Par Tilfælde i Sommermaanederne. Distriktslægen i nordre Valdres behandlede i Februar 5 og i December 1 Tilfælde, hvoraf Ingen døde; fra søndre Valdres opføres 1 Dødsfald af Nervefeber uden det tilsvarende Antal Behandlede. I Thotens Distrikt, hvor Sygdommen i Begyndelsen af Aaret kun forekom i enkelte spredte Tilfælde, optraadte den fra August Maaned med epidemisk Udbredning i østre og vestre Thotens samt Vardals Prestegjælde. Ialt behandlede her af 3 Læger 59 Tilfælde med 4 Dødsfald. I Hadeland og Lands Distrikt, hvor epidemisk Optraeden, dog ikke i synderlig Grad, gjorde sig gjeldende fra Mai Maaned af i Gran og Jevnaker, behandlede af 2 Læger i disse Prestegjælde tilsammen 37 med 3 Dødsfald; desuden opføres under Benævnelsen Febris simplex et Antal af 21 Tilfælde, der alle helbrededes. I Land forekom Sygdommen mere spredt; dog betegnes den herfra tildels som temmelig ondartet; 2 Læger i søndre og nordre Land behandlede tilsammen 18 Tilfælde, hvoraf 4 døde, de fleste i Januar og December. Ialt haves saaledes bestemt Opgave over 181 Tilfælde af Nervefeber, hvoraf 16 døde, foruden 1 Dødsfald uden Angivelse af det tilsvarende Antal Behandlede. (I 1861 kjendtes 243 Tilfælde samt 19 Døde.) Af de 17 Døde er Kjøen og Alder opgivet for 15; 8 vare af Mand-, 7 af Kvindekjøen. 1 var i Alderen mellem 5—10 Aar, 3 fra 10—15 Aar, 4 fra 15—20 Aar, 3 fra 20—30 Aar, 3 fra 30—40 Aar og 1 60 Aar gammel.

Af **Barselseber** haves Opgave over 4 Tilfælde, hvoraf 1 dødeligt, fra Faabergs Lægedistrikt; 1 dødeligt Tilfælde fra Lesje Distrikt; 2 fra Loms og 3 fra Hadelands og Lands Distrikter, uden Dødsfald. Desuden berettes om et Tilfælde

af Eclampsi hos en Barselkone fra Ringeby, og et af Phlegmasia alba dolens fra Land, der begge endte dødeligt. Tilsammen af de nævnte Barselsygdomme altsaa 12 Behandlede, 4 Døde.

Børnekopper blev i Slutningen af Januar bragt til Lillehammer af en fra Christiania ankommen Reisende, som efter Ankomsten blev angrebet af Sygdommen og døde; i Løbet af Februar og Marts blev i Lillehammer By dog kun 2 andre angrebne, hvoraf 1 døde, og dermed ophørte Sygdommen her. I April Maaned udbrod den i Faabergs Landsogn og i Gausdal, hvor tilsammen 15 angrebes, 2 døde. Fra Faaberg Lægedistrikt er ialt anmeldt 19 Tilfælde af Børnekopper, hvoraf 5 døde; af disse vare 1 under 1 Aar, 2 fra 1—3 Aar, 1 fra 20—30 Aar, 1 60 Aar gammel. 2 vare af Mand-, 2 af Kvindekjøen; for 1 er Kjøen ikke opgivet. I Thotens Lægedistrikt forekom en liden Epidem i Mai Maaned, indført ved Smitte fra Eidsvold; i østre og vestre Thoten angrebes 4, i Gjøvik By 3 og Vardal 1, tilsammen 8; samtlige disse Tilfælde vare milde og Ingen døde.

Vandkopper nævnes kun fra Lands Prestegjeld, hvor de især vare hyppige i Januar.

Af **Skarlagensfeber** viste sig enkelte Tilfælde i hele Aarets Løb i Thotens Distrikt, 2 Privatlæger behandlede tilsammen 15 Tilfælde, som alle helbrededes; Sygdommen var her i Regelen af mild Karakter. Mere ondartet viste den sig derimod i Hadeland og Lands Distrikt, hvor en Epidem, som begyndte i Lunder Annex til Jevnaker, fra Mai Maaned af udbredte sig over hele Jevnaker, og hvor den i August og September var meget hyppig paa Hadelands Glasværk og over en stor Del af Gran, hvor den endnu vedvarede ved Aarets Slutning. Distriktslægen behandlede ialt 57, hvoraf 10 døde; disses Kjøen og Alder er ikke opgivet. I de sidste Dage af Aaret optraadte Sygdommen ogsaa i Lillehammer By, hvor i en Familie 4 Børn vare angrebne.

Mæslinger herskede epidemisk over hele Amtet, men da Sygdommen for det meste kun undtagelsesvis blev Gjenstand for Lægebehandling, selv i de dødelige Tilfælde, savnes numeriske Data for en paalidelig Angivelse af Epidemiens Udbredning og Styrke. Den angreb imidlertid et stort Antal Individuer og foraarsagede mange Dødsfald, især blandt Børn. I Faabergs Distrikt begyndte Sygdommen i Februar, aftog fra Juni af og var ophørt ved Aarets Udgang; i 3 Lægers Praxis indtraf 8 Dødsfald af Mæslinger, deraf 3 i Lillehammer By. I Ringeby Distrikt forekom de især i Mai og Juni, vare i Regelen af mild Karakter og saavidt Distriktslægen bekjendt døde Ingen der af denne Sygdom. I Lesje Distrikt fortsatte den i forrige Aars Høst begyndte Epidem sig til nærværende Aars Midtsommer; Distriktslægen opgiver 5 Dødsfald. I Loms Distrikt var Sygdommen lige fra Aarets Be-

gyndelse meget udbredt, især i Vaage Prestegjeld, medens kun enkelte Tilfælde forekom i Lom. Paa Distriktslægens Fortegnelse over Dødsarsager findes ingen opført som døde af Mæslinger*). I nordre Valdres Distrikt skal Sygdommen have hersket hele Aaret, nemlig i østre Slidre Prestegjeld især i første og i vestre Slidre i sidste Halvaar; i Vang kun sporadisk. Distriktslægen havde kun 1 i Behandling, men formener at Sygdommen foraarsagede mange Dødsfald blandt Børn. I søndre Valdres Distrikt herskede den som Epidemi især i Slutningen af Juli og i August. 1 Dødsfald kom til Distriktslægens Kundskab, uden foregaaende Lægebehandling. I Thotens Distrikt forekom Mæslinger især fra Mai Maaned af; herfra haves kun, fra en Privatlæge i østre Thoten, Opgave over 2 Dødsfald. I Hadeland og Lands Distrikt viste de sig hele Aaret, men ogsaa her fornemmelig i sidste Halvaar. Sygdommen synes her oftere at have været Gjenstand for Lægebehandling og 4 Læger i Jevnaker, Gran og søndre Land, opgave et Antal af 127 Behandlede, hvoraf 10 døde; af disse vare 75 Tilfælde med 4 Dødsfald indtrufne blandt Arbejderbefolkningen paa Hadelands Glasværk og behandlede af en Privatlæge i Hønefos. I hele Amtet haves saaledes fra Læger Opgave over 26 Dødsfald, af disse er Kjøen opgivet for 19, nemlig 7 af Mand-, 12 af Kvindekjøen; Alder for 14, nemlig: under 1 Aar 1, fra 1—5 Aar 8, 5—10 Aar 2, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 1, 30—40 Aar 1. Døden indtraadte oftest paa Grund af Komplikation med Betændelser i Brystorganerne eller formedelst Eftersygdomme, navnlig Vatersot, mest foraarsaget ved Uforsigtighed, saasom tidligere Udgaen under Rekonvalescentsen. Sygdommen var paa enkelte Steder, f. Ex. i Vaage, Gjenstand for Sundhedskommissionens særlige Foranstaltninger.

Om **Rosen**, navnlig i Ansigtet, gjentages en tidligere gjort Bemærkning af Distriktslægen i Faaberg, at den synes hyppigere i de senere Aar. 7 Læger nævne ialt 28 af dem behandlede Tilfælde, deraf 21 behandlede af 3 Læger i Hadeland og Lands Distrikt, de fleste i Aarets sidste Maaneder.

Kighoste omtales kun fra Faabergs Distrikt, hvor den fra Februar Maaned begyndte at udbrede sig i Lillehammer By og Øiers og Faabergs Prestegjeld, samt fra Hadeland og Land, hvor enkelte Tilfælde behandlede i Sommermaanederne. Ingen opgives døde af denne Sygdom.

*) I Loms Distrikt, hvor dog Antallet af Børn, døde under 10 Aars Alderen, i dette Aar er forholdsvis mindre end i de øvrige Distrikter (37 pCt. af samtlige Døde, medens det gennemsnitlige Forhold for hele Amtet er 50, pCt.) findes paa Distriktslægens Liste over ham bekjendte Dødsarsager kun opført 1 Barn i denne Alder og dette døde af Forbrænding. Ifølge Prestelisterne døde i Loms Distrikt af Børn i den nævnte Alder ialt 61.

Diphtheriske Sygdomme. Exsudativ Svælgbetændelse indtog omtrent den samme fremragende Plads blandt de herskende epidemiske Sygdomme som i forrige Aar og var meget udbredt i alle Lægedistrikter undtagen Lom, Lesje og nordre Valdres. I Faaberg Distrikt forekom Sygdommen især i Aarets første fire Maaneder samt i Oktober og var mere udbredt i hele Landdistriktet, medens den i forrige Aar mest holdt sig til Lillehammer By og Strækningen langs Vestsiden af Vasdraget. 3 Læger behandlede tilsammen 379, hvoraf 59 døde; deraf 5 døde i Lillehammer By. I Ringebu Distrikt forekom Sygdommen temmelig hyppigt i Prestegjeldet af samme Navn udover Vinteren og Vaaren, var da af mild Karakter og med faa Dødsfald; i September begyndte den igjen i søndre Fron, var da mere ondartet og angreb paa to Gaarde samtlige Beboere; 5 opgives som døde, uden det tilsvarende Antal Behandlede. Fra Lesje Distrikt opføres 1 som død af diphtherisk Svælgbetændelse. Sygdommen nævnes ikke fra Loms og nordre Valdres Lægedistrikter. I søndre Valdres Distrikt, hvor den i forrige Aar angreb et stort Antal Personer i søndre Aurdals Prestegjeld, holdt den sig dette Aar fornemmelig til nordre Aurdals Hovedsogn, hvor Distriktslægen i Aarets tre første Maaneder behandlede 17, hvoraf 3 døde. I Thotens Distrikt var Sygdommen mere udbredt end i forrige Aar, da den mest holdt sig til enkelte Steder; men den havde iaar en mildere Karakter, med mindre Dødelighed og kortere Rekonvalescents (Raabe). Distriktslægen behandlede 134, hvoraf 15 døde; en Privatlæge paa Gjøvik 56 med 3 døde, deraf 17 med 1 død i Vardal, 34 med 2 døde i Birid, 5 paa Thoten; de fleste af disse Tilfælde indtraf i Aarets første fire Maaneder samt mod Aarets Slutning. En Privatlæge i Balke Annex til østre Thoten behandlede 56, hvoraf 6 døde, deraf angrebes 25 i første Kvartal, 6 i 2det, 10 i 3die og 15 i 4de Kvartal; 9 af de angrebne vare fra 1½—5 Aar gamle, 19 fra 5—10, 13 fra 10—15, 15 over 15 Aar gamle. I Hadelands og Lands Distrikt forekom Sygdommen kun sporadisk i den nordlige Del, en Privatlæge i nordre Land behandlede 9, hvoraf 2 døde. I den øvrige Del af Distriktet behandlede af 3 Læger tilsammen 185 Tilfælde med 7 Dødsfald; desuden opføres 4 som døde uden foregaaende Lægebehandling; af 160 af disse Tilfælde, for hvilke Aarstiden, hvori de indtraf, er opgivet, faldt 26 paa 1ste, 31 paa 2det, 87 paa 3die og 16 paa 4de Kvartal. Sygdommen var mest udbredt i Gran og Jevnaker (hvilket sidste Prestegjeld i forrige Aar var mere forskaanet), og den forholdsvis store Dødelighed blandt Børn i Alderen under 10 Aar i disse to Prestegjeld maa formentlig især tilskrives, foruden Mæslinger, de diphtheriske

Sygdomme*). I det hele Amt haves altsaa Opgave over 836 Behandlede med 95 Døde, samt 6 Dødsfald uden Angivelse af det tilsvarende Antal Behandlede, og 4 som døde uden Lægebehandling, eller ialt 105 Døde. Heraf er Kjøen ikke angivet for 12, 47 vare af Mand-, 46 af Kvindekjøen; Alder er anført for 83; deraf vare under 1 Aar 3, 1—5 Aar 38, 5—10 Aar 26, 10—15 Aar 4, 15—20 Aar 8, 20—30 Aar 2, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 1. Iøvrigt vare 15 Døde under 14 Aar. De fleste Læger omtale paralytiske Tilfælde som Eftersygdomme, tildels ogsaa Abscesser paa Halsen og almindelig Afkræftelse; den paralytiske Tilstand forarsagede Døden i 1 Tilfælde, der berettes saaledes:

„En svagelig Dreng paa 20 Aar fik Diphtherit i Halsen og næsten samtidig i et Saar paa Benet; Lægen tilkaldtes først efter nogle Dage. Sygdommen var da ikke i nogen stærk Grad tilstede, og Prognosen stilledes ret gunstigt. Halsen og Benet vare ogsaa efter kort Tid helbredede, men den Syge blev værre og værre; Vanskeligheden ved at synke tiltog, der var tydelig Lamhed i Spiserøret, da Alt, hvad han nød, blev siddende fast i Halsen, medens Ganen viste nogen Kontraktionsevne. Tonica anvendtes og syntes en kort Tid at gjøre nogen Virkning, indtil de ei mere taaltes. Den Syge afmagredes stærkt og døde — efter i et Par Dage af og til at have haft nogle Krampeanfald — 5 Uger efterat ethvert Spor af Diphtherit var forsvunden i Halsen og paa Benet (Kolbjørnsen). Af **Strubehoste** opføres 35 Tilfælde med 19 Døde, nemlig i nordre Valdres 1 Angreben 1 Død, i Thotens Distrikt 19 Angrebne 8 Døde og i Hadeland og Lands Distrikt 15 Angrebne 10 Døde. Af de Døde er Kjøen og Alder kun opgivet for 9, nemlig 5 af Mand-, 4 af Kvindekjøen; 1 var under 1 Aar, 7 fra 1—5 Aar og 1 10 Aar gammel.

Af **Kusma** nævnes kun enkelte Tilfælde i Vaarmaanederne fra Land.

Catarrhalske Sygdomme. Influenza forekom epidemisk fra Marts og udover Vaaren i Faabergs Distrikt, hvor den angreb et stort Antal Individuer; ligeledes herskede den i Hadeland og Lands Distrikt fornemmelig i April og September. I sidstnævnte Lægedistrikt behandledes af 4 Læger ialt 154 Tilfælde af catarrhalske Sygdomme; af 123 af disse, i 3 Lægers Praxis, indtraf 58 i 1ste, 32 i 2det, 13 i 3die og 20 i 4de Kvartal.

Lungebetændelser forekom i større Antal end sædvanlig og var især hyppige i Aarets første Maaneder i Faabergs, Lesjes, Thotens samt Hadeland og Lands Distrikter. 12 Læger have tilsammen opgivet et Antal af 413 Behandlede med

22 Døde (i 1861 opgav 12 Læger 216 Tilfælde med 17 Døde), 48 Tilfælde med 4 Døde forekom i Faabergs Distrikt, 34 med 4 Døde i Lesje, 170 med 6 Døde i Thotens og 147 med 6 Døde i Hadeland og Lands Distrikt. Desuden er af 2 Læger opgivet 3 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. For 359 af de Behandlede er Aarstiden, hvori de angrebes, opgivet: nemlig 318 i første Halvaar, de fleste i Aarets første fire Maaneder; 41 i sidste Halvaar. Af de Døde, ialt 25, er Kjøen opgivet for 23, hvoraf 15 vare af Mand-, 8 af Kvindekjøen; Alder for 19, hvoraf vare under 1 Aar 1, 5—10 Aar 1, 15—20 Aar 1, 20—30 Aar 4, 30—40 Aar 4, 40—50 Aar 2, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 5. For **Pleurit** er af 7 Læger behandlet 23, hvoraf 2 døde; desuden ere 2 opførte som døde uden det tilsvarende Antal Behandlede.

Rheumatiske Sygdomme. Akut Rheumatisme var hyppigere end sædvanlig. 7 Læger behandlede tilsammen 99 Tilfælde, hvoraf 3 døde; af disse forekom 77 med 2 Døde i 4 Lægers Praxis i Hadeland og Lands Distrikt. Af 78 Tilfælde, for hvilke Aarstiden er anført, forekom 50 i første, 28 i 2det Halvaar. Kronisk Rheumatisme omtales, som sædvanlig, af de Fleste som meget almindelig; kun fra Thoten angives dette Aar færre Tilfælde at være iagttaget (Rognstad).

Af **Koldfeber** nævnes 1 Tilfælde fra Gausdal hos en Person, som for tyve Aar siden under Garnisonstjeneste i Frederiksstad havde lidt af denne Sygdom; samt 2 Tilfælde fra Hadeland, det ene hos en Svenske.

Gastriske Sygdomme. **Diarrhoe** omtales som hyppig, især fra Faabergs, nordre Valdres og Hadeland og Lands Distrikter, tildels med blodige Udtømmelser. **Choleric** forekom i Faabergs Distrikt epidemisk fra Marts og udover Vaaren, især i Lillehammer By; Sygdommen nævnes forresten kun fra Hadeland og Lands Distrikt, hvor 2 Læger behandlede 11 Tilfælde, deraf 4 i 1ste Kvartal, 7 i 3die. Ingen døde. Af **Blodgang** udbrod en liden Epidemi i Februar Maaned i Lillehammer, hvor 20 angrebes, fornemmelig Børn; enkelte ogsaa i det omgivende Landdistrikt; den ophørte ved Udgangen af Marts og foranledigede, saavidt Distriktslægen bekjendt, intet Dødsfald. Forresten forekom af Blodgang et større Antal Tilfælde kun i Thotens Distrikt, hvor en Privatlæge paa Gjøvik behandlede 22, hvoraf 20 med 2 Dødsfald i Vardal. Som Døde af Diarrhoe i hele Amtet er opført ialt 4 Individuer, resp. 1, 1½, 38 og 81 Aar gamle; af Blodgang 3, hvoraf 1 76 Aar gammel, for de andre er Alder ei opgivet.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 31 Individuer, hvoraf 1 med primære, 5 med sekundære og 23 med tertiære Tilfælde, eller ialt 28, behandledes for Amtets Regning; for 2

*) I Alderen under 10 Aar døde

	i Grans Prestegjeld	i Jevnakers Pglid.
1860	53	38
1861	114	43
1862	170	127

Amtskommunen uvedkommende Syge er Sygdommens nærmere Beskaffenhed ikke anført. 11 laa tilbage fra foregaaende Aar, saaat de Behandlede Antal tilsammen udgjorde 42. Af disse udskreves 31 helbredede og 1 døde (en 60aarig Kvinde, der led af tertiær Syphilis). Liggedagenes Antal var 3376 eller for hver Udskreven 105,5 Dag. Som behandlede udenfor Sygehuset nævnes kun enkelte Recidiver af ældre Tilfælde fra nordre Valders, 1, af samme Beskaffenhed, fra søndre Valders; 2 Tilfælde, opførte under Benævnelsen The-ria og 1 af Syphilis fra Hadeland og Lands Distrikt. — For **Gonorrhoe** behandlede 2 Individuer paa Amtssygehuset; udenfor samme behandlede nogle Tilfælde i Faabergs og søndre Valders Distrikt, enkelte i Hadeland og Lands Distrikt, de fleste erhvervedes i Hovedstaden.

Af kroniske Hudsygdomme forekom **Fnat** fremdeles meget almindelig i Faabergs Distrikt, især i Gausdal og Oier, dog, som Distriktslægen mener, nu mere i Aftagende; i Loms Distrikt især i Skedaker Annex; i nordre Valders, mest i Vang og den nordlige Del af østre Slidre; i søndre Valders samt i den nordlige Del af Hadeland og Lands Distrikt.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af forrige Aar 15, i dette Aar kom 1 til — i Lesje —; 3 døde: 1 i Faabergs, 1 i nordre Valders og 1 i Hadeland og Lands Distrikt. Ved Udgangen af 1862 kjendtes altsaa 13 Spedalske, hvoraf 8 i Lesje, 4 i Vangs og 1 i Grans Prestegjeld.

Kjertelsyge omtales som gjængs især i Faabergs, Thotens og Hadeland og Lands Lægedistrikter. 3 Læger i sidstnævnte Distrikt behandlede tilsammen 51 Tilfælde af forskellige scrophuløse Affektioner foruden 1 Tilfælde af Struma og 1 af Rachitis, hvilken sidste Sygdom formenes sjældnere i de sidste Aar (Printz).

Af **Svindot** opgives, ligesom før, det største Antal Tilfælde fra Hadeland og Lands Distrikt (33 Behandlede, 11 Døde) og fra Thotens (15 Behandlede, 10 Døde). Tilsammen er i Amtet som døde af Svindot opført 32, hvilket Antal sammenlignet med samtlige af Læger opgivne Dødsarsager, (429) udgjør 7,9 pCt. eller naar de Døde af Diphtherit ved denne Sammenligning fraregnes, 10,5 pCt. Kjøen er opgivet for 27, hvoraf 14 vare af Mand-, 13 af Kvindekjøen, Alder for 25, hvoraf vare fra 10—15 Aar 2, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 6, 30—40 Aar 3, 40—50 Aar 7, 50—60 Aar 3, 60—70 Aar 2.

Blegsot omtales, i Forbindelse med **Menstruationsuorden** som almindelig i samtlige Distrikter undtagen i Ringebu, Lesje og nordre Valders. 2 Læger i Land behandlede for denne Klasse Sygdomme tilsammen 30 Tilfælde.

Cardialgi var som sædvanligt hyppig og af de kroniske Sygdomme den, som oftest er Gjenstand for Lægernes Behandling. 2 Læger i Lands Prestegjeld behandlede for Car-

dialgi, Mavecatarrh og kronisk Gastrit lidt over 200 Individider.

Ormesygdomme nævnes som almindelige i Thotens Distrikt, hvorfra de opføres som Dødsarsag i 1 Tilfælde; samt i Hadeland og Lands Distrikt, hvor 2 Læger behandlede 21.

For **vatersottige Tilfælde** af forskjellig Slags havde 5 Læger 44 Syge i Behandling, hvoraf 9 døde. Watersot er opført som Dødsarsag hos 20 Individér, hvoraf 5 vare af Mand-, 12 af Kvindekjøen, for 3 er Kjøen ikke angivet; Alder er anført for 13, nemlig mellem 1 og 5 Aar 1, 5—10 Aar 2, 20—30 Aar 2, 30—40 Aar 2, 40—50 Aar 1, 50—60 Aar 4, 70—80 Aar 1.

Kræftsygdomme synes ikke at være sjeldne. 5 Læger behandlede tilsammen 26, hvoraf 10 døde; af disse behandlede 18 med 4 Døde af en Læge i nordre Land (hos 4 var der Kræft i udvendige Dele; 14 vare meer og mindre utvivlsomme Tilfælde af Kræft i indvendige Dele, (Kolbjørnsen). Som Dødsarsag er Kræft opgivet ialt hos 17: hos 7 af disse er anført Sygdommens Sæde, nemlig hos 3 i Livmoderen, hos 2 i Brystkjertelen og hos 2 i Ansigtet. 8 vare Mænd, 9 Kvinder. Med Hensyn til Alder vare fra 40—50 Aar 1, 50—60 Aar 5, 60—70 Aar 6, 70—80 Aar 4, 80—90 Aar 1.

Af **chirurgiske Operationer** omtales som udførte: enkelte Exartikulationer af Fingre, 1 Gang Exstirpation af Læbekræft, 2 af Lipomer, 1 af en tumor cysticus, 5 Gange Paracentesis abdominis, deraf 2 Gange hos samme Individ; 1 Operation for Paraphimosi, 1 Underbinding af arteria radialis.

Af **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte af Læger: 4 Vendinger, hvorved bragtes 3 levende og 1 dødfødt Barn til Verden; 3 Mødre forbleve ilive, 1 døde en Tid efter Fødselen af Blodtab: Indikationerne var i 3 Tilfælde Tværleie, i 1 ikke opgiven. 26 Tangforretninger; for 3 Mødre og 6 Børn er Udfaldet ikke meddelt; 15 Børn kom levende, 5 dødfødte til Verden, 23 Mødre forbleve ilive; af disse døde dog 1, hos hvem Tang var anlagt i øverste Aabning og som ved en besværlig Forretning blev forløst med et dødfødt Foster, længere Tid efter Fødselen af Hektik (S. M. Wolff). Indikationerne vare i 2 Tilfælde Bækkensnæverhed, i 16 Vesvækkelse og Vemangel, deraf i et Tilfælde ved Fødsel af den anden Tvilling, i et andet anføres den bagerste Modermundslæbe at have dannet en ligamentøs Streng, der først maatte overskjæres førend Tangen kunde anlægges (Hagemann); for 8 Tangforretninger er Indikationen ikke angivet. 1 Gang foretoges Perforation af et allerede dødt Foster, med paafølgende Forløsning med Tang. Moderen forblev ilive; Indikationen er ikke anført (Riis). Perforation og Vending i

Forbindelse med Tangs Anlæggelse uden nærmere Angivelse af Fremgangsmaaden udførtes i 1 Tilfælde paa Grund af en Benudvæxt i Bækkenet. Moderen forblev levende (Buchholz).

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Faaberg	513	332	50	104	2	19
Ringebu	390	220	48	54	-	14
Lesje	285	156	37	29	2	20
Lom	339	165	20	41	2	23
Nordre Valdres .	251	196	35	56	2	9
Søndre —	380	207	27	81	1	14
Thoten	810	561	91	191	1	38
Hadeland og Land	818	571	89	261	5	24
Christians Amt .	3786	2408	397	817	15	161

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1378 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 63,6. Antallet af i det første Leveaar døde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 9,53, og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,06. Antallet af Døde under 10 Aar, 1214, forholder sig til Antallet af samtlige Døde = 1 : 1,98. Af de paa Barselseng Døde angive Medicinalberetningerne Dødsårsagen hos 5, hvoraf 2 døde af Barsel-feber, 1 af Blødning, 1 af Eclampsi og 1 af Phlegmasia alba dolens. Opgave over, naar i Barselsengen Døden indtraf, er kun meddelt for 2 Barselskvinder i Hadeland og Lands Distrikt, som døde resp. 1 og 4 Dage efter Forløsningen. Uden Hensyn til dem, der ere omkomne ved Ulykkestilfælde og Selvmord, haves Opgave fra Læger om Dødsårsagen hos 429; de hyppigste Dødsårsager vare: Diphtherit 105, Alderdomssvækkelse 41, Svindsot 32, Mæslinger 26, Lungebetændelse 25, Vatersot 20, Strubehoste 19, Nervefeber, Kræft, hver 17, Apoplexi, organiske Underlivs-sygdomme, hver 13.

Veirliget udmærkede sig over en stor Del af Amtet ved en paa et Par varme Vaarmaaneder følgende kjølig og regnfuld Sommer, der tildels havde en uheldig Indflydelse paa Aarets Afrøde; kun fra nordre Valdres skildres Veirforholdene som gunstige hele Aaret, hvorfor Udbyttet af Korn og Foder der blev godt. I Faabergs Distrikt blev Kornet noget let, men Foderavlen og Udbyttet af Kvægavlen rigelig. I søndre Valdres indtraf varmt Veir i August og September, der tildels rettede paa Følgerne af de ugunstige Veirforholde i Juni og Juli, hvorfor det indhøstede Korn baade

i Kvantitet og Kvalitet blev godt, medens derimod Poteterne tog nogen Skade. Paa Hadeland var der stadigt Regn, Taage og kjølig Luft fra Juni til September; Kornet slog her mindre godt til og Distriktslægen ser i disse Omstændigheder foruden i den daarlige Poteteshøst i forrige Aar en rig Kilde til Sygdomme hos Befolkningen i nærværende Aar (Buchholz).

Med Hensyn til **Levemaade** og **hygiæniske Forholde** lyde Beretningerne, ligesom tilførn, fra flere Distrikter enstemmig derhen, at Misbrug af Brændevin, tildels ogsaa af bayersk Øl'er i Aftagende, saasom fra Faabergs, Ringebu, søndre Valdres, Hadeland og Lands Distrikter. Bayersk Øl synes dog paa flere Steder, i Forening med Frugtvin, at være traadt istedetfor Brændevin som Berusningsmiddel, f. Ex. i Vaage Prestegjeld, hvor Nydelsen af hine Drikke drives meget vidt (Riis). Over Mangel paa Renlighed klages fra begge de valderske Distrikter; navnlig er i nordre Valdres Tilstanden i denne Henseende mislig; der er aldrig Tale om Vadskning af Gulvene, som ialmindelighed ere uhøvlde, kun om overfladisk Anvendelse af Spade og Kost; derimod synes Sand-sen for Legemets Renholdelse i de sidste Aar noget i Tiltagende (J. G. Torgersen).

Fattigsygepleien besørgedes dels af Embedslægerne dels af Privatlæger, hvor disse fandtes. I Gausdal behandledes 52 Syge for Fattigvæsenets Regning. Det berettes fra Lesje Distrikt, at Fattigsygepleien i Dovre Prestegjeld lader meget tilbage at ønske, medens den i Lesje har forbedret sig meget i den sidste Tid (Hagemann). I søndre Valdres skildres den ogsaa som mangelfuld, hovedsagelig fordi Fattigtilsynsmændene ikke opfylde sine Pligter. I dette Distrikt siges Jordemødre mere og mere at benyttes, ligesaa anføres det fra Land, at Læger og Jordemødre benyttes meget almindeligt. I Lesje Prestegjeld blev en Jordemoder, der tillige var Hjælpevaccinatrice, paa Grund af misligt Forhold i begge Egenskaber, afskediget.

Om **Kvaksalveri** berettes kun fra Loms Distrikt, at det af og til drives i det Smaa, medens det fra Hadeland og Lands Distrikt anføres, at det ikke spores.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** bleve afholdte 3 i Faaberg, Lom og nordre Aurdal, 2 i Lesje, Vaage, søndre Aurdal og søndre Land, 1 i Lillehammer, Gausdal, Øier, Dovre, nordre Land og Jevnaker, 3 Møder tilsammen i Ringebu Distrikt, ligeledes 2 i østre og vestre Thoten og 7 i Gjøvik, Vardal og Birid; i nordre Valdres Lægedistrikt holdtes Møde i Sundhedskommissionerne saa ofte som dertil var Anledning. Fra enkelte Steder klages over manglende eller ikke betimelig Underretning til Ordføreren om Kommunerepræsentationernes Sammenkomster, saasom fra Lesje og nordre Valdres Distrikter og fra Loms Distrikt for Vaage Her-

reds Vedkommende. (Hagemann, J. G. Torgersen, Riis). Anledningen til Mødet i Lillehammers Sundhedskommission var de da i Byen indtrufne Tilfælde af Børnekopper. I Landdistrikternes Sundhedskommissioner bleve Møderne dels optagne af Foredrag af Ordførerne over enkelte for Almuen vigtige Dele af Sundhedspleien, dels over herskende epidemiske Sygdomme, deres Kjendetegn, Forebyggelse og Behandling; paa flere Steder vare de epidemiske Sygdomme Gjenstand for Sundhedskommissionernes særlige Foranstaltninger; saaledes blev Vaage Herred inddelt i Distrikter med Tilsynsmænd og Forskrifter meddelte til disse, nærmest i Anledning af den herskende Mæslingeepidemi; i østre Thoten antoges for en fjernere liggende Udkant af Lægedistriktet en lønnet Medhjælper for at bistaa Lægen i den foreløbige Behandling af epidemiske Sygdomme; I nordre Land blev et Forslag af Ordføreren om en Inddeling af Herredet i mindre Distrikter med en Sundhedstilsynsmand i hvert forkastet.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Faabergs Distrikt	535
i Ringebu —	790
i Lesje —	424
i Loms —	491
i Nordre Valdres Distrikt	232
i Søndre — —	182
i Thotens Distrikt	667
i Hadeland og Lands Distrikt	606
Christians Amt	3927

I Grans Prestegjeld paa Hadeland udføres Vaccinationen af Distriktslægen.

Fra Ringebu Distrikt anføres, at Vaccinationen der nyder god Fremgang (Hals); fra Lesje Distrikt bemærkes det, at Vaccinationen ansees lidet betryggende paa den Maade, hvorpaa den der udføres (Hagemann). En Hjelpevaccinatrice blev, som tidligere anført, afskediget i Lesje Prestegjeld paa Grund af Misligheder i denne Funktion.

Af **rets-medicinske Forretninger** nævnes som udførte: 2 Syns- og Obduktionsforretninger til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade, 1 Synsforretning til Bedømmelse af om en Kvinde havde født, alle i Hadeland og Lands Distrikt; 2 Erklæringer om hvorvidt 1 Mand og 1 Kvinde paa Grund af Sygdom kunde udstaa en dem idømt Straf, i Loms Distrikt.

Af **Sindssyge** forpleiedes i Faabergs Distrikt for offentlig Regning 16, hvoraf 8 i Gausdal, 1 i Lillehammer, 4 i Faaberg, 3 i Øier; alle disse vare ældre Tilfælde og i dette Aar nævnes ingen nye som tilkomne. I Ringebu Distrikt synes Sindssygdom ifølge Distriktslægen at være temmelig almindelig, især i søndre Fron, hvor 9 og i nordre Fron, hvor 5 forpleiedes for offentlig Regning; i Ringebu Preste-

gjeld kun 1, ialt i Lægedistriktet 15. I dette Aar vare 2 nye tilkomne, hvoraf 1 helbrededes i Hjemmet, 1 var under Asylbehandling. Desuden behandledes ikke faa private Sindssyge. I Lesje Distrikt, hvor ved forrige Aars Udgang 3 Sindssyge forpleiedes for offentlig Regning, vare ingen nye tilkomne. Distriktslægen i Lom tilsaa 6, hvoraf 2 indlagdes paa Gaustad. I nordre Valdres forpleiedes 5 og i Søndre 18 for offentlig Regning; i sidstnævnte Distrikt 1 privat Sindssyg. I østre og vestre Thoten tilsaa Distriktslægen 8, hvoraf 1 privat. I Hadeland og Lands Distrikt tilsaaes og behandledes af 4 Læger ialt 21 Sindssyge, hvoraf 18 forpleiedes for offentlig Regning, 3 privat, hvoraf 1 helbrededes; af 15 af disse, for hvilke Sygdommens Art er anført, lede 3 af Melancholia, 1 af Stupiditas, 3 af Mania, 1 af Epilepsia, 7 vare Idioter. — For det hele Amt havest Opgave over 93 Sindssyge, hvoraf kun 2 kan sees at være ny tilkomne; af 50, for hvilke Kjøen er anført, vare 25 Mænd, 25 Kvinder, 2 helbrededes i Hjemmet, 3 indlagdes paa Asyl.

Af **Sygehuse** fandtes kun Amtssygehuset paa Lillehammer, om hvis Belæg m. v. henvises til Sygehuslisten.

Af **Badeindretninger** omtales i Lillehammer og det omgivende Landdistrikt flere Styrtebadeindretninger, hvis Brug er i stadigt Tiltagende, samt flere smaa simple Badeindretninger i Thotens Distrikt.

Amtets 2 **Apotheker** paa Lillehammer og Gjøvik fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod foruden af Apothekerne i det førstnævnte af 2 Disciple, i det sidstnævnte af 1 examineret Medhjælper.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Faabergs Distrikt: 3 Læger, hvoraf to paa Lillehammer og en i Gausdal; 4 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
2. Ringebu Distrikt: 1 Læge, boende i søndre Fron. 3 Jordemødre (1 Post ledig); 3 Hjelpevaccinatorer.
3. Lesje Distrikt: 1 Læge, boende i Lesje Prestegjeld. 2 Jordemødre (1 Post ledig); 2 Hjelpevaccinatorer.
4. Loms Distrikt: 1 Læge boende i Loms Prestegjeld. 3 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
5. Nordre Valdres Distrikt: 1 Læge, boende i vestre Sli-dre. 3 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
6. Søndre Valdres Distrikt: 1 Læge, boende i nordre Aurdal. 5 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
7. Thotens Distrikt: 3 Læger, hvoraf to i østre Thotens Prestegjeld og en paa Gjøvik. 7 Jordemødre; 9 Hjelpevaccinatorer.
8. Hadeland og Lands Distrikt: 4 Læger, hvoraf to i Gran, en i søndre og en i nordre Land. 4 Jordemødre (1 Post ledig); 3 Hjelpevaccinatorer.

VI. Buskeruds Amt.

Sundhedstilstanden betegnes som mindre god over hele Amtet med Undtagelse af Hallingdals Lægedistrikt, der næsten gik fri for de Sygdomme, som i mer og mindre udbredte Epidemier herskede i den øvrige Del af Amtet og bidroge til den store Sygelighed i dette Aar. Disse Sygdomme vare fornemmelig diphtherisk Svælgbetændelse og Mæslinger, der forekom i de fleste Lægedistrikter, samt Skarlagensfeber, der i Aarets sidste Halvdel havde stor Udbredning i Landfysikatet og paa Ringerike.

Dødeligheden var som Følge heraf temmelig stor, idet de Dødes Antal udgjorde 2016, hvilket er 20,35 pCt. mere end i 1861, da der døde 1675, og 31,76 pCt. mere end i 1860, da der døde 1530, samt 30,99 pCt. mere end Middeldødeligheden i Femaaret 1856—60, der udgjorde 1539. Forøgelsen i de Dødes Antal i de forskellige Lægedistrikter vil sees af følgende Sammenstilling af de Dødes Antal i de 3 sidste Aar.

Der døde nemlig:

Lægedistrikt.	1860.	1861.	1862.
i Buskeruds Landfysikat	699	749	959*)
i Ringerikes Distrikt	367	379	430
i Hallingdals —	220	221	259
i Sandsværs —	194	251	276
i Rollags —	50	75	92
i Buskeruds Amt	1530	1675	2016

Sygdomskonstitutionen. Medens de herskende Epidemier af Diphtherit og exanthematiske Febre udgjorde de hyppigst optrædende Sygdomme, gjorde der sig ikke gjeldende nogen for det hele Aar særligt fremtrædende Sygdomskonstitution; dog betegnes den fra de fleste Distrikter som temmelig udpræget inflammatorisk i Aarets første Maaneder. Fra Landfysikatet anføres, at den adynamiske Sygdomskonstitution var ubetydeligt overveiende i Drammen, den inflammatoriske i Landdistriktet. Til Oplysning om de vigtigste epidemiske Sygdommes Forekomst i Drammen hidsættes følgende Fortegnelse over de af Byens Læger behandlede Tilfælde ifølge de af dem indsendte maanedlige Lister:

	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
Nervefeber	100	25	11	8	5	7	5	5	3	4	9	12	6
Simpel Feber	276	40	36	32	19	26	12	12	20	17	23	18	21
Vandkopper	61	9	5	1	1	3	4	2	-	5	5	10	16
Skarlagensfeber	131	2	-	-	-	-	-	9	14	17	20	26	43
Mæslinger	780	112	314	222	87	15	22	6	2	-	-	-	-
Rosen	51	1	6	1	7	5	1	4	8	4	7	4	3
Gigtfeber	24	1	1	-	4	5	5	1	-	1	1	3	2
Forkjølelsesfeber	133	14	45	34	8	5	2	2	2	1	7	7	6
Bronchit og Catarrh	657	104	117	102	67	24	31	37	17	23	32	49	54
Lungebetændelse	151	17	34	38	22	8	3	8	2	4	3	5	7
Kusma	3	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-
Kighoste	125	18	4	-	-	-	4	20	17	9	8	32	13
Strubehoste	19	-	2	1	-	2	-	1	1	3	3	4	2
Diphtherisk Svælgbetændelse	74	2	4	3	4	3	3	6	7	8	10	14	10
Simpel —	244	-	26	15	14	11	12	6	16	12	33	47	52
Barsel-feber	7	-	-	1	-	1	-	-	1	1	2	-	1
Blodgang	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
Cholera	51	2	2	1	5	-	5	9	7	8	7	2	3
Diarrhoe	389	34	28	30	30	34	30	29	25	53	36	32	28
Koldfeber	23	3	4	2	1	2	4	2	1	2	-	2	-

*) I Drammens By var de Dødes Antal i 1862 334 eller 50 pCt. større end Middeldødeligheden i Femaaret 1856—60, der udgjorde 222,6. Drammens Folkemængde var efter sidste Mandtal (i Anledning af Skatteligningen) den 1ste Oktober 1862:

paa Brager næs	5963
- Strømsø	3281
- Tangen	1872
tilsammen	11122.

Mortalitetsforholdet bliver altsaa 30 af Tusinde; fordelt paa de forskellige Bydele kommer der

paa Brager næs med 185 Døde, 31,02 af Tusinde	
- Strømsø — 86 — 26,2 — —	
- Tangen — 63 — 33,5 — —	

Nervefeber forekom ligesom i forrige Aar sparsomt udenfor Landfysikatet. I Drammen og nærmere Omegn behandlede af 4 Læger 124 Tilfælde, hvoraf 18 døde; i Røken, i hvis østlige Del en liden Epidemi optraadte i Aarets første Maaneder, behandlede af en Privatlæge 21 Tilfælde med 2 Døde; disse Tilfælde beskrives som milde, med mest fremtrædende Cerebralfænomener og ofte Affektion af Brystorganernes Slimhinde (Wennevold). En i Svelvik boende Privatlæge behandlede i Hurums Prestegjeld fra Februar til September 10, hvoraf 1 døde, og i Lier ere 7 opgivne at være døde af Nervefeber. Paa Eker forekom Sygdommen hele Aaret undtagen i Mai og Juni, især i og om Vestfossen, hvor den fra Juli Maaned af antog en epidemisk Karakter; den abdominale Form var her den almindeligste, ikke sjelden kompliceret med Bronchit (Holter); ialt behandlede her 44, (hvoraf 34 vare Kvinder, 10 Mænd) af disse døde 5; desuden haves herfra Opgave over 2 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede. Paa Ringerike behandlede af 2 Læger tilsammen 22, hvoraf 1 døde. I den øvrige Del af Amtet sees ikke mere end 1 Tilfælde af Nervefeber i Sandsværs Distrikt at være kommen til Lægers Kundskab. — Ialt behandlede altsaa 222, hvoraf 27 døde; desuden vides 9 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede (i 1861 kjendtes 206 Behandlede samt 28 Døde). Af de 36 Døde er Kjøen og Alder ikke anført for 8; af de øvrige vare 12 af Mand-, 16 af Kvindekjøen; 5 vare fra 5 til 10 Aar, 5 fra 10—15, 3 fra 15—20, 2 fra 20—30, 4 fra 30—40, 2 fra 40—50, 3 fra 50—60, 4 fra 60—70 Aar.

Af **Barselfeber** sees 36 Tilfælde at være komne under Lægebehandling, hvoraf 3 døde, desuden 2 Tilfælde af Mania puerperalis, der helbrededes, og 2 af Eclampsia puerperalis, der begge døde. Af disse 40 Barselsygdomme forekom 21 med 3 Døde i Landfysikatet (7 med 1 Død i Drammen), 7 med 1 Død i Ringerikes og 12 med 1 Død i Sandsværs Distrikt.

Vandkopper forekom i Landfysikatet temmelig jevnt gjennem hele Aarets Løb. Forresten nævnes Sygdommen kun fra Sandsværs Distrikt, hvor enkelte Tilfælde behandlede af en Læge paa Kongsberg.

Skarlagensfeber forekom sporadisk fra Aarets Begyndelse paa Ringerike, hvor i Januar Maaned 2 Tilfælde behandlede af en Læge i Hønefos; samt i Hurum, hvor i Marts 2, og i 2det Kvartal 11 Tilfælde kom under Lægebehandling. Efterat enkelte Tilfælde i Begyndelsen af 3die Kvartal havde vist sig i Drammen, antog Sygdommen her snart en epidemisk Karakter og udbredte sig i sidste Halvaar over næsten hele Landfysikatet og paa Ringerike og vedvarede paa disse Steder endnu ved Aarets Slutning. 4 Læger i Drammen og Omegn behandlede ialt 156 Tilfælde, hvoraf

23 døde; i Drammens By vides ialt 22 at være døde af Skarlagensfeber, i Lier 3 og i Røken 3, tilsammen 28, hvoraf altsaa 5 formentlig ikke have været under Lægebehandling. I Hurum behandlede i 3die Kvartal 8 og i 4de 4 Tilfælde; i hele Aaret tilsammen 25, hvoraf 3 døde. Til Eker kom Sygdommen mod Aarets Slutning og udbredte sig mest i den til Drammen grændsende Del af Prestegjeldet; foraarsagede dog her, saavidt bekjendt, intet Dødsfald. Paa Ringerike optraadte den ogsaa i sidste Halvaar som en Epidemi, der betegnes som meget betydelig; 2 Læger i Hønefos behandlede ialt 31 Tilfælde, hvoraf 5 døde. Tilsammen vides saaledes 214 at være komne under Lægebehandling, hvoraf 31 døde; desuden døde 5, for hvilke det tilsvarende Antal Angrebne ikke er anført. Af de 36 Døde er Kjøen opgivet for 27, hvoraf 10 vare af Mand-, 17 af Kvindekjøen. Alder for 31; 2 vare under 1 Aar, 16 fra 1—5 Aar, 9 fra 5—10 Aar og 4 fra 10—20 Aar. For Enkelte er anført den nærmeste Dødsarsag; denne var hos Flere Diphtherit og Status typhosus, der begge vare temmelig almindelige Komplikationer; hos 1 Konvulsioner under Udbrudet, hos 1 Pyæmi ifølge Abscesser paa Halsen. Stærk Svulst i Halsglandlerne med Tilhøielighed til Abscesdannelse iagttoges i det Hele temmelig hyppig; Albuminuri og Vatersøt var en sædvanlig Eftersygdom.

Mæslinger, der i Slutningen af forrige Aar havde epidemisk Udbredning over en stor Del af Landfysikatet, navnlig i Drammens By, vedvarede her ogsaa gjennem den største Del af dette Aar. 4 Læger i Drammen behandlede 374, hvoraf 24 døde. (I Drammen vides ialt fra Januar til August, da Sygdommen her ophørte, 780 Angrebne, hvoraf 53 Voxne; 28 døde, alle Børn). Paa Eker foraarsagedes 12, i Røken 10 og i Hurum 7 Dødsfald af Mæslinger; Sygdommen angreb i alle disse Prestegjeld et stort Antal Individuer, men beskrives som godartet; mere ondartet syntes den at have været i Lier, hvor 33 ere opgivne som døde af Mæslinger; de Angrebnes Antal er ikke bekjendt, da, som sædvanligt, de færreste kom under Lægebehandling. I hele Landfysikatet kjendes efter det foregaaende 90 Dødsfald. Paa Ringerike, hvor enkelte Tilfælde viste sig i Slutningen af forrige Aar samtidig med den paa Hadeland herskende Epidemi, udbredte Sygdommen sig stærkere i Begyndelsen af dette Aar og vedvarede som betydeligere Epidemi fra Marts til September; 2 Læger paa Hønefos behandlede 237, hvoraf 13 døde. I Modums Prestegjeld forekom Mæslinger næsten gjennem hele Aaret; kun 1 Dødsfald er herfra opgivet. Til Kongsberg og omliggende Landdistrikt udbredte de sig fra Eker i Juli, begyndte først at angribe et større Antal Individuer i September og vedvarede til Begyndelsen af December. 1 Læge paa Kongsberg behandlede 58, hvoraf 1 døde

(deraf i Juli til September 10, i Oktober og November 48), og sammesteds vides ialt 13 at være døde af Mæslinger. For hele Amtet bliver altsaa Antallet af de opgivne Døde 117; af disse er Kjøen opgivet for 58, nemlig 29 af hvert Kjø; Alder for 59, af hvilke vare under 1 Aar 12, fra 1—5 Aar 34, 5—10 Aar 8, 10—20 Aar 3, 20—30 Aar 1, 30—40 Aar 1. Den sekundære Dødsarsag var for det meste Bronchit, tildels ogsaa Laryngit; 1 af de voxne Døde var en Barselkone, 8 Dage efter Forløsningen.

Af **Rosen** er fra Drammens By opgivet 51 Tilfælde samt 4 Dødsfald; fra Eker 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. Sygdommen omtales forresten som temmelig hyppig fra samtlige Lægedistrikter; i Sandsværs Distrikt behandlede af 1 Læge 41 Tilfælde, nemlig 20 paa Kongsberg og 21 med 1 Dødsfald i det omgivende Landdistrikt. Paa Ringerike er 1 opført som død af Rosen; i hele Amtet altsaa 8, hvoraf 4 vare Børn under 1 Aar, 1 mellem 30 og 40 og 2 mellem 70 og 80 Aar.

Kighoste forekom som Epidemi kun i Landfysikatet, hvor den varede gennem hele Aaret; samt i Hallingdals Distrikt, især i Aarets Begyndelse. Drammens Læger behandlede 127 Tilfælde, hvoraf 12 endte dødelig; af 125, som er anmeldte fra Drammens By, vare 119 Børn, 6 voxne Kvinder. Distriktslægen i Hallingdal behandlede 18, hvoraf Ingen døde. Forresten nævnes kun enkelte Tilfælde fra Ringerike. — Af de 12 Døde er den sekundære Dødsarsag anført for 8, nemlig hos 7 Bronchit, hos 1 Spasmus glottidis; 4 vare af Mand-, 8 af Kvindekjøen; under 1 Aar vare 3, mellem 1 og 5 Aar 8, mellem 5 og 10 Aar 1.

Diphtheriske Sygdomme vare endnu hyppigere end foregaaende Aar og meget udbredte over det hele Amt undtagen i Hallingdals Distrikt. I Drammens By behandlede af diphtherisk Svælgbetændelse 74 Tilfælde, hvoraf 4 endte dødelig, og af Strubehoste 19, hvoraf 13 døde. I Drammen og Omegn tilsammen behandlede af Byens Læger af sidstnævnte Sygdom ialt 31 Tilfælde, hvoraf 14 endte dødelig. I Landfysikatets Landdistrikt vare de diphtheriske Sygdomme mest udbredte paa Eker, hvor de forekom hele Aaret; 38 opgives som døde. I Hurum behandlede 5 Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse, hvoraf 1 endte dødelig; desuden berettes herfra om 4 andre Dødsfald af denne Sygdom, samt 5 af Strubehoste. Røken synes næsten at være gaaet ganske fri; herfra omtales kun 3 Tilfælde af Svælgbetændelse, der helbrededes. I Lier døde 1 af Svælgbetændelse, 9 af Strubehoste. I Sigdal behandlede 2 Tilfælde af Strubehoste, der endte dødelig, desuden forefaldt her 7 andre Dødsfald af diphtheriske Sygdomme, som ikke kom under Lægebehandling. I Ringerikes Lægedistrikt forekom de fleste Tilfælde paa Modum; fra Februar til December behand-

ledes her ialt 84 for diphtherisk Svælg- og Strubebetændelse, hvoraf 19 døde; 2 Læger paa Hønefos behandlede 31 Tilfælde af Svælgbetændelse, hvoraf 7, og 12 af Strubehoste, hvoraf 6 endte dødelig. I Hallingdals Distrikt behandlede af Distriktslægen kun 2 Tilfælde af Svælgbetændelse. I Sandsværs Distrikt vedvarede den i 1861 i Flesberg Prestegjeld begyndte Epidemi igjennem hele nærværende Aar, udbredte sig ogsaa til Sandsværs Prestegjeld og Kongsberg By; fra hele Lægedistriktet haves Opgave over 240 Angrebne af diphtherisk Svælgbetændelse (deraf lige mange Børn og Voxne over 16 Aar), nemlig 190 i Flesberg, 22 i Sandsvær og 28 paa Kongsberg; af det samlede Antal døde 27 (deraf 25 Børn, 2 Voxne), nemlig 24 i Flesberg, 3 paa Kongsberg. Desuden er i Landdistriktet 3 Børn og paa Kongsberg af 8 Behandlede 1 Barn opgivet som døde af Strubehoste. I Rollags Distrikt fortsatte sig ligeledes en i forrige Aar begyndt Epidemi, men var i dette Aar mest udbredt i Opdals Annex til Nore. Distriktslægen behandlede 35 Tilfælde af Svælgbetændelse, hvoraf 14 endte dødelig og i det Hele kom 23 Dødsfald af diphtheriske Sygdomme til hans Kundskab. Det samlede Antal opgivne Døde bliver for det hele Amt altsaa 171, hvoraf 53 komme paa 390 af Læger behandlede Tilfælde af Svælgbetændelse, 23 paa 53 Tilfælde af Strubehoste, og 19 paa 84 Tilfælde, i hvilke disse Sygdomme af vedkommende Læger ere opførte under et; endelig 76 Dødsfald, i hvilke de Syge enten ikke kom under Lægebehandling eller hvor det tilsvarende Antal Angrebne ikke er opgivet. Af disse 171 er Kjøen anført for 94, hvoraf 37 vare af Mand-, 57 af Kvindekjøen; af 148, for hvilke herhenhørende Opgaver ere meddelte, vare 144 Børn, 4 Voxne; nærmere angivet er Alderen for 93; af disse vare under 1 Aar 6, mellem 1 og 5 Aar 56, 5—10 Aar 22, 10—20 Aar 7, 20—30 Aar 1, 70—80 Aar 1. De sædvanlige paralytiske Tilfælde som Eftersygdom iagttooges ofte.

Kusma omtales kun fra Drammen, hvor enkelte Tilfælde forekom fra Mai til Oktober, samt fra Kongsberg.

Catarrhalske Sygdomme forekom meget hyppig i Drammen, tildels i Form af Influenza, samtidig med den i første Halvaar herskende Epidemi af Mæslinger; i sidste Halvaar mest som simple Halsbetændelser samtidig med den da herskende Skarlagensfeber. Fra enkelte andre Steder i Landfysikatet, ligesaa fra Ringerike og Hallingdal, nævnes catarrhalske Sygdomme som temmelig hyppige i Vintermaanederne. Af akut Bronchit er i Landfysikatet ialt opført 26 Dødsfald, deraf 25 i Drammen. Paa Ringerike behandlede af 2 Læger paa Hønefos 109 catarrhalske Tilfælde af forskellige Slags, hvoraf 4 endte dødelig; af 3 Læger paa Kongsberg behandlede 58, hvoraf 2 døde. I det hele Amt opføres som døde af catarrhalske Sygdomme 38 Individuer, hvoraf 4 vox-

ne Kvinder, 34 Børn. Kjøen er anført for 33, nemlig 13 af Mand-, 20 af Kvindekjøen; Alder er anført for 32, hvoraf vare under 1 Aar 16, mellem 1 og 5 Aar 13, mellem 30 og 40 Aar 2, mellem 60 og 70 Aar 1.

Af **Lungebetændelse** behandledes i hele Amtet ialt 412 Tilfælde, altsaa flere end i noget af de nærmest foregaaende Aar; heraf kommer paa Landfysikatet 181 med 18 Døde og af disse igjen 151 med 13 Døde paa Drammens By; desuden er der fra Landfysikatets Landdistrikt opført 25 Døde uden det tilsvarende Antal Angrebne. I Ringerikes Distrikt behandledes 123, hvoraf 19 døde, i Hallingdals 6, hvoraf 1 Tilfælde, i Sandsværs 90, hvoraf 9, og i Rollags 12, hvoraf 1 havde dødelig Udgang. Af de 412 af Læger behandlede Tilfælde er Aarstiden, hvori de indtraf, anført for 249, nemlig 123 i 1ste, 68 i 2det, 25 i 3die og 33 i 4de Kvartal. Af 216 Angrebne vare 147 Voxne, 69 Børn under 14 Aar, og af 110 af de Voxne vare 57 Mænd, 53 Kvinder. Af de 73 Døde vare 38 Mænd, 34 Kvinder, for 1 er Kjøen ikke anført; med Hensyn til Alder, der er opgivet for 59, vare: under 1 Aar 3, mellem 1 og 5 Aar 1, 5—10 Aar 1, 10—15 Aar 1, 20—30 Aar 3, 30—40 Aar 4, 40—50 Aar 12, 50—60 Aar 8, 60—70 Aar 16, 70—80 Aar 7, 80—90 Aar 3. For Pleurit behandledes af 6 Læger ialt 21, hvoraf 2 døde.

Hjernebetændelse er paa Lægernes Fortegnelser opført som Dødsarsag hos 19; som død af Meningitis tuberculosa er kun 1 anført, derimod opgives Konvulsioner som Dødsarsag ialt hos 29 Individuer. Af de nævnte Sygdomme vides altsaa 49 at være døde, hvoraf 38 komme paa Drammens By. Med Hensyn til Kjøen, der er angivet for 47, vare 22 af Mand-, 25 af Kvindekjøen; og med Hensyn til Alder vare: under 1 Aar 21, mellem 1 og 5 Aar 20, 5—10 Aar 2, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 1, 60—70 Aar 1; for 3 er Alder ikke opgivet.

Af akut **Rheumatisme** kom under Lægebehandling i Drammen 24 Tilfælde, nemlig 8 Mænd, 10 Kvinder og 6 Børn under 14 Aar. Fra hele Amtet berettes ialt om 50 Tilfælde; af 47 af disse forekom 6 i 1ste, 19 i 2det, 8 i 3die og 14 i 4de Kvartal. Kun 1 Dødsfald af denne Sygdom er opført, nemlig fra Landfysikatets Landdistrikt. Chronisk Rheumatisme er anført som Dødsarsag i 1 Tilfælde fra Kongsberg.

Koldfeber, som i Drammen behandledes hos 23 Individuer, nemlig 9 Mænd, 4 Kvinder og 10 Børn, kom i det hele øvrige Amt kun 4 Gange under Lægers Behandling, nemlig 3 i Røken og Hurum, 1 paa Kongsberg.

Gastriske Sygdomme. Af **Choleringe** og **Diarrhoe** er fra Drammen opført 440 Tilfælde, hvoraf 3 endte dødelig; fra Landfysikatets Landdistrikt, hvor disse Sygdomme, som i Amtet i det Hele taget, ikke udmærkede sig ved den sædvanlige hyppige Optræden i Sommermaanederne, opgives 2

Dødsfald. Forøvrigt omtales et større Antal Tilfælde kun fra Sandsværs Distrikt, hvor 3 Læger behandlede i og om Kongsberg 70, hvoraf Ingen døde. Choleringe og Diarrhoe er ialt anført som Dødsarsag kun hos 7, nemlig 3 af Mand-, 3 af Kvindekjøen; 1 under 1 Aar, 1 mellem 1 og 5, 1 mellem 5 og 10, 1 mellem 20 og 30, 1 mellem 50 og 60, 1 mellem 60 og 70 Aar; for 1 er Kjøen og Alder ikke opgivet. Af **Blodgang** viste sig i Aarets sidste to Maaneder nogle faa enkeltstaaende Tilfælde i Drammen og paa Kongsberg.

For **Syphilis** indkom paa Drammens Sygehus 4 Personer for sekundære Tilfælde; 3, hvoraf 1 for sekundære, 2 for tertiære Tilfælde laa tilbage fra forrige Aar; 5 udgik helbredede, 2 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagenses Antal var 679 eller 135,8 for hver Udskreven. Lægerne i Drammen opgive ialt at have behandlet 25 Tilfælde af Syphilis. Fra Lier indsendtes 6 Personer til Amtssygehuset. I Ringerikes Distrikt iagttoges kun 2 Tilfælde af Syphilis, begge hos Koner, lidende af den tertiære Form, der behandledes af en Læge i Hønefos. Fra Hallingdals Distrikt, hvor den siden 1858 i Hols Annexsogn til Aal herskende Syphilis efter Distriktslægens Formening synes udryddet, indsendtes 3 Syphilitiske til Amtssygehuset, nemlig en Kone fra Aal med sekundære Tilfælde, smittet af sin fra Christiania hjemkomne Mand, 1 Mand fra Torpe Annex til Aal og 1 fra Næs, begge med tertiære Tilfælde. I Sandsværs Distrikt angives Syphilis ikke at have forekommet udenfor Kongsberg By (Støren), hvorfra indlagdes 2 Kvinder, lidende af sekundære Tilfælde, paa Amtssygehuset; her indkom 2 med primære, 10 med sekundære, 6 med tertiære Tilfælde, tilsammen 18; 11 laa tilbage fra foregaaende Aar, nemlig 10 med sekundære og 1 med tertiære Tilfælde; 20 udgik helbredede; 9 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 2484 eller 124,2 for hver Udskreven. Tilsammen er efter det Foregaaende 49 Syphilitiske komne under Behandling i Aarets Løb.

Af **Gonorrhoe** opgive Amtets Læger 77 behandlede Tilfælde, deraf 71 i Drammen; desuden behandledes 3 Kvinder paa Drammens Sygehus. Med Hensyn til Sygdommens Hyppighed i Drammen bemærkes, at den oftest skyldtes „de saakaldte Sangerinder, en forfinet Form for Prostitution i de senere Aar“ (Wildhagen).

Chroniske Hudsygdomme. For **Fnat** behandledes i Drammens By og Omegn af 2 Læger 35 Personer, i Hurum 14; Sygdommen anføres ikke at være sjelden i Aadalen, samt i Hemsedal. Paa Amtssygehuset behandledes 8. **Skurv** omtales kun fra Hallingdal, hvor den i Hemsedal ligesom Fnat paa Grund af Almuens Urenlighed er vanskelig at udrydde (J. C. Torgersen); paa Amtssygehuset behandledes kun 1 Tilfælde.

Kjertelsyge betegnes, ligesom tilforn, som temmelig almindelig i Drammen og Omegn, paa Eker især i Vestfossen (Holter) samt paa Modum og i Hallingdal. Fra Modum omtales den paafaldende hyppige Forekomst af Struma, især blandt voxne Kvinder; nogen Sammenhæng med Exophthalmos og Hjertefeil har aldrig kunnet paavises (Thaulow).

Svindstot indtager blandt de af Lægerne opgivne Dødsarsager den første Plads. Af nye Tilfælde beretter en af Lægerne i Drammen dette Aar at have iagttaget 44; fra Kongsberg gjentages en tidligere gjort Bemærkning med Hensyn til Sygdommens Hyppighed blandt Vaabenfabrikens Arbeidere; blandt disse forefaldt i dette Aar 1 Dødsfald. Antallet af de af Svindstot Døde udgjør ifølge Lægerne Opgaver: i Landfysikatet 95, deraf 43 i Drammen; i Ringerikes Distrikt 11, i Hallingdals 5, i Sandsværs 11 og i Rollags 2, tilsammen 124, eller 12,75 pCt. af samtlige af Læger opgivne Dødsarsager i Amtet (972)*. Forholdet var i forrige Aar 144 af 813 eller 17,7 pCt. Kjønnen er opgivet for 97 af de Døde; deraf vare 46 Mænd, 51 Kvinder; Alderen for 85; deraf vare 1 under 1 Aar, 5 fra 1—5 Aar, 3 fra 5—10 Aar, 10 fra 10—20 Aar, 14 fra 20—30 Aar, 15 fra 30—40 Aar, 15 fra 40—50 Aar, 12 fra 50—60 Aar, 6 fra 60—70 Aar, 4 fra 70—80 Aar.

Om **Blegsot** bemærker en Læge i Drammen, at den synes hyppigere end forhen, især blandt skolesøgende Pigebørn (C. Bergh); den var ogsaa almindelig i Landfysikatets Landdistrikt, saavel som i samtlige Lægedistrikter undtagen Rollags, hvorfra Sygdommen ikke omtales; derimod anføres herfra **Menstruationsanomalier** at være hyppige som Følge af daarlig Beklædning og Uforsigtighed (Sparre). Fra Modum omtales **Uterintilfælde** som meget almindelige hos voxne Fruentimmer, fornemmelig paa Grund af fortidlig Opstaaen efter Barselseng (Thaulow).

Cardialgi og chronisk Gastrit nævnes som sædvanlig som en hyppig forekommende Sygdom, og udhæves som saadan især fra Modum og fra Rollags Lægedistrikt; den tilskrives paa begge Steder den uhensigtsmæssige Diæt. **Ormesygdomme** forekom især paa Modum og i Hallingdal; paa førstnævnte Sted, hvor Indvoldsorme, især *Ascaris lumbricoides*, angives at være overordentlig hyppige, forekom 2 Tilfælde af Bændel-

orm (*Tænia Solium*), begge hos Tjenestepiger i samme Hus; de helbrededes ved Kouso (Thaulow).

Vatersot formenes at forekomme hyppigere end sædvanlig i Landfysikatets Landdistrikt (Holter, Wennevold); 5 af Amtets Læger behandlede tilsammen 30 Tilfælde af Vatersot og Morbus Brigthi, hvoraf komme 16 paa Landfysikatet. I hele Amtet er ialt 21 Personer opgivne som døde af disse Sygdomme; heraf vare 9 Mænd, 9 Kvinder, for 3 er Kjønn ikke anført; Alder er opført for 15, nemlig: fra 1 til 5 Aar 1, 5—10 Aar 1, 10—20 Aar 2, 20—30 Aar 1, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 5, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 2.

Kræft er opført som Dødsarsag hos 17 Individuer, hvoraf 11 i Landfysikatet. Sygdommen havde sit Sæde hos 8 i Underlivets Organer, hos 1 i Spiserøret, hos 2 i Tungen, hos 2 i Ansigtet, hos 2 i Brysterne; for 2 er dens Sæde ikke anført. Med Hensyn til Kjønn, der er opgivet for 16, vare 9 Mænd, 7 Kvinder, og med Hensyn til Alder, der er angivet for 12, vare mellem 40 og 50 Aar 2, 50—60 Aar 5, 60—70 Aar 4, 70—80 Aar 1.

Af **Drankersygdomme** behandlede paa Drammens Sygehus 1 Tilfælde af akut, 1 af chronisk Alkoholysygdom. Af chronisk Alkoholisme er 1 Mand opført som død i Drammen.

Af **chirurgiske Operationer** nævnes: 1 Amputation af Laaret, 1 af Læggen, 5 Amputationer og Exartikulationer af Fingre og Tæer, foruden en Del andre uden Angivelse af Antal; 1 Exstirpation af en overtallig Finger. 3 Gange Borttagelse af Læbekræft, 12 af Svulster, deraf 3 Sæksvulster, de øvrige ikke nærmere betegnede; 2 Udrivninger af Polyper i Næsen, 1 af en i Øret, 1 af en i Munden, 1 Borttagelse af Tonsillerne, 1 Kauterisation af en Teleangiæktasi i Ansigtet. 1 Operation for Haremund, 2 Gange Excision af Kræftskaar hos samme Individ. 1 Tenotomi, 1 Herniotomi, 2 Punktioner af Vandbrok, 1 Operation for Vandbrok uden nærmere Angivelse af dens Beskaffenhed. 1 Punktion af Cornea, 1 partiel Resektion af Cornea ved Staphylom.

Af **obstetriciske Operationer** udførtes af Læger: 7 Vendinger; i et Tilfælde, hvor Vending foretoges paa Grund af fremfalden Navlesnor, gjordes tillige Perforation af det tilbageværende Hoved; Konen døde 20 Timer efter (Wildhagen). Ved 1 Vending er Udfaldet for Moder og Barn ikke anført, ved de øvrige 6 forbleve de 5 Koner ilive, 1 Barn kom levende, 5 dødfødte til Verden. Hos 1 Kone, der forhen 3 Gange var bleven forløst med Tang paa Grund af Bækkenforsnævring, foretoges Vending efter forgjæves Forsøg med Tang; i 2 af de øvrige Tilfælde foretoges Vendingen paa Grund af Tværleie, i 3 er Indikationerne ikke anførte. 17 Tangforretninger, for hvilke Indikationerne vare: i 7 Vemangel og Vesvækkelse, i 2 langsom Fødsel, idet Hovedet under kraftige Veer i længere Tid blev staaende i Bækkenets Hul-

*) Forholdet stiller sig i Amtets forskellige Lægedistrikter saaledes:

I Landfysikatet . . .	95 af 660 Dødsfald eller 14,4 pCt.
deraf i Drammen . . .	43 - 327 — — 13,1 —
- Ringerikes Distrikt . . .	11 - 140 — — 7,8 —
- Hallingdals . . .	5 - 46 — — 10,8 —
- Sandsværs . . .	11 - 97 — — 11,3 —
- Rollags . . .	2 - 29 — — 7,0 —
I Drammen var Forholdet i 1861 omtrent	18 pCt., i 1860:
	25,6 pCt.

hed, i 1 fremfalden Navlesnor, i 1 Blødning, i 1 skjævt Hovedleie og i 1 langsom Fødsel paa Grund af for stort Foster, der viste sig at veie 14 Pund. Alle Mødre forbleve ilive (1 døde 3 Uger efter Fødselen af Lungebetændelse), 10 Børn kom levende til Verden, 7 vare dødfødte. I Extraktion med stump Hage af Skulderen efter Hovedets Fødsel, paa Grund af Vemangel og stor Skuldervidde. 3 Gange Løsning og Udtagelse af Efterbyrden, i 2 Tilfælde paa Grund af krampagtig Tilstand i Livmoderen.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Landfysikatet . . .	1340	959	146	326	2	52
Ringerike	654	430	58	168	1	27
Hallingdal	523	259	50	42	4	22
Sandsvær	424	276	36	82	2	26
Rollag	155	92	7	30	-	8
Buskeruds Amt . .	3096	2016	297	648	9	135

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 30.

Selv mordere . . . . . 10.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 1080 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 65,1. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 10,42 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,78. Af de paa Barselseng Døde sees 2 at være døde 2 Timer, 1 20 Timer, 2 4 Dage, 1 8, 1 18, 1 21 og 1 23 Dage efter Forløsningen; Døden sees at være indtraadt, hos 2 paa Grund af Forblødning, hos 1 efter en obstetricisk Operation og hos 1 af Mæslinger. Af de i Løbet af Aaret i Landfysikatet forefaldne 1393 Fødsler blev examineret Jordemoder benyttet ved 1235.

Dødsarsag findes dette Aar af Læger opgivet for 972 Dødsfald, hvoraf 660, der falde paa Landfysikatet, indbefatte alle ved Sygdom foraarsagede Dødsfald i Drammen, ialt 327; 140 falde paa Ringerikes Distrikt, 46 paa Hallingdals, 97 paa Sandsværs, 29 paa Rollags. De hyppigste Dødsarsager vare: Diphtherisk Halsbetændelse og Strubehoste tilsammen 171, Svindsot 124, Mæslinger 117, Lungebetændelse 73, Alderdomssvaghed 53, Hjernebetændelse og Konvulsioner tilsammen 49, Akut Bronchit 37, Nervefeber og Skarlagensfeber hver 36, Apoplexi 31.

Veirliget anføres fra Drammen at have udmærket sig ved tidlig Vaar, kold og fugtig Sommer og en mild Høst.

Levemaade og hygiæniske Forholde. Fra Eker klages over den uforandret vedvarende Misbrug af stærke Drikke, der især finder Sted i Vestfossen, paa Modum synes derimod Drukkenskab at være en Sjeldenhed og endog i Hallingdal at være i betydeligt Aftagende; ligesaa i Landdistriktet om Kongsberg, derimod ikke i Byen selv paa Grund af den større Udbredning af det bayerske Øl. Fra Hallingdal ankes over den hos Almuen herskende Urenlighed, der især finder Sted i Hemsedal. Fra Rollags Distrikt anføres, at Befolkningen for en Del begynder at erkjende mange Misligheder i sine hygiæniske Forholde (Sparre). De af Kongsbergs Sundhedskommission i forrige Aar foreslaaede Foranstaltninger til en bedre Luftvexel i Vaabenfabrikens Arbejdsrum bleve i dette Aar bragte istand.

Fattigsygepleien skildres som mindre god i Sigdals Prestegjeld i Landfysikatet, i Aals og Gols Prestegjeld i Hallingdals Distrikt samt i Rollags Prestegjeld i Distriktet af samme Navn. Tilsynet med de fattige Syge udførtes ligesom tilforn, dels af dertil engagerede Privatlæger, saasom i den største Del af Landfysikatet og paa Ringerike, dels af Embedslægerne. Lægernes Hjælp siges i Hallingdal at søges meget lidet, dog, ligesom Jordemødrenes, i de senere Aar mere end før.

Om **Sundhedskommissionernes** Sammensætning oplyses, at den i Modum bestaar af samtlige Kommunerepresentationens Medlemmer. I Hallingdals Distrikt sees Sundhedskommissioner endnu ikke at være konstituerede. Af Møder bleve afholdte: 4 i Sigdal og Modum, 3 i Hønefos og Nore, 2 i Drammen, Eker og Hole, 1 i Lier, Røken, Hurum, Aadalen, Nordrehoug og Rollag; intet Møde i Kongsberg og Flesberg. I Drammen var Sundhedskommissionen beskjæftiget med at udarbejde Forslag til Sundhedsforskrifter for Byen; og i Hønefos vare lignende Forskrifter Gjenstand for Diskussion i Sundhedskommissionens Møder; desuden vedtoges her Beslutninger i et Par Sager vedkommende Byens Sundhedsvæsen. Ekers Sundhedskommission var beskjæftiget med Udarbejdelse af Sundhedsforskrifter for Haugsund og Vestfossen; ligeledes toges under Overveielse et Forslag om et nyt Apotheks Oprettelse i Haugsund. I de øvrige Sundhedskommissioner i Landdistrikterne holdtes Foredrag af Ordførerne, dels over forskjellige vigtigere Dele af Sundhedspleien, dels over herskende epidemiske Sygdomme. I Sigdal og Modum bleve ianledning af den herskende Diphtherit Tilsynsmænd opnævnte og Lægemidler gennem disse uddelte. I Nordrehoug og Aadalen bleve de tidligere for Holes Vedkommende vedtagne og blandt Almuen omdelte Sundhedsforskrifter i et større Antal Exemplarer omdelte, efterat de i vedkommende Sundhedskommissioner vare vedtagne.

De Vaccineredes Antal udgjorde:

i Landfysikatet	980
i Ringerikes Distrikt	504
i Hallingdals —	280
i Sandsværs —	585
i Rollags —	205
tilsammen	2554.

Landfysikus gjør opmærksom paa den hyppige Feilslagen af Vaccinerne, som han observerede i nærværende Aars Sommer under sin Vaccination i Drammen og Lier — derimod ikke paa Eker. — Denne Feilslagen ytrede sig i Regelen derved, at der ingen Vesikler dannede sig, eller at deres Udvikling blev ufuldstændig og abortiv. Undertiden dannede der sig en erysipelatøs Svulst omkring Inokulationsstedet paa Armen, ofte med Abscesdannelse og langvarig Suppuration; paa Vaccinens beskyttende Evne syntes denne Komplikation ikke at have nogen væsentlig Indflydelse. Nogen bestemt Aarsag til disse Forholde kunde ikke paavises.

Af **rets-medicinske** Forretninger udførtes: 9 Obduktioner, nemlig 5 til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade, 2 af Personer, der antoges døde paa Grund af Skade forvoldt ved Slagsmaal; 1 af en Kone, der mistænkedes død paa Grund af Mishandling af Manden og 1 af en Kone, død ved Hængning, formedelst Mistanke om at være myrdet af Manden. 4 Undersøgelser af Fruentimmer i Anledning Barnefødsel i Dølgmaal; 1 Undersøgelse af en ikke voxen Pige paa Grund af Mistanke om Samleie; 3 Undersøgelser og Erklæringer angaaende tilføiede Legemsbeskadigelser, hvoraf 1 med Kniv, 2 ved anden voldelig Medfart, 3 over hvorvidt Domfældte vare istand til at udstaa dem idømte Straffe, 1 angaaende en Tiltalts Tilregnelighed, 1 angaaende en fingeret Sygdom og 1 angaaende en Fødsels-hjelperskes Forhold ved en Fødsel. Ialt 23 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 12 i Landfysikatet, 7 i Hallingdals, 3 i Sandsværs og 1 i Ringerikes Distrikt.

Om **Sindssyge** gives følgende Oplysninger. Paa Drammens Sygehus opholdt sig hele Aaret 1 fra forrige Aar tilbageliggende af Mani lidende Mand; af Landfysikus bleve 3 ny tilkomne Sindssyge tilseede og indsendte paa Gaustad Asyl, i Drammen nævnes 4 som tilseede, hvoraf 1 ældre Tilfælde; de øvrige vare nye, samtlige Kvinder, lidende af Melancholi, hvoraf 2 helbrededes. Paa Eker var de Sindssyges Antal 12, hvoraf 3 behandlede paa Gaustad, 6 vare udsatte i Privatforpleining for offentlig Regning. Desuden er fra Landfysikatets Landdistrikt Mani opført som Dødsarsag hos en 55aarig Mand. Paa Modum siges Sindssygdomme at være ualmindelig udbredte; 4 forpleiedes paa Gaustad, 6

vare udsatte i Privatforpleining for offentlig Regning; paa Ringerike bleve 2 uhelbredelige Sindssyge tilseede. Fra Hallingdal berettes om 2 nye Tilfælde, begge hos unge Mandfolk i Næs Prestegjeld, samt 1 ældre Tilfælde af Melancholi, der var i Bedring. Af en Privatlæge paa Kongsberg behandlede 6 Sindssyge, samtlige lidende af Melancholi; af disse helbrededes 4. Paa Buskeruds Amtssygehus indkom 2, der lede af Dements og begge udgik helhredede. 2 Sindssyge fra Rollags Distrikt behandlede for offentlig Regning paa Gaustad; intet nyt Tilfælde vides i dette Distrikt at være optraadt. Ialt haves fra Amtet Oplysning om 46 Sindssyge, hvoraf 16 betegnes som ny tilkomne, 8 helbrededes i Hjemmet, 12 behandlede paa Gaustad Asyl, 1 døde. Af de 46 Sindssyge er Kjøen anført for 20, hvoraf 12 vare Mænd, 8 Kvinder; Sygdommens Art er anført for 17, hvoraf 12 lede af Melancholi, 2 af Mani og 3 af Dements.

Om **Sygehuse**, nemlig Amtssygehuset paa Kongsberg og Drammens Byes Sygehus, henvises til Sygehuslisten.

Badeindretningen ved St. Olafs Kilde paa Modum besøgte af 114 Kurgjæster. Drammen har en Badeindretning til Kar- Styrte-, og Douchebade. Paa Kongsberg findes et, et Interessentskab tilhørende Badehus til Kar- og Styrtebad. I Hallingdal findes kun et Par ubetydelige private Styrtebade.

Amtets 4 **Apotheker**, hvoraf 2 i Drammen, 1 i Hønefos og 1 paa Kongsberg, fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod ved begge Apotheker i Drammen samt ved Kongsbergs Apothek, foruden af Apothekerne, af 1 Medhjælper og 1 Discipel; i Hønefos af Apothekeren og 1 Discipel, der ved Aarets Slutning underkastedes Medhjælperprøve.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Buskeruds Landfysikat: 7 Læger, hvoraf fire i Drammen, to paa Eker og en i Lier. 16 Jordemødre, hvoraf i Drammen to ansatte og sex privat praktiserende; 5 Hjelpevaccinatorer.
2. Ringerikes Distrikt: 4 Læger, hvoraf to paa Modum og to i Hønefos. 8 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
3. Hallingdals Distrikt: 1 Læge, boende i Næs Prestegjeld. 3 Jordemødre, hvoraf to ansatte, en privat praktiserende; 6 Hjelpevaccinatorer.
4. Sandsværs Distrikt: 4 Læger, alle paa Kongsberg. 7 Jordemødre, hvoraf tre fast ansatte; 4 Hjelpevaccinatorer.
5. Rollags Distrikt: 1 Læge, boende i Nore Prestegjeld. 3 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.

VII. Jarlsberg og Laurvigs Amt.

Sundhedstilstanden var i det Hele mindre god. Den i Aarets første Halvdel over hele Amtet udbredte Mæslinge-epidemi, samt den hyppige Forekomst af diphtheriske Sygdomme, i enkelte Strøg som betydeligere Epidemi, bidroge fornemmelig til den af enkelte Læger endog som ualmindelig slet betegnede Sundhedstilstand, der ogsaa for en Del tilskrives det igjennem en stor Del af Sommeren herskende kolde og fugtige Veirlig. Kun fra Holmestrand, hvor der vel i Aarets Begyndelse paa Grund af Mæslingeepidemien var megen Sygelighed, angives Sundhedstilstanden for den øvrige Del af Aaret at have været meget god.

Dødeligheden var større end sædvanlig. De Dødes Antal udgjorde nemlig 1525, hvilket er 10,1 pCt. mere end det foregaaende Aar, da der døde 1385; 14,4 pCt. mere end i 1860, da der døde 1333, og 12,71 pCt. mere end Middeldødeligheden i Femaaret 1856—60, der udgjorde 1353. Den forøgede Dødelighed i nærværende Aar rammer for samtlige Aldersklassers Vedkommende kun Jarlsbergs Landfysikat, som det vil sees af følgende Sammenstilling af de Dødes Antal i de 3 sidste Aar:

Lægedistrikt:	1860.	1861.	1862.
Jarlsbergs Landfysikat	853	858	1002
Laurvigs Lægedistrikt	480	527	523
Jarlsberg og Laurvigs Amt	1333	1385	1525

Derimod var Dødeligheden i Barnealderen forholdsvis større i Laurvigs Lægedistrikt. Der døde saaledes i 1862: i Landfysikatet af Børn under 10 Aar: 401, eller 40 pCt. af samtlige Døde, i Laurvigs Lægedistrikt — — — — 228, eller 43,5 pCt. af samtlige Døde.

Sygdomskonstitutionen angives for Landfysikatets Vedkommende i det Hele at have været asthenisk, med Undtagelse af Aarets første tre til fire Maaneder, da de inflammatoriske Sygdomme vare overveiende; fra Laurvigs Lægedistrikt, hvor ogsaa de inflammatoriske Sygdomme i Aarets Begyndelse vare hyppige, betegnes Sygdomskonstitutionen i det Hele som catarrhalsk.

Nervefeber forekom gjennem hele Aaret, hyppigst i Landfysikatet; i Laurvigs Distrikt tildels i mindre lokale Epidemier. Ialt haves Opgave over 103 af Læger behandlede Tilfælde med 24 Dødsfald, hvoraf i Landfysikatet behandlede 82 med 19 og i Laurvigs Distrikt 21 med 5 Døde; hertil kommer desuden for Landfysikatets Vedkommende 2 Dødsfald, der ere anmeldte uden det tilsvarende Antal Behandlede (i forrige Aar 126 Tilfælde med 18 Dødsfald). De fleste Tilfælde opgives fra Lægerne i Tønsberg (30 med 8

Døde), i Holmestrand (29 med 5 Døde), paa Horten (15 med 5 Døde) samt fra en Læge paa Tjøme (8 med 2 Døde). Af 79 Tilfælde, for hvilke Aarstiden, hvori de indtraf, er opgivet, falde 25 paa Iste, 14 paa 2det, 16 paa 3die og 24 paa 4de Kvartal; og med Hensyn til Kjøen hørte af 49 Angrebne 29 til Mand-, 20 til Kvindekjøen. Af de 26 Døde vare 11 af Mand-, 15 af Kvindekjøen og med Hensyn til Alder vare: mellem 1 og 5 Aar 1, 5—10 Aar 5, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 5, 20—30 Aar 4, 30—40 Aar 3, 40—50 Aar 2, 50—60 Aar 3, 70—80 Aar 2. For simpel Feber er opgivet et Antal af 176 Behandlede, hvoraf 163 tilhøre Landfysikatet. Af 83 Tilfælde indtraf 33 i Iste Kvartal, 20 i 2det, 13 i 3die og 17 i 4de.

Af **Barsel-feber** berettes ialt om 25 Tilfælde med 15 Dødsfald; 16 af disse Tilfælde forekom i Sandefjord og Tønsberg og det til disse Byer grændsende Landdistrikt, og deraf igjen 13 fra August til Aarets Slutning. Desuden berettes om 4 Tilfælde af Eclampsie hos Fødende og Barselkoner, hvoraf 2 døde, og 3 af Mania puerperalis, hvoraf 1 døde; tilsammen af de nævnte Barselsygdomme 32 med 18 Dødsfald, hvoraf 16 med 8 Døde i Landfysikatet, 16 med 10 Døde i Laurvigs Distrikt.

Af **Vandkopper** omtales ialt 39 Tilfælde; samtlige forekom paa Strækningen fra Horten til Frederiksværn; af 28 indtraf 23 i Iste Halvaar.

Skarlagensfeber viste sig sporadisk i Aarets Begyndelse i Amtets nordlige og igjennem hele Aaret i dets sydlige Del; i sidste Halvaar begyndte Sygdommen at antage epidemisk Udbredning i Strækningen mellem Drammen og Holmestrand, nemlig i Skouger, Strømmen med Svelvig, og Sande Prestegjelde. Ialt opgives som behandlede af Lægerne 54, hvoraf 10 døde, og deraf 30 med 7 Døde i Strømmen med Svelvig; desuden er herfra 1, fra Skouger og Sande 8 Dødsfald opgivne uden det tilsvarende Antal Angrebne, tilsammen 19 Døde, hvoraf 16 i Landfysikatet, 3 i Laurvigs Distrikt. Af de 54 behandlede Tilfælde indtraf 18 i Iste, 2 i 2det, 4 i 3die og 30 i 4de Kvartal; af 36 Angrebne vare 14 af Mand-, 22 af Kvindekjøen. For 11 af de Døde er Kjøen og Alder opgivet: 4 vare af Mand-, 7 af Kvindekjøen; mellem 1 og 5 Aar var 4, 5—10 Aar 5, 10—15 Aar 2. Som sekundær Dødsarsag nævnes Diphtherit, der var en almindelig Komplikation i Forbindelse med stærk Svulst af Halskjertlerne.

Mæslinger dannede en meget udbredt Epidemi over hele Amtet i Aarets første Halvdel; fra den nordlige Del, hvor Sygdommen allerede herskede i Slutningen af forrige Aar, udbredte den sig efterhaanden over hele Landfysikatet; og i

Laurvig med Omegn, hvor den havde epidemisk Udbredning lige siden forrige Aars Midte, vedblev den ogsaa i dette Aar og strakte sig ud over næsten hele Laurvigs Distrikt, især i og om Byerne Sandefjord og Frederiksværn. Antallet af Angrebne, der enten behandlede af Læger eller kom til deres personlige Kundskab, er ialt opgivet at være 1068 med 56 Dødsfald; hertil kommer 17 Døde, for hvilke det tilsvarende Antal Angrebne ikke er bekjendt, foruden et rimeligvis temmelig stort Antal Tilfælde, endog med dødelig Udgang, som ikke kom til Lægernes Kundskab. Af det samlede Antal kommer 788 Angrebne, 46 Døde paa Landfysikatet, 280 Angrebne, 27 Døde paa Laurvigs Distrikt; fra følgende Byer haves Opgave over Antallet af Angrebne og Døde, tildels efter de til vedkommende Sundhedskommissioner fra Lægerne indsendte Fortegnelser:

Horten	272 Angrebne	12 Døde.
Holmestrand . .	200 —	10 —
Tønsberg omtr..	150 —	5 —
Frederiksværn..	80 —	7 —
Sandefjord. . . .	61 —	2 —

hvilket tilsammen udgjør over to Trediedele af det opgivne Antal Angrebne og omtrent Halvdelen af de opgivne Dødsfald. Af 549 Tilfælde i Landfysikatet forefaldt 378 i 1ste, 152 i 2det og 19 i 3die Kvartal, og af 159 Tilfælde i Laurvigs Distrikt 94 i 1ste, 65 i 2det Kvartal; de sidste Tilfælde *) iagttoges i Landfysikatet i og om Tønsberg i August, i Laurvigs Distrikt i og om Sandefjord i Juni. Med Hensyn til de Angrebnes Kjøen og Alder vare af 360, for hvem Opgave herom haves, 188 af Mand-, 172 af Kvindekjøen; af 141 andre vare 2 Mænd, 5 Kvinder og 134 Børn under 14 Aar; af 216 af de paa Horten Angrebne vare: under 1 Aar 19, mellem 1 og 5 Aar 87, 5—15 Aar 76, 15—20 Aar 11, 20—30 Aar 22, 30—40 Aar 1. Af de 73 Døde er Kjøen opgivet for 55, hvoraf 26 vare af Mand-, 29 af Kvindekjøen, Alder for 52, nemlig: under 1 Aar 6, fra 1 til 5 Aar 32, 5—10 Aar 3, 10—15 Aar 3, 20—30 Aar 6, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 1. Capillær Bronchit, Pneumoni og Meningit vare de oftest forekommende Komplikationer; 1 af de Døde var en Barselkone, der døde 8 Dage efter Nedkomsten; en anden Barselkone, hos hvem Udsløttet viste sig samme Dag som Forløsningen foregik, angrebes af Mani, der helbrededes (D. C. Wejdemann). Den sekundære Dødsarsag er anført for 38, nemlig Bronchit og Bronchopneumoni

*) I Strømmen med Svelvig, hvor Epidemien havde kulmineret i forrige Aars Høst, kom de sidste Tilfælde under Lægebehandling allerede i Januar d. A. Den i Svelvig boende Privatlæge behandlede der og i Strømmens Landsogn i sidste Kvartal f. A. 32, hvoraf 2 døde.

hos 13, Pneumoni og Meningit, hver 9, Diphtherit, Lungesvindstot, Rosen, Vatersot, Diarrhoe, Kræfttab, Otit, hver 1.

Af **Rosen** behandlede 41 Tilfælde af 6 Læger i Landfysikatet, 13 Tilfælde af 2 Læger i Laurvigs Distrikt; af 37 af de første Tilfælde forekom 3 i 1ste, 6 i 2det, 10 i 3die og 18 i 4de Kvartal og af de sidste 5 i 1ste, 7 i 2det og 1 i 4de Kvartal. Af 38 Behandlede vare 17 Mænd, 21 Kvinder. Som døde af Rosen er opgivet ialt 4, nemlig 3 af de ovenanførte 54 Behandlede og 1 uden det tilsvarende Antal Behandlede; alle de Døde vare af Mandkjøn; 1 var under 1 Aar, 1 mellem 70 og 80 Aar, 1 mellem 80 og 90 Aar; for 1 er Alder ikke anført.

Kighoste, som i Landfysikatet forekom sparsomt i den første Del af Aaret, omtales som meget almindelig i første Halvaar i Laurvig med Omegn, hvor Sygdommen gennem hele foregaaende Aar herskede epidemisk. I Svelvig optraadte den som en temmelig om sig gribende Epidemi i sidste Kvartal, dog godartet, og de færreste Tilfælde kom her, som ellers, under Lægebehandling. Ialt opgives som behandlede af Læger 17, hvoraf Ingen døde; som Dødsarsag opføres Kighoste hos 5 Børn, hvoraf 4 ikke havde været under Lægebehandling; 2 tilhøre Landfysikatet, 3 Laurvigs Distrikt. For 1 af de Døde er Kjøen og Alder ikke opgivet; af de øvrige 4 vare 3 af Mand-, 1 af Kvindekjøen; 2 vare under 1 Aar, 2 mellem 1 og 5 Aar.

Diphtheriske Sygdomme, som næsten over hele Amtet vare hyppigere end sædvanligt, forekom som en betydeligere Epidemi i den sydlige Del af Landfysikatet og den tilgrændsende Del af Laurvigs Distrikt, navnlig Byerne Sandefjord og Laurvig med omliggende Prestegjelde. For diphtherisk Svælgbetændelse behandlede i Landfysikatet af 7 Læger ialt 161, med 21 Dødsfald, hvoraf 82 med 12 Døde i Stokke; og af 5 Læger i Laurvigs Distrikt 186 med 16 Dødsfald, hvoraf 83 med 8 Døde i Sandefjord og Sandehæred, 96 med 4 Døde i og om Laurvig; desuden er fra Laurvigs Distrikt opført 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede; for hele Amtet bliver Antallet altsaa 347 af Læger behandlede Tilfælde, 39 Døde. Hertil kommer de under Benævnelsen Strubehoste opførte Tilfælde, der udgjør 46, hvoraf 28 døde, nemlig 19 Behandlede med 12 Døde i Landfysikatet, 27 Behandlede med 16 Døde i Laurvigs Distrikt. Begge Sygdomme forekom igjennem hele Aaret, dog hyppigst i Vaar- og Høstmaanederne; af 251 af 10 Læger behandlede Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse falde 69 paa 1ste, 56 paa 2det, 57 paa 3die og 69 paa 4de Kvartal; og af 25 Tilfælde af Strubehoste 7 paa 1ste, 2 paa 2det, 7 paa 3die og 9 paa 4de Kvartal. Med Hensyn til de diphtheriske Sygdommes Forekomst i Amtets Byer haves Opgave herover for følgende af disse:

	Diphtherisk Svælgbetændelse.		Strubehoste.	
	Angrb.	Døde.	Angrb.	Døde.
Holmestrand	-	-	2	2
Horten	49	8	8	5
Tønsberg	5	-	2	2
Sandefjord	55	7	1	-
Frederiksværn	-	-	5	4

Med Hensyn til de Angrebnes Kjøen og Alder haves følgende Oplysninger: af 140 af diphtherisk Svælgbetændelse Angrebne vare 61 af Mand-, 79 af Kvindekjøen, og af 17, der lede af Strubehoste, vare 14 af Mand-, 3 af Kvindekjøen; af de 83 Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse i Sandefjord og Sandehered vare 7 Mænd, 35 Kvinder og 41 Børn under 14 Aar; af 44 af de i Stokke Angrebne vare: under 1 Aar 3, 1 til 5 Aar 17, 25—30 Aar 17, 30—40 Aar 6, 40—50 Aar 1. Af de 39 af diphtherisk Svælgbetændelse Døde vare 20 af Mand-, 19 af Kvindekjøen, for 5 er Alder ikke opgivet; af de øvrige 34 vare: under 1 Aar 2, mellem 1 og 5 Aar 16, 5—10 Aar 11, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 1, 60—70 Aar 1; af de 28, der døde af Strubehoste, er Kjøen og Alder ikke anført for 2; af de øvrige 26 vare 15 af Mand-, 11 af Kvindekjøen; under 1 Aar var 2, 1—5 Aar 20, 5—10 Aar 4. Flere Læger omtale paralytiske Tilfælde som Eftersygdom.

Af **Kusma** nævnes kun 3 Tilfælde fra Horten og 1 fra Sandefjord i 1ste Kvartal.

Catarrhalske Sygdomme vare ualmindelig hyppige. 9 Læger i Landfysikatet, fra hvem haves i saa Henseende fuldstændige Opgaver, anføre at have behandlet 1402 Syge, der lede af catarrhalske Affektioner, opførte under Benævnelserne Catarrh, Catarrhfeber, Angina og akut Bronchit; dette Antal udgjør 16,9 pCt. af samtlige af dem behandlede Sygdomme (8292), mod 14 pCt. i forrige Aar. 5 Læger i Laurvigs Distrikt behandlede 242 Tilfælde af samme Beskaffenhed. Af 1349 Tilfælde af det hele Antal forekom 612 i 1ste, 289 i 2det, 161 i 3die og 287 i 4de Kvartal. Af 1051 Syge vare 636 af Mand-, 415 af Kvindekjøen; af 194 andre vare 56 Mænd, 72 Kvinder, 66 Børn under 14 Aar. Som Dødsårsag findes af denne Klasse Sygdomme akut Bronchit og Bronchopneumoni opført hos 16 Individuer, 8 i hvert af begge Lægedistrikter; lige mange vare af Mand- og Kvindekjøen; Alder er opgivet for 14, nemlig: under 1 Aar 6, 1 til 5 Aar 3, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 1, 70—80 Aar 3.

Af **Lungebetændelse** forekom et større Antal end sædvanligt og flere end i de næst foregaaende Aar; 16 Læger opgive at have behandlet 417 Tilfælde, hvoraf 32 endte dødelig; hertil kommer 7 Dødsfald, der opføres uden det tilsvarende Antal Behandlede. (I 1861 opgaves af 18 Læger

320 behandlede Tilfælde, 39 Dødsfald). 333 Tilfælde, 24 Dødsfald tilhøre Landfysikatet, 84 Tilfælde, 15 Dødsfald Laurvigs Distrikt. Af 362 Lungebetændelser forekom 153 i 1ste, 139 i 2det, 29 i 3die og 41 i 4de Kvartal; de fleste falde paa Maanederne Januar til Mai, de færreste paa September og Oktober (resp. 255 og 12 af 337). Af 195 Angrebne vare 129 af Mand-, 66 af Kvindekjøen; af 22 andre vare 7 Mænd, 6 Kvinder, 9 Børn under 14 Aar. I 36 af de paa Horten forekommende Tilfælde var de Syges Alder følgende: under 1 Aar 1, 1—5 Aar 6, 5—14 Aar 8, 14—20 Aar 1, 20—30 Aar 8, 30—40 Aar 3, 40—50 Aar 4, 50—60 Aar 3, 60—70 Aar 2. Sygdommen var ligesom i forrige Aar uden fremtrædende sthenisk Karakter og Behandling uden Aareladning gav tilfredsstillende Resultat (Lorentzen). Af 20 af Distriktslægen i Laurvigs Distrikt behandlede Lungebetændelser havde 11 sit Sæde i høire, 8 i venstre og 1 i begge Lunger. Med Hensyn til de 39 Dødes Kjøen og Alder vare 23 af Mand-, 16 af Kvindekjøen; under 1 Aar var 3, 1 til 5 Aar 7, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 1, 20—30 Aar 2, 30—40 Aar 2, 40—50 Aar 7, 50—60 Aar 3, 60—70 Aar 8, 70—80 Aar 3; for 2 er Alder ikke anført. — For Pleurit behandlede af 6 Læger 20, hvoraf 1 døde; af disse vare 11 Mænd, 9 Kvinder; af 19 Tilfælde forekom 7 i 1ste, 5 i 2det, 3 i 3die og 4 i 4de Kvartal. Den Døde var en 68 Aar gammel Mand.

Hjernebetændelse. Under Benævnelserne Meningit og Encephalit er af 5 Læger opført 8 behandlede Tilfælde, hvoraf 7 endte dødelig; desuden er af 5 andre Læger opgivet 10 Dødsfald; ialt 17 Døde, hvoraf 6 vare Voxne, 11 Børn under 14 Aar. Tuberkuløs Meningit og Hydrocephalus acutus er angivet som Dødsårsag hos 7 Børn, Eclampsii og Konvulsioner hos 14. Ialt ere de nævnte Sygdomme anført som Dødsårsag hos 38 Individuer, hvoraf 25 i Landfysikatet, 13 i Laurvigs Distrikt. For 5 er Kjøen ikke opgivet; 13 vare af Mand-, 20 af Kvindekjøen; Alder er ikke nærmere angivet for 6; af de andre vare under 1 Aar 12, 1 til 5 Aar 9, 5—10 Aar 5, 10—15 Aar 1, 20—30 Aar 2, 30—40 Aar 2, 40—50 Aar 1.

Rheumatiske Sygdomme. For rheumatisk Feber er opført som behandlet af Læger 84, hvoraf 2 døde, nemlig 49 med 1 Død i Landfysikatet, 35 med 1 Død i Laurvigs Distrikt, hvorfra desuden er opgivet 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af 53 Tilfælde forefaldt 20 i 1ste, 10 i 2det, 4 i 3die og 19 i 4de Kvartal, og af 34 Syge vare 19 af Mand-, 15 af Kvindekjøen. De Døde vare 1 Mand og 2 Kvinder; 1 mellem 20 og 30 og 2 mellem 50 og 60 Aar. — Chronisk Rheumatisme omtales som almindelig.

Af **Koldfeber** kom ialt under Behandling 71 Tilfælde,

hvoraf 45 i Landfysikatet, 26 i Laurvigs Distrikt; den i forrige Aar paa Bastø ved Horten herskende Epidemi viste sig der ogsaa med enkelte Tilfælde i dette Aar; i og ved Horten behandledes ialt 16 Tilfælde; forøvrigt forekom det største Antal i Stokke og Nøterø (18 Tilfælde) og paa Tjøme (10). Det bemærkes om et stort Antal af disse Tilfælde, at de forekom hos Sømænd, der medbragte Sygdommen fra Udlandet, (af 29 var dette Tilfælde med 16). Af 48 Koldfebre forekom 8 i 1ste, 28 i 2det, 10 i 3die og 2 i 4de Kvartal; af 64 Syge var 47 Mænd og 17 Kvinder.

Gastriske Sygdomme vare ikke hyppige, navnlig uden forherskende Optræden i Sommermaanederne. 10 Læger i Landfysikatet behandlede 345 Tilfælde af Diarrhoe og 5 Læger i Laurvigs Distrikt 68, tilsammen 413, hvoraf Ingen døde; men fra Landfysikatet er opgivet 3 Dødsfald af Diarrhoe uden tilsvarende Behandlede. Af 319 Diarrhoeer falde paa 1ste Kvartal 108, paa 2det 90, paa 3die 51 og paa 4de 70. Under Benævnelserne Cholera og Cholera nostrata er opført ialt 22 Tilfælde, hvoraf intet medførte Døden, i Landfysikatet; 14, hvoraf 1 dødeligt, i Laurvigs Distrikt, hvorfra desuden 1 Dødsfald af Cholera er opgivet uden tilsvarende Antal Behandlede. Af 28 Choleriner komme 1 paa 1ste, 9 paa 2det, 8 paa 3die og 10 paa 4de Kvartal. Af 257 af Diarrhoe og Cholera Angrebne vare 171 af Mand-, 86 af Kvindekjøn; af 41 andre vare 14 Mænd, 13 Kvinder og 14 Børn under 14 Aar. Af de Døde, ialt 5, var 1 Voxen, 4 Børn; Kjøen er kun opgivet for 2, der vare af Mandkjøn; Alder for 3, hvoraf vare under 1 Aar 1, 1 til 5 Aar 1, 40—50 Aar 1. — For gastrisk Feber opføres ialt 36 Behandlede, nemlig 23, hvoraf 2 Døde i Landfysikatet, 13, uden Dødsfald, i Laurvigs Distrikt. Af 31 Angrebne tilhørte 17 Mand-, 14 Kvindekjøn, og af 30 Tilfælde komme paa 1ste Kvartal 6, 2det 5, 3die 5, 4de 14. De 2 Døde vare af Mandkjøn, 1 under 1 Aar, 1 mellem 1 og 5 Aar.

Af **Skjørbug** nævnes kun 1 Tilfælde af en Læge paa Horten.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 24 Individuer, hvoraf 2 med primære, 14 med sekundære og 8 med tertiære Tilfælde; 6 laa tilbage fra det foregaaende Aar. Af samtlige 30 Behandlede udgik 25 helbredede og 5 laa tilbage ved Aarets Udgang. Liggedagenes Antal for de Amtskommunen vedkommende Syge, ialt 25, nemlig 2 med primær, 13 med sekundær og 10 med tertiær Syphilis, hvoraf 20 udskreves helbredede, udgjorde 1871 eller for hver Udskreven 93,55 Dag. Udenfor Sygehuset behandledes i Landfysikatet af 7 Læger 27 Tilfælde, hvoraf 1 hos et 6 Uger gammelt Barn medførte Døden; fra Laurvigs Distrikt omtales 5 Tilfælde foruden enkelte andre, hvis Tal ikke er angivet. For det hele Amt haves saaledes Opgave over 56 Personer, der ere

komne under Behandling for Syphilis, for 41 af hvilke det er oplyst, at 5 lede af primære, 21 af sekundære, 15 af tertiære Tilfælde; af 42 vare 18 Mænd, 24 Kvinder. — For **Gonorrhoe** behandledes 36 Individuer, hvoraf 7 paa Carl Johansværns Sygehus, og i det Hele 32 i Landfysikatet, 4 i Laurvigs Distrikt; fra Laurvig omtales denne Sygdom som hyppig, dog oftest erhvervet udenfor Byen, uden at noget Antal af de behandlede Tilfælde er opgivet.

Fnat var i dette Aar meget udbredt i Amtet; af 8 Læger i Landfysikatet behandledes 158, hvoraf de fleste i Omegnen af Tønsberg og i Sande Sogn; Smitten udleddes paa sidstnævnte Sted, hvor alene paa een Gaard 33 Fnatsyge behandledes, fra en fra Hallingdal eller Valdres indflyttet Familie. I Laurvigs Distrikt var Sygdommen mest udbredt i og om Laurvig og Frederiksværn samt paa Tjøme. I Frederiksværn, hvor 9 Fnatsyge behandledes, paavistes Smitten at stamme fra en indflyttet Tjenestepige fra Landet; hun overførte Sygdommen paa en Gjeterpige og denne igjen paa sine Skolekammerater; en Visitation af Almuskolebørnene bragte hint Antal frem, hvorefter Sygdommen ophørte (A. W. Clasen).

For **Skurv** behandledes 8 Personer, samtlige i Landfysikatet.

Kjertelsyge var almindelig; de forekomne Tilfælde, navnlig de skrophuløse Oienbetændelser, betegnes som haardnakkede, sandsynligvis en Følge af den regnfulde og kolde Sommer (Lorentzen, Rønne og Bolstad). I Landfysikatet behandlede af 8 Læger 126 skrophuløse Affektioner af forskjellig Slags; Kjertelsyge er hos 3 opført som Dødsarsag, hvoraf 2 vare af Mand-, 1 af Kvindekjøn; 1 var under 1 Aar, 1 mellem 1 og 5, 1 mellem 10 og 15.

Af **Svindot** have 9 Læger i Landfysikatet opgivet 106 Behandlede, 38 Døde; 5 Læger i Laurvigs Distrikt resp. 27 og 11. Foruden disse haves Opgave over 12 Dødsfald i Landfysikatet, 17 i Laurvigs Distrikt, ialt 78 Døde af Svindot eller i begge Lægedistrikter resp. 50 og 28. — De af 18 Læger meddelte Mortalitetstaster indbefatte ialt 607 Dødsfald, foraarsagede ved Sygdom; af disse ere altsaa 12,85 pCt. døde af Svindot (i 1861 21,3 pCt.) Af de Døde vare 37 af Mand-, 39 af Kvindekjøn; for 2 er Kjøen ikke anført; med Hensyn til Alder, der er angivet for 65, vare: fra 1 til 5 Aar 4, 5—10 Aar 4, 10—15 Aar 5, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 14, 30—40 Aar 13, 40—50 Aar 12, 50—60 Aar 7, 60—70 Aar 4.

Om **Blegsot**, hvis større Hyppighed dette Aar ogsaa tilskrives det ugunstige Veirlig, som hindrede Bevægelse i fri Luft, bemærkes ogsaa, at den i den sidste Tid viser sig mere end før hos Børn under Pubertetsaarene (Rønne og Bolstad). 9 Læger i Landfysikatet behandlede 184, 4 Læger i Laur-

vigs Distrikt 58 Tilfælde af Blegstot; af 128 af disse vare 9 af Mandkjøn, 119 Kvinder.

For **Cardialgi** og chronisk Gastrit behandledes af 10 Læger ialt 453, hvoraf 177 af 3 Læger paa Horten. I Laurvig siges Cardialgi at være hyppig, især blandt Tjenestepiger og Fruentimmer af Arbeidsklassen (Hansteen). Af 282 Tilfælde forekom 129 hos Mænd, 153 hos Kvinder. Chronisk Gastrit er opført som Dødsarsag hos 1 Mand.

Fra Horten omtales ligesom forrige Aar et usædvanlig stort Antal **Ormetilfælde** (99).

Kræft er opført som Dødsarsag hos 16, 4 Mænd og 12 Kvinder. Sygdommens Sæde er hos 3 ikke opgivet; den var hos 1 i Læben, 2 i Livmoderen, 1 i Brystkjertelen, 7 i Ventrikulus, hos 1 i Nettet; hos 1 er som Dødsarsag opført Scirrhus glandular. universalis. De Dødes Alder var imellem 30 og 40 Aar 4, 40—50 Aar 3, 50—60 Aar 3, 60—70 Aar 4, 70—80 Aar 1; for 1 er Alder ikke opført.

Af **Vatersot** og Morbus Brighti er af 5 Læger omtalt 34 behandlede Tilfælde, hvoraf 4 havde dødelig Udgang; desuden er af disse Sygdomme opgivet 14 Døde, ialt 18, hvoraf 15 i Landfysikatet, 3 i Laurvigs Distrikt. Af de 34 Behandlede vare 14 Mænd, 20 Kvinder og af de 18 Døde vare 7 Mænd, 10 Kvinder, for 1 er Kjøen ikke angivet. Med Hensyn til Alder, der er opført for 17 af de Døde, vare: fra 10—15 Aar 1, 30—40 Aar 3, 40—50 Aar 2, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 6, 70—80 Aar 4.

Øienbetændelser forekom hyppigt; 4 Læger i Landfysikatet behandlede 99, 2 Læger i Laurvigs Distrikt 73 Tilfælde; om 102 af disse oplyses det, at 27 indtraf i 1ste, 34 i 2det, 29 i 3die og 12 i 4de Kvartal.

Af **Drankersygd** omtales 6 Tilfælde, hvoraf 2 medførte Døden; 4 Tilfælde af chronisk Alkoholisme med 1 Død og 1 af Delirium tremens tilhørte Landfysikatet, 1 dødeligt Tilfælde af chronisk Alkoholisme Laurvigs Distrikt.

Af **sjældnere Tilfælde** kan anføres et i Nærheden af Holmestrand forekommet Tilfælde af Slangebid; det gjælder en 11aarig Dreng, som, idet han plukkede Bær, blev bidt af en Orm i den ene Pegefinger; der indtraadte strax Bræknin-ger, Besvimelse, Opsvulmen af Haand og Arm, hvilken Svulst 2 Dage senere ogsaa strakte sig ud over Brystet; Hudfarven var ikke forandret; der var ingen Almenaffektion forøvrigt. Efter 8 Dages Forløb var Drengen fuldkommen helbredet og har senere befundet sig vel (D. C. Wejdemann). Om et Tilfælde af Spina bifida berettes fra Laurvig hos et Barn, der fødtes med manglende arcus og processus spinosi paa de to nederste Lændehvirvler; Rygmarvshinderne dannede her en stor ubedækket Svulst. Senere trak Huden sig sammen, saaat hele Svulsten nu er bedækket med normal Hud; Bar-

net voxer og er frisk, men viser kun ringe Førlighed i Underextremiteterne (Hansteen).

Af **chirurgiske Operationer** nævnes følgende: 4 Amputationer og Exartikulationer af Fingre, foruden flere uden Angivelse af Antal; 2 Exstirpationer af overtallige Fingre, 1 Borttagelse af en Polyp i Næsen, 2 af Læbekræft, 1 af Tonsiller, 2 af Lipomer, 2 af Tumores cystici, 3 af forskellige Svulster uden Angivelse af deres Beskaffenhed; 14 Gange Paracentese af Underlivet, alle hos to Individuer, nemlig 4 paa en Kone, hos hvem Operationen var foretaget 5 Gange før, og 10 paa en Mand, hos hvem Døden indtraadte 3 Uger efter sidste Operation; 1 Punktion af Hydrops ovarii, 1 Underbinding af Arteria cruralis; 3 Punktioner af Hydrocele, deraf en med Jodinjektion; 1 Punktion af Haematocele.

Af **obstetriciske Operationer** omtales som udførte af Læger: 29 Tangforretninger, hvoraf 2 ved en Tvillingfødsel, hvor begge Børn kom levende til Verden; ved en anden Tvillingfødsel anlagdes Tang hos en Kone, der led af Eclampsi, efter forudgaaet Sprængning af Hinderne, paa det første Fosters Bækkenende; Barnet var dødfødt (Gude). Indikationerne er i det Hele angivet for 27 af disse Tangforretninger saaledes: Vemangel eller Vesvækkelse hos 18, Eclampsi hos 4, Bækkenforsnævring, Fremfald af Navlesnoeren, hver hos 2, Blodstyrning hos 1. 21 Børn kom levende, 8 døde til Verden. 27 Mødre forbleve ilive, 1 døde af Eclampsi. 5 Vendinger, deraf to, med paafølgende Extraktion, af begge Fostre ved en Tvillingfødsel i 8de Maaned, hvor Konen led af Eclampsi; begge Fostre vare dødfødte, Konen døde 1 Time efter Fødselen; i de 3 andre, hvoraf 1 foretoges ved en første, en ved en anden Tvilling, laa Fostrene i Tværleie; af disse er Udfaldet kun angivet for 1, hvor Barnet var dødfødt, Konen forblev ilive. — 1 Extraktion paa Fødderne af en anden Tvilling; Barnet kom levende til Verden. 5 Gange „Udskrælling“ af fastvoxt Moderkage, alle udførte af 1 Læge; i 4 af disse Tilfælde var Udfaldet gunstigt for Konen, ved det 5te, hvor Moderkagen var tilbageholdt i 3 Døgn, døde hun af Barsel-feber (Bonnievie). Af de anførte 40 obstetriciske Operationer udførtes 21 af Læger i Landfysikatet, 19 i Laurvigs Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barsel-seng.	
Jarlsbergs Landfysikat	1666	1002	167	234	18	88
Laurvigs Distrikt	937	523	83	145	9	34
Jarlsberg og Laurvigs Amt.	2603	1525	250	379	27	122

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 52.

Selvmordere . . . . . 8.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 1078 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 58,58. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 10,4, og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,1. Af de 27, der ifølge Presternes Opgave døde paa Barselseng, indeholde Medicinalberetningerne Oplysning om 17, hvoraf 15 døde af Barselsfeber, 2 af Eclamsi. — Der haves i dette Aar fra Lægerne Opgave over 607 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald, altsaa, naar ulykkelige Hændelser og Selvmord lades ude af Betragtning, for omtrent 41 pCt. af samtlige Døde. Af de 607 Dødsarsager falde paa Landfysikatet 375 og af disse igjen paa Byer 217, 158 paa Landdistriktet; 232 Dødsarsager ere opgivne fra Laurvigs Lægedistrikt, hvoraf 128 fra Byerne Laurvig, Frederiksværn og Sandefjord. De fleste Dødsfald skyldtes følgende Sygdomme: Svindsot 78, Mæslinger 73, Diphtherit og Strubehoste tilsammen 67, Lungebetændelse 39, Hjernebetændelse, Hjernevatersot og Konvulsioner tilsammen 38, Alderdomssvaghed 37, Nervefeber 26, Skarlagensfeber 19, organiske Underlivssygdomme 17, akut Bronchit og Kræft, hver 16, Barselsfeber, Vatersot, hver 15, Apoplexi og kronisk Bronchit, hver 14, organiske Hjertesygdomme 10.

Veirliget. Aaret udmærkede sig ved sin kolde og fugtige Sommer og i det Hele ved sin temmelig lave Middeltemperatur. Vinterkulden var jevn, men ikke særdeles lav; i Tønsberg f. Ex. kun en enkelt Dag i Januar indtil -17° R., i Februar -16° . Snemængden var maadelig. — Efter et for Jordarbeidet gunstigt Veir i Mai fulgte tre regnfulde Sommermaaneder, hvorved Aarets Afgrøde vel fremmedes for en Del i Kvantitet, men paa Kvalitetens Bekostning, og Kornets Modning forsinkedes; dog var Korn- og Høhøsten over et Middelsaar, medens Rodfrugtavlen var under det Sædvanlige (Lorentzen). Det bemærkes fra Horten, at det haarde og skarpe Jordsmon der i Egnen, som taaler megen Fugtighed, lader Vandet let løbe igjennem, og at saavel Hø- og Kornhøsten som Udbyttet af Rod- og Træfrugter der var rigere end i et Middelsaar (Rønne og Bolstad). De enkelte Maaneders Middeltemperatur paa Horten vil sees af følgende af Lægerne Rønne og Bolstad meddelte Oversigt.

	Middel- temperatur.	Middel- barometerstand.	
Janaar	$- 2,6^{\circ}$ R.	28" 2,8"	norskt Maal.
Februar	$- 4,0$	28" 5,0"	
Marts	$- 1,8$	28" 2,0"	

	Middel- temperatur.	Middel- barometerstand.
April	+ 3,0	28" 2,0"
Mai	+ 9,4	28" 3,5"
Juni	+ 11,3	28" 2,0"
Juli	+ 11,5	28" 11,3"
August	+ 12,3	28" 0,3"
September	+ 10,4	28" 5,1"
Oktober	+ 7,0	28" 3,1"
November	+ 3,1	28" 6,5"
December	$- 0,4$	28" 0,0"
For hele Aaret	+ 4,92	

Ifølge de ved Sandefjord Bad anstillede af J. Ebbesen meddelte Observationer var Middeltemperaturen og Regnmængden der i de tre Sommermaaneder:

	Middel- temperatur.	Regnmængde.
Juni	+ 11,8 ^o	9 ¹ / ₄ Pot pr. ☐ Fod.
Juli	+ 12,0	8 ¹ / ₈ — — —
August	+ 12,6	8 ³ / ₄ — — —

Om Befolkningens **Levemaade** og **hygiæniske Forhold** bemærker Landfysikus, at den Forbedring, som i længere Tid har vist sig ved Almuens Beklædning, Boliger og Levemaade fremdeles skrider rask fremad, og at den opvaagnende Sands for Orden og Renlighed letter Udførelsen af hygiæniske Forholdsregler; han tror tillige med Sikkerhed at kunne paastaa, at hos Landbefolkningen Drikfædighed meget er aftaget, omend Plankekjørsel til Byerne giver Anledning til nogen Drik, ligesom i Tønsberg den ved Sælfangerbedriften foraarsagede Sammenstimlen af Søfolk, dog mest fremmede, fremdeles er forbunden med Drik og Uorden. Paa Tjøme, hvor Befolkningen i Regelen er velstaaende og godt klædt, finder ialmindelighed ikke Misbrug af Spirituosa Sted, men der drikkes megen Kaffe, og Melk er vanskelig at faa (Gude). I og om Laurvig siges Drukkenskab at være meget almindelig blandt Arbeidsklassen (Hansteen).

Fattigsygepleien ansees i det Hele for velordnet, og de fleste Kommuner have særskilt engagerede Fattiglæger.

Med Hensyn til **Sundhedskommissionernes** Virksomhed haves i det væsentlige følgende Oplysninger: af Møder bleve afholdte flere i Tønsberg, Sandefjord og Laurvig, uden at deres Antal nærmere er opgivet, i Holmestrand afholdtes 9 Møder, i Aasgaardstrand og Sandehæred hver 3, i Horten, Borre, Sande, Skouger, Frederiksværn og Stokke 2, i Vaale, Nøterø, Botne, Svelvig, Strømmen, Hedrum, Tjølling, Tjøme 1; intet Møde afholdtes i Sem, Andebo, Ramnæs og Brunlaugnæs, hvortil Aarsagen for de 3 førstnævnte Herreders Vedkommende er oplyst at være manglende Underretning til vedkommende Ordfører om Kommunerepresentationernes Sam-

menkomster (Lorentzen). I Holmestrand, Tønsberg og Laurvig behandlede i Sundhedskommissionernes Møder Udkast til Sundhedsforskrifter for de respektive Byer; de for Horten og Aasgaardstrand vedtagne Sundhedsforskrifter, af hvilke de førstnævnte findes optagne i nærværende Beretning som Bilag No. 4, bleve, efter at have erholdt kongelig Approbation ved Resolution af 10de Juli d. A., besørgede trykte og bekendtgjorte. Et af Møderne i Hortens Sundhedskommission foranledigedes ved Mæslingernes Udbrud paa Stedet; endel hygiæniske og profylaktiske Forholdsregler mod denne Sygdom besluttedes uddelte blandt Befolkningen i trykte Exemplarer; Anmeldelse af Dødsfald og Indsendelse af maaendlige Fortegnelser over epidemiske Sygdomme fra Lægerne kom her i dette Aar igang. Lignende Foranstaltning sees ogsaa at være truffen i Sandefjord. Mødet i Svelvigs Sundhedskommission optoges af Forhandlinger angaaende den der paa Stedet herskende Epidemii af Skarlagensfeber. I Landdistriktets Sundhedskommissioner sees Møderne, forsaavidt derom er meddelt Oplysning, at have været optagne af Foredrag af Ordførerne over vigtigere Dele af Sundhedspleien eller over herskende epidemiske Sygdomme samt af Diskussion og Beslutninger om Foranstaltninger mod disse. Fra Botne, Sande, Skouger og Strømmen oplyses, at Herrederne bleve inddelte i Kredse med Tilsynsmænd, hvilke i Botne vare Sundhedskommissionens Medlemmer, i Sande disse i Forening med Fattigvæsenets Tilsynsmænd og i Skouger særskilte dertil af Formandskabet opnævnte Mænd. I de to sidstnævnte Herreder var det vedtaget, at Tilsynsmændene skulde indsende Lister over de til deres Kundskab kommende Tilfælde af akutte og vigtigere chroniske Sygdomme samt Dødsfaldene, efter meddelte Schemata og Instrux; der udtales imidlertid Tvivl om denne Foranstaltnings Hensigtsmæssighed, dels paa Grund af Tilsynsmændenes Mangel paa Nøiagtighed med Indsendelsen, dels paa Grund af Almuesmandens utilstrækkelige Kjendskab til Sygdommene (J. C. Holst).

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Jarlsbergs Landfysikat 1156

i Laurvigs Lægedistrikt 719

i Jarlsberg og Laurvigs Amt . . 1875

I Svelvig og Strømmen foretoges ingen Vaccination paa Grund af Vakance, men er fra næste Aar overtaget af den paa Stedet boende Privatlæge; forøvrigt udførtes Vaccinationen i større Maalestok af 3 Læger i Landfysikatet og ligesaa mange i Laurvigs Distrikt.

Af **rets-medicinske** Forretninger udførtes: 3 Obduktioner, nemlig en af en Mand, der døde af Brud af Hjerneskalen opstaaet ved i drukken Tilstand at stødes ud over en Trappe, en af en Mand formentlig død af Forfrysning under en Rus; en af et i Dølgemaal født Barn; 8 Undersøgelser

med derpaa grundede Erklæringer, nemlig tre om hvorvidt Angjældendes Helbred tilstedede Anvendelse af Vand- og Brødsstraf, to om hvorvidt Angjældende kunde ansees arbejdsføre for at indsendes til Kronarbejde, en angaaende en for bedragerisk Forhold tiltalt Persons Tilregnelighed, en om en formodet Fødsel i Dølgemaal og en angaaende en ved Overfald tilføiet Læsion, ialt 11 rets-medicinske Forretninger, hvoraf 8 i Landfysikatet, 3 i Laurvigs Distrikt.

Af **Sindssyge** bleve tilseede af Landfysikus 11 og af Distriktslægen i Laurvigs Distrikt 7 ny Tilkomne, tilsammen 18; hvoraf 6 indlagdes paa Gaustad Asyl. Af Privatlæger behandlede 26, samtlige i Landfysikatet, nemlig 2 af Privatlægen i Svelvig, 15 af en Læge i Holmestrand og 9 af Lægerne paa Horten; Sindssygdommens Art er hos disse 26 angivet saaledes: Melancholi 14, Hypochondri 5, Mania religiosa 3, Mani 2, Dements 2; den ene af de som lidende af Mania religiosa opførte var en Kvinde, hos hvem Sindssygdommen optraadte under den med Mæslinger komplicerede Barselseng. Af de ialt omhandlede 44 Tilfælde af Sindssygdom er Kjøen angivet for 29, hvoraf 9 vare Mænd, 20 Kvinder.

Om Amtets 2 **Sygehuse**, nemlig Amtssygehuset i Tønsberg og Carljohansværns militære Sygehus, henvises til Sygehuslisten.

Sandefjords **Badeanstalt** havde ifølge Inspektørens Beretning leveret omtrent 14100 Bad, hvilket er 3000 Bad mindre end foregaaende Aar. Badegjæsternes Antal var større end foregaaende Aar, ialt 635, hvoraf 50 Udlændinge, nemlig 47 fra Danmark, 2 fra Sverige, 1 fra Tydskland. Drikkebrønden blev i dette Aar flyttet og overbygget med en Pavillon, ligesaa opførtes en dækket Vandrebane. Lægerne Ebbesen og Winsnæs behandlede ved Badet tilsammen 318 Syge, af hvilke 33 helbrededes, 237 bedredes; 46 forbleve uhelbredede og 2 døde. De hyppigste Sygdomme var chronisk Rheumatisme (40 af de af Ebbesen behandlede 240 Tilfælde) Neuralgier (22), Lamhed, Kjertelsyge (hver 17), nervøs Svækkelse, Hæmorrhoider, Forstoppelse (hver 14), forskjellige Leddesygdomme (13), chroniske Hudsygdomme (11), Arthrit (10). Ved Søbadeanstalten i Holmestrand blev taget noget over 4000 Bad, af hvilke omtrent Halvdelen varme. Det i forrige Aar ved Sundhedskommissionens Bestræbelser i Aasgaardstrand opførte Badehus var meget godt besøgt. En i Laurvig opført Strømbadeindretning ødelagdes under en Storm i Oktober, men agtedes opført paany.

Amtets 6 **Apotheker** fandtes ved Visitationen i god Orden. Personalet bestod, foruden af Apothekerne, i Horten, Tønsberg og Laurvig af 1 Medhjælper og 1 Discipel, i Holmestrand af 1 examineret Pharmaceut, i Svelvig og Sandefjord af 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Jarlsbergs Landfysikat: 13 Læger, nemlig en i Svelvig, to i Holmestrand, fire paa Horten, fem i Tønsberg, en i Stokké Prestegjeld; desuden praktiserede en i Drammen bosat Læge i Prestegjeldene Skouger og Sande. 16 Jordemødre, hvoraf tretten med offentlig Ansættelse,

tre privat praktiserende; desuden vare tre Poster ledige. 13 Hjelpevaccinatorer.

2. Laurvigs Lægedistrikt: 7 Læger, hvoraf to i Laurvig, to i Frederiksværn, to i Sandefjord og en paa Tjøme. 12 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.

VIII. Bratsbergs Amt.

Sundhedstilstanden beskrives i det Hele som mindre god; sammenlignet med forrige Aar, der ogsaa udmærkede sig ved temmelig stor Sygelighed, var Sundhedstilstanden i dette Aar vistnok i enkelte Lægedistrikter, saasom i Kragerø og tildels øvre Thelemarkens vestfjeldske Distrikt, bedre, men i andre, navnlig i Landfysikatet, endog slettere, især i Aarets første Halvdel. Mæslinger, Kighoste og Diphtherit med epidemisk Udbredning over næsten hele Amtet, Nervefeber, især i Landfysikatet og en stor Del af øvre Thelemarken, vare, i Forening med catarrhalske Affektioner, Aarets vigtigste Sygdomme. **Dødeligheden** var som en Følge heraf ikke ubetydelig. De Dødes Antal udgjorde 1553, hvilket er 2,3 pCt. mere end i forrige Aar, da der døde 1518, men 17,2 pCt. mere end i 1860, da de Dødes Antal var 1325; sammenlignet med Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—60, hvoraf Aaret 1859, da Blodgangsepidemien herskede, har et Antal af 1940 Døde, er i nærværende Aar de Dødes Antal 4,72 pCt. større. Forholdet var temmelig forskjelligt i de forskjellige Lægedistrikter, som det vil sees af følgende Sammenstilling af de Dødes Antal i de sidste 3 Aar:

Lægedistrikt.	1860.	1861.	1862.
Landfysikatet	388	441	533
Kragerø Lægedistrikt	269	357	313
Nedre Thelemarkens Lægedistrikt .	248	270	282
Øvre — østfjeldske — .	123	125	145
— — vestfjeldske — .	260	272	214
Tinns Lægedistrikt	37	53	66
Bratsbergs Amt . . .	1325	1518	1553

Sygdomskonstitutionen. I Landfysikatet, nedre Thelemarkens og øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt siges den adynamiske Konstitution, der fortsatte sig fra sidste Halvdel af forrige Aar, at have været stationær gennem hele Aaret, dog, især i Landfysikatet, mindre overveiende i Vaarmaanederne, da en forbigaaende inflammatorisk Konstitution gjorde sig gjeldende; fra samtlige de øvrige Lægedistrikter betegnes

Sygdomskonstitutionen dels som catarrhalsk-rheumatisk, dels som indifferent. Hvad der derimod overalt anføres som karakteristisk for hele Aaret, er den manglende eller lidet udprægede gastriske Konstitution i Sommermaanederne.

Nervefeber, der i forrige Aar herskede epidemisk i Landfysikatet, vedblev her ligetil indeværende Aars Slutning; i Skien antoges imidlertid Sygdommen som Epidemi ophørt i September, medens den vedligeholdte sig i det tilgrændsende Landdistrikt og af Byerne især i Porsgrund; i det Hele var Epidemien mest udbredt i Gjerpen og Solum; i Slemdal vare Tilfældene sjeldnere og Eidanger gik ganske fri. Fra Landfysikatet haves Opgave over 220 Behandlede, hvoraf 32 døde, samt 1 Død uden det tilsvarende Antal Behandlede; af dette Antal kommer omtrent 80, med 11 Døde, paa Skien, 31 med 3 Døde paa Porsgrund; 14, hvoraf 5 døde, behandlede paa Bratsbergs Amtssygehus. I nedre Thelemarkens Lægedistrikt forekom kun enkelte sporadiske Tilfælde i Sommermaanederne; Distriktslægen behandlede 3, hvoraf 1 døde. I øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt fortsatte sig derimod en i Slutningen af forrige Aar i Silegjords Hovedsogn begyndt Epidemi, der ogsaa, i Juli, udbredte sig til Aamotsdals Annex. I Aamotsdal begyndte i December en ny Epidemi, der angreb et stort Antal Individuer og hurtigt udbredte sig over hele Silegjords Prestegjeld; denne udmærkede sig ved den overveiende Fremtræden af catarrhalske Tilfælde og ved et eczemlignende Hududslet, var iøvrigt godartet, og, saavidt bekjendt, døde Ingen af de Angrebne. Ialt haves fra dette Distrikt Opgave over 101 Behandlede, hvoraf 3 døde. Fra Tinns Distrikt omtales kun sporadiske Tilfælde (3, hvoraf 1 døde) i første Kvartal. I øvre Thelemarkens vestfjeldske Distrikt forekom i November og December en Epidemi af samme Beskaffenhed som den i Silegjord; det anføres herfra, at der i Rekonvalescentsen ofte indfandt sig Kjertelhævelser paa Halsen, undertiden i Lyskerne og Axelhulerne, med Tilbøielighed til Abscesdannelse. Antallet af de Angrebne er

fra dette Distrikt ikke opgivet, men Sygdommen foraarsagede heller ikke her, saavidt bekjendt, noget Dødsfald. I Kragerø Distrikt vides Nervefeber ikke at have forekommet; kun 3 Sømænd, som hjemkom syge fra Udlandet og hvoraf 1 døde, behandlede af Lægerne i Kragerø. Fra det hele Amt haves efter det Foregaaende Opgave over 330 Behandlede, hvoraf 38 døde, samt 1 Død uden det tilsvarende Antal Behandlede. Med Hensyn til Aarstiden komme af 320 Angrebne 93 paa 1ste, 74 paa 2det, 60 paa 3die og 93 paa 4de Kvartal. Om de Syges Kjøen haves Opgave for 282, hvoraf 150 vare af Mand-, 132 af Kvindekjøen; Alder er opgivet for de af Landfysikus behandlede 135 Syge: af disse vare fra 3 til 5 Aar 5, 5—10 Aar 13, 10—15 Aar 20, 15—20 Aar 24, 20—30 Aar 30, 30—40 Aar 28, 40—50 Aar 11, 50—60 Aar 2, 60—70 Aar 2. Af de 39 Døde vare 21 af Mand-, 18 af Kvindekjøen, og med Hensyn til Alder vare: fra 1—5 Aar 2, 5—10 Aar 8, 10—15 Aar 2, 15—20 Aar 9, 20—30 Aar 10, 30—40 Aar 6, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 1.

Af **Barselfeber** haves Opgave over 25 Tilfælde, hvoraf 10 havde dødelig Udgang; deraf kommer 7 med 3 Døde paa Landfysikatet, 12 med 3 Døde paa Kragerø Distrikt, 5 med 3 Døde, hvoraf 1 uden Lægebehandling, paa øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt, samt 1 dødeligt Tilfælde paa Tinn. Af 20 Barselfebre indtraf 3 i 1ste, 8 i 2det, 4 i 3die og 5 i 4de Kvartal. Af Mania puerperalis er omtalt 3 Tilfælde, der hos 1, der ikke kom under Lægebehandling, medførte Døden. Tilsammen haves af de nævnte Barselaffektioner fra Lægerne Opgave over 28 Angrebne, 11 Døde; af Dødsfaldene tilhøre 2 Byerne (resp. 1 i Skien og Kragerø) de øvrige Landdistriktet.

Børnekopper. Paa et Fartoi, der i November Maaned indkom til Langesund for Modvind, led En af Besætningen af Kopper; den Syge forblev ombord og Skibet blev holdt i Kvarantæne, indtil det kunde afgaa til sit Bestemmelsessted, Christiania.

Vandkopper omtales at have forekommet af og til i hele Aarets Løb i Landfysikatet, Kragerø og nedre Thelemarkens Distrikt.

Mæslinger, som i forrige Aars sidste Halvdel forekom meget udbredt i Landfysikatet og Kragerø Distrikt, vedvarede her i indeværende Aars Begyndelse, især med temmelig stor Intensitet i dets første to Maaneder. I Landfysikatet var Sygdommen i første Kvartal mest udbredt i Slemdal og Eidanger samt i og omkring Porsgrund; den vedblev i de følgende Maaneder indtil Juni i Gjerpen; 2 Læger behandlede tilsammen 48, hvoraf 8 døde; desuden er opgivet 7 Døde, som enten ikke kom under Lægebehandling eller for hvem det tilsvarende Antal Behandlede ikke er anført. I Kragerø

Distrikt havde Sygdommen i Aarets Begyndelse stærk Udbredning navnlig i den øverste Del af Drangedal, men ogsaa i Kragerø og det tilgrænsende Landdistrikt; af Lægerne i Kragerø behandlede 59, hvoraf 10 døde; desuden er fra Landdistriktet opgivet 4 Døde, som ikke havde været under Lægebehandling. I Tinns Lægedistrikt, hvor sporadiske Tilfælde havde vist sig i forrige Aars Høst, optraadte Sygdommen epidemisk i Midten af Februar i den saakaldte Østbygd med Tessungdalen, hvor den greb stærkt om sig, saaat neppe nogen Gaard gik fri, og vedvarede til August; i Distriktets andre Dalfører forekom kun spredte Tilfælde. Ingen af de Angrebne kom under Lægebehandling, men Epidemien synes ikke at have været af nogen ondartet Karakter og foraarsagede, saavidt bekjendt, kun 2 Dødsfald. I den øvrige Del af Amtet omtales Mæslinger kun at have forekommet henimod Aarets Slutning i nedre Thelemarkens og øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt, hvorfra tilsammen er opgivet 3 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. For hele Amtet haves altsaa Opgave over 107 af Læger behandlede Tilfælde med 18 Døde, og ialt haves Kundskab om 34 Dødsfald. Med Hensyn til Aarstiden falde af de 107 Tilfælde 94 paa første Kvartal og deraf 86 paa Maanederne Januar og Februar, 13 paa andet Kvartal. Af de 48 i Landfysikatet Behandlede vare 24 af hvert Kjøen og af de 59 i Kragerø Distrikt vare 1 Mand, 5 Kvinder og 53 Børn. Af de 34 Dødsfald indtraf 7, nemlig resp. 3 og 4 i Byerne Porsgrund og Kragerø, de øvrige i Landdistrikterne. Kjøen er angivet for 26 af de Døde, hvoraf 11 vare af Mand-, 15 af Kvindekjøen; og med Hensyn til Alder vare samtlige Døde, paa 2 nær, Børn; nærmere angivet er Alderen for 27, hvoraf vare under 1 Aar 3, fra 1 til 5 Aar 16, 5—10 Aar 5, 10—15 Aar 1, 20—30 Aar 1, 40—50 Aar 1. Som sekundær Dødsårsag nævnes hos de fleste Lungebetændelse og Bronchit, hydropiske Tilfælde og Scrophulose; hos 2 Hjernebetændelse, hos 1 tuberkuløs Meningit.

For **Rosen** behandlede af 6 Læger 29, deraf 12 i Landfysikatet, 8 i Kragerø og 7 i øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt. Af 25 Tilfælde indtraf 3 i 1ste, 5 i 2det, 8 i 3die og 9 i 4de Kvartal; af 20 Angrebne vare 7 af Mand-, 13 af Kvindekjøen. Som Dødsårsag er Rosen opført hos 3, nemlig 1 af de ovennævnte 29, og 2, for hvem det tilsvarende Antal Behandlede ikke er opgivet; samtlige Døde vare Børn under 1 Aar, 1 af Mand-, 2 af Kvindekjøen.

Kighoste forekom hele Aaret i Landfysikatet, tiltog især fra August og vedvarede til Aarets Slutning. I Kragerø Distrikt fortsatte sig den i forrige Aar herskende Epidemien gennem hele nærværende Aar og var mest udbredt i Landdistriktet. I nedre Thelemarkens Distrikt viste sig Kighoste i Slutningen af Aaret i mild Grad, og i øvre Thelemarkens

østfjeldske Distrikt, hvor den i forrige Aar var meget udbredt i Silegjords Prestegjeld, vedblev den i de første Maaneder af dette. 100 Tilfælde er opgivet som behandlede af Læger med ialt 11 Dødsfald, nemlig 36 med 2 Døde i Landfysikateret, 56 med 8 Døde i Kragerøs og 8 med 1 Død i øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt; i hele Amtet haves Kundskab om 20 Dødsfald af Kighoste. Af 82 behandlede Tilfælde tilhøre 34 1ste, 14 2det, 10 3die, og 24 4de Kvartal; af 44 Angrebne vare 27 af Mand-, 17 af Kvindekjøn og af 56 andre vare 2 voxne Kvinder, 54 Børn. Af de 20 Dødsfald indtraf 4 i Amtets Byer, nemlig resp. 1 i Skien, Porsgrund, Brevig og Kragerø; de øvrige i Landdistriktet. 12 af de Døde vare af Mand-, 8 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 9, 1 til 5 Aar 9, 5—10 Aar 1 og 10—15 Aar 1. 4 af de Døde vare Rekonvalescenter efter Mæslinger.

Diphtherisk Svælgbetændelse optraadte i Landfysikateret epidemisk fra Marts Maaned af i Meleims Annex til Solum; den blev her paa Grund af sin stærke Udbredning Gjenstand for Sundhedskommissionens Foranstaltninger og vedvarede til September; sporadiske Tilfælde viste sig forøvrigt i Solums Prestegjeld samt i Gjerpen og i Skien; Sygdommen havde i Landfysikateret i det Hele kun epidemisk Udbredning i Aarets 2det og 3die Kvartal; ialt haves Kundskab om 55 behandlede Tilfælde, hvoraf 19 medførte Døden; 43 af disse, med 15 Dødsfald, forekom i Meleim. I Kragerø Distrikt, hvor Sygdommen herskede epidemisk gennem hele forrige Aar, vedvarede den i hele dette Aar, saavel i Kragerø som i Landdistriktet, dog kun med synderlig Intensitet i Aarets første Maaneder; Lægerne i Kragerø behandlede 50, deraf 21 i Januar; 14 af hint Antal døde og desuden haves Opgave over 2 Døde, som ikke kom under Lægebehandling. I nedre Thelemarkens Distrikt forekom Sygdommen om Høsten, især i Hiterdal, men i mild Grad; den kom sjelden under Behandling uden ved Medicin nedsat hos Presten; 1 Dødsfald er herfra opgivet uden det tilsvarende Antal Behandlede. I øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt var diphtherisk Svælgbetændelse epidemisk i hele sidste Halvaar; den var her temmelig ondartet og var især udbredt over hele Hjørtdals Prestegjeld; Distriktslægen behandlede 8, hvoraf 4 døde, men opfører desuden 9 Døde, som ikke kom under Lægebehandling. Fra Tinns Distrikt omtales et Par sporadiske Tilfælde i sidste Halvaar. For hele Amtet haves Opgave over 115 af Læger behandlede Tilfælde, hvoraf 37 medførte Døden, og ialt haves Kundskab om 49 Dødsfald af diphtherisk Svælgbetændelse. Af de 115 Angrebne komme 37 paa 1ste, 39 paa 2det, 23 paa 3die og 16 paa 4de Kvartal; af 61 vare 30 af Mand-, 31 af Kvindekjøn og af 50 andre vare 6 Mænd, 5 Kvinder og 39 Børn. For de 43 i Meleim Sogn Angrebne har Landfysikus meddelt Aldersopgave; un-

der 2 Aar vare 2, fra 2 til 5 Aar 9, 5—10 Aar 7, 10—15 Aar 13, 15—20 Aar 5, 20—30 Aar 5, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 1. Af de 49 Dødsfald tilhøre 7 Kragerø By, de øvrige Amtets Landdistrikt; 26 vare af Mand-, 23 af Kvindekjøn; med Hensyn til Alder vare: fra 1 til 5 Aar 24, 5—10 Aar 13, 10—20 Aar 8, 20—30 Aar 3, 30—40 Aar 1. For **Strubehoste** er opgivet som behandlet af Læger 35, hvoraf 17 døde, nemlig 15 med 8 Dødsfald i Landfysikateret, 16 med 5 i Kragerøs og 4 Tilfælde, alle dødelige, i nedre Thelemarkens Distrikt; hertil kommer for Landfysikateret 5 og for øvre Thelemarkens vestfjeldske Distrikt 2 Dødsfald, der ere opførte uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af 24 Krouptilfælde indtraf 10 i 1ste, 3 i 2det, 6 i 3die og 5 i 4de Kvartal. Af det samlede Antal af 24 Dødsfald tilhøre 10 Byerne, nemlig Skien 4, Porsgrund 2, Kragerø 4. For 1 af de Døde er Kjøen og Alder ikke opgivet; af de øvrige 23 vare 11 af Mand-, 12 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 1, mellem 1 og 5 Aar 17, 5—10 Aar 4, 10—15 Aar 1.

Catarrhalske Sygdomme vare meget hyppige, især i Vaar- og Høstmaanederne, i alle Lægedistrikter. 6 af Amtets Læger, der meddele herhen hørende Opgaver, behandlede for Catarrhalfeber, akut Bronchit og Angina catarrhalis ialt 437 Individuer, nemlig 162 i Landfysikateret, 205 i Kragerøs, 40 i øvre Thelemarkens østfjeldske og 30 i Tinns Distrikt. Det fra Kragerø Distrikt opgivne Antal af 205, behandlede af 2 Læger i Kragerø, udgjør 35,7 pCt. af de af dem i Aarets Løb behandlede akute (573) og 17,1 pCt. af samtlige af dem behandlede Sygdomme (1194). Med Hensyn til Aarstiden forekom af 339 catarrhalske Tilfælde 112 i 1ste, 66 i 2det, 101 i 3die og 60 i 4de Kvartal. Af 157 Syge vare 87 af Mand-, 70 af Kvindekjøn; og af de 205 i Kragerø Distrikt vare 45 Mænd, 56 Kvinder og 104 Børn. Som døde af akut Bronchit er for hele Amtet opgivet 14; af disse er Kjøen og Alder ikke anført for 1; 10 vare af Mand-, 3 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 3, fra 1 til 5 Aar 6, 40—50 Aar 1, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 1. Chronisk Bronchit er opført som Dødsårsag hos 16.

Lungebetændelse optraadte med usædvanlig Hyppighed i Landfysikateret i Begyndelsen af Aaret; af 4 Læger behandles 127, hvoraf 109 i første Halvaar. Fra Kragerø Distrikt opgives 36 og fra øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt 18 behandlede Tilfælde, tilsammen 54, hvoraf 40 i første Halvaar. Fra nedre Thelemarkens og Tinns Distrikt opgives tilsammen 8 Behandlede og i øvre Thelemarkens vestfjeldske Distrikt siges Lungebetændelse at have været sjeldnere end forhen. Ialt haves Opgave over 189 Behandlede, hvoraf 26 døde, samt 9 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, tilsammen 35 Døde (i 1861 93 Behandlede, 26 Døde). Af 180 Tilfælde forekom 80 i 1ste, 69 i

2det, 14 i 3die, 17 i 4de Kvartal; af 123 Angrebne vare 67 af Mand-, 56 af Kvindekjøn og af 36 andre vare 19 Mænd, 14 Kvinder og 3 Børn. For 1 af de Døde er Kjøen og Alder ikke opgivet; af de øvrige 34 vare 12 af Mand-, 22 af Kvindekjøn; under 1 Aar vare 2, mellem 1 og 5 Aar 3, 20—30 Aar 6, 30—40 Aar 2, 40—50 Aar 3, 50—60 Aar 8, 60—70 Aar 8, 70—80 Aar 2. Af Pleurit er opført et Antal af 15 behandlede Tilfælde, som alle forløb heldig; af 13 indtraf 3 i 1ste, 5 i 2det, 2 i 3die og 3 i 4de Kvartal; af 10 Behandlede vare 5 Mænd og 5 Kvinder. Som Dødsarsag er chronisk Pleurit opført i 1 Tilfælde.

Af **Hjernebetændelse** opgives 38 behandlede Tilfælde, hvoraf flere anføres at have været af mere eller mindre utvivlsom tuberkuløs Natur; 36 havde dødelig Udgang; i det Hele opføres Meningit og Encephalit som Dødsarsag hos 38, tuberkuløs Meningit hos 7, ialt 45, hvoraf 27 i Landfysikatet, 11 i Kragerø Distrikt. Af 35 Tilfælde komme 9 paa 1ste, 13 paa 2det, 10 paa 3die og 3 paa 4de Kvartal. Hydrocephalus acutus er desuden opgivet som Dødsarsag hos 1, Eclampsia infantum hos 12; af de nævnte Sygdomme tilsammen ere altsaa 58 opgivet som døde. Kjøen er ikke anført for 2 af de Døde; af de øvrige vare 33 af Mand-, 23 af Kvindekjøn; med Hensyn til Alder, der er anført for 55, vare: under 1 Aar 14, mellem 1 og 5 Aar 24, 5—10 Aar 8, 10—15 Aar 5, 15—20 Aar 1, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 1, 60—70 Aar 1.

Rheumatiske Sygdomme. Af akut Rheumatisme behandles af 6 Læger 29 Tilfælde, hvoraf 2 endte dødelig; 5 bleve syge i 1ste, 10 i 2det, 5 i 3die og 9 i 4de Kvartal; af 15 Syge vare 9 Mænd, 6 Kvinder. Af de Døde er Kjøen og Alder kun anført for 1, en 36aarig Kvinde.

Om **chronisk Rheumatisme** gjøres fra de fleste Lægedistrikter den sædvanlige Bemærkning om dens Hyppighed.

Af **Koldfeber** opgives at være forekommet 19 Tilfælde, hvoraf 17 hos Sømænd, der enten medbragte Sygdommen fra Udlandet eller i Hjemmet fik Recidiv; de 2 andre Tilfælde indtraf i Brevig.

Gastriske Sygdomme vare i det Hele ikke hyppige; navnlig forekom i Sommermaanederne forholdsvis faa. 4 Læger opgive af **Diarrhoe** og **Cholérine** at have behandlet 147 Tilfælde, hvoraf 2 medførte Døden; deraf behandles 93 af 2 Læger i Kragerø. Med Hensyn paa Aarstiden indtraf af 140 Tilfælde 40 i 1ste, 38 i 2det, 41 i 3die og 21 i 4de Kvartal. Af de 93 i Kragerø Distrikt behandlede vare 17 Mænd, 37 Kvinder og 39 Børn; af 23 andre vare 10 af Mand-, 13 af Kvindekjøn. For hele Amtet kjendes 1 Dødsfald af Cholérine, et 2aarigt Pigebarn, og 6 af Diarrhoe, 3 af hvert Kjøen, 2 i Alderen under 1 Aar, 3 fra 1 til 5 og 1 fra 5—10 Aar gammel. **Blodgang** viste sig i Kragerø

Distrikt i August paa en Gaard i Drangedal, hvor der angrebes 6 Personer, hvoraf 1 døde; senere, i September, forekom et Tilfælde paa en 2 Mile bortliggende Gaard hos En, der havde besøgt den Afdøde. Enkelte Tilfælde viste sig ogsaa i nedre Thelemarkens Distrikt i Holden, hvor Distriktslægen i September behandlede 3, hvoraf 1 døde. De 2 Døde vare 1 af hvert Kjøen; 1 fra 1 til 5 og 1 fra 15—20 Aar gammel.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 1 med primære, 3 med tertiære Tilfælde samt 2 med Radesyge, ialt 6; fra foregaaende Aar var ingen tilbageliggende; 4 udgik helbredede, 2 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 328 eller 82 for hver Udskreven. Udenfor Sygehuset kom under Lægers Behandling 16 Tilfælde, hvoraf 2 havde dødelig Udgang; 7 behandlede i Landfysikatet, 6 i Kragerø og 3 i øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt. I hele Amtet sees saaledes 22 Individuer at være kommen under Behandling for Syphilis; 14 vare af Mand-, 8 af Kvindekjøn; for 19 er det opgivet, at 5 lede af primære, 8 af sekundære, 3 af tertiære Tilfælde; 3 er opført som lidende af Radesyge. De 2 Døde vare begge under 1 Aar, 1 af hvert Kjøen. Af **Gonorrhoe** er opgivet 14 behandlede Tilfælde; deraf 11 i Landfysikatet, 3 i Kragerø Distrikt.

Af chroniske Hudsygdomme siges **Fnat** at være i Tiltagende i Porsgrund og Omegn, tildels indført ved omvankende Thelebønder (J. A. Wetlesen). I Kragerø Distrikt, hvor Fnat i de senere Aar ikke har været almindelig, fik den i dette Aar ikke ringe Udbredning, især over en stor Del af Drangedal. Fra nedre Thelemarkens Distrikt anføres den at have tiltaget i betydelig Grad, idet den overføres fra Fjeld-distrikterne (Hoff). I øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt siges den fremdeles at være meget hyppig; Distriktslægen behandlede her 78 Fnatsyge, hvoraf 69 i Silegjord; i det vestfjeldske Distrikt er Sygdommen vel endnu meget udbredt, men den formenes dog paa Grund af de i de sidste to Aar virkende Foranstaltninger fra Sundhedskommissionernes Side at være i betydeligt Aftagende (Bakke). For **Skurv** indkom paa Amtssygehuset 15 Personer, 19 laa tilbage fra forrige Aar; 16 udgik helbredede, 1 døde af Nervefeber; Liggedagenses Antal udgjorde 5129 eller 301,7 for hver Udskreven. I Nedre Thelemarkens og øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt siges Sygdommen ikke at være sjelden.

Spedalskhed. Den i forrige Aar paa Amtssygehuset indkomne Mand, der led af den anæsthetiske Form, udgik i Bedring.

Kjertelsyge siges fremdeles at være almindelig i Landfysikatet, især blandt Børn af den lavere Klasse (J. A. Wetlesen, S. Paus). Den omtales ligeledes som hyppig i de Thelemarkske Lægedistrikter, dog i det vestfjeldske Distrikt

langt fra i den Grad som forhen (Bakke). Fra Kragerø Distrikt, hvor Sygdommens hyppige Forekomst i dette Aar sættes i Forbindelse med Mæslingeepidemien i Aarets Begyndelse (Homann, Hartvig), opføres Scrophulosis & Atrophia som Dødsårsag i 14 Tilfælde; fra den øvrige Del af Amtet haves Opgave over 6 Dødsfald af Kjertelsyge. Desuden er opgivet 3 Dødsfald af Rachit. Af de tilsammen opgivne 23 Dødsfald, der tilskrives de nævnte Sygdomme, komme 10 paa Byerne, nemlig Skien 2, Brevig 3, Kragerø 5; 13 paa Landdistrikterne. 14 vare af Mand-, 9 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 3, fra 1 til 5 Aar 14, 5—10 Aar 4, 10—15 Aar 2. Fra Øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt omtales 2 Tilfælde af Struma hos Kvinder.

For **Svindot** have 7 Læger opgivet et Antal af 80 Behandlede, 53 Døde; ialt er paa de af Amtets 11 Læger meddelte Opgaver over Dødsårsager opført 95 Dødsfald af denne Sygdom, hvilket Antal langt overskrider noget andet af de i disse Fortegnelser indeholdte Dødsårsager. Af disse Dødsfald komme 39 paa Landfysikatet (Skien 18, Porsgrund 5, Brevig 4, Gjerpen 5, Solum 5, Eidanger 2), 19 paa Kragerø Distrikt (deraf 6 i Kragerø By), 7 paa nedre Thelemarkens, 16 paa øvre Thelemarkens østfjeldske, 12 paa det vestfjeldske og 2 paa Tinns Distrikt. Sammenlignet med det hele Antal opgivne ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (664) ere 14,3 pCt. døde af Svindot (i forrige Aar 15 pCt.).

Forholdet stiller sig i de enkelte Lægedistrikter saaledes:

	Dødsfald af Svindot.	Opgivne Dødsårsager.	pCt.
Landfysikatet	39	276	14,27
Kragerø Distrikt	19	219	8,67
Nedre Thelemarkens	7	45	15,55
Øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt	16	76	21,05
Øvre Thelemarkens vestfjeldske Distrikt	12	31	38,70
Tinns Distrikt	2	17	11,76
Bratsbergs Amt	95	664	14,30

49 af Svindot Døde vare af Mand-, 46 af Kvindekjøn; fra 1 til 5 Aar var 2, 5—10 Aar 4, 10—15 Aar 3, 15—20 Aar 6, 20—30 Aar 35, 30—40 Aar 27, 40—50 Aar 12, 50—60 Aar 2, 60—70 Aar 2; for 2 er Alder ikke angivet.

Blegsot antages i Landfysikatet at have været sjældnere end i foregaaende Aar (Søeberg). En Læge i Brevig behandlede dog 42 Tilfælde af denne Sygdom. I nedre Thelemarkens Distrikt siges den at være særdeles hyppig, derimod meget sjelden i øvre Thelemarkens østfjeldske samt

Tinns Distrikt. **Menstruationssygdomme** siges ogsaa at være hyppige i nedre Thelemarkens Distrikt; ligesaa i øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt, her især som sparsom Menstruation, oftere i Forbindelse med plethorisk end chlorotisk Udseende, hvortil den sædvanlige Årsag antages at være Forkjølelse ved vaade Fødder (Thomesen).

For **Cardialgi** behandlede de to Privatlæger i Porsgrund og Brevig tilsammen 111 Personer; af 44 vare 5 Mænd, 39 Kvinder. Af Cardialgi og chronisk Gastrit behandlede af Distriktslægen i øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt 93 Tilfælde, hvoraf 37 Mænd, 56 Kvinder; Sygdommens Hyppighed ansees her foraarsaget ved den uhensigtsmæssige Diæt, ligesom i det vestfjeldske Distrikt, hvor den ogsaa er meget hyppig især i Sommermaanederne. I Kragerø Distrikt, hvor Cardialgi siges at være lige hyppig i By og Landdistrikt, behandlede af to Læger i Kragerø 69 Tilfælde, hvoraf 20 Mænd, 48 Kvinder og 1 Barn.

Ormesygdomme omtales som sædvanlige i nedre Thelemarkens Distrikt; de siges ogsaa at være almindelige i Kragerø Distrikt, saavel Ascarider som Lumbrici, kun enkeltvis Tænia.

For **Kraft** behandlede 7 Læger 21, hvoraf 9 døde; ialt opgives 17 Dødsfald, hvoraf 8 i Landfysikatet, 3 i Kragerø Distrikt og 6 i de Thelemarkske Distrikter. Sygdommens Sæde er for 2 af de Døde ikke anført; for de øvrige er den angivet saaledes: i Tungen 2, Ansigtet 2, Brystkjertelen 1, Ventriculus 5, Underlivet 3; Fungus i Knæledet hos 2. 9 vare Mænd, 8 Kvinder, og med Hensyn til Alder vare fra 20 til 30, 30—40 og 40—50 Aar hver 1, 50—60 Aar 7, 60—70 Aar 4, 70—80 Aar 2, 80—90 Aar 1.

Af **Vatersot** have 6 Læger opført 21 behandlede Tilfælde, 9 Dødsfald; ialt er Vatersot opgivet som Dødsårsag hos 19, Morbus Brighti hos 3, tilsammen 22, hvoraf 9 i Landfysikatet, 6 i Kragerø Distrikt og 7 i de Thelemarkske Distrikter. 7 vare af Mand-, 15 af Kvindekjøn; fra 5 til 10 Aar var 1, 15—20 Aar 1, 20—30 Aar 2, 30—40 Aar 2, 40—50 Aar 4, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 10, 70—80 Aar 1.

Abscesser og Furunkler viste sig fra September til Aarets Slutning i paafaldende Mængde i Landfysikatet især i Skien og Omegn. Udbruddet var gjerne ledsaget af Feber med gastriske Tilfælde, og Forløbet, der gjerne varede i flere Uger, forbunden med Mathed og Depression (Schaaning, Bentzen). Ligeledes siges phlegmonøse Abscesser at have været almindelige i Kragerø Distrikt. Phlegmone er opført som Dødsårsag hos 4, samtlige i Landfysikatet, 1 af Mand- og 3 af Kvindekjøn; resp. i Alderen 50—60, 20—30, 5—10 og under 1 Aar.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes paa Amtssygehuset: 1 Amputation af Laaret, 1 af Læggen; 1 Exstirpation

af Oieæblet paa Grund af Kræft, 1 af Kræft i Oieaaget og 1 af Kræft i Læben; 1 Exstirpation af en Polyp i Sinus frontalis, 1 af en Tumor cysticus i Scrotum; 1 Operation for Vandbrok; 1 Exstirpation af en degenereret Testikel; 3 Operationer for Haremund. 3 Extraktioner af Katarakt, deraf hos 2 paa begge Øine, 1 Koreomorphosis ved Atresia pupillæ efter en Vulneration. Som udførte udenfor Sygehuset nævnes 1 Amputation af Læggen, 2 Exartikulationer af Fingre; 1 Exstirpation af Læbekræft; 1 Underbinding af en Teliangiektasi paa den haarde Gane; nogle Udrivninger af Polyper og Borttagelser af Tumores cystici uden Angivelse af Antal; 2 Operationer for Haremund; 1 Incision af et inkarcereret Hernia hos en Mand, hos hvem den opstaaede Sterkoralfistel endte med Helbredelse (J. A. Wetlesen). 1 Kataraktoperation, 1 Iridektomi ved chronisk Glaukom, 2 Operationer for Strabismus.

Følgende **obstetriciske Operationer** omtales at være udførte af Læger: 24 Tangforretninger; ved 2 af disse er Udfaldet for Moder og Barn ikke meddelt; af de øvrige 22 Mødre døde 1, der led af Asthma og havde ligget i 5 Dages Fødselsarbeide, 2 Timer efter Forløsningen; en anden døde 8 Dage efter, de øvrige forbleve ilive; af Børnene kom 15 levende, 7 dødfødte til Verden. Indikationerne for Tangens Anvendelse vare: i 12 Tilfælde Vemangel og Vesvækkelse, i 3 Bækkenforsnævring, i 2 skjævt Hovedleie, i 1 Blødning; i 2, hvoraf det ene var en Ansigtspfødsel, anlagdes Tang fordi Fosterlyden under det langsomme Fødselsarbeide blev svagere; for 4 Tangforretninger ere Indikationerne ikke anførte. 5 Vendinger, ved hvilke 3 Børn fødtes levende, 2 dødfødte; 4 Mødre forbleve ilive, 1 døde 8 Dage efter Fødselen af Barselseber; Indikationerne vare i 2 Tilfælde Tværleie, hvoraf det ene, der paafulgtes af Konens Død, var et forsømt Tværleie med fremfalden forraadnet Arm; 2 Vendinger foretoges paa anden Tvilling; for 1 er Indikation ikke anført. 2 Gange Extraktion paa Fødderne, 1 paa Sædet, alle med gunstigt Udfald for Mødrene, 1 Barn bragtes levende, 2 dødfødte til Verden. 1 Mutilation ved Tværleie med fremfalden Arm; Fødselen var begyndt for 2 Dage siden og Vandet afgaaet i Fødselens Begyndelse; Mutilationen bestod i Borttagelse af Armen, Aabning af Brystet og Overklipping af Rygraden; Konen døde et Par Maaneder efter Fødselen af Metrit (Thomesen). 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen, en paa Grund af for fast Sammenvoxning, den anden paa Grund af Timeglassammentrækning af Livmoderen med Blødning. Ialt 35 obstetriciske Operationer, hvoraf 21 i Landfysikatet, 9 i Kragerø Distrikt og 5 i de Thelemarkske Distrikter.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Bratsbergs Landfysikat	724	533	65	153	7	35
Kragerø Distrikt	567	313	55	89	2	17
Nedre Thelemarkens Distrikt	467	282	40	68	-	23
Øvre Thelemarkens østfj. Distrikt	235	145	27	33	3	11
Øvre Thelemarkens vestfj. Distrikt	429	214	50	33	5	14
Tinns Distrikt	98	66	11	8	-	6
Bratsbergs Amt	2520	1553	248	384	17	106

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 36.

Selv mordere . . . . . 10.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 967 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 61,62. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 10,16, og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,26. Af de 17, der ifølge Presterenes Opgaver døde paa Barselseng, og hvoraf 1 døde uforløst, 1 to Timer, 1 nogle Dage og 4 andre resp. 1, 7, 14, 14 Dage efter Forløsningen, indeholde Medicinalberetningerne Oplysning om 7; af disse døde 4 af Barselseber, 1 af et Brystonde kort efter at være forløst med Tang, 1 af tilbageholdt Efterbyrd; den 7de, der døde uforløst, var ved Lægens Ankomst, efterat Fødselen havde varet 5 Dage, døende, og der var intet Tegn til Liv hos Fosteret, hvorfor Intet foretoges. Konen var 35 Aar gammel og havde født flere Børn, men havde i de sidste Aar lidt af gigtagtige Smerter i Ryggen og Benene med Vanskelighed for at gaa; der viste sig at være Forsnævring af Bækkenets Tværvide, der neppe maalte 3 Tommer (Thomesen). Da Lægernes Beretninger indeholde Oplysning om 15 herhen hørende Dødsarsager, ere altsaa efter Presterenes og Lægernes Opgaver tilsammen ialt 25 døde paa Barselseng eller af Barselsygdomme. Der haves i det Hele i dette Aar Fortegnelse over 664 ved Sygdom forarsagede Dødsfald, altsaa, naar ulykkelige Hændelser og Selvmord fraregnes, for omtrent 44 pCt. af samtlige Døde; af dette Antal falder 276 paa Landfysikatet, nemlig Byerne 153, Landdistriktet 123; 219 paa Kragerø Distrikt og deraf 66 paa Byen Kragerø; 169 paa de Thelemarkske Distrikter. De hyppigste Dødsarsager vare: Svindsot 95, Alderdomssvaghed 61, Diphtherisk Svælgbetændelse 49, Nervefeber 39, Hjernebetændelse 38, Lungebetændelse 35, Mæslinger 34, Strubehoste 24, Kighoste, Kjertelsyge, hver 20, Vatersot 18, Kræft 17.

Veirliget udmærkede sig i det Hele ved den kolde og regnfulde Sommer med mild paafølgende Høst og Vinter. I Øvre Thelemarken, hvor Vinterkulden i Begyndelsen af Aaret var temmelig streng, med megen Sne, indtraadte usædvanligt varmt Veir i April, der allerede i Mai afløstes af det igjennem Sommeren vedvarende barske Veir med Regn; men der paafølgte en ualmindelig varm og smuk Høst og en mild Vinter. Kun fra Tinns Distrikt siges Veirliget at have udmærket sig ved Stadighed uden pludselige Omvexlinger; de der sædvanlige Vaar- og Høststorme vare dette Aar i mindre Grad tilstede. Paa Grund af disse Forholde siges Kornet i hele øvre Thelemarken, selv paa høiere liggende Steder, at have opnaaet Modenhed, trods det ugunstige Veirlig i Sommermaanederne, og Avlingen blev i det Hele meget god baade i Kvantitet og Kvalitet især hvad Korn og Potetes angaar.

Levemaade og hygiæniske Forholde. Fra øvre Thelemarken udhæves som formentlig skadelig den megen Nydelse af gammel sur Melk, især om Sommeren, der ansees for en væsentlig Aarsag til de hyppige kardialgiske Tilfælde (Thomesen). Misbrug af spirituøse Drikke siges i det østfjeldske Distrikt at være i Aftagende, især i Silegjord, medens Nydelse af Kaffe i Overmaal er almindelig; en lignende Bemærkning gjøres fra Tinns Distrikt (Thomesen, J. O. Andersen). I Kragerø Distrikt antages Brændevinsdrik i de senere Aar noget i Aftagende i Landdistriktet, derimod ikke i Byen (Homann, Hartwig).

Fattigsygepleien udførtes i Landfysikatet og Kragerø Distrikt for en Del af Privatlæger, forøvrigt af Embedslægerne. Antallet af Behandlede for Fattigvæsenets Regning udgjorde i Øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt 120; hvoraf 99 i Silegjord, 28 i Hjærtal, 3 i Gransherred. Af Distriktslægen i Tinn behandlede 52 fattige Syge med en Udgift af 38 Spd. 119 β, hvoraf 18 Spd. 23 β til Medikamenter.

Om **Kvaksalveri** berettes fra øvre Thelemarken, at Omstreifere forhandle Medikamenter, tildels forsynede med falske Signaturer, der udgives for Christiania Elephantapotheks (Hoff).

Af Møder i **Sundhedscommissionerne** afholdtes 3 i Skien, Porsgrund, Solum, Silegjord, Hjærtal, Sandekedal og Drangedal; 2 i Brevig, Eidanger, Hvideseid, Langesund, 1 i Gjerp, Slemdal, Hiterdal, Tinn, Gransherred, Nissedal, Laurdal, Mo, Moland, Vinje og Rauland; i Kragerø afholdtes forskellige Møder uden nærmere Angivelse af deres Antal. Intet Møde afholdtes i Bø, Saude, Holden, Bamle og Statelle; Aarsagen hertil anføres for de tre førstnævnte Herreder at være, at Resultatet af de Thelemarkske Distriktslægers Sammenkomst til Affattelse af fælles Sundhedsregler, der fandt Sted i Januar Maaned i det paafølgende Aar, først vilde oppebies; med Hensyn til de to sidstnævnte Sundheds-

kommissioner var ingen Underretning indløben til Distriktslægen om Kommunerepræsentanternes Møder, efterat den i Brevig boende Privatlæge, der hidtil havde fungeret som Ordfører, i Marts dette Aar var afgaaet ved Døden. Gjensstand for Forhandlingerne i Skiens Sundhedskommission var blandt Andet en indkommen Anmeldelse om et til en Handlende ankommet Parti Kaffe, hvis Nydelse havde foraarsaget Brækning; de nødvendige Undersøgelser bleve anstillede og Kaffeens Salg indstillet. De for Porsgrund forhen udarbejdede Sundhedsforskrifter erholdt i dette Aar kongelig Approbation. I Kragerø afholdtes et Møde for at fatte Beslutning om Forbud mod Beboelse af et usundt Hus; flere andre Møder foranledigedes ved en over et Parti havareret Kaffe og Ris tillyst Auktion; i denne Anledning anstilledes de fornødne Undersøgelser, der havde til Følge, at Varerne kastedes i Søen. Af de to Møder i Langesund afholdtes det ene i Anledning af en Del indkomne Klager over Renlighedsforholdene i Byen, og det andet paa Grund af et paa Havnen for Modvind indkommet Skib, der havde en Mand af Besætningen syg af Kopper. Møderne i Landdistrikternes Sundhedskommissioner, forsaavidt Underretning om deres Forhandlinger er meddelt, optoges af Foredrag af Ordførerne over forskellige Dele af Sundhedspleien, de almindelige Sundheds- og Sygdomsforholde i Distrikterne samt de herskende epidemiske Sygdomme. I Solum blev i Anledning af Nervefeber epidemien Tilsynsmænd opnævnte, ligesaa i Meleim Annex paa Grund af den diphtheriske Svælgbetændelse. I Drangedal var det, foruden de nævnte Forhandlingsgjenstande, Renlighed i Husene, der gav Anledning til Foredrag og Diskussion; da Renligheden for en stor Del beror paa Kvinderne, foreslog Ordføreren at holde Møder til Foredrag over dette Thema paa et Par Steder i Bygden, hvor da Fruentimmer kunde være tilstede; denne Foranstaltning blev i Begyndelsen af næste Aar iværksat.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Landfysikatet	460.
i Kragerø Lægedistrikt	446.
i nedre Thelemarkens Lægedistrikt . .	401.
i øvre — østfj. —	177.
i øvre — vestfj. —	420.
i Tinns Lægedistrikt	56.
i Bratsbergs Amt	1960.

Vaccinationen udførtes i Skien, Porsgrund, Brevig og Kragerø ved Læger. I øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt hindredes Vaccinationen ved Diphtheritepidemien, i Tinn ved Mæslinger.

Følgende **rets-medicinske** Forretninger berettes at være udførte: 1 Obduktionsforretning over en i Vandet død funden Mand, 2 over sandsynligen ihjellagte Børn, 2 Syns- og Skjøn-

forretninger, hvoraf 1 angaaende nogle ved Vold tilføiede Legemsbeskadigelser; 1 Forretning, hvis Beskaffenhed ikke er anført.

Af **Sindssygd** berettes om 29 nye Tilfælde, nemlig 11 i Landfysikatet, 5 i Kragerø Distrikt og 13 i de Thelemarkske Distrikter. For 24 af disse, hvoraf 10 vare Mænd, 14 Kvinder, er det oplyst, at 3 helbrededes, 8 indsendtes til Gaustad Asyl, hvor 2 døde og hvorfra 2 andre kort efter vendte tilbage paa Grund af Hjemve, 1 forpleiedes paa Amtssygehuset, og de øvrige 14, hvoraf 1 døde, i Hjemmet. Sindssygdommens Art er anført for 15, nemlig Melancholi 9, Mani 3, Idiotismus 3. Ialt var ved Aarets Udgang under offentlig Forpleining: i Landfysikatet 21, i Kragerø Distrikt 29, i øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt 13, i det vestfjeldske 29; i de nævnte Lægedistrikter tilsammen altaa 92 Sindssyge.

Om Amtets eneste **Sygehus**, nemlig Amtssygehuset ved Skien, henvises til Sygehuslisten. I Skiens Fattighus brugtes ligesom før et Værelse til deri at indlægge fattige Syge.

Af **Badeindretninger** nævnes, foruden Amtssygehusets Damp- og Karbad, der hyppigt benyttes ogsaa af Skiens Indvaanere, kun et lidet privat Badehus i Skien til kolde Kar- og Styrtebade samt 1 offentligt og flere private Strømbade i Kragerø.

Amtets 4 **Apotheker**, i Skien, Porsgrund, Brevig og Kragerø, fandtes ved Visitationen i god Stand. Personalet bestod, foruden af Apothekerne, i Skien af 1 examineret Farmaceut, 1 Medhjælper og 1 Discipel, i Porsgrund og Brevig af 1 Discipel, og i Kragerø af 1 examineret Farmaceut.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Bratsbergs Landfysikat: 5 Læger, hvoraf en paa Amtssygehuset ved Skien, to i Skien, en i Porsgrund og en i Brevig. 7 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
2. Kragerø Distrikt: 2 Læger, boende i Kragerø. 4 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
3. Nedre Thelemarkens Distrikt: 1 Læge, boende i Holden. 4 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatorer.
4. Øvre Thelemarkens østfjeldske Distrikt: 1 Læge, boende i Silegjord. 3 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
5. Øvre Thelemarkens vestfjeldske Distrikt: 1 Læge, boende i Laurdal. 4 Jordemødre, desuden 1 Post ledig; 8 Hjelpevaccinatorer.
6. Tinns Distrikt: 1 Læge, boende i Tinn. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.

IX. Nedenæs og Raabygdelagets Amt.

Sundhedstilstanden var i det Hele ret god og især var Sygeligheden ringe i Aarets sidste Halvdel. Nogen udbredt Epidemi af Betydning forekom ikke, men Mæslinger vedblev fra forrige Aar med aftagende Hyppighed gennem de første Maaneder i de fleste Lægedistrikter. Af andre Sygdomme var det især Kighoste og tildels Kusma, der som Epidemier havde nogen Udbredning, især i Evjes og Sætersdalens Lægedistrikter, medens i Kystdistrikterne katarrhalske Affektio-ner vare de hyppigste Sygdomme. **Dødeligheden** var mindre end i de nærmest foregaaende Aar, idet de Dødes Antal udgjorde 1250, hvilket er 14,27 pCt. mindre end i forrige Aar, da der døde 1458, 2,04 pCt. mindre end i 1860, da der døde 1276, men 3,47 pCt. mere end Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—60, der udgjorde 1208. De Dødes Antal i de forskjellige Lægedistrikter i de sidste 3 Aar var følgende:

Lægedistrikt.	1860	1861	1862
Østre Nedenæs Distrikt med Arendal	520	584	524
Vestre — —	420	484	373
Aamlids —	136	142	117
Evjes —	108	125	142
Sætersdalens —	92	123	94
Nedenæs og Raabygdelagets Amt . .	1276	1458	1250.

Kun Evjes Distrikt viser altsaa Forøgelse i de Dødes Antal sammenlignet med begge de foregaaende Aar. Især var Dødeligheden her stor i Børnealderen, idet Antallet af Børn, døde i Alderen under 10 Aar, udgjorde i 1862 53,5 pCt. af samtlige Døde, medens i hele Amtet i Gjennemsnit 39,4 pCt. af de Døde vare i denne Alder.

Sygdomskonstitutionen betegnes overhovedet dels som indifferent, dels som katarrhalsk-rheumatisk; kun i vestre Nedenæs Lægedistrikt viste et forholdsvis større Antal Betændelsesygdomme nogen Overvægt af den inflammato-

riske Konstitution; og i Sætersdalens Distrikt vare heller ikke catarrhalske Sygdomme saa almindelige som ellers.

Nervefeber forekom noget hyppigere end i forrige Aar og med epidemisk Udbredning navnlig i og omkring Risøer og Grimstad lige fra Aarets Begyndelse til henimod dets Slutning, samt gennem et enkelt Strøg af Aamlids Prestegjeld fra April til November. -- Ialt behandledes 175 Tilfælde af Nervefeber, hvoraf 18 med dødelig Udgang, nemlig i østre Nedenæs Distrikt 85 Angrebne, 9 Døde, i Arendal og Omegn 23 Angrebne, 1 Død, i vestre Nedenæs Distrikt 42 Angrebne, 4 Døde (deraf 16 med 1 Død i Grimstad), i Aamlids Distrikt 25 Angrebne, 4 Døde; desuden er fra vestre Nedenæs 1 opgivet død uden at være kommen under Lægebehandling. (I 1861 var Antallet 109 Behandlede, 9 Dødsfald). Af de nævnte Tilfælde forekom 65 i 1ste Kvartal, 39 i 2det, 34 i 3die og 37 i 4de; de fleste i Maanederne Februar og Marts (af 136 resp. 20 og 24), de færreste i September (2). De abdominelle Fænomener vare hos næsten Alle de mest fremtrædende. I Risøer holdt Sygdommen sig mest til vissé Strøg af Byen og til den simplere Klasse (Schanche); de fleste Tilfælde i og om Grimstad ansaaes for at være en Fortsættelse af en i Slutningen af forrige Aar begyndt Epidemii, indført fra Udlandet ved tre syge Matroses (Frisak); Tilfældene i Aamlid holdt sig til ganske enkelte Gaarde, og Sygdommens Udbredelse ved Smitte formentes der at være utvivlsom, ligesom dens Oprindelse ulededes fra en Mand, der kom syg hjem til Bygden fra en Reise (Tandberg). Af de ialt 19 Dødsfald indtraf 4 i Risøer, 1 i Tvedestrand, 1 i Grimstad; de øvrige 13 i Amtets Landdistrikt. For 4 er Kjøen og Alder ikke anført; af de øvrige vare 7 af Mand-, 8 af Kvindekjøen; fra 5 til 10 Aar 1, 10—15 Aar 2, 15 20 Aar 4, 20—30 Aar 5, 30—40 Aar 3. — Af simpel Feber er opgivet et Antal af 144 behandlede Tilfælde, nemlig 29 i østre Nedenæs Distrikt, 20 i og om Arendal og 95 i vestre Nedenæs Distrikt, hvoraf 41 i Grimstad; 33 Tilfælde forekom i 1ste Kvartal, 33 i 2det, 36 i 3die, 42 i 4de.

Af **Barsel-feber** omtales tilsammen 20 Tilfælde med 10 Dødsfald, hvoraf 14 med 7 Døde i vestre Nedenæs Distrikt (5 med 2 Døde i Grimstad By). Af 18 indtraf 5 i 1ste Kvartal, 1 i 2det, 4 i 3die og 8 i 4de. Foruden de 2 Dødsfald i Grimstad indtraf 1 i Risøer, 1 i Lillesand, de øvrige 6 i Amtets Landdistrikt. Desuden er omtalt 3 Tilfælde af Eclampsia og 2 af Mania puerperalis, alle med heldig Udgang.

Vandkopper vare meget almindelig udbredte i og omkring Tvedestrand i de 4 sidste Maaneder af Aaret; de Angrebnes Antal er ikke anført, men ialmindelighed bleve samtlige Børn angrebne i hvert Hus, hvor Sygdommen førtes

ind, og den var tydelig smitsom (F. Vogt). Desuden iagttoges spredte Tilfælde i Risøer i Januar, i Arendal især Vaar og Høst, i Grimstad i Juli og i og ved Lillesand fra April til Oktober.

Af **Skarlagensfeber** viste sig en Del Tilfælde i vestre Nedenæs; en Læge behandlede her 11, hvoraf 4 døde, og af disse forekom 5 Tilfælde med 2 Dødsfald i Grimstad. 2 bleve syge i Januar, 4 i Marts, 2 i Oktober og 3 i November. Af de Døde vare 3 af Mand-, 1 af Kvindekjøen, og deres Alder resp.: under 1 Aar, mellem 1 og 5, 5—10 og 15—20 Aar.

Mæslinger omtales ikke fra Arendals Stadsfysikat, men forekom i alle de øvrige Lægedistrikter som en Fortsættelse af den i forrige Aar over hele Amtet udbredte Epidemii. Fra østre Nedenæs Distrikt haves Opgave over 10 af Læger behandlede Tilfælde, hvoraf 2 endte dødelig, og fra vestre Nedenæs over 15, hvoraf Ingen døde; men 1 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling er herfra opgivet. De anførte Antal af Behandlede udtrykke dog ikke engang tilnærmelsesvis Mængden af de Angrebne, idet kun de færreste kom under Lægebehandling. I Aamlids Distrikt herskede i kort Tid en Epidemii i en liden Omkreds i Vegaardsheiens Sogn, hvor, saavidt bekjendt, angrebes 10, hvoraf 3 døde. I Evje Distrikt, hvor Sygdommen i dette Aar holdt sig til Iveland Sogn, kom til Distriktslægens Kundskab 18 Angrebne, hvoraf 1 døde. Temmelig udbredt var Sygdommen i Sætersdalens Distrikt, hvor den dette Aar næsten udelukkende holdt sig til Valle Sogn; Distriktslægen ansætter de Angrebnes Antal omtrent til 100, hvoraf 4 døde. (Under hele Epidemiiens Varighed blev i dette Distrikt ialt omtrent 500 angrebne, hvoraf 12 døde). Paa enkelte Undtagelser nær forekom samtlige Tilfælde af Mæslinger i Aarets 4 første Maaneder. For hele Amtet er altsaa 11 Dødsfald opgivet at skyldes Mæslinger, hvoraf 2 i Risøer By, de øvrige i Amtets Landdistrikt; for 3 er Kjøen og Alder ikke opgivet; af de øvrige vare 4 af hvert Kjøen, under 1 Aar 1, fra 1 til 5 Aar 5, 5—10 Aar 2. — Døden er i 1 Tilfælde anført at være forarsaget ved Hjernebetændelse, for de øvrige er sekundær Dødsarsag ikke angivet.

Af **Rosen** behandlede 9 Læger 64 Tilfælde, nemlig i østre Nedenæs 14, hvoraf 1 endte dødeligt; i Arendal og Omegn 19, i vestre Nedenæs 30 og i Sætersdalen 1; desuden er fra Arendal opgivet 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af 63 Tilfælde indtraf 19 i 1ste Kvartal, 14 i 2det, 21 i 3die og 9 i 4de. De Døde vare begge af Kvindekjøen mellem 1 og 5 og mellem 60 og 70 Aar gamle.

Af andre akutte Hudsygdomme nævnes **Neldefeber** (Urticaria), der i Arendal behandledes i 19 Tilfælde, hvoraf 15 i de varmeste Sommermaaneder.

Kighoste forekom i østre Nedenæs sporadisk i Sommermaanederne; i Arendal og Omegn, hvor 2 Læger opgave at have behandlet 25, af hvilke 2 døde, var Sygdommen epidemisk fra Vaaren og udover Sommeren, ligesaa i vestre Nedenæs, hvor 28 kom under Lægebehandling, nemlig 17 i Grimstad og 11, hvoraf 1 døde, i det omgivende Landdistrikt; de anførte 53 Tilfælde kom under Behandling fra Marts til Oktober, flest i Juli (23). Forresten nævnes Kighoste kun fra Evje Distrikt, hvor Sygdommen siden August var meget udbredt i Evje, Hordnæs og Ivelands Sogne og fremdeles herskede epidemisk ved Aarets Udgang; Antallet af Behandlede er herfra ikke opgivet, derimod 9 Dødsfald. For hele Amtet bliver altsaa det bekjendte Antal af Dødsfald, forårsagede ved Kighoste, 12, af hvilke 5 vare af Mand-, 7 af Kvindekjøn; 3 vare i Alderen mellem 1 og 5 Aar; de øvrige 9 er opgivet at være fra 8 Uger til 4 Aar gamle.

Diphtherisk Svælgbetændelse var noget hyppigere end forrige Aar; den herskede ligesom da fornemmelig i Kystdistrikterne og omtales ikke fra Evjes og Sætersdalens Lægedistrikter. I vestre Nedenæs behandlede 4 Læger 17, hvoraf 3 døde, de fleste i sidste Halvaar i og om Risøer og Tvedestrand, kun 1 enkelt Tilfælde paa Næs Jernværk; derimod forekom en Del Tilfælde i den til Froland grændsende Del af Holts Sogn; herfra er opgivet 4 Døde, hvoraf 1 uden at have været under Lægebehandling. I Arendal og Omegn behandlede af 2 Læger 52, hvoraf 6 døde; desuden er herfra opgivet 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede. Fra vestre Nedenæs er af 2 Læger opgivet 58 Behandlede, hvoraf 7 døde; 18 af disse Tilfælde, uden Dødsfald, forekom i Grimstad; fra Landdistriktet er desuden opgivet 1 Død, som ikke havde været under Lægebehandling. I Aamlid Distrikt forekom en liden Epidemi i Myklands Sogn i Begyndelsen af Aaret; de Behandlede Antal er herfra ikke opgivet, derimod 3 Dødsfald. — Ialt haves saaledes Opgave over 127 behandlede Tilfælde, hvoraf 16 endte dødelig, 7 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede og 2 Døde, som ikke havde været under Lægebehandling, eller ialt 25 Døde (i forrige Aar 101 Behandlede, 20 Dødsfald). Af 104 Tilfælde forekom 20 i 1ste, 17 i 2det, 14 i 3die og 53 i 4de Kvartal, hvoraf 33 i December Maaned. Af de 25 Dødsfald indtraf 7 i Byerne, nemlig i Risøer 1, Tvedestrand 2, Arendal 4; 18 i Landdistriktet; 9 vare af Mand-, 13 af Kvindekjøn, for 3 er Kjøn ikke anført; Alder er opgivet for 21, af hvilke vare: under 1 Aar 1, fra 1 til 5 Aar 2, 5—10 Aar 7, 10—15 Aar 4, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 4, 30—40 Aar 1. Som sekundær Dødsårsag nævnes Forplantelse af Exsudatet til Struben hos 2; 1 døde pludselig under Rekonvalescensen, sandsynligvis af Emboli. Hos 5 omtales Lamhed som Eftersygdom. Af **Strubehoste** omtales 10 Tilfælde, hvoraf 6 medførte

Døden; 7, hvoraf 4 døde, i østre Nedenæs, 2 med 1 Dødsfald i Arendals Omegn og 1 dødeligt Tilfælde i vestre Nedenæs; 4 Tilfælde indtraf i Maanederne Januar og Februar, 2 i Mai og 1 i hver af Maanederne August, September, Oktober og December. 1 Dødsfald tilhører Tvedestrand, de øvrige 5 Amtets Landdistrikt. 4 Døde vare af Mand-, 2 af Kvindekjøn; 4 vare fra 1—5, 1 fra 5—10 Aar gammel.

Kusma havde epidemisk Udbredning i hele Sætersdalens Distrikt i første Halvaar; en Mængde Mennesker angrebes, og Sygdommen var hos flere af temmelig alvorlig Natur, men forårsagede, saavidt Distriktslægen bekjendt, intet Dødsfald. Fra Evjes Distrikt nævnes kun 4 Tilfælde, der i Marts Maaned kom under Behandling paa en Gaard i Hordnæs Sogn; et af disse Tilfælde var kompliceret med Orchit, et andet med Konvulsioner og Delirier. I vestre Nedenæs kom 9 Tilfælde under Behandling fra Marts til Juli, i Arendal og Omegn 7 Tilfælde fra Februar til April. I østre Nedenæs var Sygdommen almindelig i Lyngøer i Aarets 2 sidste Maaneder og fra Risøer nævnes 3 Tilfælde, der kom under Behandling i December.

Catarrhalske Sygdomme vare meget hyppige, især i Aarets Begyndelse over hele Nedenæs; i Sætersdalens Lægedistrikt siges de vel ikke at have været sjældne udover Høsten, men ikke saa almindelige som ellers. I de nedenæsiske Lægedistrikter og Arendal behandlede 9 Læger af catarrhalske Affektioner, opførte under Benævnelserne Catarrh, Catarrhhalfeber, Angina og akut Bronchit, ialt et Antal af 876, nemlig 202 i østre Nedenæs, 417 i Arendal og Omegn og 257 i vestre Nedenæs. 813 af disse Tilfælde, der forekom i 7 Lægers Praxis, udgjorde 19,1 pCt. af samtlige af dem behandlede Sygdomme (4255) og 415 udgjorde 25,25 pCt. af samtlige af 5 Læger behandlede akutte Sygdomme (1643). — Af 746 catarrhalske Sygdomme indtraf 319 i 1ste Kvartal, 152 i 2det, 112 i 3die og 163 i 4de. Akut Bronchit er opført som Dødsårsag hos 12, nemlig 5 i østre- og 7 i vestre Nedenæs, deraf 5 i Byerne, nemlig 2 i Risøer, 1 i Tvedestrand, 2 i Grimstad, 7 i Landdistriktet; 2 af de Døde vare af Mand-, 10 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 6, fra 1 til 5 Aar 5, 70—80 Aar 1. Chronisk Bronchit er opgivet som Dødsårsag hos 12, hvoraf 8 i vestre Nedenæs, 2 i Arendal, 1 i østre Nedenæs og 1 i Evje Distrikt; af disse vare 6 af hvert Kjøn, under 1 Aar var 2, 1 til 5 Aar 1, 5—10 Aar 1, 60—70 Aar 4, 70—80 Aar 3, 80—90 Aar 1.

Af **Lungebetændelser** forekom et noget større Antal end foregaaende Aar. Fra østre Nedenæs er opgivet et Antal af 79 Behandlede, hvoraf 15 døde, fra Arendal og Omegn 45, hvoraf 6, og fra vestre Nedenæs 81, hvoraf 6 døde; desuden er herfra opført 3 Døde, som ikke sees at være komne

under Lægebehandling; fra Evje Distrikt er opgivet 7 behandlede Tilfælde, hvoraf 2 endte dødelig, og fra Sætersdalens Distrikt 5, der alle helbrededes; for hele Amtet haves Kundskab om 217 behandlede Tilfælde, hvoraf 29 medførte Døden, og ialt 32 Dødsfald (i 1861 199 Behandlede, 33 Dødsfald). Af 214 Tilfælde forekom 113 i 1ste Kvartal, 43 i 2det, 16 i 3die og 42 i 4de, de fleste i Januar (42), de færreste i August (3). Af 48 Angrebne vare 29 af Mand-, 19 af Kvindekjøn og af 51 andre vare 30 Mænd, 6 Kvinder, 15 Børn under 14 Aar. 13 Dødsfald tilhøre Byerne, nemlig Risør 9, Tvedestrand 1, Arendal 2, Lillesand 1; 19 Landdistriktet. Af samtlige Døde vare 18 af Mand-, 14 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 3, fra 1 til 5 Aar 5, 5—10 Aar 2, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 3, 30—40 Aar 2, 40—50 Aar 2, 50—60 Aar 7, 60—70 Aar 3, 70—80 Aar 2, 80—90 Aar 1. — Af Pleurit er opgivet et Antal af 22 behandlede Tilfælde med 3 Dødsfald, nemlig 17 med 2 Dødsfald i østre Nedenæs, 2 med 1 Dødsfald i Arendal og Omegn, 3 helbredede Tilfælde fra Evje Distrikt; desuden er fra østre Nedenæs opført 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af 13 Tilfælde forekom 6 i 1ste Kvartal, 2 i 2det, 3 i 3die og 2 i 4de. De 4 Døde vare 2 af hvert Kjøen; mellem 15 og 20 Aar 1, 50—60 Aar 2, 60—70 Aar 1.

Hjernebetændelse. Paa Lægernes Dødsfortegnelser findes Encephalitis og Meningitis opført som Dødsårsag hos 15, tuberkuløs Meningitis og Hydrocephalus acutus hos 9, Konvulsioner hos 2; ialt haves altsaa af de nævnte Sygdomme Opgave over 26 Dødsfald, nemlig 8 i østre Nedenæs, 10 i Arendal og Omegn, 5 i vestre Nedenæs, 1 i Aamlids og 2 i Sætersdalens Distrikt; og deraf i Byerne 6, nemlig i Risør 1, Tvedestrand 1, Arendal 3, Grimstad 1; 20 i Landdistriktet. — Af de Døde er Kjøen og Alder ikke anført for 1; de øvrige vare 11 af Mand-, 14 af Kvindekjøn; under 1 Aar 4, fra 1 til 5 Aar 14, 5—10 Aar 5, 15—20 Aar 1, 20—30 Aar 1.

Af akut **Rheumatisme** er opgivet 53 behandlede Tilfælde, nemlig 36, hvoraf 1 medførte Døden, i østre Nedenæs, 10 i Arendal og Omegn, 6 i vestre Nedenæs og 1 i Sætersdalens Distrikt; 12 bleve syge i 1ste Kvartal, 17 i 2det, 9 i 3die og 15 i 4de. Den Døde var en 65aarig Kvinde.

For **Koldfeber** behandlede i Kyststrækningen af Nedenæs 49 Personer, hvoraf de fleste vare Søfolk, der havde erhvervet Sygdommen i Udlandet. Som erhvervede paa Stedet nævnes enkelte Tilfælde i vestre Nedenæs, hvor Koldfeber dog er sjældnere end forhen.

Gastriske Sygdomme. Af **Diarrhoe** og **Cholera** er fra østre Nedenæs opført 66 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 havde dødelig Udgang; desuden 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede; fra Arendal med Omegn 32, fra vestre Nedenæs

75 og fra Sætersdalens Distrikt 5, ialt 178, hvoraf 1 døde, og tilsammen 2 Dødsfald af Diarrhoe. Disse Tilfælde vare temmelig jævnt fordelt over hele Aaret, idet 48 bleve syge i 1ste Kvartal, 33 i 2det, 48 i 3die og 44 i 4de; dog kommer det høieste Antal paa Juli (20), det mindste paa December (10). De 2 Døde vare 1 af hvert Kjøen, 1 mellem 1 og 5 og 1 mellem 30 og 40 Aar gammel. Af **Blodgang** er omtalt 2 Tilfælde, hvoraf det ene behandlede af en Læge i Tvedestrand, det andet paa Arendals Sygehus; om det første oplyses, at det var en fra Udlandet syg hjemkommen Sømand. For **gastrisk Feber** er opført et Antal af 25 Behandlede, hvoraf 13 i østre og 11 i vestre Nedenæs; 9 komme paa 1ste Kvartal, 2 paa 2det, 8 paa 3die og 6 paa 4de.

Af **Skjørbug** nævnes kun 1 Tilfælde, der behandlede af Lægen i Tvedestrand.

For **Syphilis** indkom paa Arendals Sygehus 9, 5 Mænd og 4 Kvinder, 3 for primære, 6 for sekundære Tilfælde; 2 laa tilbage fra forrige Aar og 8 udgik helbredede; 3 laa altsaa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 723 eller 90,3 for hver Udskreven. Udenfor Sygehus er opgivet 34 behandlede Tilfælde, hvoraf 5 i østre Nedenæs, 17 i Arendal og Omegn, 10 i vestre Nedenæs, 2 i Sætersdalens Distrikt. En stor Del af disse Tilfælde oplyses at være erhvervede i Udlandet af Søfolk; af de 2 i Sætersdalen Behandlede, der ere opførte under Benævnelsen Radesyge, døde den ene, en 19 Aar gammel Pige, paa Grund af carios Destruktion af Ryghvirvlerne. Syphilis er endvidere opført som Dødsårsag hos et 2aarigt Barn i østre Nedenæs, hvis Moder for 6 Aar siden havde gennemgaaet en Syphilisationskur. — For **Gonorrhoe** er opgivet 26 Behandlede, hvoraf 22 af Lægerne i Arendal.

Fnat, der tidligere siges at have været næsten ukjendt i østre Nedenæs, forekom her i dette Aar temmelig udbredt, især i Dybvaag Prestegjeld; Sygdommen formenes opstaaet ved Smitte fra Tjenestefolk indvandrede fra de øvre Bygder (F. Vogt). I vestre Nedenæs siges Fnat siden forrige Aar ikke at være usædvanlig i Landdistriktet; ligesaa var Sygdommen temmelig udbredt i Aamlids Distrikt, især i Heigrefos Sogn; endvidere i Evjes og Sætersdalens Distrikt, paa sidstnævnte Sted dog i Aftagende.

Spedalskhed. I Holts Sogn i østre Nedenæs Lægedistrikt levede en spedalsk Mand, der for omtrent 8 Aar siden var indflyttet fra Lærdal i nordre Bergenhus Amt og havde lidt af Sygdommen i 4 Aar; han afgik i dette Aar ved Døden af Vatersot, 35 Aar gammel.

Kjertelsyge siges i Arendal at tiltage i Hyppighed, saavel blandt den velstaaende som den fattigere Klasse, og den omtales i det Hele som hyppig fra de fleste Lægedistrikter. 2 Dødsfald af Kjertelsyge ere opførte paa Lægernes Lister,

1 af Rachitis; 1 i østre, 2 i vestre Nedenæs. Af disse 3 Døde vare 1 af Mand-, 2 af Kvindekjøn, 1 mellem 1 og 5, 2 mellem 5 og 10 Aar gamle.

Af **Svindstot** have 7 Læger opgivet et Antal af 85 behandlede Tilfælde, 39 Døde, og paa 12 Lægers Dødslistes findes denne Sygdom opført som Dødsårsag ialt hos 85, hvilket er 21,5 pCt. af de paa disse Lister opførte ved Sygdom forårsagede Dødsfald (394), mod resp. 24,5 og 22,9 pCt. i forrige og næstforegaaende Aar. 21 af disse Dødsfald ere opgivne fra østre Nedenæs, 16 fra Arendal og Omegn, 34 fra vestre Nedenæs, 3 fra Aamlids, 4 fra Evjes og 7 fra Sætersdalens Lægedistrikt; 26 tilhøre Byerne, nemlig Risøer 4, Tvedestrand 4, Arendal 9, Grimstad 2, Lillesand 7; 59 Amtets Landdistrikt. For 3 af de Døde er Kjøen og Alder ikke anført; af de øvrige 82 vare 37 af Mand-, 45 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 2, fra 1 til 5 Aar 4, 5—10 Aar 3, 10—15 Aar 3, 15—20 Aar 8, 20—30 Aar 17, 30—40 Aar 20, 40—50 Aar 12, 50—60 Aar 5, 60—70 Aar 5, 70—80 Aar 3.

Blegsot synes i vestre Nedenæs i de sidste Aar at være almindeligere end ellers (Frisak); 4 Læger i Arendal og østre Nedenæs behandlede 65 Tilfælde af Blegsot og Anæmi, 27 af Menstruationsuordener, 37 af Hysteri.

For **Cardialgi**, chronisk Gastrit og Dyspepsi behandlede 5 Læger 198 Individuer, hvoraf 110 i østre Nedenæs, 72 i Arendal og Omegn, 16 i Sætersdalens Distrikt. I vestre Nedenæs siges Cardialgi at være den mest udbredte chroniske Sygdom (Frisak), medens **Ormetilfælde** fra Arendal og østre Nedenæs omtales som de hyppigste af alle chroniske Sygdomme baade hos Voxne og Børn (Eger, Tandberg). 4 Læger i denne Egn behandlede 64 Personer for Ormetilfælde.

Af **Kræft** omtale 4 Læger i Arendal og østre Nedenæs 13 behandlede Tilfælde, 3 Dødsfald, og ialt kjendes i Amtet 8 Dødsfald, hvoraf 5 i Omegnen af Arendal og 2 i Lillesand. Sygdommens Sæde var hos 6 af de Døde Ventriculus, hos 2 Brystkjertelen; 2 vare Mænd, 6 Kvinder; 2 vare fra 30 til 40 Aar gamle, 3 fra 40—50, og fra 50—60, 60—70 og 70—80 hver 1.

Af **Vatersot**, Albuminuri og Morbus Brighti er ialt opgivet 12 Dødsfald, hvoraf 5 i østre Nedenæs, 4 i Arendal og Omegn og 1 resp. i vestre Nedenæs, Evjes og Sætersdalens Distrikt. For 1 er Kjøen og Alder ikke anført; af de øvrige vare 6 af Mand- og 5 af Kvindekjøn; fra 1 til 5 Aar 1, 15—20 Aar 2, 20—30 Aar 1, 40—50 Aar 2, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 3.

Af **Drankersygdomme** omtales 1 Tilfælde af chronisk Alkoholisme fra Risøer og 1 fra Sætersdalen.

Følgende **chirurgiske Operationer** nævnes som udførte:

1 Amputation og 1 Exartikulation af en Finger, 1 Adskillelse af sammenvoxne Fingre og 1 Borttagelse af en over-tallig Finger, 3 Exstirpationer af Læbekræft, 3 af Lipomer, 5 af Tumores cystici og 2 af cancrøse Svulster, 1 af et Neurom paa Læggen; 3 Udbringninger af Næsepolyper, 2 af Svælgpolyper; 1 Excision og 3 Kauterisationer af Teleangi-ektasier; 7 Operationer for Hydrocele, nemlig 5 Punktioner, deraf 2 hos samme Individ, 1 Punktion med Jodinjektion, 1 Akupunktur.

Af **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte af Læger: 19 Tangforretninger, hvoraf den ene, efter foregaaende Vending paa Fødderne, paa det tilbageværende Hoved; Indikationerne vare: Vemangel og Vesvækkelse i 9 Tilfælde, deraf i 2 Tvillingfødsler ved anden Tvilling; i 5 Bækkenforsnevring, i 2 Eclampsi, i 1 skjævt Hovedleie, i 1 Feber og i 1 Svækkelse paa Grund af Svindstot. Udfaldet for Moder og Barn er for 3 Tangforretninger ikke angivet, for 1, der foretoges paa det sidstkommende Hoved, er Udfaldet nedenfor anført under Vendinger; ved de øvrige bragtes 12 Børn levende til Verden, 3 dødfødte; 13 Mødre forbleve ilive, 2 døde, 1 af Barsel-feber 5 Dage efter Fødselen; for 1, der forløstes med Tang paa Grund af Feber, er Tiden, da Døden indtraf, ikke angivet. 7 Vendinger, hvoraf Indikationen ikke er anført for 2, 4 foretoges paa Grund af Tværleie og 1 formedelst Bækkenforsnevring, den sidste paafulgtes af Perforation af Hovedet; af de øvrige 6 er Udfaldet for Moder og Barn ikke anført for 2; ved de øvrige 4 forbleve alle Mødrene ilive, alle 4 Børn kom døde til Verden, det ene, som ovenfor nævnt, efter Forløsning af Hovedet med Tang. 1 Perforation af Hovedet efter foregaaende Vending og Extraktion af Kroppen, udført under følgende Omstændigheder: Lægen ankom efter at Fødselsarbeidet havde varet i 2 Døgn og Vandet var afgaaet for 1½ Døgn siden; der var stærke Veer, Modermunden næsten udslettet, Hovedet nedtrykt mod øverste Bækkenaabning. Efter forgjæves Forsøg paa Forløsning med Tang, foretoges Vending, der først lykkedes efter Anvendelse af det dobbelte indvendige Haandgreb; da Hovedets Extraktion ikke lykkedes, foretoges, efter at Fosterets Død var konstateret, Perforation igjennem Sutura lambboidea. Der var stærk Blødning under Operationen og Konen døde 2 Timer efter endt Fødsel. Bækkenets øverste Aabning kjendtes efter Døden at være forsnævret (F. Vogt). 3 kunstige Forløsninger af Moderkagen, der i det ene Tilfælde var tilbageholdt i 14 Timer. De 3 sidstnævnte obstetriciske Operationer foretoges i Evjes og Sætersdalens Lægedistrikter, samtlige de førstnævnte i østre og vestre Nedenæs.

Dødeligheden og Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Død- fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barsel- seng.	
Østre Nedenæs med Arendal	848	524	78	126	7	27
Vestre Nedenæs .	626	373	56	73	13	19
Aamlid	181	117	23	18	1	6
Evje	182	142	41	35	2	6
Sætersdalen . . .	162	94	18	20	3	6
Nedenæs og Raa- bydelagets Amt	1999	1250	216	272	26	64

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . 47.

Selv mordere . . . . . 8.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 749 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 62,5. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 9,2 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,7. Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om 10, af hvilke 8 døde af Barselfeber, 1 efter en obstetricisk Operation og 1 uforløst, formentlig af Apoplexi; med Hensyn til Tiden i Barselsengen, da Døden indtraadte, haves Oplysning for 8, af hvilke 3 døde strax efter Fødselen, 2 samme Dag, 1 12 Dage og 1 1 Maaned efter Fødselen. — Medicinalberetningerne indeholde i dette Aar Fortegnelse over 394 ved Sygdom forarsagede Dødsfald, nemlig 121 fra Lægerne i østre Nedenæs, 85 fra Lægerne i Arendal*), 131 fra Lægerne i vestre Nedenæs og tilsammen 57 fra de øvrige Lægedistrikter; af det samlede Antal Dødsaaarsager er 266 opgivet fra Landdistrikterne, 128 fra Byerne. De hyppigste Dødsaaarsager vare: Svindsot (85), Lungebetændelse (32), diphtherisk Svælgbetændelse (25), Hjernebetændelse, tuberkuløs Meningit og Hydrocephalus acutus (24), Alderdomssvaghed (21), Nervefeber (19), Kighoste, akut, chronisk Bronchit, (hver 12), Apoplexi, Mæslinger, (hver 11).

Veirliget. I Begyndelsen af Aaret herskede jevn Kulde, forresten var Veirliget næsten gennem hele Aaret ustadigt; Sommeren var kjølig og regnfuld og den paafølgende Høst og Vinter stormfuld, men temmelig mild. Fra Distriktslægen i Sætersdalen haves følgende Oversigt over de meteorologiske Forholde i Byglands Bygden:

	Høieste Temperatur.	Laveste Temperatur.	Veirlig.
Januar og Februar }	+ 2°	+ 19°	Smukt Vinterveir.
Marts . . .	+ 3°	+ 14°	Ustadigt.
April . . .	+ 10°	+ 1°	Ustadigt.
Mai	+ 16°	+ 8°	Smukt Veir; i Slutningen Regn.
Juni og Juli	+ 16°	+ 8°	Regn og Storm.
August . .	+ 16°	+ 10°	Afvexlende.
September	+ 15°	+ 6°	Afvexlende.
Oktober . .	+ 9°	+ 1°	Regn og Blæst.
November .	+ 4°	+ 1°	Regn og Storm.
December .	+ 6°	+ 8°	Regn eller Sne og Storm.

Fra østre Nedenæs beskrives Aarets Afrøde at have været som i et Middelsaar, af god Kvalitet, undtagen Pottes, der meget almindelig raadnede ud paa Vinteren. Fra Sætersdalen siges det, at den ringe Sommergevme i Juni og Juli lod Aarsvæxten staa langt tilbage, men den i August indtraadte større Varme rettede herpaa, saaat Aaret der maa regnes til et Middelsaar, idet Kornhøsten ialmindelighed var jevn god, undtagen for en Del paa de høiere Steder; Høavlingen var maaske noget under et Middelsaar og Pottesavlen mindre end sædvanlig, men temmelig fri for Raadenhed.

Levemaade og hygiæniske Forholde. Fra Risøer berettes, at de fleste Huse ere gjenopførte siden Ildebranden i forrige Aar, og Byen antages at have vundet i hygiæniske Henseende ved den mere aabne Bebyggelse med brede og lige Gader istedetfor de forrige trange og mørke; de fleste nye Huse ere af Træ og, selv de mindre Bemidledes, med rummelige og lyse Værelser; de have tillige en tørrere Beliggenhed, idet Gaderne ved lukkede Render ere befriede for den Fugtighed, som forhen let ansamlede sig deri (Scheen). Fra Arendal omtales de der hyppig vankende omreisende Lægprædikanter Virksomhed som en Kilde til Sindssygdomme ved Vækkelse af overspændte religiøse Grublerier, især hos nervesvage og hysteriske Kvinder (A. Kittel). — I Sætersdalen ansees de hygiæniske Forholde i det Hele at være i Fremgang, især med Hensyn paa Børnepleien og Forholdet under Barselsengen, ligesom Sandsen for Renlighed er lidt bedre (J. C. Lund).

Fattigsygepleien besørgetes dels ved Embedslægerne, dels ved private Læger. I Risøer har Fattigvæsenet indrettet to Sygestuer til deri at indlægge fattige Syge. Lægen i Tvedestrand behandlede der samt i Holts og Dybvaags Sogne tilsammen 29 Syge for Fattigvæsenernes Regning. Stadsfysikus i Arendal opgiver at have behandlet 226 syge Fattige med en Udgift til Lægemedler af 307 Spd. 21 β.

*) Fra en af Arendals Læger, der i Marts det paafølgende Aar afgik ved Døden, er ingen Beretning indkommen.

Lægen i Lillesand behandlede der samt i vestre Molands, Høvaags og Birkenæs Sogne 83 Fattige.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes flere i Risør og Arendal uden at deres Antal nærmere er angivet, 3 i Vegaardsheien, 2 i Sundeled, Grimstad, Øiestad, Birkenæs, vestre Moland, Aamlid og Heigrefos, 1 i Gjerestad, Dybvaag, Fjære, Landvik, Froland, Lillesand, Evje, Hordnæs, Aaseral, Bygland, Valle og Bykle. I Tvedestrand, Holt og østre Moland afholdtes intet Møde, hvortil Grunden for den førstnævnte Sundhedskommission anføres at være Mangel paa Approbation af de for Kommunen vedtagne Sundhedsforskrifter (hvilken i Januar det følgende Aar blev meddelt), for de to sidstnævnte manglende Underretning fra vedkommende Ordfører om Kommunerepræsentanternes Sammenkomster. Med Hensyn til Sundhedskommissionernes Virksomhed oplyses det fra Risør, at man der hovedsagelig var beskæftiget med Udarbejdelse af Sundhedsforskrifter for Kommunen; i Arendal søgte Sundhedskommissionen at rette paa enkelte sanitære Misligheder og Mødet i Lillesand sammenkaldtes ianledning af en Del Rendestenes Lukning. Møderne i Landdistrikternes Sundhedskommissioner, forsaavidt derom er meddelt Underretning, optoges for detmeste af Foredrag af Ordførerne over forskellige Gjenstande vedrørende Sundhedspleien; desuden var man i enkelte Herreder i østre Nedenæs beskæftiget med Udarbejdelse af Sundhedsforskrifter; i Froland fattedes Beslutning om Antagelse af en særskilt Jordemoder; i Aamlid Distrikt foretoges Inddeling af de resp. Herreder i mindre Kredse, hver med sin Opsynsmand. Med Hensyn til Sundhedskommissionernes Sammensætning oplyses fra dette Lægedistrikt, at i Aamlid og Vegaardsheien den hele Kommunebestyrelse var indtraadt som Medlemmer; i Heigrefos var Kommissionen dannet af 4 Medlemmer, valgte af Kommunebestyrelsens Midte.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i østre Nedenæs Lægedistrikt	617
i Arendals Stadsfysikat	59
i vestre Nedenæs Lægedistrikt	560
i Aamlids Lægedistrikt	118
i Evjes —	173
i Sætersdalens Lægedistrikt	112
tilsammen	1639.

I Heigrefos Sogn af Aamlids Lægedistrikt vaccineredes kun 2 Individier, hvilket ifølge Hjelpevaccinatørens Beretning skyldtes den Omstændighed, at der paa den Tid, Vaccinationen sædvanligen foretoges, herskede en udbredt Hudsygdom, der af Distriktslægen formenes at have været Fnat.

Af **rets-medicinske Forretninger** nævnes som udførte:

1 Syns- og Obduktionsforretning over Liget af et nyfødt Barn; 1 Undersøgelse og Erklæring angaaende en Tiltalts Tilregnelighed, 1 angaaende formodet venerisk Sygdom; 1 paa Forhørsakter grundet Erklæring angaaende en ombord i et fremmed Skib død Dreng; 1 Syns- og Skjønnsforretning over en ved Mishandling tilføiet Beskadigelse; den sidste i Evjes, de øvrige i østre Nedenæs Lægedistrikt.

Af **Sindssygd** omtales fra østre Nedenæs 15 nye Tilfælde, fra Arendal og Omegn 6, fra vestre Nedenæs 17, fra de øvrige Distrikter tilsammen 4, tilsammen 42, hvoraf 16 vare Mænd, 18 Kvinder, for 8 er Kjøen ikke anført; Sindssygdommens Form er angivet for 25, af hvilke 15 lede af Melancholi, 4 af Mani, 4 af Dements og 2 af Idiotisme. Af det ovenanførte Antal døde 6, og for de Øvriges Vedkommende oplyses det, at 6 vare helbredede, 3 indsendte til Gaustad; desuden døde en ældre Sindssyg, saaat Sindssygdom ialt findes opført som Dødsarsag for 7, af hvilke 2 i vestre Nedenæs, 4 i Arendals Omegn og 1 i Evjes Distrikt. Fra Aamlids Distrikt oplyses, at ved Aarets Udgang ialt 3 Sindssyge forpleiedes for offentlig Regning; i Evjes Distrikt var Antallet 9 og i Sætersdalens 3, hvoraf 1 paa Gaustad.

Af **Sygehuse** havdes Arendals Byes Sygehus samt en i Risørs Fattighus indrettet, af to Værelser bestaaende Sygeafdeling, hvori ogsaa private Syge kunne indlægges. Om begges Belæg m. v. henvises til Sygehuslisten.

Badeindretninger fandtes i Risør, Arendal og Grimstad.

Amtets 3 **Apotheker** fandtes ved de sædvanlige Høstvisitationer i Orden. Personalet bestod, foruden Apothekerne, i Risør af 1 Discipel, der i Løbet af Aaret underkastede sig Medhjælperprøve, i Arendal af 2 Medhjælpere, og i Grimstad af 1 Medhjælper og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Østre Nedenæs Distrikt: 3 Læger, hvoraf to i Risør og en i Tvedestrand. Desuden boede Distriktslægen for Aamlid inden dette Distrikt. 5 Jordemødre; 9 Hjelpevaccinatører.
2. Arendals Stadsfysikat: 5 Læger; 2 Jordemødre.
3. Vestre Nedenæs Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Grimstad, en i Lillesand. 3 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatører.
4. Aamlids Distrikt: 1 Læge, boende paa Næs Jernværk. 1 Jordemoder, desuden 1 ledig, i forrige Aar oprettet Post i Vegaardsheien; 3 Hjelpevaccinatører.
5. Evjes Distrikt: 1 Læge, boende i Evje. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
6. Sætersdalens Distrikt: 1 Læge, boende i Bygland. 1 Jordemoder, desuden 1 Post ledig; 2 Hjelpevaccinatører.

X. Lister og Mandals Amt.

Sundhedstilstanden maa i det Hele ansees for at have været meget god. Den betydelige og udbredte Mæslinge-epidemi, som herskede i det foregaaende Aar, vedblev vel i den største Del af Amtet, men ophørte allerede i heromhandlede Aars Begyndelse. De andre epidemiske Sygdomme, som forekom, vare for det meste indskrænkede til et mindre Omraade og uden stor Betydning; dog var Nervefeber temmelig udbredt i Amtets vestlige Del, og Kighoste optraadte mod Aarets Slutning som en meget ondartet Epidemi i en Del af Lyngdals Lægedistrikt. Forøvrigt vare catarrhalske og rheumatiske Sygdomme de hyppigste.

Dødeligheden var ikke synderlig stor, idet de Dødes Antal udgjorde 1276, hvilket er 12,37 pCt. mindre end i 1861, da der døde 1456, men 3,4 pCt. mere end i 1860, da der døde 1234. Sammenlignet med Middeldødeligheden i Fem-aaret 1856—60, som udgjorde 1271, er de Dødes Antal i dette Aar kun 0,39 pCt. større.

Sygdomskonstitutionen betegnes overhovedet dels som indifferent, dels som catarrhalsk-rheumatisk; dog mærkedes i Amtets østlige Del, især i Begyndelsen af Aaret, endnu Spor af den i forrige Aars Slutning optraadte inflammatoriske Konstitution, medens der derimod i den vestlige Del, nemlig Lyngdals og Flekkefjords Lægedistrikter, bemærkedes nogen Tendents til Adynami, ogsaa mest i første Halvaar.

Nervefeber var hyppigere end i forrige Aar og forekom næsten over hele Amtet, tildels med epidemisk Udbredning. Af Lægerne i Christiansand og Mandal haves Opgave over 85 behandlede Tilfælde, hvoraf 39 i Christiansand, de fleste øvrige tilhørte mindre lokale Epidemier, der fra August til Aarets Slutning forekom, fornemmelig i den vestligste Del af Mandals Lægedistrikt, i nordre og søndre Undals Prestegjelde; af det ovennævnte Antal Behandlede døde 9, desuden er opgivet 2 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede. Oprindelsen til flere af disse Epidemier udleddes fra Personer, der hjemkom syge fra andre Steder; saaledes antoges en liden Epidemi i Oddernæs, hvor 10 angrebes, at hidrøre fra en hjemkommen Sømand, og en Epidemi i Vigmostad Sogn, hvor 8 angrebes, fra en fra Gardemoen hjemkommen Soldat. (F. Dietrichson). Fra Lyngdals Lægedistrikt, hvor Sygdommen havde epidemisk Udbredning fra Februar til Oktober, er opgivet 50 behandlede Tilfælde, hvoraf 44 i Lyngdals og Hegebostads Prestegjelde; af dette Antal døde 6, desuden er opført 3 Døde, som ikke kom under Lægebehandling; det anføres herfra, at Sygdommens Form sædvanligst var den abdominelle og at den undertiden angreb alle et Huses Beboere uden Hensyn til Alder og

Kjøn (Buch). I Flekkefjords Lægedistrikt var Nervefeber epidemisk fra Marts til Juli i Bakke og Kvinesdal Sogne; i dette Tidsrum behandlede af Distriktslægen 54, hvoraf 1 døde; desuden er opgivet 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, og 2 Døde, som ikke kom under Lægebehandling. For hele Amtet haves saaledes Opgave over 189 Tilfælde, hvoraf 16 endte dødelig, og ialt 24 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes 73 Angrebne, 11 Døde). I det Hele falde af de opgivne Tilfælde omtrent lige mange paa første og andet Halvaar; det mindste Antal angrebes i første, det største i andet Kvartal. Af de 24 Døde komme 4 paa Byerne, nemlig Christiansand 3, Flekkefjord 1, de øvrige paa Amtets Landdistrikt; Kjøn er opgivet for 21, hvoraf 11 vare af Mand-, 10 af Kvindekjøn; Alder for 20, hvoraf vare fra 5 til 10 Aar 4, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 3, 20—30 Aar 5, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 2, 50—60 Aar 3, 70—80 Aar 1. Af simpel Feber er opført 52 behandlede Tilfælde, hvoraf 49 af Lægerne i Christiansand; af 46 angrebes i 1ste Kvartal 9, i 2det 11, i 3die 15 og i 4de 11.

Af **Barselfeber** er anmeldt af 3 Læger i Christiansand 14 behandlede Tilfælde, hvoraf dog enkelte betegnes som lettere, og hvoraf ingen medførte Døden; derimod er 2 Dødsfald opført fra Christiansands By uden det tilsvarende Antal Behandlede; desuden omtales fra Mandals Lægedistrikt 2 dødelige Tilfælde og fra Lyngdals Lægedistrikt 3 Tilfælde, hvoraf 2, der ikke kom under Lægebehandling, endte dødelig. Forøvrigt opgives 5 Tilfælde af Barselkrampe, hvoraf 1 dødeligt, samt 1 af Mania puerperalis og 1 af Phlegmasia alba dolens, der begge helbrededes; samtlige disse behandlede af Læger i Christiansand. Af 10 Tilfælde af Barselfeber indtraf 4 i 1ste Kvartal, 2 i 2det, 1 i 3die og 3 i 4de. Fra hele Amtet haves efter det Foregaaende Opgave over 7 Dødsfald af de nævnte Barselsygdomme, hvoraf 2 i Christiansand, 3 i Mandals og 2 i Lyngdals Lægedistrikt.

Af **Børnekopper** angrebes i Oktober en Sømand i Christiansand faa Dage efter sin Ankomst fra England; han blev strax indlagt paa Koppelazarettet. Senere indtraf, som det antages ved Smitte derfra, 4 Tilfælde i Byen, der samtlige indlagdes paa Lazarettet; ingen døde.

Vandkopper sees at have forekommet i hele Aarets Løb i Christianssand og Omegn i spredte Tilfælde; flest i Januar og Februar; et enkelt Tilfælde omtales ogsaa fra Lyngdals Distrikt.

Skarlagensfeber optraadte i sidste Halvaar i Christiansand, hvorfra 4 Læger opgive 26 behandlede Tilfælde med 1 Dødsfald; 18 af disse Tilfælde opgives at være indtrufne

fra August til Aarets Slutning. Sygdommens Karakter siges i det Hele at have været temmelig mild; hos 8 af 1 Læge behandlede Individuer, der alle lede af den miliære Form, var den endog paafaldende godartet (Lochmann). Fra Mandal omtales 2 Tilfælde, der ud paa Sommeren kom under Behandling hos Søkende, hvoraf den ene omtrent en Uge før Sygdommens Udbrud havde været i Christiansand. Den Døde var en 7 Aar gammel Dreng.

Mæslinger vedvarede i Begyndelsen af Aaret som Fortsættelse af den i forrige Aar i hele Amtet udbredte Epidemi. I Christiansand og Mandals Lægedistrikt kom dog kun ganske enkelte Tilfælde under Lægernes Behandling, men Sygdommen viste sig her sporadisk lige til nærværende Aars Slutning; hyppigere var den i Lyngdals Distrikt, hvor de sidste Tilfælde behandlede i Marts, men nogen fuldstændig Kundskab om Sygdommens Udbredning i Amtet haves ikke, da kun de færreste Tilfælde kom under Lægernes Behandling. Ialt opgives 42 Behandlede med 2 Dødsfald, hvoraf 37 i Lyngdals Distrikt, de fleste i Farsund. Af 30 Angrebne vare 1 Mand, 2 Kvinder og 27 Børn under 14 Aar. Som sekundær Dødsårsag til de opgivne Dødsfald, der begge indtraf i Farsund, anføres Lungebetændelse. De 2 Døde vare af Kvindekjøn, 1 under 1 Aar, 1 mellem 1 og 5 Aar gammel.

Af **Rosen** opgives 36 Tilfælde uden Dødsfald; 31 behandlede af 5 Læger i Christiansand, 5 af 2 Læger i Farsund. Af 33 Tilfælde forekom 11 i 1ste Kvartal, 9 i 2det, 3 i 3die og 10 i 4de.

Kighoste havde epidemisk Udbredning i Christiansand og Mandals Distrikt i Aarets sidste Maaneder; 4 Læger i Christiansand opgave 34 af dem behandlede Tilfælde, hvoraf ingen endte dødelig, og fra Mandal og Omegn berettes om 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne. Over hele Lyngdals Distrikt viste Kighoste sig hist og her som en Fortsættelse af den i forrige Aar herskende Epidemi, men den antog ud paa Høsten i Hegebostad Prestegjeld, især i Egens Sogn, en meget ondartet Karakter og intens epidemisk Udbredning, saaat næsten ingen Gaard gik fri; Sygdommen blev derfor Gjenstand for Sundhedskommissionens særlige Foranstaltninger og Herredet inddeltes i Distrikter med Tilsynsmænd; til Distriktslægens Kundskab kom 168 Angrebne, som af ham bleve behandlede, tildels gennem de opnævnte Tilsynsmænd; 8 af dette Antal døde, desuden er opført 12 Døde, som ikke kom under Lægebehandling; fra Farsunds Omegn opgives 5 Tilfælde, uden Dødsfald, der kom under Behandling fra Mai til August. For hele Amtet haves saaledes Opgave over 207 behandlede Tilfælde, hvoraf 8 endte dødelig, og ialt 22 Dødsfald. Af 199 Tilfælde behandlede 3 i 2det Kvartal, 114 i 3die og 82 i 4de; af de

i Hegebostad behandlede 168 vare 2 Mænd, 3 Kvinder og 163 Børn under 14 Aar. De Døde vare samtlige Børn; 2 opgives at være Pigebørn under 1 Aar, for de øvrige er Kjøen og Alder ikke angivet.

Af **diphtheriske Sygdomme** forekom enkelte Tilfælde af Svælgbetændelse i Christiansand fra Februar til November; 3 Læger opgave herfra 7 behandlede Tilfælde, hvoraf ingen endte dødelig; i Mai angrebes i Hartmark Sogn i Nærheden af Mandal 4 Børn, hvoraf 2 døde, og i Juni 5 voxne Personer paa en Fjeldgaard i Flekkefjords Lægedistrikt, af hvilke 2 døde. Tilsammen haves i Amtet Kundskab om 16 Angrebne, hvoraf 4 døde; 1 angrebes i 1ste Kvartal, 11 i 2det, 3 i 4de. Af de Døde kom ingen under Lægebehandling; Alder og Kjøen er kun opgivet for 2, 1 af hvert Kjøen, 1 mellem 1 og 5, 1 mellem 10 og 15 Aar gammel. Af Strubehoste opgives 6 Tilfælde med 4 Dødsfald fra Christiansands By, 2 dødelige Tilfælde fra Mandals Distrikt, af hvilke 1 i Mandal, samt 7 Tilfælde fra Lyngdals Distrikt med 1 Dødsfald i Landdistriktet, ialt 15 Tilfælde af Strubehoste, 7 Dødsfald. 8 bleve syge i 1ste Kvartal, 1 i 2det, 4 i 3die og 2 i 4de. Af de Døde vare 3 af Mand-, 4 af Kvindekjøen; 5 vare mellem 1 og 5 Aar, 2 mellem 5 og 10 Aar gamle.

Kusma forekom af og til i Christiansand og var epidemisk hist og her i Landdistriktet af Mandals Lægedistrikt; ligesaa i Lyngdals Distrikt, hvor Sygdommen forekom gennem hele Aaret og især herskede som en udbredt Epidemi i Lyngdals Prestegjeld i Januar og Februar. Sygdommen var godartet og kom sjelden under Lægebehandling.

Catarrhalske Sygdomme vare almindelige over hele Amtet og siges tildels at have været mere udbredte end sædvanligt. Under Benævnelserne Catarrh, catarrhalsk Feber, Bronchit og Angina opføre 4 Læger i Christiansand 538 af dem behandlede Tilfælde og 2 Læger i Farsund 114; af disse 652 Tilfælde udgjøre 616, der forekom i 5 Lægernes Praxis, 16,8 pCt. af samtlige af dem behandlede Sygdomme (3668), 546, i 4 Lægernes Praxis, 34 pCt. af de af dem behandlede akutte Sygdomme (1602). Af 629 catarrhalske Tilfælde indtraf 226 i 1ste, 144 i 2det, 89 i 3die og 170 i 4de Kvartal. Akut Bronchit er opført som Dødsårsag hos 14, nemlig 4 i Christiansand, 9 i Mandals Lægedistrikt og deraf 3 i Mandals By, 1 i Lyngdals Lægedistrikts Landdistrikt. Af de Døde er Kjøen opgivet for 13, hvoraf 7 vare af Mand-, 6 af Kvindekjøen; med Hensyn til Alder vare: under 1 Aar 11, fra 1 til 5 Aar 1, 20—30 Aar 1, 70—80 Aar 1.

Lungebetændelse var hyppigere end i de nærmest foregaaende Aar, især i den østlige Del af Amtet. Af Lægerne i Christiansand og Mandal er opgivet 101 Behandlede med

16 Dødsfald, desuden 4 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede; fra Lyngdals Lægedistrikt er opført 11 Tilfælde, hvoraf 1 med dødelig Udgang, og fra Flekkefjords Distrikt er opgivet 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. For hele Amtet haves altsaa Opgave over 112 Behandlede, hvoraf 17 Døde og ialt 22 Dødsfald. (I forrige Aar 81 Behandlede, 13 Dødsfald). Af 75 Tilfælde indtraf 37 i 1ste Kvartal, 22 i 2det, 3 i 3die og 13 i 4de. Af de 22 Døde vare 9 af Mand-, 13 af Kvindekjøn; Alder er ikke opgivet for 1; af de øvrige vare: under 1 Aar 2, fra 1 til 5 Aar 1, 20—30 Aar 2, 30—40 Aar 4, 40—50 Aar 4, 60—70 Aar 5, 70—80 Aar 2, 80—90 Aar 1. Af Pleurit er opgivet af Lægerne i Christiansand og Mandal 17 Behandlede, hvoraf 1 døde, af Lægerne i Farsund 8, ialt 25 Tilfælde med 1 Dødsfald. Af 18 Tilfælde indtraf 9 i 1ste Kvartal, 5 i 2det, 2 i 3die og 2 i 4de. — Den Døde var 1 22aarig Mand.

Hjernebetændelse er paa Lægernes Dødsfortegnelser opført som Dødsarsag hos 6, Hydrocephalus acutus og tuberkuløs Meningit hos 19, Eclampsia infantum hos 9, ialt 34, hvoraf 26 i Christiansand og Mandals Distrikt, 3 i Lyngdals og 5 i Flekkefjords Distrikt. Af disse 34 vare 21 af Mand-, 13 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 11, fra 1 til 5 Aar 15, 5—10 Aar 5, 10—15 Aar 3.

Af **rheumatiske Sygdomme** siges akut Rheumatisme at have været temmelig almindelig, især i Mandals og Lyngdals Lægedistrikter; af Lægerne opgives 42 Tilfælde uden Dødsfald, af hvilke 30 behandlede af 4 Læger i Christiansand, 12 af 2 Læger i Farsund. Af 40 Tilfælde falde 13 paa 1ste, 8 paa 2det, 11 paa 3die og 8 paa 4de Kvartal. Chronisk Rheumatisme var sædvanlig, og ofte Gjenstand for Lægebehandling.

For **Koldfeber** behandlede 5 Læger i Christiansand 17, 2 Læger i Farsund 6, ialt 23 Personer; flere af disse siges at være Søfolk, som havde ført Sygdommen med fra Udlandet; hvorvidt i det Hele nogen af behandlede Tilfælde vare erhvervede paa Stedet, fremgaar ikke af Beretningerne.

Af **Diarrhoe** og **Cholerine** er af Lægerne i Christiansand og Mandal opgivet 144 behandlede Tilfælde med 2 Dødsfald, desuden 4 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede; af Lægerne i Farsund 42 Tilfælde, uden Dødsfald, fra Flekkefjords Distrikt 1 Død uden tilsvarende Behandlede; af 161 Tilfælde forekom 31 i 1ste Kvartal, 40 i 2det, 49 i 3die og 41 i 4de. Af de 7 Døde vare 5 af Mand-, 2 af Kvindekjøn; Alder er opgivet for 4, af hvilke vare under 1 Aar 1, fra 1 til 5 Aar, 40—50 Aar og 80—90 Aar, hver 1. Af **Blodgang** er opført 7 Tilfælde, der af 2 Læger behandlede i Christiansand og Omegn fra Februar til November; alle helbrededes.

For **Syphilis** indkom paa Christiansands Bys Sygehus 6

Personer, 1 med primære, 5 med sekundære Tilfælde; 1 laa tilbage fra forrige Aar, 5 udskreves helbredede og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 415 eller 83 for hver Udskreven. Paa Garnisonssygehuset i samme By indkom 1, der helbrededes. Paa Amtssygehuset i Flekkefjord, hvor ingen laa tilbage fra forrige Aar, indkom 1 med primære, 1 med sekundære, 1 med tertiære Tilfælde, og 1 med Radesyge; 2 udgik helbredede og 2 laa tilbage ved Aarets Slutning; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 385 eller 192,5 for hver Udskreven. Udenfor Sygehusene er opgivet som behandlede, foruden en Del fremmede Søfolk, 28 Syphilitiske, hvoraf 21 opgives af Lægerne i Christiansand, 5 fra Lyngdals og 2 fra Flekkefjords Distrikt. Ialt haves altsaa Opgave over 39 Tilfælde af Syphilis, der kom under Behandling i Aarets Løb. Af 12 Angrebne vare 5 Mænd, 7 Kvinder; Sygdommens Art er angivet for 17, af hvilke 6 lede af primære, 9 af sekundære og 1 af tertiære Tilfælde; 1 er opført under Benævnelsen Radesyge. Af **Gonorrhoe** er opgivet fra Christiansand 26 Tilfælde, fra Farsund 4, ialt 30.

For **Fnat** behandlede af Lægerne i Christiansand 34 Personer, hvoraf paa Sygehusene 9. Sygdommen omtales forøvrigt som gjængs i Lyngdals Distrikt.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af 1861 2 i Lyngdals og 2 i Flekkefjords Distrikt; af det førstnævnte Antal døde 1, en 57aarig Kvinde; i Flekkefjords Distrikt forøgedes Antallet i indeværende Aar med 1, en 10aarig Datter af en derværende ældre Spedalsk. Ved Aarets Udgang kjendtes altsaa 4 Spedalske, hvoraf 1 i Lyngdals, 3 i Flekkefjords Distrikt.

Kjertelsyge var almindelig og betegnes fra Lyngdals Distrikt som en af de mest udbredte chroniske Sygdomme; fra Mandal gjentages imidlertid en forhen gjort Bemærkning, at Sygdommen i denne Egn ikke synes at være saa udbredt som tidligere (Gundersen, Roscher). 3 Læger i Christiansand opføre 74 behandlede Tilfælde af Kjertelsyge, hvoraf 3 medførte Døden; desuden 25 Tilfælde af Rachitis; endvidere er Kjertelsyge opført som Dødsarsag fra Mandals Distrikt hos 3, fra Lyngdals Distrikt hos 4, og tilsammen for hele Amtet hos 10. Af de Døde er Kjøn ikke opgivet for 1, af de øvrige vare 6 af Mand-, 3 af Kvindekjøn; med Hensyn til Alder vare fra 1 til 5 Aar 2, 5—10 Aar 7, 10—15 Aar 1.

Svindstot betegnes, ligesom før, i alle Beretninger som en i dette Amt meget udbredt Sygdom, men enkelte af Lægerne i Christiansand ville have bemærket nogen Aftagen i dens Hyppighed i denne By (Lochmann, Blichfeldt). Paa 12 Lægers Dødsfortegnelser, der indbefatte et Antal af 342 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald, findes Svindstot opført

som Dødsårsag hos 76 eller 22,2 pCt. (i 1861 var Forholdet 24,5 pCt., i 1860 21,6 pCt.). Af disse 76 Dødsfald opgives 31 af Lægerne i Christianssand, 19 af Lægerne i Mandal, 14 fra Lyngdals og 12 fra Flekkefjords Distrikt; 34 vare af Mand-, 42 af Kvindekjøn; Alder er ikke opgivet for 16; af de øvrige 60 vare fra 1 til 5 Aar 2, 5—10 Aar 3, 15—20 Aar 6, 20—30 Aar 15, 30—40 Aar 13, 40—50 Aar 9, 50—60 Aar 6, 60—70 Aar 6.

For **Blegsot** behandlede 4 Læger i Christianssand 32 Individer; Sygdommen siges ikke at være synderlig hyppig i Mandal og Omegn; 1 Læge i Farsund opfører 23 behandlede Tilfælde.

Af andre chroniske Sygdomme omtales **Cardialgi** som almindelig, tildels ogsaa **Ormesygdomme**.

Af **Vatersot** opgive 4 Læger i Christianssand 36 behandlede Tilfælde, hvoraf 4 endte dødelig. Som Dødsårsag opføres Watersot og Morbus Brighti ialt hos 16, hvoraf 14 fra Christianssand og Mandals Distrikt, 2 fra Lyngdals Distrikt. Af de Døde vare 12 af Mand-, 4 af Kvindekjøn; med Hensyn til Alder vare fra 1 til 5 Aar 3, 5—10 Aar 1, 10—15 Aar 2, 40—50 Aar 3, 50—60 Aar 4, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 1.

Kræft opføres som Dødsårsag hos 5, 2 Mænd og 3 Kvinder, hvoraf 3 vare i Alderen resp. mellem 20 og 30, 50—60 og 60—70 Aar; for 2 er Alder ikke angivet. Sygdommens Sæde er anført for 4, hvoraf 2 lede af Kræft i Maven, 1 i Livmoderet, og 1 i Leveren.

Af **Drankersygdomme** opgive 3 Læger i Christianssand 13 Tilfælde, opførte under Benævnelserne Delirium tremens, akut og chronisk Alkoholisme. Som Dødsårsag findes disse Sygdomme opgivne hos 5, hvoraf 4 fra Lægerne i Christianssand og Mandal, 1 fra Flekkefjord, samtlige vare Mænd, 1 i Alderen fra 20 til 30 Aar, 2 fra 30 til 40, 2 fra 60—70 Aar.

Af **sjældnere Tilfælde** berettes fra Christianssand om et Tilfælde af akut Forgiftning efter Nydelse af Krabber, hos en robust Mandsperson; Symptomerne lignede fuldkommen den asiatiske Choleras, men den Syge helbrededes efter Anvendelse af Naphtha og Opium (Lochmann). Fra Lyngdals Lægedistrikt omtales flere Tilfælde af Raphani, der iagttoges paa Huseby Landbrugsskole, hvor flere af Eleverne samtidig bleve syge, efterat de i længere Tid havde nydt Grød af Rugmel, der indeholdt en stor Del Meldrøie; Symptomerne ytrede sig hos de Forskjellige i forskjellig Grad og bestode i Mavesmerter, Mangel paa Appetit, Brækninger og Feber med Hovedpine, Mathed, samt Krampetrækninger, især i Underextremiteterne. Samtlige Tilfælde bedredes snart efter en passende Behandling (Buch, Tobiesen).

Af **chirurgiske Operationer** nævnes som udførte: 1 Ex-artikulation af den halve Haand paa Grund af Knusning med en Cirkelsag, flere Exartikulationer af Fingre; 6 Exstirpationer af Kræft i Læbe og Ansigt, 1 af et Lipom og 1 af en Tumor cysticus, 1 Operation for Haremund, 1 Laryngotomi paa Grund af et fremmed Legeme i Struben, med heldigt Resultat; flere Operationer for Vandbrok uden Angivelse af Antal; 1 Paracentese af Underlivet, 1 Herniotomi. 3 Reklinationer af Katarakt, alle med heldigt Udfald.

Følgende **obstetriciske Operationer** foretoges af Læger: 18 Tangforretninger, hvoraf 1, efter Vending paa det efterfølgende Hoved. Indikationerne, saavel som Udfaldet for Moder og Barn er ved 5 ikke angivet; for de øvrige 13 vare Indikationerne Vemangel og Vesvækkelse i 5 Tilfælde, langsomt Fødselsarbejde af ikke nærmere angivet Aarsag i 3, Bækkenforsnævring i 3, skjævt Hovedleie i 1 og Urinbesværighed samt Umulighed af at faa indbragt Catheter i 1; Udfaldet for 1 Tangforretnings Vedkommende er nedenfor anført under Vendinger; de øvrige 12 havde gunstigt Udfald for Mødrene, 9 Børn kom levende, 2 dødfødte til Verden; for 1 Barn er Udfaldet ikke angivet. 5 Vendinger; for 3 er Indikation samt Udfald ikke anført; af de øvrige 2 blev den ene foretaget paa Grund af Barselkrampe, med gunstigt Udfald for Moderen, dødfødt Barn; den anden, efter hvilken Tang anlagdes paa det efterfølgende Hoved, foretoges paa Grund af Tværleie og havde gunstigt Udfald baade for Moder og Barn. 1 manuel Extraktion af Hoved ved en Sædefødsel, 8 Timer efter at Kroppen var født; Udfaldet var heldigt for Moderen, Barnet dødfødt; 2 Embryotomier af døde Fostre i forsømte Tværleier; begge Mødre forbleve ilive. 1 kunstig Forløsning af Efterbyrden; Udfaldet er ikke angivet. Ialt foretoges altsaa af Læger 27 obstetriciske Operationer, hvoraf 7 af Læger i Christianssand, 6 af Læger i Mandal, 7 i Lyngdals og 7 i Flekkefjords Lægedistrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng	
Christiansands						
Stadsfysikat . .	329	175	26	37	5	23
Mandals Distrikt .	941	534	111	104	12	48
Lyngdals — .	503	298	65	65	1	16
Flekkfjords — .	397	269	44	35	—	18
Lister og Mandals Amt	2170	1276	246	241	18	105

Omkomne ved ulykkelige Hændelser. . . . . 49.
Selvmordere . . . . . 6.

*) For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 894 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 58,8. Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 8,8 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,18. Af de Døde paa Barselseng sees 8 at være døde resp. 1½, 2, 3, 7, 9, 11, 14 og 25 Dage efter Forløsningen. Medicinalberetningerne indeholde Oplysning om Dødsarsagen hos 8, hvoraf 4 døde af Barsel-feber, 2 af Lungebetændelse, 1 af Barselkrampe og 1 af Pericardit. De af Lægerne indsendte Dødslisters indeholde Opgave over 342 ved Sygdom forårsagede Dødsfald; deraf opgives 141 af 7 Læger i Christianssand, 96 af 2 Læger i Mandal, 64 af 2 Læger i Farsund og 41 af 1 Læge i Flekkefjord. De hyppigste Dødsarsager vare: Svindsot (76), Hjernebetændelse, akut Hjernevatersot og Konvulsioner (34), Nervefeber (24), Alderdomssvaghed (23), Lungebetændelse og Kighoste, (hver 22), akut Bronchit (14), Vatersot (11), Kjertelsyge (10).

Veirliget beskrives i det Hele taget som koldt og fugtigt. Vinteren i Aarets Begyndelse var temmelig kold i Amtets østlige, mild, men stormfuld i dets vestlige Del. Der paafulgte en tidlig Vaar med Sommergevarme allerede i Mai; de egentlige Sommermaaneder vare derimod kolde og regnfulde. Midt i August indfandt sig varmt og smukt Veir, der vedvarede i September; den paafølgende Høst og Vinter var i det Hele mild, men regnfuld og udmærkede sig ved heftige Storme. Fra Flekkefjords Distrikt siges Udsigterne for Aarsvæksten paa Grund af den kolde og regnfulde Sommer at have været mislige, men det fra Midten af August indtraadte gunstige Veir frembragte heri en Forandring, saaat Høsten blev upaaklagelig og Udbyttet af Korn ret godt; derimod gav Poteterne kun tarveligt Udbytte og de bleve tildels angrebne af Raaddenhed (Kraft). Fra Lyngdals Distrikt omtales Rugen i det Hele som stærkt iblandet med Meldrøe (Tobiesen).

Levemaade og hygieeniske Forholde hos Almuen omtales fra den vestlige Del af Mandals Distrikt som bedre end før paa Grund af større økonomisk Velvære hos Befolkningen; Ernæringen er sundere og kraftigere, Beklædningen bedre og Sandsen for Renlighed, saavel den personlige som i Boligerne, større, hvormeget der end, især i Landdistrikterne,

*) I Christianssand var Overskuddet 154 flere Fødte end Døde. Dødeligheden var her efter den beregnede Folkemængde 16 af Tusinde eller mindre end nogensinde gennem et halvt Aarhundrede (Hanson).

i denne Henseende staar tilbage at ønske (Gundersen). I Overensstemmelse hermed lyder Beretningen fra Flekkefjords Lægedistrikt, hvor den større Velstand hos Kystbefolkningen tilskrives, foruden det heldige Sildefiske, det i den sidste Tid med stort Held drevne Makrelfiskeri; derimod hersker stor Fattigdom i den indre Del af Distriktet, i Siredal og Kvinesdal; det i Siredal foranstaltede offentlige Veiarbejde har vel i saa Henseende ydet nogen Hjelp, men antages ikke at ville frembringe varige Resultater (Kraft).

Fattigsygepleien. I Christiansand behandledes 389 fattige Syge i Hjemmet, 60 paa Sygehuset. I Lyngdals Distrikt siges faa at behandles i Landdistriktet for Fattigkommunernes Regning; de, hvis Sygdom dertil egner sig, indlægges paa Amtssygehuset (Buch).

For **Kvaksalveri** blev en Kone i Mandals Distrikt tiltalt og dømt til Strafarbejde, hvilken Straf ved Benaadning forandredes til Bøder.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes i Christianssand 7, i Halsaa og nordre Undal 3, Holme og søndre Undal 2, i Mandals Lægedistrikts øvrige 8 Sundhedskommissioner i Landdistriktet tilsammen 15 Møder, i Farsund 3, i Lyngdals Lægedistrikts øvrige Sundhedskommissioner tilsammen 7; i Flekkefjord 2 Møder, i Flekkefjords Lægedistrikts øvrige Sundhedskommissioner tilsammen 5, hvoraf i Kvinesdal 2, i Fjotland, Bakke og Siredal, hver 1. Med Hensyn til Sundhedskommissionernes Virksomhed, forsaavidt derom er meddelt Underretning, haves følgende Oplysninger: i Christianssand var Kommissionens Opmærksomhed specielt rettet paa en større Tobaksfabrik i Byen paa Grund af Brystsygdomme med Dødsfald blandt dens Arbeidere; to Tilfælde af diphtherisk Halsbetændelse hos en Lærers Børn fremkaldte Sundhedskommissionens Bestemmelse om Læreren Udeblivelse fra Skolen i 14 Dage. I Flekkefjord fattedes Beslutning om, at Forslag til Sundhedsforskrifter for Stedet skulde udarbejdes af Ordføreren. De forhen udarbejdede Sundhedsforskrifter for Farsund erholdt i dette Aar kongelig Approbation. I Landdistrikternes Sundhedskommissioner vare herskende Sygdomme samt offentlig og personlig Sundhedspleie Gjenstand for Ordførernes Foredrag; i Hegebostad blev paa Grund af den om Høsten udbrudte ondartede Kighosteepidemi Herredet inddelt i Kredse med Tilsynsmænd, ved hvis Hjelp de Syge for en Del bleve behandlet; i Vanse Sundhedskommission fattedes i forrige Aar Beslutning om, at den Mængde Affald, som under Makrelfisket efter Fiskens Rensning forhen blev liggende i store Dynger i Nærheden af beboede Huse, skal bortskaffes til af-sidesliggende Steder; denne Sundhedskommissionens Beslutning bliver hvert Aar ved Makrelfiskets Begyndelse paanyt bragt til Almuens Kundskab.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Christiansand	267
i Mandals Lægedistrikt	831
i Lyngdals —	428
i Flekkefjords —	416
tilsammen	1942.

Vaccinationen udførtes, ligesom forhen, i Christiansand, Flekkefjord og Næs Sogn af Læger. Fra Vaccinationsindretningen i Christiansand udleveredes 97 Rør med Vaccinematerie.

Af **rets-medicinske Forretninger** udførtes: 7 Syns- og Obduktionsforretninger, hvoraf 3 over i Dølgemaal fødte Børn, 2 af Mænd, der fandtes døde, en i Vandet, den anden i en Baad, 1 af et af Moderen formentlig ihjelliget Barn og 1 af en Mand, der dræbtes ved et af Slag med en Rive frembragt Brud af Hjerneskillen; 1 paa Forhørsakter grundet Erklæring med Hensyn til Aarsagen til et sandsynligvis ihjelliget Barns Død og 1 Erklæring angaaende Fosforfyrtikkens Giftighed og om hvor stor Mængde af disse der behøves for at fremkalde Død eller virke skadeligt paa Helbredet.

Om **Sindssyge** haves følgende Oplysninger: fra Christiansand og Mandals Distrikt omtales 31 ny tilkomne Tilfælde, hvoraf 8 indlagdes paa Christiansands Bys Sygehus, 2 paa Sindssygeasylet; Lægen ved dette tilsaa foruden 24 forhen anmeldte Sindssyge 14 nye Tilfælde; fra Lyngdals Distrikt opføres 5 og fra Flekkefjords Distrikt 3 nye Tilfælde, for hele Amtet altsaa 39. Af 25 af disse vare 12 Mænd, 13 Kvinder; Sindssygdommens Art er anført for 28, hvoraf 12 lede af Melancholi, 10 af Mani, 1 af Dements, 5 af Idiotismus; 10 kan sees i Aarets Løb at være helbredede, 1 død. Ved Aarets Udgang forpleiedes ifølge Lægernes Beretninger for Amtets Regning i det Hele 83 Sindssyge og for Bykommunernes Regning 17 eller ialt 100 Sindssyge; deraf tilhørte Christiansand 13, Mandals Distrikt 35, hvoraf 4 paa Gaustad, 1

paa Christiansands Asyl; Lyngdals Distrikt 23; Flekkefjord 4, hvoraf 1 paa Gaustad, og Flekkefjords Lægedistrikts Landdistrikt 25, hvoraf 3 paa Gaustad, 1 paa Christiansands Asyl.

Om Amtets **Sygehuse**, nemlig Christiansands almindelige Sygehus, Garnisonssygehuset og Sindssygeasylet sammesteds, samt om Amtssygehuset i Flekkefjord henvises til Sygehuslisten. I Sygestuerne paa Christiansands Tugthus behandledes af et Fangeantal af 192 ialt 55 Syge i 1541 Dage, altsaa i Gjennemsnit 4 daglig og enhver i 28 Dage. Medikamentforbruget ved Anstalten beløb sig til 64 Spd 16 Sk. — Kvarantænelazarettet paa Odderøen blev dette Aar ikke benyttet.

Af **Badeindretninger** fandtes i Christiansand foruden de Militæres Badehus kun nogle mindre private. En Søbadeindretning i Farsund tilintetgjordes ved Storm i dette Aars Høst. I Flekkefjord fandtes 2 Badeindretninger, 1 privat, til Søbad, og 1, opført i forrige Aar af et Aktieselskab, ogsaa til Karbad.

Amtets 5 **Apotheker**, nemlig 2 i Christiansand og 1 i hver af Byerne Mandal, Farsund og Flekkefjord, fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod, foruden Apothekerne, ved Elefantapotheket i Christiansand af 1 Medhjælper og 1 Discipel, ved de øvrige 4 Apotheker af 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Christiansands Stadsfysikat: 6 Læger foruden Distriktslægen i Mandals Distrikt. 4 Jordemødre, hvoraf to ansatte.
2. Mandals Distrikt: 3 Læger, hvoraf en, Distriktslægen, bosat i Christiansand og to i Mandal. 3 Jordemødre, hvoraf en i Mandal; 12 Hjelpevaccinatorer.
3. Lyngdals Distrikt: 2 Læger, begge i Farsund. 1 Jordemoder, bosat i Farsund; 8 Hjelpevaccinatorer.
4. Flekkefjords Distrikt: 1 Læge, bosat i Flekkefjord. 1 Jordemoder, sammesteds; 6 Hjelpevaccinatorer.

XI. Stavanger Amt.

Sundhedstilstanden var i det Hele ret god og Sygeligheden betegnes endog fra Jæderen og Dalernes Lægedistrikt som ualmindelig liden; derimod var Sundhedstilstanden mindre god i vestre Ryfylkes Lægedistrikt, hvor Nervefeber havde temmelig stærk epidemisk Udbredning især i første Halvaar og hvor Skarlagensfeber optraadte mod Aarets Slut-

ning. Foruden Nervefeber, der forøvrigt forekom over hele Amtet, var det af epidemiske Sygdomme især Kighoste, der havde synderlig Udbredning, ligesom ogsaa catarrhalske Sygdomme vare hyppige.

Dødeligheden, sammenlignet med de næst foregaaende Aar, forholdt sig paa følgende Maade: De Dødes Antal

udgjorde 1551, hvilket er 13,₁₁ pCt. mindre end i forrige Aar, da der døde 1785, men 16,₅₂ pCt. mere end i 1860, da de Dødes Antal udgjorde 1331, samt 9,₀₇ pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, som udgjorde 1422.

Sygdomskonstitutionen beskrives fra den sydlige Del af Amtet, nemlig Jæderen og Dalernes samt Stavangers Lægedistrikter, som catarrhalsk med Tilbøielighed til at antage en inflammatorisk Karakter; i Ryfylke synes mere den dynamiske Sygdomskonstitution at have gjort sig gjældende.

Nervefeber forekom sporadisk i Begyndelsen og Slutningen af Aaret i Jæderen og Dalernes Lægedistrikt, hvor 17 Tilfælde behandlede, hvoraf 2 endte dødelig. Paa Amtssygehuset i Stavanger og Stavanger Bys Sygehus indlagdes 20, hvoraf 4 døde, og udenfor Sygehusene behandlede af Distriktslægen i Stavanger Lægedistrikt 14 Tilfælde med 1 Dødsfald, desuden i Søndre Ryfylkes Lægedistrikt 22 Tilfælde, hvoraf 1 dødeligt*). Fra vestre Ryfylkes Lægedistrikt opgives 157 behandlede Tilfælde med 13 Dødsfald, desuden 2 Døde, som ikke kom under Lægebehandling; det berettes herfra, at flere Fiskere under Vaarsildfisket angrebes af Nervefeber, og at disse paa Grund af den vanskelige Transport til Stavangers Sygehuse maatte indlægges hos private Familier i Haugesund, hvilket gav Anledning til Sygdommens videre Udbredelse. I nordre Ryfylkes Lægedistrikt siges Nervefeber at have hersket epidemisk gennem hele Aaret; Distriktslægen behandlede 38, hvoraf 3 døde. Fra hele Amtet haves saaledes Opgave over 268 behandlede Tilfælde, hvoraf 24 endte dødelig, samt 2 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling, altsaa ialt 26 Dødsfald af Nervefeber. (I 1861 opgaves 203 behandlede Tilfælde med 28 Dødsfald). Af 180 i Stavangers og vestre Ryfylkes Lægedistrikter Behandlede blev 73 angrebne i 1ste Kvartal, 70 i 2det, 22 i 3die og 15 i 4de. Af de 26 Døde vare 19 af Mand-, 7 af Kvindekjøn; med Hensyn til Alder vare fra 5 til 10 Aar 2, 15—20 Aar 3, 20—30 Aar 13, 30—40 Aar 5, 40—50 Aar 2, 60—70 Aar 1. Af simpel Feber opgives fra Stavangers og vestre Ryfylkes Lægedistrikter tilsammen 35 behandlede Tilfælde, hvoraf 15 indtraf i 1ste Kvartal, 5 i 2det, 10 i 3die og 5 i 4de.

For **Barsel-feber** behandlede af Distriktslægen i Stavangers Lægedistrikt 11, hvoraf 2 døde; forøvrigt omtales 1 Dødsfald, uden tilsvarende Antal Behandlede, fra Egersunds

*) Fra Søndre Ryfylkes Lægedistrikt haves kun ufuldstændige Opgaver angaaende Medicinalforholdene i dette Aar som Følge af, at den der ansatte Distriktslæge, efter paa Grund af Sygdom i Naade at være afskediget fra sit Embede, fra traadte dette i Begyndelsen af Aaret, og den ny ansatte først tiltraadte mod Aarets Slutning.

By og 1 Tilfælde, der helbrededes, fra vestre Ryfylkes Lægedistrikt. Af 12 af disse Tilfælde forekom 2 i 1ste Kvartal, 3 i 2det, 3 i 3die og 4 i 4de.

Af **Kopper** viste sig et Tilfælde i Torvestads Prestegjeld af vestre Ryfylkes Distrikt i Mai hos et uvaccineret Barn, der antoges smittet af en omreisende Betler fra Østlandet. Vaccination blev øieblikkelig sat igang og Sygdommen udbredte sig ikke videre.

Af **Vandkopper** nævnes 15 Tilfælde, hvoraf det ene behandlede af en Læge i Stavanger i 2det Kvartal; de øvrige forekom i Aarets to sidste Maaneder i Haugesund.

Skarlagensfeber omtales kun fra vestre Ryfylkes Lægedistrikt, hvor Sygdommen optraadte epidemisk i den sidste Del af Aaret. Distriktslægen behandlede i Haugesund fra Oktober til Aarets Udgang 13, hvoraf 2 døde, den ene paa Grund af Angina gangrænosa. I Bukn Sogn herskede Sygdommen ligeledes, men i mildere Grad; her behandlede 7, og 1 døde uden at være kommen under Lægebehandling. Ialt havdes altsaa Kundskab om 21 Angrebne, 3 Døde, hvoraf 1 uden Lægebehandling. Af de Døde vare 2 af Mand-, 1 af Kvindekjøn; 2 var mellem 1 og 5, 1 mellem 5 og 10 Aar gammel.

Af **Rosen** opgives fra Stavangers og vestre Ryfylkes Lægedistrikter 9 behandlede Tilfælde uden Dødsfald; 4 bleve syge i 1ste Kvartal, 2 i 2det, 2 i 3die og 1 i 4de.

Af andre akute Hudsygdomme nævnes **Neldefeber** (Urticaria) som temmelig hyppig i Haugesund, hvor Distriktslægen behandlede 18, samtlige i de tre sidste Maaneder af Aaret.

Kighoste synes at have forekommet epidemisk gennem hele Aaret over den største Del af Amtet med Undtagelse af Jæderen og Dalernes Distrikt, hvorfra Sygdommen ikke nævnes. Distriktslægen i Stavanger behandlede 21, hvoraf 2 døde, og Distriktslægen i vestre Ryfylke 28 Tilfælde, hvoraf intet medførte Døden. I nordre Ryfylkes Lægedistrikt var Kighoste epidemisk over den største Del af Jelse samt den ydre Del af Nerstrands Prestegjelde, uden at Antallet af de Angrebne endog tilnærmelsesvis kan angives; Distriktslægen opgiver 2 Dødsfald, begge foraarsagede ved Lungebetændelse, uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af de ovennævnte 49 behandlede Tilfælde falde 25 paa 1ste Kvartal, 10 paa 2det, 6 paa 3die og 8 paa 4de. Af de 4 Døde vare 3 af Mand-, 1 af Kvindekjøn; 3 var mellem 1 og 5, 1 mellem 5 og 10 Aar gammel.

Diphtheriske Sygdomme. Af Distriktslægen i Stavanger behandlede 8 Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse, 1 af Diphtheritis vulvæ; fra vestre Ryfylke er opgivet 4 og fra nordre Ryfylke 1 Tilfælde af Svælgbetændelse at være kommen under Lægebehandling. Samtlige de omhandlede 14

Tilfælde helbrededes, derimod opgives fra nordre Ryfylke 2 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling. Af 13 Behandlede bleve 7 syge i 1ste Kvartal, 1 i 2det, 2 i 3die og 3 i 4de. De 2 Døde vare begge af Kvindekjøn, 1 mellem 5 og 10 og 1 mellem 10 og 15 Aar gammel. Fra Stavanger omtales 1 Tilfælde af Lamhed efter Diphtherit. Af **Strube-hoste** opgiver Distriktslægen i Stavanger 9 behandlede Tilfælde, hvoraf 6 medførte Døden, og Distriktslægen i vestre Ryfylke, hvor Sygdommen i de to sidste Aar siges at være hyppigere end forhen, behandlede 15, hvoraf 7 døde; af disse Tilfælde indtraf 14, med 6 Dødsfald, i Haugesund. Ialt have altsaa Opgave over 24 behandlede Tilfælde, hvoraf 13 endte dødelig. Tilfældene vare temmelig jevnt fordelte over hele Aaret, idet 7 indtraf i 1ste Kvartal, 5 i 2det, 6 i 3die og 6 i 4de. Af de 13 Døde vare 9 af Mand-, 4 af Kvindekjøn. Under 1 Aar var 2, mellem 1 og 5 Aar 8, 5—10, Aar 3.

Kusma herskede epidemisk i vestre Ryfylke, hvor Distriktslægen fra Februar til April behandlede 47 Tilfælde af denne Sygdom; forøvrigt omtales Sygdommen kun fra Stavanger, hvor Distriktslægen behandlede 2 Tilfælde, 1 i 1ste og 1 i 3die Kvartal.

Catarrhalske Sygdomme vare, af alle, de hyppigst forekommende i Jæderen og Dalernes Lægedistrikt, især i Begyndelsen og Slutningen af Aaret. Distriktslægen i Stavanger behandlede af herhenhørende Affektioner, opførte under Benævnelserne akut Bronchit, Catarrh, Catarrhalfeber og Angina, 108 Tilfælde, deraf udenfor Sygehusene 99, hvilket udgjør 14,2 pCt. af samtlige af ham i deres Hjem behandlede Syge (695). I vestre Ryfylke kom 25 Tilfælde af denne Klasse Sygdomme under Distriktslægens Behandling. Af de fra de to sidst omhandlede Lægedistrikter opgivne 133 Tilfælde af catarrhalske Affektioner indtraf 87 i 1ste Kvartal, 11 i 2det, 8 i 3die og 27 i 4de. Som Dødsarsag er akut Bronchit ialt opført hos 4, nemlig 2 i Jæderen og Dalernes, 1 i Stavangers og 1 i nordre Ryfylkes Lægedistrikt; deraf vare 2 af hvert Kjønn; 3 mellem 1 og 5 Aar, 1 mellem 20 og 30 Aar gammel.

Af **Lungebetændelse** er fra Jæderen og Dalernes Distrikt opgivet 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede; Distriktslægen i Stavanger behandlede 47 Tilfælde med 3 Dødsfald, af hvilke Tilfælde 20 indtraf i 1ste Kvartal, 12 i 2det, 9 i 3die og 6 i 4de. Af Distriktslægen i vestre Ryfylke er opgivet 20 behandlede Tilfælde, hvoraf 3 endte dødelig, hvilke 3 Dødsfald indtraf i Haugesund paa et Antal af 16 Behandlede; 4 Tilfælde falde paa 1ste Kvartal, 6 paa 2det, 7 paa 3die og 3 paa 4de. Ialt have saaledes Opgave over 67 af 2 Læger behandlede Tilfælde med 6 Døde og 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. (I forrige

Aar opgaves af 6 Læger 121 Tilfælde, hvoraf 6 endte dødelig, og ialt 8 Dødsfald). Af de 7 Døde vare 2 af Mand-, 5 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 1, fra 1 til 5 Aar 1, 20—30 Aar 1, 30—40 Aar 2, 50—60 Aar 2. — For Pleurrit behandlede af Distriktslægen i Stavanger 9, deraf i 1ste Kvartal 5, i 2det 1, i 3die 1 og i 4de 2.

Hjernebetændelse findes paa Lægernes Dødslisters opført som Dødsarsag hos 3, tuberkuløs Meningit hos 7, Konvulsioner og Eclampsia infantum hos 6, ialt 16, hvoraf 4 i Jæderen og Dalernes, 9 i Stavangers og 3 i vestre Ryfylkes Lægedistrikt. 6 vare af Mand-, 10 af Kvindekjøn; under 1 Aar var 6, mellem 1 og 5 Aar 5, 5—10 Aar 2, 10—15 Aar 1, 20—30 Aar 1 og 30—40 Aar 1.

Rheumatiske Sygdomme omtales som hyppige fra alle Egne af Amtet. Af rheumatisk Feber er opgivet af Distriktslægen i Stavanger 8 og fra vestre Ryfylke 19 behandlede Tilfælde, ialt 27, hvoraf 6 bleve syge i 1ste Kvartal, 5 i 2det, 5 i 3die og 11 i 4de.

Af **Koldfeber** er opgivet 7 Tilfælde at være kommen under Lægebehandling, hvoraf 5 i Stavangers, 2 i vestre Ryfylkes Distrikt.

Skjørbug omtales kun fra Stavanger, hvor 1 Tilfælde behandlede i 3die Kvartal.

Af **gastriske Sygdomme** forekom **Diarrhoe** og **Cholera** i Jæderen og Dalernes Distrikt til forskjellige Tider af Aaret, oftest i April og Oktober; af de nævnte Sygdomme er af Distriktslægen i Stavanger opgivet 42, fra vestre Ryfylke 22 behandlede Tilfælde, samtlige uden Dødsfald. Nogen større Hyppighed i Sommermaanederne synes i det Hele for disse Sygdommes Vedkommende ikke at have fundet Sted, idet af de nævnte 64 Tilfælde 19 kom under Behandling i 1ste Kvartal, 17 i 2det, 17 i 3die og 11 i 4de. **Blodgang** omtales fra Stavangers og vestre Ryfylkes Lægedistrikter, hvor 7 Tilfælde er opgivet at være kommen under Lægebehandling, deraf i 2det Kvartal 2, i 3die 4 og i 4de 1. Af gastrisk Feber behandlede Distriktslægen i vestre Ryfylke 6 Tilfælde, hvoraf 1 i 1ste og 5 i 3die Kvartal.

For **Syphilis** indkom paa Stavanger Bys Sygehus 7 Personer, hvoraf 2 med primære og 5 med konstitutionelle Tilfælde; 2 laa tilbage fra foregaaende Aar og 7 udskreves helbredede, 2*) laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 426 eller 60,8 for hver Udskreven. Paa Amtssygehuset indkom 19, hvoraf 2 med primære, 17 med konstitutionelle Tilfælde; 11*) laa tilbage fra forrige Aar, 29 udskreves helbredede og 1 laa tilbage ved Aarets Slut-

*) Det bemærkes, at der ikke er indbyrdes Overensstemmelse mellem Tallene paa disse Sygehuses Aarslister for dette og foregaaende Aar.

ning; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 2712 eller 93,5 for hver Udskreven. Udenfor Sygehusene haves kun Opgave over 3 Tilfælde af Syphilis, der behandlede af Distriktlægen i Stavanger, hvoraf de 2 betegnes som konstitutionel, det tredje som medfødt Syphilis. Af de 26 Personer, der indkom paa Sygehusene i Stavanger, vare 11 af Mand-, 15 af Kvindekjøn. Af **Gonorrhoe** er fra Stavanger opgivet 7 Tilfælde, hvoraf 2 behandlede paa Byens Sygehus; fra vestre Ryfylke 6, der alle havde sin Oprindelse fra Bergen.

For **Fnat** indkom paa Stavanger Bys Sygehus 11, paa Amtssygehuset 5 Personer, desuden behandlede af Distriktlægen i Stavanger i de Syges Hjem 6, ialt 22. I nordre Ryfylke siges Sygdommen at være temmelig hyppig, især i den indre Del af Distriktet, hvor Renlighed og Civilisation staar lavest (Thesen).

Af **Spedalske** kendtes ved forrige Aars Udgang ifølge Overlægens Beretning 143. Af nye Tilfælde anmeldtes 17, hvoraf 12 i vestre Ryfylkes, 4 i Jæderen og Dalernes, 1 i Stavangers Distrikt, 15 kom til som overseede ved tidligere Tællinger og 2 hjemkom fra Stiftelser; Tilgangen var altsaa 34. Afgangen var 19, hvoraf 10 afgik ved Døden, 5 bleve indlagte paa Stiftelser, 1 udflyttede og 3 vare forhen feilagtigt opførte. Ved Aarets Udgang kendtes altsaa 158 Spedalske, hvoraf 17 i Jæderen og Dalernes, 20 i Stavangers, 25 i søndre, 26 i nordre og 70 i vestre Ryfylkes Distrikt. Af de Døde vare 4 af Mand-, 6 af Kvindekjøn; Alder er opgivet for 6, hvoraf vare mellem 20 og 30 Aar 2, 40—50 Aar 2, 60—70 Aar 2.

Kjertelsyge omtales som hyppig. I nordre Ryfylke tilskrives den sædvanlige Forekomst af denne Sygdom saavel som af Rachit den jevnlige Nydelse af slette Næringsmidler, især raa Grød (Thesen). Rachit er opført som Dødsarsag i 1 Tilfælde i vestre Ryfylke, hos en Dreng i Alderen mellem 10 og 15 Aar.

Svindstot findes paa de af 4 Læger meddelte Fortegnelser over Dødsfald opgivet som Dødsarsag hos 26, nemlig 10 i Jæderen og Dalernes, 8 i Stavangers, 5 i vestre og 3 i nordre Ryfylkes Distrikt. Dette Antal udgjør 15 pCt. af samtlige af disse Læger opgivne ved Sygdom forårsagede Dødsfald (173). Af de 26 vare 9 af Mand-, 17 af Kvindekjøn; mellem 1 og 5 Aar var 1, 5—10 Aar 2, 20—30 Aar 5, 30—40 Aar 7, 40—50 Aar 2, 50—60 Aar 3, 60—70 Aar 3, 70—80 Aar 2, 80—90 Aar 1.

Blegsot i Forening med Menstruationsuordener omtales fra Jæderen og Dalernes Distrikt som almindelig; ligesaa **Cardialgi**, der ogsaa fra de øvrige Lægedistrikter omtales som et sædvanligt Onde. **Ormesygdomme** udhæves især fra nordre Ryfylke som overordentlig hyppige.

Vatersot er opført som Dødsarsag hos 5 Personer, 4 i Jæderen og Dalernes, 1 i Stavangers Distrikt; 3 vare Mænd, 2 Kvinder; mellem 50 og 60 Aar var 1, 60—70 Aar 1, 70—80 Aar 3.

Af **Kræft** er opgivet 4 Dødsfald, 2 Mænd og 2 Kvinder. Sygdommens Sæde er angivet hos 2, hvoraf 1 led af Kræft i Livmoderen, 1 af Kræft i Ventriculus. Med Hensyn til Alderen vare af de Døde 1 mellem 20 og 30 Aar, 1 mellem 30 og 40 Aar, 1 mellem 70 og 80 og 1 mellem 80 og 90 Aar.

Af **Drankersygdomme** nævnes 3 Tilfælde af Drankergalskab, der behandlede i Stavanger.

Af andre Sygdomme omtales 2 Tilfælde af **Carbunculus contagiosus**, som Distriktlægen i Stavanger behandlede i 4de Kvartal.

Følgende **chirurgiske Operationer** nævnes som foretagne: 1 Exstirpation af Læbekræft, 2 af Kræft i Brystkjertelen, 2 af Sæksvulster; 1 Operation for Ranula; 1 Tracheotomi for Strubehoste, med dødelig Udgang; 2 Operationer for Vandbrok med Jodindsprøitning; 1 Herniotomi for indeklemt Laarbrok; Operationen afbrødes, da efter Incisionen de indeklemte Dele viste sig i høi Grad angrebne af Koldbrand; Patienten døde af Peritonæit. Paa Amtssygehuset indkom desuden en 79 Aar gammel Mand, paa hvem der af Lægen ved Vaarsildfisket var udført Punction af Blæren over Symphysis pubis paa Grund af en krampagtig Ischuri.

Af **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte af Læger: 15 Tangforretninger, for hvilke Indikationerne er angivet saaledes: Bækkenforsnevring hos 2, fremstaaende Forbjerg og foroverhængende Underliv hos 2, usædvanlig stort Foster hos 1, lang Henstand af Fosterhovedet i det lille Bækken uden nærmere angivet Aarsag hos 4, Blødning hos 3, Barselkrampe hos 2 og Kræftetab hos 1. Udfaldet var gunstigt for samtlige Mødre; 3 Børn kom levende til Verden, for de øvrige 12 er Udfaldet ikke angivet. 4 Vendinger, for hvilke Indikationer og Udfald ikke er anført. 1 kunstig Forløsning af Moderkagen. Ialt 20 obstetriciske Operationer, af hvilke 17 udførtes af Distriktlægen i Stavanger, 2 i vestre Ryfylkes og 1 i Jæderen og Dalernes Lægedistrikt.

Antallet af **Fødte og Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Jæderen og Dalerne	679	325	59	40	5	32
Stavanger	954	443	114	97	9	40
Søndre Ryfylke .	412	203	33	31	4	16
Vestre — .	642	381	59	96	6	37
Nordre — .	366	199	33	36	2	19
Stavanger Amt .	3053	1551	298	300	26	144

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . 53.

Selv mordere . . . . . 3.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1502 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 50,8. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 10,24 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,20. Af de paa Barselseng Døde vides 3 at være død uforløste, nemlig 1 i Jæderen og Dalernes og 2 i vestre Ryfylkes Lægedistrikt; hos 14 af de øvrige sees af Prestelisterne Døden at være indtraadt faa Timer efter Fødselen hos 1, 1 Dag efter hos 3, resp. 2½, 4 og 6 Dage hos 3, 7 Dage hos 2, resp. 8, 9, 12, 14 og 29 Dage hos 5. Paa de fra 4 Læger indsendte Fortegnelser over Dødsarsager, der indbefatte 173 ved Sygdom forarsagede Dødsfald, er 46 opgivet fra Jæderen og Dalernes Distrikt, 62 af Distriktslægen i Stavanger, 49 fra vestre og 16 fra nordre Ryfylkes Distrikt. De hyppigste Dødsarsager paa disse Dødslistere ere: Nervefeber og Svindsot (hver 26), Kramper hos Børn, Hjernebetændelse og tuberkuløs Meningit (tilsammen 16), Strubehoste (13), Spedalskhed (10).

Veirliget var i Begyndelsen af Aaret mildt i Forhold til Aarstiden; men efter et varmt og gunstigt Veir i Mai Maaned fulgte en ualmindelig regnfuld og kold Sommer ligetil Midten af August; senere indtraadte tørt og mildt Veir, som vedvarede omtrent til September Maanedes Slutning. Længere ud paa Høsten indtraadte atter regnfuldt Veir, tildels med voldsomme Storme, der vedvarede til Aarets Udgang. Fra Egersund haves følgende Oversigt over de meteorologiske Forholde sammesteds, meddelt af Distriktslæge Birch.

Maaned.	Barometerstand.	Thermometerstand.	Herskende Vinde.
Januar	29,88	+ 0,5	SO. og N.
Februar	30,12	+ 0,7	N. og SO.
Marts	29,85	+ 1,4	O. og SO.
April	29,60	+ 5	N. og NO.
Mai	29,99	+ 11	SO. og S.
Juni	29,81	+ 11,4	N.
Juli	29,81	+ 11,4	NV. og N.
August	29,99	+ 12,7	N. og SO.
September	30,14	+ 11	N.
Oktober	29,75	+ 8	V. og N.
November	29,73	+ 4,1	O.
December	29,87	+ 2,5	O.

Trods det ugunstige Veir lig ansees Aaret med Hensyn til Afgrøde at have været et godt Middelsaar baade hvad Korn- og Høhøsten angaar; Poteterne gav mindre Udbytte, men holdt sig temmelig frie for Tørraadendehed.

Med Hensyn til Almuens **Levemaade** og **hygiæniske Forholde** siges i Jæderen og Dalernes Distrikt ingen væsentlig Forandring til det Bedre at være indtraadt. Fra nordre Ryfylke ankes over flere Misligheder i sanitær Henseende, dog synes der i den ydre Del af Distriktet, navnlig Jelse og Nerstrands Prestegjelde, at være vaagnet nogen Sands for bedre Bygningsvæsen; især udhæves Opholdet i de kvalme Lemstuer i Forening med den uhensigtsmæssige Føde, der hovedsagelig bestaar af raa Grød og Melsuppe, Potetes og sur Melk, som Aarsag til flere hos Børn meget almindelig forekommende Sygdomme, navnlig Kjertelsyge og Ormesydom (Thesen).

Fattigsygepleien besørgetes i Stavanger, ligesom før, af Distriktslægen og en Privatlæge; den siges i de Ryfylkske Lægedistrikter ikke at staa synderlig høit (Eye, Thesen); dog gjøre i nordre Ryfylke, Jelse og tildels Nerstrands og Vikedals Prestegjelde en Undtagelse i saa Henseende.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** vides at være afholdte: i de til Jæderen og Dalernes Lægedistrikt hørende 11 Herreder tilsammen 29 Møder; i Stavanger Lægedistrikt 5 Møder, nemlig i Sandnæs 1, i Hetland og Høiland, hver 2. Om Sundhedskommissionerne i søndre Ryfylkes Lægedistrikt haves ingen Beretning. I vestre Ryfylkes Distrikt afholdtes 12 Møder, deraf i Haugesund 4, i Skjold 3, i Torvestad, Augvaldsnæs, Tysvær, Skudesnæs og Skudesnæshavn, i hver 1; i nordre Ryfylkes Lægedistrikt 9 Møder, nemlig i Jelse 4, Nerstrand 3, Sand og Vikedal, hver 1. Herskende Sygdomme, navnlig Spedalskhed, var tilligemed de almindelige hygiæniske Forholde og disses Forbedring Gjenstand for Foredrag og Forhandling i Landdistrikternes Sundhedskommissioner, forsaavidt derom er meddelt Underretning; saavel fra Jæderen og Dalerne som fra Ryfylke klages over Almuens Mangel paa Interesse for Sagen; fra nordre Ryfylkes Distrikt, hvor der hidtil ikke har været nogen examineret Jordemoder, udhæves det dog som et Fremskridt, at Distriktslægen gennem Sundhedskommissionen i Jelse har formaaet Formandskabet sammesteds til at bevilge den fornødne Sum til Lønning for en Jordemoder. Et af Overlægen for den spedalske Sygdom indleveret Forslag til Regler for Vaaningshuses Opførelse blev med nogle Forandringer vedtaget i Skjold; et lignende Forslag blev i Nerstrand ikke vedtaget, uagtet Sundhedskommissionens Medlemmer erkjendte Nyttens af de foreslaaede Regler. I Ogne Herred af Jæderen og Dalernes Distrikt bleve almindelige Forskrifter med Hensyn til Sundhedsvæsenet vedtagne. I Amtets Medicinalinddeling er

siden forrige Aarsberetning foretaget den Forandring, at Skjolds Prestegjeld af nordre Ryfylkes Lægedistrikt ved kongelig Resolution af 16de November 1861 er henlagt til vestre Ryfylkes Lægedistrikt.

De Vaccineredes Antal udgjorde:	
i Jæderen og Dalernes Distrikt	539
i Stavangers Distrikt	606
i søndre Ryfylkes Distrikt	259
i vestre — —	673
i nordre — —	298
Tilsammen	2375.

I Stavanger By udførtes Vaccinationen af Distriktslægen med en Medhjælper. I Suledals Sogn af nordre Ryfylkes Lægedistrikt foretoges ingen Vaccination, da Hjælpevaccinatøren ingen Materie erholdt, førend næsten hele Befolkningen var dragen tilfjelds.

Af **rets-medicinske Forretninger** omtales som udførte: 4 Syns- og Obduktionsforretninger, hvoraf 1 over Liget af en i Søen funden død Mandsperson, 1 over en i Barselseng temmelig pludselig død Pige, 1 over et i Vandet fundet Barnelig og 1 over et sandsynligvis ihjelliget Barn; 1 Undersøgelse og Erklæring om hvorvidt et Fruentimmer havde født. Ialt 5 rets-medicinske Forretninger, hvoraf 4 i Stavangers og 1 i Jæderen og Dalernes Distrikt.

Af **Sindssyge** anmeldtes for Distriktslægen i Jæderen og Dalerne 17, hvoraf 7 lede af Melancholi, 4 af Mani, 4 af Dements og 2 af Idiotisme; 5 af disse helbrededes inden Aarets Udgang. Distriktslægen i Stavanger tilsaa de for

offentlig Regning forpleiede Sindssyge, ialt 6; herfra er desuden omtalt 1 Tilfælde af Mani, der indsendtes til Bergens Sindssygeasyl. I vestre Ryfylke tilsaaes 6 og i nordre Ryfylke 11 for offentlig Regning forpleiede Sindssyge.

Om Amtets **Sygehuse**, nemlig Amtssygehuset i Stavanger, Stavanger Bys Sygehus og Sindssygeasylet sammesteds henvises til Sygehuslisten.

Af **Badeindretninger** omtales 1 Styrtebadindretning i Egersund og 1 Badehus i Stavanger, der er indrettet til Strømbad, Karbad og Styrt.

Amtets 3 **Apotheker**, i Egersund, Stavanger og Hauge-sund, fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod, foruden Apothekeren, i Egersund og Hauge-sund af 1 Disciple, i Stavanger af 1 Medhjælper og 2 Disciple.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Jæderen og Dalernes Distrikt: 1 Læge boende i Egersund. 2 Jordemødre, begge i Egersund; 7 Hjælpevaccinatører.
2. Stavangers Distrikt: 6 Læger, hvoraf 2 Homøopath, alle bosatte i Stavanger. 7 Jordemødre, hvoraf 6 boende i Stavanger; 7 Hjælpevaccinatører.
3. Søndre Ryfylkes Distrikt: 1 Læge boende i Finø Prestegjeld. Ingen Jordemoder; 6 Hjælpevaccinatører.
4. Vestre Ryfylkes Distrikt: 1 Læge boende i Hauge-sund. 2 Jordemødre; 7 Hjælpevaccinatører.
5. Nordre Ryfylkes Distrikt: 1 Læge, boende i Sands Prestegjeld. Ingen Jordemoder; 6 Hjælpevaccinatører.

XII. Søndre Bergenhus Amt.

Sundhedstilstanden var forskjellig i de forskjellige Dele af Amtet, men beskrives i det Hele som ret god undtagen fra de midt- og nordhordlandske Lægedistrikter, som mest hjem-søgttes af Epidemier, og hvorfra Sygeligheden tildels endog betegnes som ualmindelig stor. Af epidemiske Sygdomme forekom Nervefeber i samtlige Lægedistrikter, diphtheriske Sygdomme i de fleste; Mæslinger viste sig hist og her som Levninger af den i forrige Aar herskende større Epidemi, i et enkelt Lægedistrikt ogsaa i dette Aar med temmelig betydelig Udbredning; endelig begyndte mod Aarets Slutning Skarlagensfeber paa flere Steder at optræde epidemisk. **Dødeligheden** var dog i det Hele ikke stor, de Dødes Antal udgjorde nemlig 1697, hvilket er 15,9 pCt. mindre end i for-

rige Aar, da der døde 2019; for at sammenligne heromhand-lede Aars Dødelighed med næstforegaaende og de tidligere Aars maa man fra det samlede Antal fratække de Døde i Aarstads Sogn samt Domkirkens og Korskirkens Landsogne (det sidste med Forstaden Sandvigen), der henhøre under Bergens Stiftsprovsti men til nordre Midthordlands Lægedistrikt, og hvortil i de tidligere Medicinalberetninger ved Angivelsen af de Dødes Antal i dette Amt ikke er taget Hensyn. De Dødes Antal i de nævnte Sogne udgjorde i 1862: 58; Resten 1639, er 4,4 pCt. mere end i 1860, da de Dødes Antal var 1570, men kun 0,12 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, der udgjorde 1637

Sygdomskonstitutionen beskrives fra alle Egne af Amtet

som tydelig udtalt adynamisk gennem hele Aaret; de inflammatoriske Sygdomme vare overhovedet lidet fremtrædende.

Nervfeber forekom over hele Amtet og var hyppigere end i de nærmest foregaaende Aar. Det største Antal Tilfælde kom under Behandling i ytre Søndhordlands Lægedistrikt, hvorfra opgives ialt 171 Behandlede, hvoraf 8 døde; Sygdommen var her hyppigst i Maanederne Marts, April og Mai. Fra indre Søndhordlands Distrikt opgives 31 Behandlede, hvoraf 23 i første, 8 i andet Halvaar; af disse Tilfælde endte 3 dødelig; desuden opføres 2 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling. I ytre Hardangers Lægedistrikt, hvor en temmelig ondartet Nervfeberepidemi i Slutningen af forrige Aar var udbrudt i Strandebarm, vedvarede Sygdommen gennem hele nærværende Aar og udbredte sig over hele Distriktet; ialt kom 76 Tilfælde under Distriktslægens Behandling, hvoraf 11 medførte Døden, og 3 døde uden at være kommen under Lægebehandling; en Privatlæge behandlede desuden 5 Tilfælde, der alle helbrededes. Fra indre Hardangers Distrikt opgives 27 Behandlede, hvoraf 3 døde, og fra Vos Distrikt 17, hvoraf 1 døde; de fleste af disse Tilfælde forekom i Aarets første og sidste Maaneder. I søndre Midthordlands Distrikt var Sygdommen gjængs hele Aaret; Distriktslægen behandlede 56, hvoraf 5 døde. I nordre Midthordlands Distrikt siges Nervfeber at have været mindre udbredt end sædvanlig, medens derimod diphtheriske Sygdomme vare meget hyppige sammesteds og i intet Hus saaes begge Sygdomme at forekomme samtidigt (Holmsen); herfra opgives 58 behandlede Tilfælde af Nervfeber, hvoraf 3 endte dødelig. I ytre Nordhordlands Distrikt behandlede 59, de fleste i Sommermaanederne; 2 Tilfælde medførte Døden, desuden er opgivet 2 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling. Fra indre Nordhordlands Distrikt opgives 77 behandlede Tilfælde med 4 Dødsfald, det største Antal i 4de, det mindste i 3die Kvartal. Ialt sees saaledes at være kommen under Behandling i Amtet 577 Tilfælde af Nervfeber, hvoraf 40 medførte Døden og 7 døde uden at være kommen under Lægebehandling. (I forrige Aar kjendtes 467 Tilfælde, hvoraf 38 endte dødelig). Af 312 Tilfælde, for hvilke haves nøiere Opgave over Tiden paa Aaret, da de indtraf, falde 59 paa 1ste Kvartal, 79 paa 2det, 59 paa 3die og 115 paa 4de. Af 95 Angrebne vare 45 Mænd, 50 Kvinder. Med Hensyn til Sygdommens Opkomst og Udbredning paa de forskellige Steder anføres fra de fleste Lægedistrikter Overførelse ved Smitte at være iagttaget og med Bestemthed paavist; navnlig bemærkedes, ligesom tilforn, de fra Vaarsildfisket hjemkomne Fiskere oftere at føre Smitten med sig, og Nervfeber forekom under dette Aars Vaarsildfiske, ifølge Opsynschefens Beretning, blandt den fiskesøgende Almue saavel i søndre som nordre Distrikt; men i enkelte Lægedistrikter, saasom ytre

Hardanger, ytre Nordhordland, bemærkes dog udtrykkelig, at denne Kilde til Sygdommens Opkomst ikke har været at paavise (Klingenberg, Krohn). I indre Hardanger udledes en liden lokal Epidemi fra en Soldat, der blev syg efter sin Hjemkomst fra Leirsamlingen paa Gardermoen (Christie). Fra flere Steder, saasom ytre Søndhordland, ytre Hardanger, nævnes imidlertid som formentlig væsentlige Aarsagsmomenter med Hensyn paa Sygdommens Udbredning det igjennem en stor Del af Aaret herskende fugtige Veirlig i Forbindelse med manglende Afgroftning af Husene; Sygdommen antog ogsaa i deslige fugtige, trange og slet ventilerede Boliger ofte en ondartet Karakter (L. F. Lossius, Klingenberg).

Af de 47 Døde er Kjøen opgivet for 44, hvoraf 20 vare af Mand-, 24 af Kvindekjøen; Alder for 43, hvoraf vare mellem 5 og 10 Aar 1, 10—20 Aar 11, 20—30 Aar 16, 30—40 Aar 6, 40—50 Aar 3, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 3.

Af **Barselfeber** er opgivet af 4 Læger 5 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 medførte Døden; forøvrigt opføres 2 dødelige Tilfælde, der ikke kom under Lægebehandling. Desuden omtales 3 Tilfælde af Sindssygdom i Barselsengen, hvoraf to, fra søndre Midthordland, betegnes som Melancholia, det tredie, fra ytre Nordhordland, som Mania puerperalis; samtlige helbrededes. Af de 3 Dødsfald af Barselfeber indtraf 1 resp. i ytre Hardangers, nordre Midthordlands og ytre Nordhordlands Distrikt.

Vandkopper forekom epidemisk i ytre Søndhordlands Distrikt og antog her en mere end almindelig ondartet Karakter; til Distriktslægens Kundskab kom imidlertid kun 14 Angrebne, samtlige Børn, men hos flere af disse, der angrebtes paa en Gaard i de sidste Maaneder af Aaret, udviklede sig gangrænøse Saar i Hovedet i Forbindelse med en Feber af typhøs Karakter, der medførte Døden hos 6, hvoraf 4 ikke kom under Lægebehandling. Den Gaard, hvorpaa disse Tilfælde indtraf, var beliggende paa sumpig Grund med manglende Afløb for det fra Nabogaardens Udhuse tilstrømmende Vand (L. F. Lossius). De 6 Døde vare 3 af hvert Kjøen; mellem 1 og 5 Aar var 1, 5—10 Aar 4, 10—15 Aar 1.

Skarlagensfeber viste sig sidst paa Aaret paa flere Steder, saasom i ytre Hardanger, nordre Midthordland og begge de Nordhordlandske Distrikter. Ialt kom 27 Tilfælde under Lægebehandling, hvoraf 14 i indre Nordhordlands Distrikt; 1 af disse Tilfælde endte dødelig, desuden opgives 1 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling. Samtlige Tilfælde indtraf i sidste Kvartal. Af de 2 Døde er Kjøen og Alder kun opgivet for den ene, en 17 Aar gammel Mand.

Af **Mæslinger** forekom i Aarets Begyndelse enkelte Tilfælde som Levninger af den i forrige Aar meget udbredte Epidemi, saaledes i ytre Hardanger paa den sydlige Side af

Hardangerfjorden. Kun i ytre Nordhordlands Distrikt fortsatte denne Sygdom sig gjennem den største Del af nærværende Aar som en temmelig betydelig Epidemi, især i Lindaaas og Sandnæs Sogne, dog af godartet Karakter. Distriktslægen behandlede 80, deraf 57 i første Kvartal, 2 i andet og 21 i tredie. Af dette Antal, der antages neppe at have været Halvdelen af de Angrebne, døde ingen, hvorimod 1 opgives som død uden foregaaende Lægebehandling. Den Døde var en 3 Aar gammel Dreng.

Af **Rosen** omtales en liden Epidemi i ytre Hardanger i sidste Kvartal. Forøvrigt nævnes enkelte spredte Tilfælde fra de andre Distrikter. Som Dødsårsag opgives Rosen fra nordre Midthordlands Distrikt hos 1, en 55aarig Mand, der døde under Fænomener af Emboli (Holmsen).

Kighoste forekom i enkelte Sogne af ytre Søndhordlands Distrikt, hvor 12 Tilfælde kom under Distriktslægens Behandling; 1 døde uden Lægebehandling. Iøvrigt omtales Sygdommen kun fra indre Hardanger, hvor ud paa Høsten nogle faa Børn angrebes paa 2—3 Gaarde; de først angrebne ankom fra Haugesund. Den Døde var et Pigebarn i Alderen mellem 1 og 5 Aar.

Diphtheriske Sygdomme forekom, dels sporadisk, dels med stærkt udtalt epidemisk Udbredning i samtlige Lægedistrikter undtagen ytre Søndhordland og indre Hardanger, hvorfra disse Sygdomme idetmindste ikke omtales. I indre Søndhordland forekom enkelte Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse i Slutningen af Aaret; kun 1 dødeligt Tilfælde kom under Lægebehandling; 4 døde uden Lægebehandling. Fra ytre Hardanger opgives 5 behandlede Tilfælde med 1 Dødsfald, i sidste Kvartal; tidligere paa Aaret vare 4 Dødsfald indtrufne, hvortil ingen Lægehjelp var søgt. Fra søndre Midthordlands Distrikt opgives 16 behandlede Tilfælde uden Dødsfald; af disse Tilfælde indtraf 13 i sidste Kvartal, men i Begyndelsen af Aaret havde Sygdommen foraarsaget 11 Dødsfald, alle uden at Lægehjelp var benyttet. I nordre Midthordland behandlede Distriktslægen fra Marts til Aarets Udgang 24, hvoraf 6 døde. Medens ytre Nordhordland blev mere forskaanet for Sygdommen, idet her kun 12 Angrebne kom til Distriktslægens Kundskab, af hvilke Tilfælde 5 endte dødelig og deraf 4 uden Lægebehandling, greb den derimod stærkt om sig i indre Nordhordland, hvor den herskede igjennem hele Aaret; herfra opgives 108 Tilfælde, af hvilke 26 havde dødelig Udgang, deraf 10 uden foregaaende Lægebehandling; flest angrebes i første Kvartal. Fra Vos, hvor Sygdommen var hyppig i Foraaret, især i Maanederne April og Mai, opføres 4 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne. Fra hele Amtet haves saaledes Opgave over 185 Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse, af hvilke 58 endte dødelig, samt 4 Dødsfald uden det tilsvarende Antal An-

grebne, eller ialt 62 Døde; i 33 af de dødelige Tilfælde sees Lægehjelp ikke at være benyttet. Af 178 Angrebne bleve 65 Syge i 1ste Kvartal, 35 i 2det, 22 i 3die og 56 i 4de. Under Rekonvalescensen iagttoges oftere Paralyser (Holmsen, Krohn). Af de Døde er Kjøen opgivet for 36, af hvilke 19 vare af Mand-, 17 af Kvindekjøen; Alder for 41, af hvilke vare fra 1 til 5 Aar 21, 5—10 Aar 11, 10—15 Aar 5, 15—20 Aar 2, 30—40 Aar 1, 40—50 Aar 1. Af **Strubehoste** er opført 1 Tilfælde fra ytre Hardanger, 5 fra nordre Midthordland og 2 fra Vos, ialt 8, hvoraf 7 med dødelig Udgang; af 6 Tilfælde falde 1 paa 1ste, 1 paa 2det og 4 paa 3die Kvartal. For de 7 Døde er Kjøen ikke angivet; Alder er anført for 5, af hvilke vare: fra 1 til 5 Aar 2, 5—10 Aar 2, 10—15 Aar 1.

Kusma forekom i Begyndelsen af Aaret, ligesom i Slutningen af forrige Aar, i begge de Midthordlandske Lægedistrikter. Forøvrigt omtales Sygdommen kun fra begge de Nordhordlandske Distrikter, hvor ikke faa Tilfælde forekom i den sidste Del af Aaret.

Catarrhalske Sygdomme vare almindelige om Vaaren og viste sig navnlig i Maanederne Marts til Juni i Form af en epidemisk Influenza, der omtales fra indre Søndhordlands, ytre Hardangers og ytre Nordhordlands Distrikt; Distriktslægen paa sidstnævnte Sted behandlede 13 for denne Sygdom, der i 1 Tilfælde, hos et 1½ Aar gammelt Barn, endte dødelig paa Grund af Pneumoni, der var en sædvanlig Komplikation og ledsagedes af en typhuslignende Feber. Catarrhalske Affektioner vare ligeledes hyppige i Slutningen af Aaret, især i de to sidste Maaneder. Af de herhen hørende Sygdomme er Angina faucium opført som Dødsårsag hos 2, 1 Mand og 1 Kvinde, resp. i Alderen mellem 30 og 40, 40 og 50 Aar; Bronchitis acuta hos 5, af hvilke 2 af Mand-, 2 af Kvindekjøen, for 1 er Kjøen ikke opgivet; med Hensyn til Alder vare: under 1 Aar 1, fra 1 til 5 Aar 1, 60—70 Aar 1, 70—80 Aar 2.

Af **Lungebetændelse** have 8 Læger opgivet 57 behandlede Tilfælde med 6 Dødsfald, desuden haves Kundskab om 1 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling. (I forrige Aar havdes Kundskab om 49 behandlede Tilfælde med 13 Døde og ialt 19 Dødsfald). Det største Antal opgives fra søndre Midthordlands (18 med 2 Døde) samt fra Indre Søndhordlands Distrikt (12 med 1 Død); ingen fra Indre Nordhordlands Distrikt. Af 32 Tilfælde falde 5 paa 1ste Kvartal, 22 paa 2det, 1 paa 3die og 4 paa 4de. De 7 Døde vare 4 af Mand-, 3 af Kvindekjøen; Alder er ikke anført for 1; af de øvrige 6 vare fra 1 til 5 Aar 1, 40—50 Aar 3, 50—60 Aar 1, 70—80 Aar 1. Af Pleurit opføre 2 Læger 6 Tilfælde med 1 Dødsfald, en Dreng mellem 15 og 20 Aar gammel.

Hjernebetændelse er opgivet som Dødsårsag hos 3, Hydrocephalus acutus hos 3, og Eclampsia infantum hos 1, tilsammen 7, hvoraf 4 i Vos Lægedistrikt. Kjøen og Alder er kun angivet for 3, af hvilke vare 2 af Mand-, 1 af Kvindekjøen; 1 var under 1 Aar, 1 fra 1 til 5 og 1 fra 10—15 Aar gammel.

Rheumatiske Sygdomme vare som sædvanligt almindelige. 4 Læger behandlede 17 Tilfælde af akut Rheumatisme, der alle helbrededes, men desuden opgives fra Indre Hardanger 3 og fra søndre Midthordland 1 Dødsfald af denne Sygdom uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af 15 Tilfælde faldt 8 paa Iste Kvartal, 3 paa 2det og 4 paa 4de. De 4 Døde vare 2 af hvert Kjøen resp. 40—50, 50—60, 60—70 og 70—80 Aar gamle.

For **Koldfeber** behandlede 2 i ytre og 2 i indre Søndhordland; om de to sidste bemærkes, at de vare hjemkomne Sømænd.

Af **gastriske Sygdomme** forekom **Diarrhoe** og **Cholera** af og til, dog uden nogen særligt fremtrædende Hyppighed i Sommermaanederne; af 26 af 3 Læger behandlede Tilfælde faldt 7 paa Iste, 3 paa 2det, 8 paa 3die og 8 paa 4de Kvartal; som Dødsårsag ere disse Sygdomme opgivne hos 5, af hvilke Kjøen og Alder er anført for 4; 3 vare af Mand-, 1 af Kvindekjøen; under 1 Aar var 1, 1—5 Aar 1, 50—60 Aar 1 og 70—80 Aar 1. Af **Blodgang** viste sig i Begyndelsen af Aaret en Del Tilfælde i Vos Lægedistrikt, men Sygdommen forårsagede, saavidt Distriktslægen bekjendt, intet Dødsfald. Af **gastrisk Feber** er opført 1 Dødsfald paa et Antal af 7 Behandlede i ytre Søndhordlands Distrikt. Den Døde var en Mand i Alderen mellem 20 og 30 Aar.

For **Syphilis** bleve 2 Personer indsendte fra nordre Midthordlands Distrikt til Bergens Sygehus. I Indre Søndhordlands Distrikt siges Syphilis at forekomme i Stammæs Annex til Haus Prestegjeld, hvorhen Sygdommen i sin Tid blev indbragt ved en Mand fra Bergen; to af de den Gang angrebne Koner have siden født flere sygelige Børn, der ere døde i sit første Leveaar; den ene, der forhen havde født 5 Børn, der samtlige vare døde, blev nu med sit 6te Barn indlagt paa Bergens Sygehus (Ellertsen). I de øvrige Lægedistrikter sees Sygdommen ikke at være iagttaget. For **Gonorrhoe** er kun 2 Personer opgivet at være komne under Lægebehandling, en Matros i ytre Hardangers og en omreisende Handelskarl i søndre Midthordlands Distrikt.

Fnat siges som sædvanlig at være meget almindelig i ytre Søndhordlands Distrikt strax efter Fisket (L. F. Lossius); derimod synes Sygdommen at blive mere og mere sjelden i indre Søndhordland; den er ligeledes sjelden i nordre Midthordlands, men fremdeles lige hyppig i søndre Midthord-

lands Distrikt, hvor Bestræbelserne for at formaa Almuen til at søge sig befriet for Sygdommen hidtil have frugtet lidt (J. H. Olsen); i indre Nordhordland var den mere end almindelig udbredt i Hosanger.

Af **Spedalske** kjendtes ved forrige Aars Udgang ialt 279 udenfor Stiftelserne; dette Antal forøgedes ifølge Overlægens Beretning i indeværende Aar med 17; Tilgangen var nemlig 35, af hvilke 12 vare overseede ved tidligere Tællinger, 2 indflyttede fra andre Steder, 3 hjemkom fra Stiftelser og 18 kom til som nye; Afgang 18, af hvilke 13 døde, 3 indlagdes paa Stiftelser og 2 vare forhen feilagtigt opførte. Antallet ved Ugangen af 1862 var altsaa 296, der vare fordelte paa de forskjellige Lægedistrikter saaledes: ytre Søndhordland 87, indre Søndhordland 26, ytre Hardanger 19, indre Hardanger 24, søndre Midthordland 39, nordre Midthordland 19, ytre Nordhordland 47, indre Nordhordland 20, Vos 15. Paa Lægernes Dødslistes findes Spedalskhed opført som Dødsårsag hos 14, 10 Mænd og 4 Kvinder; med Hensyn til Alder, der er opgivet for 13, vare: mellem 20 og 30 Aar 1, 30—40 Aar 2, 40—50 Aar 6, 50—60 Aar 2, 60—70 Aar 1, 70—80 Aar 1.

Af **Kjertelsyge** behandlede 13 Tilfælde af Distriktslægen i ytre Søndhordland; denne Sygdom siges forøvrigt at være forholdsvis sjelden i indre Søndhordlands og søndre Midthordlands Distrikt. Rachitis er opført som Dødsårsag hos 1, et Pigebarn mellem 1 og 5 Aar, i indre Søndhordland. Distriktslægen i ytre Søndhordland behandlede 11 for denne Sygdom.

Svindstot findes paa de af 10 Læger meddelte Opgaver over Dødsfald anført som Dødsårsag hos 20, eller 6,47 pCt. af samtlige opgivne ved Sygdom forårsagede Dødsfald (309). I forrige og næstforegaaende Aar var Forholdet resp. 7,3 og 8,9 pCt. Af de 20 Dødsfald indtraf 5 i indre Søndhordland, hvor Svindstot, især i Etne Prestegjeld, siges at være tiltaget i de senere Aar (J. K. Dahl); i ytre Søndhordland, søndre Midthordland og ytre Nordhordland hver 3, i indre Hardanger og nordre Midthordland, hver 2, i ytre Hardanger og Vos, hver 1. Kjøen er opgivet for 14 af de Døde, af hvilke vare 7 af hvert Kjøen; Alder for 13, nemlig mellem 15 og 20 Aar 1, mellem 20 og 30 Aar 4, mellem 30 og 40 Aar 5, 40—50 Aar 1, 50—60 Aar 2.

For **Blegsot** behandlede Distriktslægen i ytre Søndhordland 15; i indre Søndhordland siges denne Sygdom og andre anæmiske Tilstande ofte at forekomme som Følge af overdrevne Aareladninger (J. K. Dahl). I ytre Hardanger hører Blegsot i Forbindelse med Menstruationsuordener til de hyppigst forekommende Sygdomme (Klingenberg, Mathiesen).

Cardialgi og chronisk Gastrit ere meget almindelige og navnlig udhæves disse Sygdommes Hyppighed fra Søndhord-

land og Hardanger; Distriktslægen i ytre Søndhordland behandlede 24 Cardialgier. Chronisk Gastrit findes opgivet som Dødsarsag hos 7, nemlig 3 i indre Søndhordlands, 3 i indre Hardangers og 1 i ytre Søndhordlands Distrikt; 3 vare af Mand-, 4 af Kvindekjøn; Alder er anført for 4, hvoraf vare mellem 50 og 60 Aar 3, 70—80 Aar 1.

Vatersot sees optegnet som Dødsarsag hos 6, 2 af Mand-, 4 af Kvindekjøn; Alderen, der kun er anført for 3, var resp. 10—15, 30—40 og 60—70 Aar.

Kræft forekommer blandt de af Lægerne opgivne Dødsfald som Dødsarsag hos 6, 2 Mænd og 4 Kvinder. Sygdommens Sæde er ikke anført for 2; 2 lede af Kræft i Brystkjertelen, 2 af Kræft i Maven. De Dødes Alder var: mellem 40 og 50 Aar 2, 50—60 Aar 1, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 1.

Et Tilfælde af **Forgiftning med Kulos** forekom i Aarstad Sogn af nordre Midthordlands Lægedistrikt, idet 4 Personer, efterat have lagt sig om Aftenen i et Værelse, hvor Spjeldet i Kakkellovnen var tilsluttet, vaagnede med heftige Kramper i Extremiteterne. Da Lægen kom til, vedvarede Kramperne, deres Ansigter vare blege og Bevidstheden var ganske forstyrret; de to udstødte heftige Skrig. Efter et Par Timers Luftning samt Paagyldning af koldt Vand kom de sig alle fuldstændigt (Holmsen).

Af andre **mærkelige Tilfælde** omtaler forhenværende Korpslæge Mathiesen i ytre Hardanger et indeklemt Brok, hvortil han blev hentet efterat Indeklemningen havde varet i fem Dage; det lod sig ei reponere, men gik over i Gangræn med Dannelse af Sterkoralfistel og senere i fuldstændig Helbredelse. Dette er det 4de Tilfælde, han har iagttaget, hvor der ved indeklemt Brok har dannet sig Gangræn med paafølgende Fistel og senere fuldkommen Helbredelse.

Af **chirurgiske Operationer** nævnes som udførte: 1 Amputation af en Finger; 1 Borttagelse af en Svulst paa Øie-laaget, desuden Borttagelser af nogle Svulste uden Angivelse af Art eller Sæde, samt nogle Punktioner af Underlivet ved Vatersot uden Angivelse af Antal. 1 Operation for Atresia vaginæ hos et to Aar gammelt Pigebarn, med heldigt Udfald.

Følgende **obstetriciske Operationer** foretoges af Læger: 15 Tangforretninger; af disse ere Indikationerne angivne for 12 saaledes: Vemangel og Vesvækkelse 7, langvarig Fødsel uden nærmere opgivet Aarsag 2, Barselkrampe 1, skjævt Hovedleie 1, Fremfald af Arm ved Siden af Hovedet 1; for samtlige Mødre havde Operationerne gunstig Udgang; for 2 Børns Vedkommende er Udfaldet ikke meddelt; 8 kom levende, 5 døde til Verden. 3 Vendinger, hvoraf 1 ved Tverleie, 1 ved Ansigtsleie 3 Dage efter Vandets Afgang, 1 ved Bækkenforsnævring med paafølgende Extraktion og Perforation af det sidstkommande Hoved; Udfaldet for de to førstnævnte Vendinger var gunstigt for Mødrene; 1 Barn fødtes

levende, 1 var dødfødt; for den tredie er Udfaldet nedenfor angivet. 2 Perforationer, hvoraf en foretoges paa et dødt hydrocephalisk Foster, der fødtes i Isseleie; Udfaldet for Moderen er ikke angivet; den anden foretoges paa det sidstkommande Hoved efter foregaaende Vending og Extraktion; Moderen døde 2 Dage efter Fødselen. 3 kunstige Forløsninger af Moderkagen. Ialt 23 obstetriciske Forretninger, hvoraf i ytre Hardanger og nordre Midthordland hver 6, indre Hardanger og Vos hver 3, ytre og indre Søndhordland, hver 2, ytre Nordhordland 1. Om en Kone, der døde uforløst i søndre Midthordland, indeholder Distriktslægens Medicinalberetning følgende Oplysninger: til en 27aarig Førstefødende blev han kaldet, efterat Fødselsarbeidet havde varet flere Dage; Hovedet befandtes at staa bevægeligt over Bækkenindgangen, Navlesnoren var fremfalden, men Fosteret levende. Konen var mat, faldt af og til i Besvimelse, led af Hikke og Brækninger, Underlivet var udspændt og ømfindligt; Forbjerget kunde uden Vanskelighed naaes af den undersøgende Finger og Ligevidden i øverste Aabning antoges at maale 3 Tommer, Tang blev anlagt, men gled af, og gjentagne Forsøg paa Forløsning med Tangen havde samme Udfald. Lægen blev af den Fødendes Omgivelser nægtet at foretage yderligere Forløsningsforsøg og 12 Timer efter døde Konen; Puls i Navlesnoren og Fosterlyd vare imidlertid opførte (J. H. Olsen).

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Ytre Søndhordland	426	269	55	40	3	19
Indre —	289	138	23	36	—	11
Ytre Hardanger . .	317	134	18	15	2	12
Indre —	209	130	10	10	—	10
Vos	238	147	34	19	—	10
Sndr. Midthordland	298	185	32	24	2	17
Ndr. —	476	234	66	45	3	17
Ytre Nordhordland	419	208	40	26	2	16
Indre —	470	252	49	70	—	32
Søndre Bergenhus Amt	3142	1697	327	285	12	144

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 49.

Selv mordere . . . . . 6.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1445 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 54,01. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 9,6, og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,2. Af de Døde paa Barselseng indeholde Medicinalberetningerne Oplysning om Dødsarsagen hos 5, af hvilke 3 døde af Barsel-feber, 1 af Nervefeber og 1

uforløst; Omstændighederne, hvorunder det sidste Dødsfald indtraf, findes angivne under de obstetriciske Operationer; med Hensyn til Tiden i Barselsengen, da Døden indtraf, haves Opgave for 5, der døde resp. 2, 5, 8, 9 og 10 Dage efter Fødselen. Lægernes Dødsfortegnelser indeholde ialt Opgave over 309 ved Sygdom forårsagede Dødsfald; de hyppigste Dødsårsager ere: diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste (tilsammen 69), Nervefeber (47), Alderdomssvaghed (21), Svindsot (20), Spedalskhed (14) Peritonæit (13).

Veirliget var i Begyndelsen af Aaret i det Hele mildt og Vaaren indfandt sig tidligt, men afløstes af en ualmindelig regnfuld og kjølig Sommer. I August Maaned indtraadte tørt og stadigt Veir, der vedvarede i Begyndelsen af Høsten og for en stor Del oprettede den Skade, som det ugunstige Sommerveir syntes at skulle udøve paa Aarets Afrøde. Fra Midten af Oktober var Veiret igjen regnfuldt med hyppige Storme, men mildt og med forherskende Søndenvind, der vedvarede ligetil Aarets Slutning. Distriktslægen i ytre Nordhordland meddeler følgende Oversigt over de meteorologiske Forholde i Lindaas Prestegjeld:

Maaned.	Barometerstand i engelsk Maal.			Thermometerstand R.			Forherskende Vinde.
	Middel.	Høiest.	Lavest.	Middel.	Høiest.	Lavest.	
Januar	29,83	30,5	29,0	÷ 0,49	+ 4,5	÷ 8,5	SO.
Februar	30,18	30,8	29,6	÷ 0,26	+ 6,5	÷ 11,0	N og NO.
Marts	29,84	30,6	29,2	+ 0,52	+ 6,0	÷ 7,0	ONO, O, SO.
April	29,89	30,6	29,0	+ 3,92	+ 12,0	÷ 1,0	SO.
Mai	29,98	30,4	29,2	+ 10,44	+ 19,0	+ 5,0	O og SO.
Juni	29,73	30,3	29,2	+ 10,44	+ 16,0	+ 6,0	S og SV.
Juli	29,66	30,1	29,0	+ 9,76	+ 13,0	+ 7,0	SV, V og NV.
August	29,97	30,4	29,3	+ 10,37	+ 14,0	+ 7,0	SO.
September	30,14	30,6	29,7	+ 9,01	+ 13,5	+ 4,0	SO og S.
Oktober	29,55	30,6	27,7	+ 6,42	+ 10,5	+ 0,5	OSO, SO, S og SV.
November	30,12	30,7	28,8	+ 2,27	+ 7,5	÷ 4,0	SO og S.
December	29,75	30,4	28,1	+ 1,70	+ 5,0	÷ 2,5	S og V.

Med Hensyn til Udfaldet af Høsten berettes saavel fra den nordlige som sydlige Del af Amtet, at Hø- og Kornavlen i det Hele omtrent var som i et Middelsaar; Udbyttet af Potetes var med Hensyn til Mængde noget under det sædvanlige, men de holdt sig ialmindelighed temmelig fri for Tørraaddenhed (J. K. Dahl, Krohn).

Angaaende Almuens **Levemaade og hygiæniske Forholde** lyde Beretningerne ufordelagtigt fra flere Egne af Amtet. Fra indre Søndhordland udhæves de mangelfulde Kommunikationsmidler saavel inden selve Distriktet som med Udenverdenen som en væsentlig Hindring for Fremskridt i Almenoplysning i det Hele og i Overbevisning om forskellige sanitære Foranstaltningers Nytte i Særdeleshed (J. K. Dahl). Fra søndre Midthordland omtales de mislige hygiæniske Forholde i Almuens Boliger; i Regelen benyttes de saakaldte Ljaastuer, i hvis ene Hjørne Kogeovnen er anbragt; for den største Del af Familien maa dette ene Værelse tjene til Sovest, Kjøkken, Spisestue, Arbeidsværelse og Opbevaringssted for Melk og andre Husholdningssager, Tørristed om Vinteren for de vaade Klæder. Af Overlægen for den spe-

dalske Sygdom blev der til Behandling i de forskellige Sundhedskommissioner indleveret Forslag til en forbedret Bygningsmaade, men det blev i alle Distriktets tre Herreder næsten enstemmig forkastet (J. H. Olsen). I nordre Midthordlands Distrikt synes Sundhedskommissionernes Virksomhed i den senere Tid at have fremkaldt Tegn til Fremadskriden i de her omhandlede Forholde (Holmsen). I indre Nordhordland skildres Befolkningen som ædruelig og ordentlig, men med liden Sands for personlig Renlighed og Hukultur (Ellertsen).

Fattigsygepleien omtales som misligt indrettet i indre Søndhordlands Distrikt, hvor Syge i Regelen ikke tilstaaes Behandling for Fattigvæsenets Regning førend den samlede Fattigkommission har meddelt sit Samtykke (J. K. Dahl). I ytre Hardanger tilstaaes af Distriktslægen og en Privatlæge i Kvindherrad ialt 22 for Fattigvæsenets Regning; ligesaa 22 af Distriktslægen i indre Hardanger. I søndre Midthordland, hvor Fattigsygepleien ogsaa betegnes som mislig, beløb Medikamentudgifterne for samtlige i Lægedistriktet forpleiede

fattige Syge sig til 18 Spd. 15½ β. I Vos tilsaa Distriktslægen 56, med en Medikamentudgift af 92 Spd. 100 β.

Med Hensyn til Adgang til og Benyttelse af kyndig Fødselshjælp oplyses fra ytre Søndhordland, hvor der forhen ikke har været nogen examineret Jordemoder, at det Nødvendige er bevilget til Jordemødres Ansættelse overalt i Distriktet undtagen i Opdals Sogn; fire ere i indeværende Aar allerede ansatte, men deres Hjælp var endnu ikke meget søgt. I indre Søndhordland havde den eneste i Distriktet ansatte Jordemoder, ifølge en til Distriktslægen indsendt Beretning, i nærværende Aar betjent 18 Barselkoner (Antallet af Fødte i Distriktet, Dødfødte iberegnet, udgjorde i 1862: 300). I ytre Hardangers Distrikt bevilgedes af Kommunerepræsentationen i Kvindherred de fornødne Midler til en Jordemoders Oplærelse og Lønning.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** vides at være afholdte i ytre Søndhordlands Lægedistrikt 11, hvoraf i Fitje 4, Stordøen 3, Tysnæs 2, Findaas og Sveden hver 1; i indre Søndhordland 11, nemlig i Etne og Skonevik hver 4, Fjælberg 3; i ytre Hardanger 10, nemlig Kvindherred 5, Jondal og Vikør hver 2, Strandebarm 1; indre Hardanger 6, nemlig Ulvik, Kinservik og Røldal, hver 2; Søndre Midthordland 5, nemlig Os og Fuse, hver 2, Sund 1; nordre Midthordland 5, nemlig Fane 3, Fjæld og Dom- og Korskirkesognets Landdistrikt, hver 1; ytre Nordhordland 4, nemlig Manger og Lindaas, hver 2; indre Nordhordland 7, nemlig Hammer 3, Hosanger og Haus hver 2. Om Sundhedskommissionen i Vos indeholde de foreliggende Beretninger ingen Oplysning. I de fleste Møder vare vigtigere Dele af den almindelige eller personlige Sundhedspleie, tildels ogsaa herskende Sygdomme, navnlig Spedalskhed, Fnat, Diphtherit, Gjenstand for Foredrag og Diskussion. Af andre mere særskilte Gjenstande for Sundhedskommissionernes Virksomhed vare følgende de væsentligste: Almindelige Forskrifter for Sundhedsvæsenet vedtoges i Stordøen og Fitje; Forslag om Ansættelse af Jordemødre behandledes i Sveden og Fjælberg uden at endelige Beslutninger i saa Henseende blev fattet; lignende Forslag forkastedes i Tysnæs for Opdals Sogns Vedkommende, i Røldal og i Hosanger. Forslag om Forskrifter for Vaaningshuses Opførelse vare Gjenstand for Behandling og Diskussion i Fjælberg, Kvindherred, Strandebarm, Ulvik, Kinservik, Hosanger og Hammer, det samme Forslag blev efter foregaaende Behandling vedtaget i Jondal, Fane, Fjæld og Strudshavn, men forkastede i Etne, Skonevik, Røldal, Haus samt, som forhen anført, i Os, Fuse og Sund. Ny Rodeinddeling med Valg af Tilsynsmænd foretoges i Etne, Fjælberg, Skonevik, Jondal, Kinservik, Vikør og Haus. Et Forslag angaaende Indskrænkning i Vintergjetningen vedtoges i Fane. I Kinservik forhandlede om Opførelse af et

Badehus, hvortil Midler paa Ansøgning vare bevilgede af Fattigkommissionen; endelig blev i Strudshavn fremsat og antaget et Forslag til Istandbringelse af Bade- og Svømmeøvelser.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i ytre Søndhordlands Lægedistrikt . . .	102
i indre — — — . . .	270
i ytre Hardangers — — — . . .	163
i indre — — — . . .	270
i Vos Lægedistrikt	152
i søndre Midthordlands Lægedistrikt . .	272
i nordre — — — . .	379
i ytre Nordhordlands — — . .	445
i indre — — — . .	487
tilsammen . .	2540.

I Haus udførtes Vaccinationen af Distriktslægen. Som Aarsag til det ringe Antal Vaccinerede i ytre Søndhordland anføres, at flere Hjelpevaccinatorer dels paa Grund af Sygdom, dels af andre Aarsager ganske eller for en Del vare hindrede fra at vaccinere.

Af **rets-medicinske** Forretninger omtales som udførte: 4 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig tre til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade, en over en Mand, der var død nogen Tid efter at have været i Slagsmaal; 1 Undersøgelse og Erklæring om, hvorvidt en Tiltalt kunde udholde en ham idømt Vand- og Brødstraf; ialt 5 retsmedicinske Forretninger, hvoraf i indre Nordhordland 2, i ytre og indre Søndhordland samt søndre Midthordland, hver 1.

Om **Sindssyge** gives følgende Oplysninger: de for Amtets Regning forpleiede Sindssyge bleve tilseede af de resp. Distriktslæger og deres Antal opgives i følgende Lægedistrikter saaledes: Indre Hardanger 11, indre Søndhordland og nordre Midthordland, hver 7, ytre Søndhordland 3. Af nye Tilfælde af Sindssygdom omtales, foruden de under Barselsygdomme nævnte tre Tilfælde af Sindssygdom i Barselsen, 4, nemlig 3 i ytre Nordhordlands og 1 i indre Søndhordlands Distrikt; af disse indlagdes 2, der lede af Melancholi, paa Bergens Sindssygeasyl, 2, begge Kvinder lidende af Mani, behandledes og helbrededes i Hjemmet; hos den ene, der gav Die, opstod Sygdommen under Rekonvalescenten efter Mæslinger. Iøvrigt omtaler Distriktslægen i indre Hardanger privat at have behandlet 4 Tilfælde af Sindssygdom i Aarets Løb; fra samme Lægedistrikt er Melancholi opført som Dødsarsag hos en 69aarig Mand.

Af **Badeindretninger** omtales en ny Søbadindretning, der var opført ved Lungegaardsvandet ved Bergen men endnu ikke taget i Brug. I indre Søndhordland fandtes et nyt opført privat Badehus med Indretning til kolde og varme Søbade.

Apotheker og offentlige **Sygehuse** fandtes ikke i Amtet.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Ytre Søndhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Stordøens Prestegjeld. 4 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatorer.
2. Indre Søndhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Fjællbergs Prestegjeld. 1 Jordemoder; 5 Hjelpevaccinatorer.
3. Ytre Hardangers Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Strandebarm og en i Kvindherred. 3 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
4. Indre Hardangers Distrikt: 1 Læge, boende i Kinservik. 3 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.

5. Vos Distrikt: 1 Læge, boende i Vangens Sogn. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
6. Søndre Midthordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Os. 2 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer (og en Post ledig).
7. Nordre Midthordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Bergen. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
8. Ytre Nordhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Lindaas. 1 Jordemoder; 9 Hjelpevaccinatorer.
9. Indre Nordhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Haus. 1 Jordemoder; 6 Hjelpevaccinatorer.

XIII. Bergens By.

Sundhedstilstanden var mindre god især i den sidste Del af Aaret; foruden et ualmindelig stort Antal katarrhalske Sygdomme forekom ogsaa Nervefeber og ondartet Halse-syge epidemisk gennem den største Del af Aaret; endvidere optraadte ogsaa Skarlagensfeber epidemisk mod Aarets Slutning. **Dødeligheden** var dog ikke ubetydeligt mindre end i forrige Aar og i det Hele mindre end i de nærmest foregaaende; de Dødes Antal udgjorde nemlig 620, hvilket er 21,₈₉ pCt. mindre end i 1861, da de Dødes Antal i Statsfysikatet var 795. For at sammenligne Dødeligheden i det heromhandlede med den i de tidligere Aar maa man, da Opgaverne i de foregaaende Aars Medicinalberetninger omfatte samtlige Døde i Bergens Stiftsprovsti, til det ovenan-

førte Tal lægge Antallet af de Døde i Aarstads Sogn samt Domkirkens og Korskirkens Landsogne (det sidste med Forstaden Sandvigen), der tilhøre nordre Midthordlands Lægedistrikt og søndre Bergenhus Amt. Antallet af de Døde i nævnte Sogne i 1862 udgjorde 58; Summen, 678, er 7,₆₃ pCt. mindre end i 1860, da de Dødes Antal i Stiftsprovstiet var 734, og 1,₁₇ pCt. mindre end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856--60, der udgjorde 686.

Sygdomskonstitutionen havde en adynamisk Karakter, der især var udtalt i sidste Halvaar. Til Belysning af de vigtigste epidemiske Sygdommes Forekomst hidsættes følgende Fortegnelse efter de til Sundhedskommissionen fra Byens Læger indsendte maanedlige Lister:

Sygdom.	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
Nervefeber	154	11	14	18	12	6	3	10	9	13	13	27	18
Simpel Feber	602	51	45	60	59	52	45	31	40	36	57	55	71
Vandkopper	112	22	22	13	9	3	6	5	5	-	5	18	4
Skarlagensfeber	112	-	-	-	-	-	-	1	-	5	13	22	71
Mæslinger	19	1	-	-	4	-	13	1	-	-	-	-	-
Rosen	130	25	14	8	18	9	10	11	10	3	4	11	7
Gigtfeber	98	16	11	7	7	6	10	4	3	6	9	11	8
Forkjølelsesfeber	975	93	85	126	95	66	49	51	55	37	92	96	130
Bronchit	501	42	57	45	47	56	21	28	36	30	24	60	55
Svælgbetændelse	324	-	41	23	20	-	-	-	4	23	52	56	105
Lungebetændelse	182	24	16	19	26	18	12	10	11	9	9	8	20
Pleurit	3	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	3
Kusma	312	57	72	51	52	33	14	12	11	1	5	3	1
Strubehoste	24	2	-	2	2	-	2	2	2	1	2	5	4
Diphtherisk Svælgbetændelse	153	10	5	2	4	-	1	5	8	10	7	31	70
Barselfeber	15	3	2	1	-	-	-	2	-	-	3	4	-
Cholerine	147	3	7	5	7	9	16	12	20	21	12	22	13
Diarrhoe	794	61	51	61	44	86	65	39	105	59	73	67	83

Nervefeber forekom gennem hele Aaret, hyppigst i de 4 første og 4 sidste Maaneder. Af de 154 Tilfælde, som ere opgivne at være komne under Lægebehandling, endte 16 dødelig; paa Byens civile Sygehus behandledes deraf 45, med 4 Dødsfald; af disse 45 vare 24 af Mand-, 21 af Kvindekjøn; af 19 andre vare 10 Mænd, 4 Kvinder og 5 Børn under 14 Aar. (I forrige Aar anmeldtes 144 Angrebne, 25 Døde). Af de 16 Døde er Kjøen opgivet for 12, hvoraf 8 vare af Mand-, 4 af Kvindekjøn; Alder kun for 5, af hvilke vare fra 1 til 5 Aar 1, 20—30 Aar 2, 50—60 Aar 2. Af simpel Feber opgives 602 Tilfælde, hvoraf 24 behandledes paa Byens Sygehus; af disse 24 vare 12 af hvert Kjøen; af 112 andre vare 27 Mænd, 32 Kvinder og 53 Børn under 14 Aar.

Af **Barselfeber** er anmeldt for Sundhedskommissionen 15 Tilfælde, hvoraf 6 endte dødelig; hertil kommer 4 Tilfælde med 2 Dødsfald fra Fødselsstiftelsen, samt fra Byen 2 Dødsfald, der ere anmeldte uden det tilsvarende Antal Behandlede; tilsammen altsaa 19 Tilfælde af Barselfeber, hvoraf 8 medførte Døden, og ialt 10 Dødsfald. Af de 19 Tilfælde falde 9 paa 1ste Kvartal, 6 paa 3die og 4 paa 4de. Af Barselkrampe er opgivet 5 Tilfælde med 2 Dødsfald, hvoraf 2 med 1 Dødsfald fra Fødselsstiftelsen; her forløstes ialt 63 Kvinder i Aarets Løb.

Vandkopper vedblev fra forrige Aar med aftagende Hyppighed udover Sommeren, men igjen noget tiltagende i sidste Kvartal; ialt opgives 112 behandlede Tilfælde.

Af **Skarlagensfeber** anmeldtes et enkelt Tilfælde i Juli, 5 i September; fra Oktober Maaned antog Sygdommen epidemisk Karakter og tiltog i Udbredning i den øvrige Del af Aaret; ialt opgives 112 behandlede Tilfælde, hvoraf 12 endte dødelig. Den med Sygdommen følgende Halsbetændelse var sædvanlig meget heftig og ofte ledsaget af diphtherisk Belæg; Vatersot omtales som en hyppig Eftersygdom. Den nærmere Dødsarsag anføres for 5 af de Døde, nemlig hos 2 Strubehoste, hos 3 diphtherisk Halsbetændelse og Ødema pulmonum. Af de 12 Døde er Kjøen opgivet for 8, af hvilke 5 vare af Mand-, 3 af Kvindekjøn; Alder for 7, af hvilke vare fra 1 til 5 Aar 5, fra 5 til 10 Aar 2.

Af **Mæslinger** viste sig enkelte Tilfælde i Begyndelsen af Aaret som Levninger af den større Epidem i forrige Aar. Til Sundhedskommissionen anmeldtes som behandlede af Læger fra Januar til Juli 19, og Mæslinger er opgivet som Dødsarsag hos 5. Paa Byens civile Sygehus behandledes i 2det Kvartal 12 Tilfælde af Mæslinger, hvoraf de fleste vare indførte med Emigranter fra Tromsø; 3 indlagdes fra et svensk Orlogsskib, der havde anløbet Gøtheborg, hvor Sygdommen dengang herskede. De 5 Døde vare alle Børn; Al-

der og Kjøen er nærmere angivet for 2, 1 af hvert Kjøen, begge mellem 1 og 5 Aar gamle.

Rosen, især i Ansigtet, var hyppig, fornemmelig i første Halvaar. 130 Tilfælde anmeldtes, hvoraf 3 endte dødelig. Af 12 Behandlede vare 4 Mænd, 7 Kvinder og 1 Barn under 14 Aar; af 7 andre vare 4 af Mand-, 3 af Kvindekjøn. Af de Døde er Kjøen opgivet for 2, der vare af Mandkjøn; Alder er ikke anført.

Af **Kighoste** er 4 Tilfælde opgivet at være kommen under Lægebehandling, hvoraf 2 i Oktober. Som Dødsarsag er Kighoste opført hos 1.

Diphtheriske Sygdomme vare hyppige især i Slutningen af Aaret. Af diphtherisk Svælgbetændelse anmeldtes 153 Behandlede, deraf 110 i de to sidste Maaneder; 29 Døde. (I forrige Aar 178 Angrebne, 38 Døde). Af 32 Behandlede vare 7 Kvinder, 25 Børn under 14 Aar. Af de Døde er Kjøen opgivet for 11, hvoraf 3 vare af Mand-, 8 af Kvindekjøn; Alder for 13, af hvilke vare: fra 1 til 5 Aar 8, 5—10 Aar 4, 10—15 Aar 1, de øvrige 16 vare alle Børn under 14 Aar. Saavel hos Voxne som Børn forekom ofte paralytiske Tilfælde som Eftersygdom. Af Strubehoste er anmeldt 24 behandlede Tilfælde, hvoraf 20 medførte Døden, samt 7 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede, eller ialt 27 Døde; af disse er Kjøen opgivet for 16, hvoraf 11 vare af Mand-, 5 af Kvindekjøn; Alder for 15, hvoraf vare under 1 Aar 1, fra 1 til 5 Aar 10, 5—10 Aar 4; de øvrige 12 vare alle Børn under 14 Aar.

Kusma, der var begyndt i Slutningen af forrige Aar, vedblev som en meget udbredt Epidem igennem den største Del af dette, dog fra Midten af Aaret i betydeligt Aftagende. Sygdommen var sædvanlig meget godartet og foraarsagede intet Dødsfald; der omtales kun enkelte Tilfælde af Metastase til Testiklerne. Ialt anmeldtes til Sundhedskommissionen 312 Tilfælde, sandsynligvis kun et ringe Antal af de Angrebne.

Catarrhalske Sygdomme vare usædvanlig almindelige især i Begyndelsen og Slutningen af Aaret; paa de af Byens Læger til Sundhedskommissionen indsendte Maanedslister sees af herhen hørende Sygdomme, opførte under Benævnelserne Forkjølelsesfeber, Bronchit og Svælgbetændelse, ialt at være behandlet 1800 Tilfælde, hvilket udgjør 38,2 pCt. af samtlige til Sundhedskommissionen anmeldte akutte Sygdomstilfælde (4701). Af 250 Syge vare 67 Mænd, 72 Kvinder, 111 Børn under 14 Aar. Akut Bronchit er angivet som Dødsarsag hos 15, Angina faucium hos 2; af disse 17 vare 5 af Mand-, 4 af Kvindekjøn, for 8 er Kjøen ikke anført; Alder er kun opgivet for 1, der var under 1 Aar gammel.

Af **Lungebetændelse** anmeldtes 182 Tilfælde, hvoraf 35 endte dødelig; desuden opgives 5 Dødsfald uden foregaaende

Lægebehandling eller ialt 40 Døde. (I forrige Aar var Antallet 174 Angrebne, hvoraf 24 døde og ialt 32 Dødsfald). Sygdommen siges oftest at have havt en asthenisk Karakter (W. Martens). Paa Byens Sygehus behandlede 21, 16 af Mand-, 5 af Kvindekjøn, hvoraf 6 døde; en af Bylægerne behandlede 27 Tilfælde, hvoraf 11 endte dødelig; de fleste af disse siges dog at have været forsømte Bronchopneumonier hos Smaabørn. Af de 40 Døde er Kjøen opgivet for 31, hvoraf 15 vare af Mand-, 16 af Kvindekjøn; Alder for 18, af hvilke vare: under 1 Aar 9, fra 1 til 5 Aar 6, 20—30 Aar 1, 70—80 Aar 2. Af Pleurit have 4 Læger opgivet 13 behandlede Tilfælde, uden Dødsfald; desuden opgives 3 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede. Af 10 Tilfælde indtraf 4 i første, 2 i andet, 1 i tredje og 3 i 4de Kvartal; de 3 Døde vare 1 Mand, 1 Kvinde og 1 Barn under 14 Aar.

Hjernebetændelse sees at være opgivet som Dødsårsag hos 19, Hydrocephalus acutus hos 16, Konvulsioner og Eclampsia infantum hos 26, ialt 61. Af disse er Kjøen anført for 32, af hvilke 12 vare af Mand-, 20 af Kvindekjøn; Alder for 27, af hvilke vare under 1 Aar 13, fra 1 til 5 Aar 9, 5—10 Aar 2, 20—30 Aar 1, 30—40 Aar 1, 60—70 Aar 1.

Rheumatiske Sygdomme. Akut Rheumatisme, der siges ikke at være almindelig i Bergen, var maaske noget hyppigere end sædvanlig; der opgives 98 behandlede Tilfælde med 6 Dødsfald. Af de Døde vare 4 Mænd og 2 Kvinder; Alder er anført for 2, den ene mellem 10 og 15, den anden mellem 30 og 40 Aar. Chronisk Rheumatisme omtales som meget sædvanlig.

Koldfeber hører ialmindelighed ikke hjemme i Bergen, men forekommer af og til hos hjemkomne Sømænd, der medbringe Sygdommen fra Udlandet; af saadanne Tilfælde er anmeldt at være behandlet 13.

Gastriske Sygdomme forekom gjennem hele Aaret og ialt opgives af **Diarrhoe** og **Cholerine** 941 behandlede Tilfælde. Forskjellen mellem de Angrebnes Antal i de forskjellige Maaneder var ikke væsentlig; de fleste angrebes i August og December (resp. 125 og 96), de færreste i April og Juli (hver 51). Paa det ovenanførte Antal Behandlede kommer 26 Dødsfald, af hvilke dog Medicinalberetningerne betegne Dødsårsagen hos 9 som chronisk Diarrhoe. Af de 21 Døde er Kjøen opgivet for 14, af hvilke 9 vare af Mand-, 5 af Kvindekjøn; Alder er anført for 11, nemlig under 1 Aar 4, fra 1 til 5 Aar 1, 5—10 Aar 3, 20—30 Aar 1, 60—70 Aar 1, 80—90 Aar 1.

Af **Skjørbug** er omtalt 7 Tilfælde, hvoraf 5 vare Tugthusfanger.

For **Syphilis** indkom paa Bergens kommunale Sygehus

20 Individuer, hvoraf 2 med primære, 14 med sekundære og 4 med tertiære Tilfælde; 5 laa tilbage fra foregaaende Aar, 20 udgik helbredede og 2 døde, altsaa laa 3 tilbage ved Aarets Slutning; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 1611 eller 73,2 for hver Udskreven. Paa Lungegaardshospitalet indkom 2 med sekundær, 1 med hereditær og 5 med tertiær Syphilis, ialt 8; 8 laa tilbage fra forrige Aar, 10 udskreves helbredede og 6 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 2209 eller 220,9 for hver Udskreven. Paa Sygestuerne paa Bergens Tugthus behandlede 2 for tertiær Syphilis, der laa tilbage fra forrige Aar; begge helbrededes. Udenfor Sygehusene opgives af 4 Læger 47 Personer at være behandlede for Syphilis; en stor Del af disse vare Sømænd, der bragte Sygdommen med fra Udlandet. Ialt vides saaledes 75 Tilfælde at være kommen under Behandling i Aarets Løb; af 71, for hvilke Sygdommens Art er anført, betegnes 27 som lidende af primære, 31 af sekundære, 10 af tertiære og 3 af hereditære Tilfælde. Af de 28, der indkom paa Sygehusene, vare 10 Mænd, 18 Kvinder; af 45, der behandlede privat, vare 36 Mænd, 2 Kvinder og 7 Børn under 14 Aar. Af de 2, der ere opførte som døde af Syphilis paa Byens Sygehus, var den ene en Sømænd, der led af tertiære Tilfælde, den anden en $\frac{1}{2}$ Aar gammel Dreng, der led af sekundær Syphilis. **Gonorrhoe** siges ikke at være sjelden; ialt er opgivet 96 behandlede Tilfælde, hvoraf 11 paa Byens Sygehus.

Fnat var temmelig hyppig, især hos Indflyttede, sjeldnere blandt Byens egen Befolkning. Ialt omtales 74 Behandlede, hvoraf 39 paa Tugthuset, 33 paa Byens Sygehus og 2 paa Arbeidsanstaltens Sygestuer.

Af **Spedalske** forpleiedes ved Udgangen af 1861 i Pleiestiftelsen No. 1 266; i Aarets Løb indkom 10, 33 døde og 4 bleve hjemsendte; Belægget ved Udgangen af 1862 udgjorde saaledes 239. Paa St. Jørgens Hospital forpleiedes ved Udgangen af det foregaaende Aar 91; 12 indkom, 21 døde, 3 hjemsendtes og Belægget ved Udgangen af 1862 udgjorde 79. Paa Lungegaardshospitalets Helbredelsesanstalt laa 44 tilbage ved Udgangen af forrige Aar; 8 indkom, 2 udgik helbredede, 1 i Bedring, 5 uhelbredede og 1 døde; Belægget ved Udgangen af 1862 udgjorde 43; paa Pleieafdelingen vare 40 tilbage fra forrige Aar, 8 indkom, 1 udgik helbredet, 1 uhelbredet og 3 døde; 43 laa tilbage ved Aarets Udgang. Lungegaardshospitalets samlede Belæg af Spedalske ved Slutningen af 1862 udgjorde saaledes 86*), og tilsammen i alle de nævnte 3 Indretninger fandtes 404 Spe-

*) I den af Overlægen for den spedalske Sygdom afgivne Aarsberetning for 1862 var Antallet af tilbageliggende Spedalske paa Lungegaardshospitalet angivet at være 82.

dalske; desuden kjendtes i Bergens By ved Udgangen af 1862 10 Spedalske. Det bemærkes, at begge de, som paa Lungegaardshospitalets Sygeliste ere opførte som helbredede, ikke lede af Spedalskhed, men ved Feiltagelse vare indkomne paa Sygehuset. For de 4, der døde paa Lungegaardshospitalet, opgives den nærmeste Dødsårsag saaledes: 1 døde af Meningitis cerebro-spinalis, 1 af Kvælning paa Grund af Knudeafsætning i Larynx, 1 af Bronchitis senilis og 1 efter Amputation af Læggen. Foruden de 58, der døde af Spedalskhed i de 3 Stiftelser, er i Medicinalberetningerne 2 opførte som døde i Bergens By; af disse 60 vare 26 Mænd, 34 Kvinder; Alder er kun opgivet for 1, der var mellem 70 og 80 Aar gammel.

Kjertelsyge var almindelig og siges at tiltage i de senere Aar; Sygdommen er angivet som Dødsårsag hos 3 Børn, Rachit hos 1.

vindsot. Paa Listerne over Dødsårsager, der indbefatte 613 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald i Bergens By og Omegn, sees Svindsot at have foranlediget Døden hos 73 eller 11,9 pCt. af de opgivne Dødsfald; fraregnes de Døde af Spedalskhed (60), bliver Forholdet 13,2 pCt.; samtlige 73 Dødsfald af Svindsot ere imidlertid opgivne at være indtrufne i Stadsfysikatet, og dette Antal udgjør 13,7 pCt. af de til Byens Sundhedskommission anmeldte ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (531). Kjønnen er opgivet for 63 Døde, af hvilke 25 vare af Mand-, 38 af Kvindekjøn; Alder er anført for 37, hvoraf vare under 1 Aar 1, fra 5 til 10 Aar 1, 10—15 Aar 1, 15—20 Aar 1, 30—40 Aar 15, 40—50 Aar 8, 50—60 Aar 6, 60—70 Aar 3, 70—80 Aar 1.

Blegsot siges at forekomme hyppigere end før; som Aarsag hertil, saavel som til den formentlige Tiltagen af Kjertelsygens Hyppighed udhæves de senere Aars regnfulde og kolde Sommere.

Cardialgi er den almindeligste af de chroniske Sygdomme, især blandt den simplere Klasse paa Grund af den uensigtsmæssige Diæt; den siges at være hyppigere til visse Aarstider, navnlig om Foraaret (O. Heiberg).

Vatersot og Morbus Brighti er opgivet som Dødsårsag hos 20, 5 af Mand-, 12 af Kvindekjøn; for 3 er Kjønnen ikke anført; Alder er opgivet for 7, af hvilke vare fra 1 til 5 Aar 2, 40—50 Aar 1, 60—70 Aar 2, 70—80 Aar 1, 80—90 Aar 1.

Af **Kræft** er opgivet 9 Dødsfald: 5 lede af Kræft i Ventriculus, 1 i Brystkjertelen, 1 i Endetarmen; 1 led af Fungus; for 1 er Sygdommens Sæde og Beskaffenhed ikke angivet. Af de 9 Døde vare 4 Mænd og 5 Kvinder; med Hensyn til Alder, der er anført for 4, vare: mellem 40 og 50 Aar 1, mellem 50 og 60 Aar 3.

For **Drankergalskab** behandlede 4 Mænd, hvoraf en

paa Byens Sygehus; samtlige helbrededes. Desuden nævnes denne Sygdom som Komplikation med et af de dødelige Tilfælde af Lungebetændelse.

En i en Familie indtruffen **Forgiftning ved Gammelost** omtales, uden at Tilfældet nærmere beskrives (Lehmann).

Stivkrampe hos Nyfødte (Trismus og Tetanus neonatorum) er nævnt som Dødsårsag hos 4; de Dødes Alder er for 3 opgivet at være fra 1 til 9 Uger.

Af **chirurgiske Operationer** foretoges paa Sygehuset: 2 Amputationer af Laaret, 1 af Læggen, 1 Exartikulation af en Finger, 1 Borttagelse af Læbekræft, 1 af et Cystosarkom og 1 af en Tumor cysticus; 2 Operationer for caput obstipum hos samme Person; 1 Operation for Hygroma patellæ; 4 Kauterisationer med glødende Jern; 1 Herniotomi, med dødeligt Udfald; 1 Lithotriti; 2 Operationer for Fistula vesico-vaginalis, begge med uheldigt Udfald; 2 Punktioner af Vandbrok med Jodinjektion; 1 Amputatio penis. Som foretagne udenfor Sygehuset omtales: 1 Exartikulation af en Finger; 1 Borttagelse af et Lipom i Panden, 3 Udrivninger af Næsepolyper, 1 Borttagelse af Læbekræft, 1 af en Tumor cysticus paa Halsen, 1 af Kræft i Brystkjertelen; 1 Exstirpation af et Lipom og 1 af et Epitheliom uden Angivelse af Svulstens Sæde; Tenotomi af samtlige Sener af Extensor digitor. paa begge Fødder hos samme Individ; 1 Myotomi af Musculus sterno-cleido-mastoid; 4 Operationer for Hæremund; 3 Herniotomier, alle hos Kvinder, to med heldig, en med uheldig Udgang; 2 Operationer for Phimosis; 1 Operation for Ruptura perinæi, der foretoges med Metalsuturer paa en Kvinde, hos hvem Operationen, foretaget med Traadsuturer, var mislykket 1½ Aar iforveien; Operationen havde denne Gang heldigt Udfald; Rupturen strakte sig lige til Endetarmen og var opstaaet ved en Tangforløsning for 14 Aar siden (D. Bull, V. Heyerdahl). 1 Operation for Ectropium, 8 Kataraktoperationer, hvoraf 7 ved Extraktion, 1 ved Discission; 1 Iridectomi, 3 Iridotomier.

Af **obstetriciske Operationer** foretoges paa Fødselsstiftelsen: 4 Tangforretninger, en paa Grund af Barselkrampe, en ved langsomt Fødselsarbejde i tredje Tidsrum, med aftagende Fosterlyd, en ved Bækkenforsnevring og en paa det sidstkommande Hoved ved en Bækkenendefødsel, da Hovedet ikke hurtigt nok lod sig nedlede ved Haandhjelp; 3 af Mødrene forbleve ilive, 1 døde af Barselseber; samtlige Fødre bleve dødfødte, et var forraadnet, to viste efter Fødselen svage Livstegn. 1 Vending med dobbelt Haandgreb paa Grund af Fremfald af begge Arme, Fod og Navlesnor ved en anden Tvillings Fødsel; Moder og Barn forbleve ilive. 1 Udtrækning ved Bækkenendefødsel, paa Grund af fremfalden Navlesnor, med gunstigt Udfald for Moder og Barn. 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen. Af Byens Læger er ifølge de

indsendte Medicinalberetninger udført: 12 Tangforretninger, for 7 af hvilke Indikationen angives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse hos 4, skjævt Hovedleie hos 1, fremfalden Navlesnor hos 1 og for stor Fasthed af Hovedbenene hos 1; Udfaldet er kun angivet for 4, efter hvilke 3 Mødre forbleve ilive, 1 døde 12 Dage efter Fødselen af Barsefeber; 3 Børn fødtes levende, 1 var dødfødt. 1 Vending paa Grund af Blødning ved Placenta prævia i 35te Uge; Konen kom sig og Fosteret forblev ilive. 1 Perforation, hvis nærmere Omstændigheder og Udfald for Moderen ikke er meddelt. 1 Reposition af en fremfalden Arm ved en Issefødsel, med heldigt Udfald. Ialt 23 obstetriciske Forretninger, hvoraf 8 paa Fødselstiftelsen, 15 i Byen.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Bergens Stadsfy- sikat	890	620	134	132	13	48

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . 7.

Selv mordere . . . . . 6.

Overskuddet af Fødte over Døde udgjorde altsaa 270, og Forholdet mellem begge var = 100 : 69,6. (Aaret i Forveien = 100 : 90,5 og i 1860 i Stiftsprovstiet = 100 : 69,2). Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 6,6, og til samtlige Døde = 1 : 4,6. Af de Døde paa Barselseng havde 10 lidt af Barsefeber, og 2 af disse var forløst med Tang; 2 døde af Barselkrampe; Medicinalberetningerne indeholde altsaa Oplysning om 12. Foruden de 58 Spedalske, der døde paa Stiftelserne i Byen og dens Nærhed, haves fra Lægerne i Bergen Opgave over 543 ved Sygdom forårsagede Dødsfald; af disse vare de hyppigste Dødsårsager følgende: Svindsot (73), Hjernebetændelse, akut Hjernevatersot og Konvulsioner hos Børn (tilsammen 61), Lungebetændelse (40), Atrophia infantum (31), diphtherisk Svælgbetændelse (29), Strubehoste (27), Alderdomssvækkelse (23), Apoplexi (20), Vatersot og Morbus Brighti (20).

Veiriget var gennem hele Aaret regnfuldt og kjøligt, med Undtagelse af Mai Maaned, som var varm og behagelig; især var Sommeren fugtig og kold; Vinteren saavel i Begyndelsen som i Slutningen af Aaret var mild og regnfuld og især i de sidste Maaneder stormende.

Med Hensyn til Levemaade og **hygiæniske Forholde** oplyses, at der i den senere Tid er gjort ikke ubetydelige Fremskridt. Den offentlige Renlighed paasees med Nøiagtighed; Kloakvæsenet er vel endnu ufuldstændigt, men i et Strøg af Byen, Fjeldet, der forhen udmærkede sig ved mindre gode sanitære Forholde, er nu anbragt tilstrækkelige, tildels murede Afløbsrender, ligesom Gader og Veie ere istandsatte; Byen har fortrinligt Drikkevand (O. Heiberg). Af spirituøse Drikke nydes vel Bayersk Øl i stor Mængde, men Brændevinsdrik formenes at være aftaget betydeligt, og Sædelighedsforholdene siges at være gode; i denne Henseende bemærkes, at den Bestræbelse, som Arbeidsklassen i den senere Tid viser for at indrette sine Boliger bekvemmere og give dem et godt Udseende, samt for at iagttage en bedre Orden i den huslige Økonomi, bidrager til at knytte Arbeideren mere til Hjemmet (Jürgensen).

Fattigsygepleien besørgetes ligesom tilforn af 3 By- og Fattiglæger, der tilsammen behandlede 430 fattige Syge i disses Hjem; den ene behandlede desuden 90 paa Arbeidsanstaltens Sygestuer med en Medikamentudgift af 23 Spd. 100 Skilling.

Om **Sundhedskommissionens** Virksomhed bemærkes, at denne ikke har haft ønskelig Fremgang, hovedsagelig paa Grund af at almindelige Sundhedsforskrifter for Byen endnu ikke vare vedtagne; det Forslag til Sundhedsforskrifter, der i forrige Aar fra Sundhedskommissionen var oversendt til Kommunebestyrelsen, ventedes, efter i det heromhandlede Aar at være behandlet i flere Møder af Magistraten, Formandskabet og Sundhedskommissionen i Forening, i det paafølgende Aar forelagt Repræsentantskabet til Afgjørelse. Byens Læger indsendte til Sundhedskommissionen maanedlige Lister over de af dem behandlede epidemiske Sygdomme; ligesaa Anmeldelse af de i deres Praxis indtrufne Dødsfald med Opgave over Dødsårsagen.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde 434, hvoraf 303 ved den offentlige Vaccinator, 131 ved 7 andre Læger.

Af **rets-medicinske Forretninger** udførtes 3 Syns- og Obduktionsforretninger til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade.

Af **Sindssyge**, der behandlede udenfor Sindssygeasylet, eller tilsaaes, omtales kun 3, hvoraf den ene indsendtes til Gaustad.

Af **Sygehuse** og Pleiestiftelser for Spedalske fandtes Byens kommunale Sygehus, Sindssygeasylet og Lungegaardshospitalets Helbredelsesanstalt, om hvis Belæg m. m. Oplysning findes i Sygehustabellen; endvidere Lungegaardshospitalets Pleieafdeling, Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1 og St. Jørgens Hospital, hvis Belæg ovenfor er angivet. Paa

Tugthusets Sygestuer behandlede 67 Syge med 1214 Forpleiningsdage eller for hver Syg gennemsnitlig 18,1 Dag; udenfor Sygestuerne behandlede 64; Medikamentudgifterne ved Tugthuset beløb sig til 59 Spd. 87 Skill. Paa Arbeidsanstaltens Sygestuer behandlede 90 Syge med en Medikamentudgift af 23 Spd. 100 Skill. I Bergenhus Fæstnings Strafanstalt siges Sygeligheden at have været saagodt som ingen.

Af **Badeindretninger** omtales, foruden Badeanstalten paa Byens Sygehus, der var meget søgt, og et Søbadehus, den

nye Badeindretning ved Lungegaardsvandet i Byens Nærhed, der endnu ikke var aabnet.

Byens 3 **Apotheker** fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod, foruden Apothekerne, ved Løve- og Sva-neapotheket af 2 examinerede Medhjelpere og 2 Disciple paa hvert, ved Elefantapotheket af 1 uexamineret Medhjælper og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af 15 Læger foruden Distriktslægen i nordre Midthordland. 17 Jordemødre, hvoraf to ansatte ved Fødselsstiftelsen.

XIV. Nordre Bergenhus Amt.

Sundhedstilstanden var i det Hele ret god; kun fra ytre Nordfjords Lægedistrikt omtales den som mindre god, især i andet Halvaar; ogsaa i indre Nordfjords Lægedistrikt blev den mindre tilfredsstillende mod Aarets Slutning, medens omvendt fra ytre Søndfjords Lægedistrikt Aarets sidste Kvartal under mildt og fugtigt Veir siges at have medført en usædvanlig god Sundhedstilstand. Af epidemiske Sygdomme forekom Nervefeber hist og her, dog kun lidet udbredt; i indre Sogns Lægedistrikt herskede Skarlagensfeber og i ytre Nordfjord ondartet Halsesyge en større Del af Aaret. **Dødeligheden** var mindre end i de to foregaaende Aar. De Dødes Antal udgjorde 1437, hvilket er omtrent 5 pCt. mindre end i hvert af Aarene 1861 og 1860, da der døde 1518 og 1513, men 7 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, hvilket udgjorde 1343.

Sygdomskonstitutionen var overalt indifferent eller katarhalsk-rheumatisk; kun fra indre Søndfjord betegnes den katarhalsk-inflammatorisk og endel af Sommeren som gastrisk.

Af **Nervefeber** opgives

i Lærdals Lægedistrikt	6	Behandlede,	hvoraf	-	Døde;
i indre Sogns	—	28	—	—	4 —
i ytre	—	26	—	—	2 —
i indre Søndfjords	—	37	—	—	4 —
i ytre	—	52	—	—	2 —
i indre Nordfjords	—	38	—	—	1 —
i ytre	—	9	—	—	—

tilsammen 196 Behandlede, hvoraf 13 Døde.

I midtre Sogns Lægedistrikt forekom Sygdommen paa enkelte Gaarde i Balestrands og Viks Prestegjelde fra Januar til April; de Angrebnes Antal nævnes ikke, men 2 Dødsfald kjendtes; af ubehandlede Tilfælde nævnes desuden fra ytre

Sogn 6, hvoraf 2 dødelige. Under det nordre Vaarsildfiske indtraf ifølge Opsynslægens Beretning 20 Nervefebertilfælde af stærkere og mere smitsom Karakter, af hvilke endel indsendtes til Bergens Sygehus, medens de andre behandlede paa Stedet, hvor 1 endte dødelig. I ytre Søndfjord indtraf de fleste Tilfælde paa 2 Gaarde i ytre Holmedals Prestegjeld, hvor Sygdommen havde sin Oprindelse fra en fra Vaarsildfisket hjemvendt syg Fisker; et lignende Tilfælde, hvor en Fisker udbredte Smitten til flere, berettes fra Kins Prestegjeld i samme Lægedistrikt. Forøvrigt synes de fleste Tilfælde at have været adspredte til forskjellige Tider af Aaret og i forskellige Egne af Distrikterne, i Regelen dog flere paa hver Gaard. Af de ovenfor omtalte tilsammen 18 Døde vare 10 Mænd og 6 Kvinder; for 2 er Kjøen ikke opgivet, for 5 ligeledes ikke Alder; 1 var fra 1—5 Aar, 1 fra 5—10 Aar, 3 fra 10—20 Aar, 3 fra 20—30 Aar, 2 fra 30—40 Aar, 1 fra 40—50 Aar og 2 fra 60—70 Aar gammel.

Af **Barselfeber** opgives 4 Læger 7 behandlede Tilfælde, hvoraf 2 endte dødelig; i indre Sogns Lægedistrikt kjendtes 3 dødelige Tilfælde uden foregaaende Behandling.

Af **Vandkopper** iagttoges enkelte Tilfælde i indre og ytre Sogns Lægedistrikter.

Rosen omtales som ikke sjelden i midtre Sogns Lægedistrikt; i ytre Sogn behandlede nogle temmelig heftige Tilfælde udpaa Høsten, og Distriktslægen i ytre Nordfjord behandlede 12 Tilfælde, hvoraf 8 i Ansigtet.

Mæslinger, der Aaret i Forveien havde hersket i samtlige Amtets Lægedistrikter, vedblev i de første Maaneder af nærværende Aar i ytre Sogns samt indre og ytre Søndfjords Lægedistrikter. Fra indre Søndfjord oplyses det, at Epidemien ophørte uden at have berørt Jølsters Prestegjeld. I

indre Søndfjord kjendtes 6 og i ytre Søndfjord 4 Dødsfald; i ytre Sogn kom ingen Tilfælde under Behandling; skjønt Distriktslægen oplyser, at Sygdommen bevirkede ikke faa Dødsfald, navnlig i Januar Maaned. Af de ovenfor omtalte 10 Døde vare 5 af hvert Kjøen, 5 fra 1—5 Aar, 2 fra 5—10 Aar, 2 fra 10—20 Aar og 1 fra 20—30 Aar.

Af **Skarlagensfeber** forekom en temmelig udbredt Epidemi i indre Sogns Lægedistrikt; de første Tilfælde iagttoges i April, de sidste i November; 35 Tilfælde kom under Lægebehandling, hvoraf 7 endte dødelig; 5 ved Vatersot og 2 ved Bronchit; af de Døde vare 5 Drengene og 2 Piger, alle fra 1—10 Aar gamle. Halsaffektion med ostagtig Udsvedning (angina pultacea) var tilstede i næsten alle Tilfælde (Engh).

Diphtheriske Sygdomme. Exsudativ Svælgbetændelse viste sig i ytre Nordfjords Distrikt i Slutningen af 1861 og udbredte sig, fornemmelig i Vaagsø Sogn af Selø Prestegjeld og i Rugsunds Sogn af Davikens Prestegjeld, saa at i disse Sogne næsten ingen Gaard forskaanedes. Den forplantede sig temmelig jevnt fra Gaard til Gaard og angreb især Børn, hyppigst i Alderen under 8 Aar, sjældnere i Alderen fra 8 til 16 Aar. Epidemien var paa sin Høide i August og aftog henimod Aarets Slutning uden dog at ophøre. Af 104 behandlede Tilfælde indtraf:

- 2 i Februar
- 4 i Marts
- 6 i April
- 10 i Mai
- 6 i Juni
- 12 i Juli
- 18 i August
- 10 i September
- 12 i Oktober
- 13 i November
- 11 i December.

Af de Behandlede vare 56 af Mandkjøn og 48 af Kvindekjøn; 31, alle under 10 Aar (16 Drengene og 15 Piger) døde, samtlige ved Sygdommens Forplantelse til Struben. Exsudaterne udbredte sig ogsaa hyppig til Næsen og under Tungen. Af Midler, der anvendtes med Nytte, udhæves stærk Iodopløsning over Strubehovedet samt Sinapismer i Nakken og paa Siderne af Halsen (J. N. Cappelen). Udenfor ytre Nordfjord omtales kun 4 Tilfælde af exsudativ Svælgbetændelse, nemlig 2 fra indre Sogns Lægedistrikt, hvoraf 1 endte dødelig, og 2 fra ytre Søndfjords Lægedistrikt, hvoraf ligeledes 1 endte dødelig; de to sidstnævnte Angrebne (Søskende) fik Sygdommen efter et Besøg paa et Sted i Nordfjord, hvor den herskede, og bleve strengt isolerede (Høst). Af Strubehoste iagttoges 5 Tilfælde, hvoraf 3

dødelige, i indre Søndfjord. Af de sidstnævnte 3 Døde vare 2 Drengene og 1 Pige; 2 fra 1—5 og 1 fra 10—20 Aar.

Catarrhalske Sygdomme hørte i samtlige Lægedistrikter til de hyppigste i Løbet af dette Aar; navnlig siges fra midtre Sogns Lægedistrikt Bronchiter om Sommeren og Høsten at have været særdeles almindelige mellem Børn og ofte at have foraarsaget Døden. I ytre Søndfjords Lægedistrikt, hvor disse Sygdomme især herskede om Vaaren, kjendtes 7 Dødsfald af Bronchit; Distriktslægen i ytre Nordfjord behandlede 142 katarrhalske Sygdomme, deraf 60 simple Halsbetændelser, de fleste i første Halvaar.

Af **Lungebetændelse** have 7 Læger opgivet 48 behandlede Tilfælde, hvoraf 6 endte dødelig; desuden kjendtes 6 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne; de fleste Tilfælde indtraf i første Halvaar. Af de 12 omtalte Døde vare 10 Mænd og 2 Kvinder; Alderen er opgivet for 9, hvoraf 1 fra 30—40 Aar, 4 fra 40—50 Aar, 2 fra 50—60 Aar, 1 fra 60—70 Aar og 1 fra 80—90 Aar.

Rheumatiske Sygdomme omtales som almindelige; af akut Ledrheumatisme behandlede i indre Sogns Lægedistrikt 9 Tilfælde, hvoriblandt 1 dødeligt; Distriktslægen i ytre Nordfjord opgiver 30 behandlede Tilfælde af akut og 31 af chronisk Rheumatisme. Fra ytre Sogn bemærkes det, at den chroniske Rheumatisme sædvanlig ledsages af Anæmi paa Grund af de mod Sygdommen jevnlig anvendte Aareladninger (Hammer).

Af **Koldfeber** behandlede 3 Tilfælde i indre Nordfjord, deraf 1 hos en fra Stockholm hjemvendt Soldat.

Af **Skjörbug** behandlede 1 Tilfælde i indre Sogns Lægedistrikt.

Gastriske Sygdomme. Diarrhoe nævnes fra flere Distrikter som ikke usædvanlig. I indre Søndfjord siges i de fugtige og kolde Sommermaaneder at være forekomne mange Tilfælde deraf, tildels med dysenterisk Karakter, samt endel Tilfælde af Cholera, hvoraf 1 endte dødelig. Ogsaa i ytre Sogn iagttoges enkelte Tilfælde af blodig Diarrhoe.

Af **Syphilis** havde en Læge behandlet 4 tertiære Tilfælde i Hjemmet; 2 tertiære Tilfælde vare indsendte til Sygehusene i Bergen. Af **Gonorrhoe** nævnes 28 Tilfælde; deraf behandlede Distriktslægen i ytre Nordfjord 24, alle hos Søfolk og omreisende Handelskarle.

Chroniske Hudsygdomme. **Fnat** omtales som meget udbredt fra indre og midtre Sogns Lægedistrikter; ogsaa i ytre Sogns Lægedistrikt siges Sygdommen igjen at være tiltagen; rigelig Uddeling af Fnatsalve fandt Sted. Ved Undersøgelse af Skolebørnene i et Par Skoledistrikter havde Distriktslægen i indre Sogn overbevist sig om, at kun faa vare fri; han bemærker, at det her ikke vilde nytte at forbyde fnattede Børn Adgang til Skole, da Flerheden af Forældrene anse

Skolegangen som en Byrde og derfor gjerne vilde se et saadant Forbud (Engh). I ytre Nordfjord siges Fnat at være sjelden. Af **Skurv** behandlede 1 Tilfælde i ytre Nordfjord.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af Aaret 1861 af Lægerne 394. I 1862 kom 36 til, som vare overseede ved tidligere Tællinger; 3 kom hjem fra Stiftelser og af nye Tilfælde indtraf 35; 29 døde, 4 flyttede ud af Amtet, 35 indlagdes i Stiftelser og 3 gik fra som feilagtig opførte; Antallet af kjendte Tilfælde ved Aarets Udgang udgjorde saaledes 397, hvoraf 204 i Søndfjord, 127 i Sogn og 66 i Nordfjord.

Af **Kjertelsyge** nævnes som behandlede 16 Tilfælde i indre Sogns, 8 i indre Nordfjords og 10 i ytre Nordfjords Lægedistrikt. I midtre Sogns Lægedistrikt forekom ikke sjelden Ledbetændelse og Benædder.

For **Svindstot** behandlede Distriktslægen i indre Sogn et forholdsvis stort Antal, nemlig 21, medens Distriktslægen i ytre Sogn kun saa 1 Tilfælde. Som Døde af Svindstot opgives tilsammen 17, hvoraf 3 i indre Sogns, 1 i ytre Sogns, 3 i indre Søndfjords, 9 i ytre Søndfjords og 1 i ytre Nordfjords Lægedistrikt. Ialt haves Opgave fra Læger over Dødsarsagen ved 271 Dødsfald, blandt hvilke Svindstot saaledes falder paa 6,3 pCt. Fraregnes de Døde af Spedalskhed og ondartet Halsesyge, bliver Forholdet 8,3 pCt. Af de 17 Døde vare 10 Mænd og 7 Kvinder; 1 var fra 10—20 Aar, 4 fra 20—30 Aar, 3 fra 30—40 Aar, 3 fra 40—50 Aar, 2 fra 50—60 Aar og 1 fra 70—80 Aar; om 3 oplyses det kun, at de vare over 50 Aar.

Af andre **chroniske Sygdomme** nævnes som før især **Cardialgi** og **Ormesygdomme**. **Menstruationsuordener** omtales især fra de Sognske Lægedistrikter, hvor ogsaa **hysteriske Tilfælde** tildels siges at være temmelig hyppige. Af **Blegstot** behandlede 12 Tilfælde i indre Sogns Lægedistrikt; i ytre Nordfjord iagttoges denne Sygdom kun hos Kvinder af den dannede Klasse.

Af **Drankergalskab** behandlede 2 Tilfælde, deraf et dødeligt under Vaarsildfisket. Fra indre Sogn nævnes 1 Dødsfald af Alkoholisme.

Ulcera vare hyppige i Lærdals Lægedistrikt, hvor ogsaa **Brandbylder** forekom usædvanlig ofte. I ytre Nordfjord behandlede et stort Antal **Værkefingre**.

Af **mærkeligere Tilfælde** beskriver Distriktslæge Grimsgaard i indre Nordfjord et af Intussusceptio hos et $\frac{1}{2}$ Aar gammelt Barn, der helbrededes efter flittig Brug af Clyso-pumpe (Se norsk Mag. for Lægev. 18de Bd. Side 163).

Af **chirurgiske Operationer** nævnes flere Borttagelser af Fingre, 1 Operation for Læbekraft, 1 for Haremund, 1 for Sialoma labiale (Grimsgaard), 1 for Ranula; 2 Operationer for Phimosi og 1 for Vandbrok.

Af **obstetriciske Operationer** omtales som udførte ved Læger: 2 Vendinger; begge Mødrene og 1 af Børnene forbleve ilive. 9 Tangforretninger; Indikationen er kun anført for 2, nemlig Vemangel og trange Fødselsveie; af Mødrene forbleve 8 ilive og om 1 er Intet oplyst; af Børnene forbleve 5 ilive, 2 døde og om 2 er Intet oplyst. 2 Perforationer af Hovedet: 1 Gang hos en Førstefødende med forsnævret Bækken efter forgjæves Tangforsøg; Konen forblev ilive (N. Heiberg); 1 Gang ligeledes efter forgjæves Tangforsøg; Konen forblev ilive (P. Hirsch). 1 Perforation og Kephilotripsi: Bækkenet var forsnævret, Tang forgjæves forsøgt og Fosterets Død konstateret. Konen døde 26 Timer efter Forløsningen (Vidsteen). 2 kunstige Løsninger af Moderkagen.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng	
Lærdal	246	114	20	38	1	12
Indre Sogn	359	227	39	62	7	16
Midtre —	267	116	24	23	3	12
Ytre —	246	161	35	20	-	13
Indre Søndfjord	375	170	38	13	2	17
Ytre —	387	188	34	21	4	17
Indre Nordfjord	322	174	39	25	2	9
Ytre —	363	287	62	86	-	22
Nordre Bergenhus Amt	2565	1437	291	288	19	118

Omkomne ved ulykkelige Hændelser. . . . . 57.

Selvmordere . . . . . 6.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 1128 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem disse indbyrdes = 100 : 56,0. Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 8,8 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 4,9. Af de Døde paa Barselseng vides 5 at være døde af Barselsfeber og 1 efter foregaaende kunstig Forløsning. Om de Øvrige er Intet oplyst. For 271 Døde haves dette Aar Oplysning fra Læger om Dødsarsagen; de hyppigt opgivne Dødsarsager vare: Alderdomssvækkelse (43), Diphtherit (33), Spedalskhed (29), Nervefeber (18), Svindstot (17), Lungebetændelse (12), Mæslinger (10).

Veirliget. Vaaren kom tidlig; Mai Maaned var varm og Forsommeren i det Hele usædvanlig tør; derimod vare Juli og tildels August meget kjølige og regnfulde Maaneder. I ytre Nordfjord hindredes baade Hø- og Kornhøsten ved Fugtighed, men i de fleste Distrikter siges dog Kornet at

være kommet godt i Hus. Til Oplysning om Temperaturforholdene i Førde Prestegjeld i indre Søndfjord har Distriktslæge Vidsteen meddelt følgende Tabel:

Maaned.	Middeltemperatur.	Høieste Temperatur.	Laveste Temperatur.	Klare Døgn.	Døgn med Regn.	Døgn med Sne.	Skyede Døgn
Januar	÷ 0,98R.	+ 4,5	÷10	5	4	8	14
Februar	÷ 1,42	+ 7,5	÷14	13	3	8	4
Marts	÷ 0,08	+ 7,5	÷10,5	12	5	8	6
April	+ 3,38	+11	÷ 4	8	15	2	5
Mai	+ 9,15	+18	÷ 1,5	16	10	-	5
Juni	+10,14	+20	+ 1	6	21	-	3
Juli	+ 9,17	+16,5	+ 3,5	1	25	-	5
August	+ 9,72	+17	+ 1,5	11	16	-	4
September	+ 7,70	+15,5	÷ 1	9	16	-	5
Oktober	+ 5,01	+13,5	÷ 1	4	24	-	3
November	+ 1,80	+ 7,5	÷ 6,5	10	8	1	11
December	+ 1,20	+ 6,5	÷ 4	6	13	9	3
Hele Aaret	+ 4,57	+20	÷14	101	160	36	68

Om de klimatiske Forholde i Almindelighed i ytre Nordfjords Lægedistrikt bemærkes det, at der om Vaaren sædvanlig hersker langvarige Nordenvinde, som især i Selø Prestegjeld virke ubehagelig. Om Sommeren blæser som Regel om Formiddagen en tør østlig Vind udaf Fjorden, om Eftermiddagen en fugtig vestlig Vind indad samme, medens Middagen gjerne er stille og meget varm; især i Eids og Davikens Prestegjeld er den fugtige Eftermiddagsvind til Hinder for Høets Tørring. Høsten er sædvanlig regnfuld med forherskende sydlige Vinde.

Om **Levemaade og hygieeniske Forholde** i ytre Nordfjord bemærker Distriktslægen: I Forhold til Fiskeri er i Selø Prestegjeld og Rugsunds Sogn af Davikens Prestegjeld Jordbruget fremdeles en Bisyssel, der væsentlig overlades til Kvinderne; i Davikens øvrige Sogne og Eids Prestegjeld er derimod Jordbrug og Skovdrift den vigtigste Syssel. I Eids og Stareims Sogne er Haandværksdriften ikke ubetydelig og mange af Indbyggerne her tilbringe Sommeren ved Havkanten som Snedkere og Tømmermænd. Sygeligheden er sædvanlig større i de ytre end i de indre Sogne af Distriktet. Med Hensyn til Levemaade og Boliger spores Forbedring, mindst dog i alt, hvad der hører under Kvindens indre Stel (J. N. Cappelen). Om Misbrug af Aareladning i indre Nordfjord fortæller Distriktslægen, at den navnlig finder Sted 3die eller 4de Juledag, da Folk møder sammen fra forskjellige Gaarde til dette Øiemed; han havde fundet Grund til navnlig at paalægge Jordemødrene en mindre forekommende Villighed til at gaa ind paa Folks Ønske i saa Henseende (Grimsgaard). Om Levemaaden i ytre Sogn ere endel Oplysninger af Distriktslæge Hammer optagne som Bilag til nærværende Beretning.

Fattigsygepleien udføres for Amtskommunens Regning,

dog saaledes at $\frac{1}{5}$ af Omkostningerne ved de fattige Syges Behandling paa Sygehuse udredes af vedkommende Prestegjeldskommune. Antallet af behandlede fattige Syge opgives i ytre Sogns Lægedistrikt til 29, i ytre Søndfjords til 30, i indre Nordfjords til 71 og i ytre Nordfjords Lægedistrikt til 20. I midtre Sogns Lægedistrikt tilsaes 59 fattige Syge i Hjemmet, i indre Søndfjords Lægedistrikt behandlede tilsammen 140 Sygdomstilfælde for offentlig Regning. Kvak-salveri fandt i ytre Sogn især Sted ved Omstreifere, der solgte Draaber.

Af Møder i **Sundhedskommissioner** omtales som afholdte 5 i Lærdals, 6 i indre Sogns, 7 i midtre Sogns, 6 i ytre Sogns, 8 i indre Søndfjords, 9 i ytre Søndfjords, 1 i indre Nordfjords og 4 i ytre Nordfjords Lægedistrikt. Med Hensyn til Sundhedskommissionernes Virksomhed berettes, at Udkast til Forskrifter for Sundhedsvæsenet vedtoges i Selø og Davik; et ved Overlægen for den spedalske Sygdom indkommet Forslag til Regler for Vaaningshuses Opførelse vedtoges i Utvær, Vefring og Kin; det diskuteredes foreløbig i Aurland, Lærdal, Aardal, Sogndal, Lyster, Hafslo og Evindvik; det forkastedes i Ladvik, Jølster, Vik, Leganger og Balestrand, i de tre sidstnævnte Herreder med det Tillæg, at Sundhedskommissionens Medlemmer skulde søge Forskrifterne saavidt muligt frivilligt overholdte; endelig blev det samme Forslag ogsaa forkastet af Sundhedskommissionerne i indre Holmedal, Førde, Askevold, ytre Holmedal, Hildestad og Indvik, men det blev vedtaget, at et vist Antal Exemplarer af Lovforslaget skulde trykkes og uddeles blandt Almuen. Et Forslag om Anlæggelse af et Badehus forkastedes i Vik, Leganger og Balestrand. I Vefring fattedes en Beslutning sigtende til Udryddelse af Fnat, og i Kin en om Bortskaffelse af Affaldet efter Fiskerierne. Forøvrigt var i de fleste Sundhedskommissioner Spedalskhed og andre herskende Sygdomme Gjenstand for Foredrag og Forhandling. Distriktslægen i ytre Sogn bemærker, at Medlemmernes hyppige Omskiftning inden Kommissionerne gjør Lægernes Bestræbelser i samme mindre frugtbringende og anser det for hensigtsmæssigere, om de bestode af færre udvalgte og faste Medlemmer.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde

i Lærdals Lægedistrikt . . .	392
i indre Sogns — . . .	244
i midtre — — . . .	249
i ytre — — . . .	79
i indre Søndfjords — . . .	211
i ytre — — . . .	239
i indre Nordfjords — . . .	196
i ytre — — . . .	206
tilsammen . . .	1816

Af **rets-medicinske Forretninger** udførtes 2 Obduktioner af Børn, der vare fødte i Dølgemaal; 2 Undersøgelser af Kvinder, der vare mistænkte for at have født i Dølgemaal, og 1 af Helbredstilstanden hos en Person, der var idømt Vand og Brødstraf.

Om **Sindssyge** gives følgende Oplysninger: I Lærdals Lægedistrikt kjendtes 12, hvoraf 9 forpleiedes for Amtskommunens Regning; ingen nye vare tilkomne i Aarets Løb. I indre Sogns Lægedistrikt var 1 tilkommen og 1 død i Aarets Løb, 1 var desuden indsendt til Bergens Sindssygeasyl; ialt kjendtes 10, hvoraf 6 under offentlig Forpleining. I midtre Sogn tilsaa Distriktslægen 5 nye Tilfælde, alle med religiøs Mani; 2 af disse indsendtes til Bergens Sindssygeasyl, 2 endte dødelig, det ene ved Selvmord, og 1 helbrededes; af ældre Sindssyge kjendtes i dette Distrikt 25. I ytre Sogn var 1 behandlet for Melancholi og 1 indsendt til Bergens Sindssygeasyl; forøvrigt kjendtes 9 Sindssyge i Distriktet. I indre Søndfjord kom 3 til paa Amtskommunens Forpleining; tidligere forpleiedes 12 paa denne Maade; 1 nyt Tilfælde helbrededes. I ytre Søndfjord tilsaaes, foruden en Barselmani, som helbrededes, 3 Sindssyge, hvoraf 1 helbrededes og 2 indsendtes til Bergens Sindssygeasyl; i privat Forpleining kjendtes 2 i dette Distrikt. I indre Nordfjord behandlede Distriktslægen 4 og tilsaa desuden 11 Sindssyge. I ytre Nordfjord forpleiedes 2 for Amtskommunens Regning.

Af **Sygehuse** fandtes ingen. Savnet deraf, især af mindre Sygehuse ved Fiskeværerne, udhæves, ligesom forrige Aar fra ytre Nordfjord, dette Aar stærkt af Distriktslægen i ytre Søndfjord; den Isolering, som Nervefeberens stærkt smitsom-

me Karakter strax fra Begyndelsen gjør særdeles ønskelig, kan uden saadanne Sygehuse umulig iværksættes; nu maa de Angrebne hjemsendes i syg Tilstand, hvilket bevirker, at Sygdommen udbredes til Mange og foraarsager det Offentlige store Udgifter (Landmark).

Af **Badeindretninger** omtales 2 Styrtebade i Lærdals, 3 mindre Badeindretninger i ytre Sogns og 3 i ytre Nordfjords Lægedistrikt.

Apotheket paa Lærdalsøren fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod alene af Apothekeren selv.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Lærdals Distrikt: 1 Læge, boende paa Lærdalsøren. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
2. Indre Sogns Distrikt: 1 Læge, boende i Sogndal. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
3. Midtre Sogns Distrikt: 1 Læge, boende i Vik. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
4. Ytre Sogns Distrikt: 1 Læge, boende i Ladvik. 1 Jordemødre (og 2 Poster ledige); 2 Hjelpevaccinatorer.
5. Indre Søndfjords Distrikt: 1 Læge, boende i Førde. 4 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
6. Ytre Søndfjords Distrikt: 2 Læger, boende i ytre Holmedal og i Kin. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
7. Indre Nordfjords Distrikt: 1 Læge, boende i Indviken. 4 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
8. Ytre Nordfjords Distrikt: 1 Læge, boende i Vaagsø Sogn, Selø Prestegjeld. 5 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.

XV. R o m s d a l s A m t.

Sundhedstilstanden var i det Hele mindre god; sammenlignet med det foregaaende Aar viser der sig især i de Søndmørske Lægedistrikter en betydelig Forværrelse, medens omvendt Sygeligheden i indre Nordmørs Lægedistrikt og til dels i Christiansund, som i 1861 var usædvanlig betydelig, i 1862 var i Aftagende. Den større eller mindre Sygelighed beroede væsentlig paa den Udbredning, som den ondartede Halsesyge fik i de forskellige Lægedistrikter; af andre epidemiske Sygdomme forekom Mæslinger i Aarets Begyndelse, samt Kighoste og Nervefeber. **Dødeligheden** var meget be-

tydelig; de Dødes Antal udgjorde 2242, hvilket er 15,6 pCt. mere end Aaret i Forveien, da der døde 1939; 52,4 pCt. mere end i 1860, da der døde 1471 og 60,9 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—1860, hvilket udgjorde 1393. Af de enkelte Lægedistrikter vise alle med Undtagelse af indre Søndmøre og indre Nordmørs Lægedistrikt var de Dødes Antal større end de Fødtes.

Sygdomskonstitutionen omtales i Regelen som indiffe-

rent eller katarrhalsk; i nordre Søndmøre betegnes den som inflammatorisk fra Vaaren af.

Nervefeber var i de fleste Lægedistrikter forholdsvis temmelig sjelden. Der opgives

fra østre Søndmøres Lægedistrikt 4 Angrebne, hvoraf - Døde

- indre	—	—	1	—	—	1	—
- nordre	—	—	3	—	—	—	—
- ytre Rømsdals	—	—	69	—	—	5	—
- indre	—	—	27	—	—	2	—
- indre Nordmøres	—	—	39	—	—	4	—
- søndre	—	—	71	—	—	4	—
- Christiansund	21	—	—	—	—	1	—
- nordre Nordmøres Læge-							
distrikt	7	—	—	—	—	1	—

tilsammen . . 242 Angrebne, hvoraf 18 Døde.

I vestre Søndmøres Lægedistrikt iagttoges Sygdommen slet ikke; fra indre Rømsdal opgives foruden de ovenfor anførte desuden 2 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede og fra søndre Nordmøre 2 Døde uden foregaaende Behandling; i nordre Nordmøre var der foruden de Opgivne forekommet endel Tilfælde i første Halvaar, om hvilke ingen Opgave kunde tilveiebringes*). Ialt kjendes saaledes 22 Døde af denne Sygdom (det foregaaende Aar opgaves 33 Døde). Saavidt det kan sees, forekom Tilfældene temmelig jævnt fordelt paa Aarets forskjellige Tider; i søndre Nordmøre indtraf de fleste i Sommermaanederne. Sygdommen optraadte for det meste i lokale Epidemier, saaledes at et større Antal Individuer angrebes paa enkelte Gaarde; i Hustad Sogn (ytre Rømsdals Lægedistrikt) var Sygdommen dog udbredt til mange Gaarde; af de fra indre Rømsdal anmeldte Tilfælde forekom 16 paa Strandstedet Veblungsnæs i Grytens Prestegjeld. Fra indre Nordmøre oplyses det, at Sygdommen optraadte med fremtrædende Hjernesymptomer. Af de Døde er Kjønnen opgivet for 18, nemlig 9 af hvert Kjønn; Alderen for 17, hvoraf 2 fra 5—10 Aar, 6 fra 10—20 Aar, 5 fra 20—30 Aar, 2 fra 30—40 Aar og 2 fra 40—50 Aar.

Af **Barselfeber** have 7 Læger behandlet 21 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødelig; af de Døde var 1 forløst ved Perforation af Fosterhovedet og 1 havde født et forraadnet Foster.

Af **Vandkopper** iagttoges nogle faa Tilfælde i Aalesund, Molde og Christiansund.

Rosen omtales fra indre og nordre Nordmøre som temmelig hyppig om Høsten, paa hvilken Aarstid der ogsaa i

*) Fuldstændig Beretning for dette Distrikt haves kun for de sidste 5 Maaneder af Aaret, i hvilke det under Distriktlægens Fravær i Udlandet bestyredes af en Konstitueret.

Stangeviks Prestegjeld af indre Nordmøres Distrikt iagttoges temmelig mange Tilfælde af Phlegmone. I Christiansund behandlede 14 Tilfælde af Rosen.

Af **Skarlagensfeber** behandlede 9 Tilfælde i nordre Søndmøre og 3 i indre Nordmøre, alle i December; hos 4 Voxne ledsagedes Sygdommen af exsudativ Svælgbetændelse. Alle helbrededes.

Mæslinger herskede endnu ved Aarets Begyndelse almindelig i mange Egne af Amtet, men ophørte for det meste temmelig tidlig: saaledes i vestre og indre Søndmøre i Februar, i nordre Søndmøre og Molde i April. I Christiansund vedvarede Sygdommen til September og i indre Nordmøre iagttoges den det hele Aar. Antallet af behandlede Tilfælde opgives fra indre Nordmøre til 90, hvoraf 1 endte dødelig, fra Christiansund til 105, hvoraf 6 endte dødelig; de fleste Tilfælde forløb dog saavel i Byerne som paa Landet uden Lægebehandling. Epidemien omtales i dette Aar fra de fleste Egne som godartet; af Dødsfald kjendtes 12, nemlig foruden de 7 ovenfor omtalte 1 i Aalesund, 1 i indre Rømsdal og 3 uden foregaaende Behandling i Christiansund. Af disse 12 Døde vare 6 af hvert Kjønn; 9 fra 1—5 Aar, 2 fra 5—10 Aar og 1 fra 10—20 Aar.

Kighoste omtales fra østre, indre og nordre Søndmøres, indre og nordre Nordmøres Lægedistrikter samt fra Christiansund. I østre Søndmøre og indre Nordmøre iagttoges Sygdommen hele Aaret, i de øvrige nævnte Distrikter begyndte den at vise sig om Sommeren og blev mere udbredt om Høsten. I Christiansund, hvor den begyndte i Juni, behandlede 70 Tilfælde, hvoraf ingen endte dødelig; derimod kjendtes 1 Dødsfald uden foregaaende Behandling; den viste sig i denne By ualmindelig mild. Fra det hele Amt opgives tilsammen 4 Dødsfald; Kjønnen er opgivet for 3, nemlig 2 af Mandkjøn og 1 af Kvindekjønn; 1 af de Døde var under 1 Aar og 3 fra 1—5 Aar.

Diphtheriske Sygdomme havde Aaret i Forveien hersket epidemisk i alle Amtets Lægedistrikter undtagen de Søndmørske; i 1862 udbredte Epidemien sig ogsaa til disse og vedblev i de øvrige, skjønt tildels noget mindre udbredt og ondartet. Der opgives af exsudativ Svælgbetændelse og Strubehoste tilsammen

fra vestre Søndmøre	219	Behandlede,	hvoraf	54	Døde;
- østre	—	48	—	—	8
- indre	—	31	—	—	7
- nordre	—	76	—	—	11
- Molde	100	—	—	—	4
- indre Nordmøre .	273	—	—	—	32
- Christiansund . .	75	—	—	—	7
- nordre Nordmøre	4	—	—	—	2

tilsammen 826 Behandlede, hvoraf 125 Døde.

Af Døde uden foregaaende Behandling kjendte Distriktslægen i vestre Søndmøre 23 og Distriktslægen i østre Søndmøre 1, medens det virkelige Antal antoges at være meget større. I nordre Søndmøre bleve ligeledes mange Tilfælde ubehandlede, og ifølge Presternes Opgave skulde de Dødes Antal beløbe sig til 40. Fra ytre Romsdal haves kun ganske ufuldstændige Opgaver udenfor Molde By; Sygdommen siges at have været almindelig udbredt, især i Kleve Sogn af Bolsø Prestegjeld, og de Angrebnes Antal anslaaes med et rundt Tal til 100; nogen Opgave over Dødsfald af Sygdommen haves derimod ikke. Fra Molde opgives foruden de ovenfor anførte 3 Døde af Strubehoste. I indre Romsdal siges Sygdommen ikke at have været særdeles udbredt; den forekom dog paa forskellige Steder og bevirkede endel Dødsfald mellem Børn; fra Distriktslægens Praxis opgives kun 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. I indre Nordmøre kjendtes foruden det ovenfor angivne Antal 2 Døde uden foregaaende Behandling. Distriktslægen i søndre Nordmøre iagttog ikke Sygdommen udenfor Christiansund; i nordre Nordmøre skal den have været temmelig almindelig i første Halvaar og da have bevirket adskillige Dødsfald; der haves imidlertid ingen Opgave om Antallet. Tilsammen er ifølge det Foregaaende 155 Dødsfald af diphtheriske Sygdomme opgivne af Læger; deraf opføres 114 under exsudativ Svælgbetændelse og 41 under Strubehoste. (Aaret i Forveien opgave Lægerne 867 behandlede Tilfælde af exsudativ Svælgbetændelse med 97 Dødsfald samt 21 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne; endvidere 41 Dødsfald af Strubehoste, tilsammen 159 Dødsfald af begge Sygdomme).

Om Tiden for Sygdommens Udbredning i vestre Søndmøre, hvor der i Slutningen af 1861 havde vist sig 5 Tilfælde i Herø Prestegjeld, oplyses det, at den begyndte i Marts Maaned; den optraadte først i Sande Sogn af Herø Prestegjeld og antages at være ført did ved Smitte fra Selø i ytre Nordfjord; inden Sande Sogn skred den derpaa frem fra Bygdelag til Bygdelag, og fra dette Sogn udbredte Epidemien sig derpaa til Nabosognene; til Vanelvens Prestegjeld af dette Lægedistrikt kom ogsaa Smitte fra Selø, medens Ulfstens Prestegjeld for den største Del gik fri. Epidemien var i dette Lægedistrikt paa sin Høide og mest ondartet om Sommeren og ophørte mod Aarets Slutning næsten ganske; de behandlede Tilfælde af exsudativ Svælgbetændelse i hver Maaned i Distriktets 3 Prestegjeld vil sees af følgende Liste:

Maaned.	Herø Prestegjeld.		Vanelvens Prestegjeld.		Ulfstens Prestegjeld.		Tilsammen.	
	Behandlede;	deraf Døde.	Behandlede;	deraf Døde.	Behandlede;	deraf Døde.	Behandlede;	deraf Døde.
Marts	2	2	-	-	-	-	2	2
April	8	2	-	-	-	-	8	2
Mai	9	-	-	-	-	-	9	-
Juni	13	2	-	-	-	-	13	2
Juli	55	13	1	1	-	-	56	14
August	32	14	1	-	1	-	34	14
September . .	30	5	11	5	-	-	41	10
Oktober . . .	18	1	10	-	2	1	30	2
November . .	12	1	-	-	2	-	14	1
December . .	2	-	-	-	-	-	2	-
Tilsammen .	181	40	23	6	5	1	209	47

I østre Søndmøre viste ligeledes de første Tilfælde sig i Marts; i Juni blev Sygdommen epidemisk; den forekom kun i Ørskougs og Sunelvns Prestegjelde, medens Strandens og Norddalens Prestegjelde gik fri. I indre Søndmøre begyndte Sygdommen i Mai. I Molde herskede den det hele Aar, men var mindst udbredt om Sommeren. I indre Nordmøre forekom af 272 Tilfælde 96 i første, 59 i andet, 32 i tredje og 85 i fjerde Kvartal; medens Tilfældenes Antal saaledes ikke aftog synderlig udover Aaret, aftog derimod dens Ondartethed kjendelig. I Christiansund forekom Tilfældene temmelig jevnt spredte over det hele Aar.

Om de for exsudativ Svælgbetændelse Behandlede Kjøns Alder og Stilling oplyses det fra vestre Søndmøre, at 105 vare af Mandkjøn og 104 af Kvindekjøn;

6, hvoraf 2 (o. 33 pCt.) Døde, vare under 1 Aar
55, — 10 (o. 18 ") — " fra 1—5 "
60, — 16 (o. 26 ") — " " 5—10 "
44, — 13 (o. 29 ") — " " 10—15 "
25, — 5 (o. 20 ") — " " 15—20 "
12, — 1 (o. 8 ") — " " 20—30 "
7, — - (o. 0 ") — " over 30 Aar.

Til Fisker- og Gaardbrugerklassen hørte 203 Behandlede, hvoraf 47 døde, til den saakaldte konditionerede Klasse 6, hvoraf ingen døde.

Distriktslægen i vestre Søndmøre tilskriver Sygdommens Udbredning væsentlig Smitte; Smittestoffet syntes at være temmelig fixt og kunde vedligeholde sin Smitteevne indtil 3 Maaneder, idet det holdt sig til forskellige Gjenstande, f. Ex. Klæder, og kunde bæres om af friske Personer; Modtageligheden syntes derimod at være meget begrændset; Inkubationstiden var vanskelig at bestemme; den ansattes til gennemsnitlig 6 Dage. De slette hygiæniske Forhold inden Distriktet bidroge væsentlig til Sygdommens Ondartethed, navnlig det kvalme Rum, hvori i Regelen den hele Familie tilbragte Nat og Dag, den almindelige Urenlighed og den slette

Kost; ved Iagttagelser viste det sig, at jo mindre Rum der var i Stuen i Forhold til Beboernes Antal, desto flere Personer angrebes og desto flere af de Angrebne døde: dette Forhold, saavel som Sygdommens væsentlige Udbredning ved Smitte, har Distriktslægen, S. Høegh, nærmere paavist i en i „Norsk Magazin for Lægevidenskaben“ 18de Bind Side 120 og flg. trykt Afhandling, hvor tillige en Beskrivelse af Sygdommens Symptomer vil findes. Fra østre Søndmøre gjøres der opmærksom paa, at der opstod færre Tilfælde i de trækfulde Røgstuer end i de lave Loftstuer (C. A. Kahrs).

Paafølgende Lamhed forekom i vestre Søndmøre meget ofte, ja næsten som Regel, hvor Sygdommen havde vist sig som en Almenlidelse; efter de ovenfor nævnte behandlede Tilfælde iagttoges

49 Gange større eller mindre Lamhed i Svælgmusklerne.

4	—	—	—	—	—	i Nakkemusklerne.
4	—	—	—	—	—	i Underextremiteterne.
1	—	—	—	—	—	i Overextremiteterne.
2	—	—	—	—	—	i saagodtsom det hele vilkaarlige Muskelapparat.

10 -- langvarig Svækkelse i alle Livsfunktioner.

10 -- større eller mindre Grad af Amanrose.

6 -- — — — — af Døvhed.

Desuden antoges en stor Del mindre udtalte paralytiske Tilfælde at have været tilstede uden at være kommen til Lægens Kundskab. Noget Dødsfald af Lamhed kjendtes ikke. — I østre Søndmøre iagttoges som Følgesygdom 3 Tilfælde af Synssvækkelse. Distriktslægen i indre Romsdal konsuleredes hyppig for Lamheder efter Diphtherit. Fra indre Nordmøre nævnes foruden Lamheder ogsaa Furunkler som en hyppig Eftersygdom; i vestre Søndmøre iagttoges ogsaa som Eftersygdom 4 Gange udbredt Furunkeldannelse og 4 Gange Parotit med Udgang i rigelig Suppuration.

I indre Nordmøre iagttoges ikke sjelden Recidiver (H. Heyerdahl).

Døden indtraadte efter Iagttagelser af Distriktslægen i vestre Søndmøre almindeligst den 5te til 7de Dag og oftere ved Blodforgiftning og Krafttab end ved Kvælning. Af 12 Dødsfald i indre Nordmøre bevirkedes 7 ved Kvælning.

Som Forholdsregler mod Sygdommen forsøgtes i vestre Søndmøre Afsondring; Almuen var imidlertid ikke saa villig dertil ligeoverfor denne Sygdom, som ligeoverfor Nervefeber, og navnlig var det paa Grund af det absolute Ulydighedsforhold, hvori Almuens Børn næsten altid staa til sine Forældre, meget vanskeligt at forhindre Børnene fra at besøge de Syges Huse. Denne samme Ulydighed lagde ogsaa store Hindringer i Veien for den lokale Behandling af Halsaffektioner, idet det sjelden lykkedes Forældrene at faa se Børnene i Halsen, endsige at faa penslet dem. Forbud mod

Afholdelse af Omgangsskole i de angrebne Huse blev iværksat og Rekonvalescenternes Skolebesøg for længere Tid blev forhindret. — Gjennem Foredrag i Sundhedskommissioner anbefaledes Rensning og Udluftning af Huse, varm Beklædning og god Kost; men selv inden Kommissionerne mødtes Lægen mere med Fordringer om forebyggende Lægemidler end med Opmærksomhed for disse Raad. Medhjelpere til at behandle de Syge oplærtes i flere af Distrikterne.

Mod selve Sygdommen saa Distriktslægen i vestre Søndmøre bedst Nytte af itide anvendt Pensling med koncentreret Opløsning af Nitras argenticus; Undladelse deraf forsøgtes en Tid, men med mindre Held. Distriktslægen i indre Nordmøre lagde efter sine Erfaringer mindre Vægt paa Penslingen, og troede at se bedst Nytte af indvendig Brug af den almindelige Salmiakmixtur med Lakrits eller af Solutio chloratis kalici.

Kjønnen er ialt opgivet for 101 Døde af exsudativ Svælgbetændelse, deraf 53 af Mandkjøn og 48 af Kvindekjøn, samt for 23 Døde af Strubehoste, deraf 14 af Mandkjøn og 9 af Kvindekjøn. Alderen er ialt opgivet for 100 Døde af exsudativ Svælgbetændelse, deraf 3 under 1 Aar, 31 fra 1—5 Aar, 32 fra 5—10 Aar, 29 fra 10—20 Aar, 3 fra 20—30 Aar, 1 fra 30—40 Aar og 1 fra 40—50 Aar; samt for 23 Døde af Strubehoste, deraf 2 under 1 Aar, 10 fra 1—5 Aar, 10 fra 5—10 Aar og 1 fra 10—20 Aar.

Catarrhalske Sygdomme vare temmelig hyppige den største Del af Aaret. Samtidig med den ondartede Halse-syge omtales fra flere Egne simple Halsbetændelser som meget almindelige. I nordre Nordmøre siges chroniske Bronchiter at forekomme meget hyppig; som en almindelig Aarsag nævnes det, at Befolkningen jevnlig udsætter sig for Forkjølelse ved at tage Overklæderne af sig under Roning og derefter, naar der sættes Segl, ikke tage dem paa sig igjen, forinden man er gennemblæst (Brinchmann).

Af **Lungebetændelse** opgives

fra vestre Søndmøre	15	Behandlede,	hvoraf	-	Døde
- østre	5	—	—	1	—
- indre	8	—	—	1	—
- nordre	32	—	—	5	—
- indre Nordmøre	64	—	—	13	—
- søndre	28	—	—	13	—
- Christiansund	39	—	—	9	—
- nordre Nordmøre	14	—	—	2	—

tilsammen af 9 Læger 205 Behandlede, hvoraf 44 Døde.

Desuden kjendtes 3 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne, tilsammen 47 Dødsfald (i 1861 opgaves 26 Dødsfald). Af 134 Tilfælde kunne 31 sees at være forekomne i første, 37 i andet, 24 i tredje og 42 i fjerde Kvar-tal. I søndre Nordmøre optraadte Sygdommen meget ond-

artet fra Mai til Juli, og i nordre Nordmøre skal den især i Aure Prestegjeld i første Halvaar have voldt mange Dødsfald, om hvilke ingen Lægeopgave haves. Kjønnen og Alderen er opgivet for 46 Døde, deraf 31 Mænd og 15 Kvinder, 3 under 1 Aar, 1 fra 5—10 Aar, 3 fra 10—20 Aar, 7 fra 20—30 Aar, 6 fra 30—40 Aar, 9 fra 40—50 Aar, 6 fra 50—60 Aar, 7 fra 60—70 Aar, 4 fra 70—80 Aar.

Af **Hjernebetændelse** opgives 6 Læger 7 Dødsfald.

Rheumatiske Sygdomme. Af akut Ledrheumatisme opgives 3 Læger 15 behandlede Tilfælde. Chronisk Rheumatisme forekom som sædvanlig meget hyppig. I vestre og østre Søndmøre iagttoges ofte **Ischias**; i det førstnævnte Distrikt behandlede 17 Tilfælde deraf.

Af **Koldfeber** behandlede i Christiansund 2 Tilfælde, der begge vare erhvervede i Udlandet.

Akute gastriske Sygdomme synes ikke at have været meget hyppige; fra indre Søndmøre bemærkes det, at de udebleve om Sommeren. I Christiansund behandlede 56 Tilfælde af Diarrhoe og 22 af Cholera. Af **Blodgang** iagttog Distriktslægerne i østre og indre Søndmøre 3 Tilfælde, der endte dødelig; i Molde behandlede 5 spredte Tilfælde, der helbrededes.

Syphilis. Paa Amtssygehuset i Molde indkom for Syphilis 5 Mænd og 11 Kvinder, 2 med primære og 14 med sekundære Tilfælde. 5 laa tilbage fra det foregaaende Aar; af disse tilsammen 21 Behandlede udgik 18 helbredede, 1 døde og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdage-nes Antal udgjorde 1397 eller 73,5 for hver Udskreven. Af de Indkomne sees 4 at have været fra indre Romsdals Distrikt og 7 fra Halse Sogn af nordre Nordmøres Distrikt; af de sidstnævnte 7 havde de fleste allerede en eller flere Gange før været behandlet paa Amtssygehuset. Privat behandlede 42 Tilfælde, deraf 23 i Christiansund, hvoraf 16 med primære og 7 med sekundære Tilfælde; samtlige primære Tilfælde vare opstaaede paa andre Steder; af de 19 udenfor Christiansund behandlede Tilfælde var 1 primært, 7 sekundære og om 11 er intet oplyst. Af **Gonorrhoe** indkom 1 Tilfælde paa Amtssygehuset; privat behandlede 33, deraf 21 i Christiansund, hvilke alle vare erhvervede paa andre Steder.

Chroniske Hudsygdomme. **Fnat** var i vestre Søndmøre i betydelig Aftagende. Ifølge Landhandlernes Opgave solgtes af Sæbe inden Distriktet nu det Dobbelte af hvad der solgtes for 5 Aar siden (S. Høegh.) I østre Søndmøre var Sygdommen endnu saa almindelig, at i enkelte Bygder neppe noget Hus antoges frit derfor; i indre Søndmøre var Sygdommen almindeligere i Hjorendfjords Prestegjeld end i Voldens. I Stangeviks Prestegjeld af indre Nordmøre siges den at være udryddet (H. Heyerdahl).

Af **Spedalske** kjendtes ved Aarets Begyndelse udenfor Rek-

næs Pleiestiftelse ifølge Overlægens Beretning 151. 35 kom til, som vare overseede ved tidligere Tællinger, 7 kom hjem fra Stiftelser og 16 nye Tilfælde indtraf. 13 døde, 21 bleve indlagte i Stiftelser og 4 gik fra som feilagtig opførte; ved Aarets Udgang kjendtes saaledes 171. Belægget paa Reknæs Pleiestiftelse udgjorde ved Aarets Begyndelse 102; der indkom i Aarets Løb 25 og døde 20; 8 sendtes hjem; ved Aarets Udgang udgjorde saaledes Belægget 99.

Kjertelsyge siges i nordre Søndmøre at være meget sjælden; i Stangeviks Prestegjeld af indre Nordmøre var den derimod almindelig, især som Øiensygd om hos Børn, og i Christiansund var den hyppig mellem Almuen. Af **Rachit** nævnes 1 Tilfælde i indre Nordmøre.

Svindot syntes i Tiltagende i vestre Søndmøre. Som Dødsarsag opgives den hos 27 Døde i det hele Amt, hvilket i Forhold til samtlige af Lægerne opgivne Dødsarsager (434) udgjør 6,2 pCt. Fradrages de Døde af diphtheriske Sygdomme (155) bliver Forholdet til de tiloversblevne Dødsarsager 9,6 pCt. Af de Døde vare 9 Mænd og 18 Kvinder; 4 vare fra 10—20 Aar, 7 fra 20—30 Aar, 9 fra 30—40 Aar, 2 fra 40—50 Aar, 2 fra 50—60 Aar, 1 fra 60—70 Aar og 2 fra 70—80 Aar.

Cardialgi og chronisk Mavekatarrh forekom jevnlig; som de væsentlige Aarsagsindflydelser nævnes fra nordre Nordmøre den jevnlige Nydelse af fordærvede Fiskespiser og sur Melkevalle (Syre), tildels ogsaa hyppig Overfyldning af Mave, især med Grød og fersk Sild (Brinchmann). **Ormesygdomme** omtales som hyppige fra indre Søndmøre, indre Nordmøre og Christiansund.

Blegsot siges at tiltage i søndre Nordmøre. **Anæmiske Tilstande** vare i det Hele temmelig almindelige og omtales fra østre Søndmøre især som almindelig hos Konerne, der i Regelen fortsatte Diegivingen i det Mindste til Barnet var 2 Aar. Misbrug af Aareladning var ogsaa en almindelig Aarsag. **Menstruationsuordener** nævnes som jevnlig forekommende fra indre Søndmøre. **Hysteri** og **Hypochondri** fra vestre Søndmøre; i indre Nordmøre opgives af Hysteri 18 behandlede Tilfælde.

Af **Brightsk Nyresygdom** behandlede Distriktslægen i vestre Søndmøre 8 Tilfælde, hvoraf 3 endte dødelig; ialt nævnes 5 Dødsfald af denne Sygdom.

Værkefinger forekom hyppig i flere Distrikter.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes: 1 Amputation af Forarmen; 8 Borttagelser af Fingre, hvoraf 3 hos 1 Individ vare overtallige: 2 paa den ene og 1 paa den anden Haand; 1 af et Fingerled, 1 af en Stortaa, 3 af forskellige Svulster, 1 af en Kræftsvulst; 2 Operationer for Haremund, 2 Operationer for og 3 Repositioner af Paraphimosis; 6 Paracente-

ser af Underlivet hos 1 Individ og 4 Punktioner af Vandbrok med Jodindsprøitning.

Af **obstetriciske Operationer** omtales som udførte ved Læger: 3 Vendinger ved Tværleie; af Konerne forblev 1 ilive, 1 døde og om 1 er intet oplyst; om Børnenes Liv er intet oplyst. 26 Tangforretninger; Indikationerne angives ved 11 at have været Vemangel og langvarigt Fødselsarbeide, ved 1 Bækkenforsnævring, ved 1 skjævt Hovedleie og ved 1 Fremfald af Navlesnoren; af Konerne forblev 21 ilive, 2 døde (den ene af Diphtherit 13 Dage efter Forløsningen) og om 3 er intet oplyst; af Fostrene vare 14 levende, 8 dødfødte og om 4 er intet oplyst. 1 Perforation af Hovedet hos en 34-aarig Førstefødende med jevnt forsnævret Bækken (Conjugata neppe 3 Tommer); Tang var forgjeves forsøgt og Fosteret, saavidt det kunde skjønnes, dødt. Konen fik Barselseber og døde den 8de Dag efter Forløsningen (S. Høegh). 1 Embryotomi ved forsømt Tværleie paa et dødt Foster; Konen kom sig (Johannesen). 5 kunstige Løsninger af Moderkagen. Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng	
Vestre Søndmøre	274	204	39	77	2	18
Østre — . .	237	158	26	28	1	9
Indre — . .	182	81	14	17	-	10
Nordre — . .	441	246	50	93	3	23
Indre Romsdal . .	299	176	21	54	2	11
Ytre — . .	463	373	59	132	7	17
Indre Nordmøre .	401	312	30	78	6	25
Søndre Nordmøre med Christiansund	458	426	92	106	3	30
Nordre Nordmøre	262	266	33	82	4	10
Romsdals Amt . .	3017	2242	364	667	28	153

Omkomne ved ulykkelige Hændelser. . . . . 77.
Selvmordere . . . . . 7.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 775 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem disse = 100 : 74,3. Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 8,3 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,2. Antallet af døde Børn mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til Antallet af samtlige Døde = 1 : 3,4 og Antallet af Døde under 10 Aar til Antallet af samtlige Døde = 1 : 2,2. Af de Døde paa Barselseng oplyses 5 at være døde af Barselseber; den ene af disse efter kunstig Forløsning; desuden 3 andre efter at være forløst ved Kunstens Hjælp; en Barselkone døde af Nervefeber; 1, i Surendalens Prestegjeld, døde uforløst (med Tvillinger). Opgave over Dødsarsager haves dette Aar for 434 Døde; de hyppigste vare: Exsudativ Svælgbetændelse og Strubehoste (155), Lungebetændelse (47), Spedalskhed (33), Svindsot (27), Nervefeber (22), Vatersot (14), Mæslinger (12), Kræft (12), Apoplexi (11).

Veiriget. Vaaren kom temmelig tidlig; Mai og tildels Juni var tør og varm, medens den senere Del af Sommeren i de fleste Egne var kjølig og regnfuld. Fra Oktober til December var det i de fleste Egne af Amtet mildt med usædvanlig lidet Sne. Høstens Udbytte var forskjelligt: i østre Søndmøre blev Kornet sent modent og sparsomt, Høet mager og udrøit; fra nordre Søndmøre omtales derimod Høsten som god; Sildefisket var rigt, Torskfisket middels og Distriktets Velstand i Tiltagen.

Lægen ved Reknæs Pleiestiftelse for Spedalske, Sand, har meddelt følgende:

Meteorologiske Iagttagelser anstillede ved Havfladen i Molde i 1862.

Maaneder.	Barometerstand i franske Linier, observeret ved Havfladen, reduceret til 0° Temperatur med Correction for Capillar-depressionen.				Thermometerstand efter Celsius.				Vindens Retning og omtrentlige Varighed fordelt paa Døgnene i hver Maaned.					Vindstille Døgn.	Døgn hvori det regnede.	Døgn hvori der faldt Sne eller Slud.	Taage og skyfulde Døgn.	Klare Døgn.			
	Middel.	Høiest.	Lavest.	Differents mellem Høiest og Lavest.	Middel.	Høiest.	Lavest.	Differents mellem Høiest og Lavest.	N.	NO.	NV.	Tilsammen Døgn.	S.						SO.	SV.	Tilsammen Døgn.
Januar . . .	334,16	340,01	325,51	14,50	+ 0,47	+ 6,0	÷ 13,0	19,0	0	-14,5-	2,0	16,5	0	- 0,5-	2,0	2,5	12,0	2,5	6,5	11,5	10,5
Februar . . .	337,55	344,51	332,51	12,00	+ 0,77	+ 9,0	÷ 14,5	23,5	0,5-	10,0-	5,5	16,0	1,0-	0	- 4,5	5,5	6,5	3,5	8,0	5,0	11,5
Marts . . .	334,56	343,01	325,01	18,00	+ 0,70	+ 12,0	÷ 10,0	22,0	2,0-	10,0-	3,5	15,5	0	- 4,5-	1,5	6,0	9,5	1,5	7,5	11,0	11,0
April . . .	334,35	342,01	327,01	15,00	+ 4,65	+ 16,0	÷ 2,0	18,0	0,5-	5,0-	4,5	10,0	0	- 1,0-	3,5	4,5	15,5	7,0	4,0	10,5	8,5
Mai . . .	335,75	340,51	329,51	11,00	+ 12,20	+ 23,0	+ 5,0	18,0	4,0-	9,5-	3,5	17,0	0	- 0	- 0	0	14,0	3,5	0	9,5	18,0
Juni . . .	333,04	339,01	327,51	11,50	+ 13,00	+ 22,0	+ 6,0	16,0	4,5-	5,0-	3,0	12,5	0,5-	0,5-	2,0	3,0	14,5	8,5	0	16,0	5,5
Juli . . .	332,27	336,01	327,01	9,00	+ 12,94	+ 23,0	+ 6,0	17,0	1,0-	1,5-	8,0	10,5	0	- 1,0-	5,0	6,0	14,5	15,0	0	12,5	3,5
August . . .	335,31	339,51	330,51	9,00	+ 12,58	+ 21,0	+ 5,0	16,0	0	- 4,0-	8,0	12,0	0	- 0	- 0,5	0,5	18,5	12,0	0	11,5	7,5
September .	336,61	341,51	329,01	12,50	+ 10,30	+ 20,0	+ 2,0	18,0	0	- 1,0-	8,5	9,5	0,5-	0,5-	2,0	3,0	17,5	14,0	0	10,0	6,0
Oktober . .	331,27	340,01	317,51	22,50	+ 8,29	+ 18,0	+ 0,5	17,5	0	- 6,0-	2,0	8,0	0	- 4,5-	12,0	16,5	6,5	11,5	0,5	12,5	6,5
November .	336,65	343,00	325,00	18,00	+ 4,63	+ 11,0	÷ 2,0	13,0	0	- 6,5-	1,5	8,0	0	- 3,5-	0,5	4,0	18,0	2,0	1,0	14,0	13,0
December .	332,65	340,50	317,50	23,00	+ 3,08	+ 10,0	÷ 2,0	12,0	0	- 9,5-	3,0	12,5	0	- 1,0-	6,5	7,5	11,0	9,5	4,0	9,5	8,0
Hele Aaret	334,51				+ 6,64				12,5-	82,5-	53,0	148,0	2,0-	17,0-	10,0	59,0	158,0	90,5	31,5	133,5	109,5

Levemaade og hygieeniske Forholde skildres fremdeles, især fra de ydre Bygder i dette Amt, som usædvanlig slette; navnlig siges fra flere søndmørske Distrikter Kvindernes Uvidenhed, Overtro og Fordomme at være meget fremtrædende og vanskeligere at overvinde end Mændenes. Fra østre Søndmøre omtales Behandlingen af Fødemidlerne som slet, og Urenligheden baade i og udenfor Husene som betydelig, dog mere i de ydre end i de indre Bygder; i disse sidste er Skarndyngen flyttet til et eget Skur ved Husets Endevæg, medens den i Ørskougs Prestegjeld endnu findes lige ved Indgangen. I flere Distrikter var der, væsentlig gennem Sundhedskommissionerne, vakt en større Opmærksomhed for Sundhedspleien, og smaa, men tydelige Fremskridt bemærkedes, ikke blot med Hensyn til denne, men ogsaa i almindelig Kultur (S. Høegh). Fra Molde klages over Mangel paa Husrum, især for de fattigere Klasser, som derfor bo usundt. **Drik** var forholdsvis sjelden, naar undtages ved Byreiser og særegne festlige Anledninger.

Fattigsygepleie. I Vanelvens Prestegjeld af vestre Søndmøre fik nu, efter en Paamindelse af Amtet til Fattigkommissionen, ikke længer som før Andre end virkelig Fattige Uformuenhedsattest. I Christiansund var Fattigsygepleien meget betydelig paa Grund af almindelig Fattigdom; Udgifterne til Medikamenter for denne Bys fattige Syge udgjorde 251 Spd.

Af Møder i **Sundhedskommissioner** afholdtes 6 i vestre Søndmøre, 8 i østre Søndmøre, 4 i indre Søndmøre, 1 i nordre Søndmøre, 4 i ytre Romsdal (deraf to i Molde og to i Landdistriktet), 5 i indre Romsdal, 9 i søndre Nordmøre

og 1 i nordre Nordmøre; fra indre Nordmøre haves ingen Opgave over Mødernes Antal. Fra nordre Søndmøre og ytre Romsdal bemærkes det, at Ordførerne i flere Distrikter havde undladt at meddele Lægerne Underretning om Repræsentantmøderne. Som Gjenstande for Forhandlinger nævnes den ondartede Halsesygge og tildels Mæslinger samt Jordemødres Ansættelse og Brug. Fra indre Nordmøre omtales Sundhedskommissionerne som et virksomt Middel mod Kvaksalveri; der saavel som i vestre Søndmøre og søndre Nordmøre siges de at omfattes med Interesse.

I flere Distrikter var Søgningen efter Læge og Jordemoder liden, dog mest paa Grund af de store Afstande; fra søndre Nordmøre bemærkes det, at Lægehjælp der endnu neppe ansees for at være Penge værd (Werring); i Aure Prestegjeld i nordre Nordmøre var derimod Søgningen til Læge meget betydelig. Jordemødrenes ringe Løn (ialt omtrent 27 Spd.) gjorde det i vestre Søndmøre tildels vanskelig at faa Posterne besatte; et Forsøg, som nogle af Amtets Distriktslæger havde gjort paa at faa indsamlet endel Penge til Oprettelsen af en Understøttelseskasse for udtjente Jordemødre, var i dette Distrikt ganske mislykket, idet Almuen intetsomhelst vilde yde til dette Øiemed, medens den forøvrigt slet ikke var uvillig til at yde Bidrag til Missionsskib eller til andre langt bortliggende Indretninger; den sidstnævnte Gavnildhed antages dog hos Mængden mere at maatte betragtes som Forsøg paa at erhverve sig et Slags Aflad (i Lighed med de mange Ydelser, Almuen paatager sig ved Løfter i Havsnød, naar der er seet „Syn“ over deres Huse, naar Konerne ligge i Barselseng o. s. v.) end som

Virkning af en ren christelig Iver (S. Høegh). — I østre Søndmøre var Kvaksalveri meget almindelig; der forbrugtes en Mængde underhaanden kjøbt eller hjemmelavet Medicin.

De **Vaccineredes** Antal opgives saaledes:

i vestre Søndmøres Lægedistrikt . .	248
i østre — — — . .	107
i indre — — — . .	121
i nordre — — — . .	214
i ytre Romsdals — — . .	185
i indre Nordmøres — — . .	444
i søndre — — — . .	262
i Christiansund	45
i nordre Nordmøres Lægedistrikt . .	118
tilsammen	1744.

I indre Romsdals Lægedistrikt blev dette Aar Ingen vaccineret, hvortil Distriktslægen oplyser at Grundene vare, dels at der nogle Steder forgjæves forsøgtes at bringe Vaccinationen igang, dels at der det foregaaende Aar var bleven vaccineret usædvanlig Mange. I ytre Romsdal var fra 2 Hjælpevaccinatorer ingen Beretning indkommen. I Aalesund og Molde udførtes Vaccinationen ved Distriktslægerne. Fra vestre Søndmøre anbefales 2 Hjælpevaccinatorer paa Grund af særdeles Duelighed og Samvittighedsfuldhed til en offentlig Paa-skjønnelse.

Af **rets-medicinske** Forretninger foretoges 5 Obduktioner: 1 af en Mand, der antoges for død ved et Stød i Hovedet under et Fald, 1 af en Pige, der var død af Blødning ved Placenta prævia, 2 af Børn, der antoges at være ihjelliget af Forældrene, og 1 af et fuldbaaret Foster, der var død efter Anvendelse af Vold. En Erklæring afgaves angaaende nogle af en Kvaksalver anvendte Midlers Skadelighed.

Om **Sindssyge** gives følgende Oplysninger: I vestre Søndmøre behandledes 4, hvoraf 2 helbrededes og 1 indsendtes til Bergens Sindssygeasyl; desuden afgaves 3 Erklæringer om fattige Sindssyge. I østre Søndmøre afgaves 1 saadan Erklæring og behandledes 3. Distriktslægen i indre Søndmøre kjendte 11 og afgav Erklæring om 2. I Molde døde 1 af Paralysis generalis. Distriktslægen i indre Romsdal tilsaa 3, hvoraf 2 sendtes til Asyl og 1 helbrededes. I indre Nordmøre kjendte Distriktslægen 46 og i søndre Nordmøre 7. I Christiansund behandlede Stadslægen 3, hvoraf 1 sendtes til Trondhjems Asyl og 2 helbrededes.

Sygehuse. Et nyt Amtssygehus toges i Brug i Oktober Maaned; indtil da havde det gamle Reknæs Hospital

været benyttet som Amtssygehus; om Belægget i dette m. m. ville Oplysninger findes i Sygehuslisten; om Belægget i Reknæs Pleiestiftelse for Spedalske er Oplysning ovenfor meddelt. I et Sygelokale i Aalesunds Fattighus optoges i Aarets Løb 38 Syge, hvoraf 22 for forskellige Fattigvæseners og 16 for privat Regning; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 679.

Af **Badeindretninger** omtales 1 Søbadindretning i Christiansund og nogle private Søbadehuse i Molde.

Amtet har 3 **Apotheker**, i Aalesund, Molde og Christiansund; Visitationen af Apotheket i Aalesund udsattes for at forlægges til næste Sommer, da en stiftet Lægeforening for Søndmøres og Romsdals Fogderier skulde holde Møde i Aalesund; det siges at bestyres med Orden og Kyndighed; de to sidstnævnte Apotheker fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod foruden af Apothekerne i Aalesund af 1 Medhjælper og 1 Discipel, i Molde af en Discipel og i Christiansund af 2 Medhjælpere.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Vestre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Herø Prestegjeld. 6 Jordemødre, hvoraf 4 ansatte; 6 Hjælpevaccinatorer.
2. Indre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Voldens Prestegjeld. 3 Jordemødre; 3 Hjælpevaccinatorer.
3. Østre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Ørskougs Prestegjeld. 8 Jordemødre, hvoraf 7 ansatte; 7 Hjælpevaccinatorer.
4. Nordre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Aalesund; 8 Jordemødre (og 1 Post ledig); 6 Hjælpevaccinatorer.
5. Indre Romsdals Distrikt: 1 Læge, boende i Grytens Prestegjeld. 5 Jordemødre; 7 Hjælpevaccinatorer.
6. Ytre Romsdals Distrikt: 3 Læger, boende i Molde. 9 Jordemødre; 8 Hjælpevaccinatorer.
7. Indre Nordmøres Distrikt: 2 Læger, hvoraf 1 i Surendalen og 1 i Stangevik. 6 Jordemødre (og 1 Post ledig); 7 Hjælpevaccinatorer.
8. Søndre Nordmøres Distrikt med Christiansund: 2 Læger, begge i Christiansund. 9 Jordemødre, hvoraf 2 ansatte og 3 private i Christiansund; 6 Hjælpevaccinatorer.
9. Nordre Nordmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Aure Prestegjeld. 3 Jordemødre; 5 Hjælpevaccinatorer.

XVI. Søndre Trondhjems Amt.

Sundhedstilstanden betegnes baade fra Trondhjems By og fra de fleste Landdistrikter som ret god, især i andet Halvaar; i Aarets første Maaneder bevirkede en til samtlige Amtets Lægedistrikter udbredt Mæslingeepidemi temmelig megen Sygelighed. Af andre epidemiske Sygdomme var exsudativ Svælgbetændelse endnu temmelig almindelig, skjønt paa de fleste Steder mindre udbredt og ondartet end i de to foregaaende Aar; Kighoste forekom i flere Distrikter, og i enkelte Egne optraadte ogsaa Nervefeber og Lungebetændelse med epidemisk Udbredning. **Dødeligheden** var lidt større end Aaret i Forvien; de Dødes Antal udgjorde 1993, hvilket er 6,5 pCt. mere end i 1861, da der døde 1871, 8,6 pCt. mindre end i 1860, da der døde 2179, og 18,3 pCt. mere

end det gennemsnitlige Antal Døde i Aarene 1856—60, hvilket udgjorde 1685.

Sygdomskonstitutionen. I Trondhjem vare katarrhalsk-inflammatoriske Sygdomme forherskende først og sidst i Aaret; de begyndte i Februar, vare paa sin Høide i Marts og tabte sig i April, men optraadte igjen i December, dog med mindre Styrke. Fra de fleste Landdistrikter omtales Sygdomskonstitutionen som lidet udtalt; dog synes ogsaa i disse Vaaren og tildels December Maaned at have medført mange Katarrher og Betændelser.

Følgende Liste viser Antallet af de i hver Maaned af de praktiserende Læger i Trondhjem til Sundhedskommissionen sammesteds opgivne behandlede Tilfælde af epidemiske Sygdomme:

Sygdom.	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
Nervefeber	66	13	5	7	4	2	2	8	5	5	5	3	7
Simpel Feber	284	24	25	26	18	18	27	16	17	29	32	4	48
Vandkopper	69	2	3	-	2	4	6	-	3	7	8	13	21
Skarlagensfeber	9	-	2	-	2	-	-	2	-	-	-	2	1
Mæslinger	64	18	12	13	1	5	8	2	1	-	-	3	1
Rødlinger	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	11	17
Rosen	66	9	10	8	2	5	7	4	3	3	4	7	4
Gigtfeber	51	5	16	5	2	5	4	1	1	4	1	3	4
Catarrh	844	29	77	295	91	33	28	12	14	20	78	62	105
Bronchit	625	52	42	112	84	53	27	14	13	33	55	55	85
Lungebetændelse og Pleurit	238	9	18	42	41	26	19	10	10	10	11	12	30
Kusma	27	-	2	3	-	1	2	10	2	1	1	3	2
Kighoste	255	2	8	4	2	2	18	5	29	62	74	33	16
Strubehoste	28	1	2	8	4	3	2	-	2	-	-	5	1
Diphtherisk Svælgbe- tændelse	161	16	24	22	12	8	12	8	12	11	10	8	18
Barsel-feber	17	3	1	3	3	2	-	2	1	-	-	2	-
Blodgang	6	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	3
Cholerine	59	2	2	2	2	5	5	10	11	11	3	3	3
Diarrhoe	394	42	26	44	32	20	35	27	48	34	34	49	3
Koldfeber	3	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-

Af Nervefeber opgives

fra Trondhjems By . . .	66	Angrebne,	1 Død
- Strinde Lægedistrikt	32	—	4 Døde
- Selbo	31	—	4 —
- Guldalens	29	—	5 —
- Ørkedalens	63	—	6 —
- søndre Fosens	126	—	14 —
- midtre — —	14	—	2 —
- nordre — —	3	—	1 —

tilsammen . . . 364 Angrebne, 37 Døde.

Fra Ørkedalens Lægedistrikt nævnes desuden 2 og fra Opdals 1 Død uden Opgave over det tilsvarende Antal An-

grebne; tilsammen kjendtes altsaa 40 Dødsfald af denne Sygdom (i 1861 opgaves 32). Af de fra Trondhjem opgivne Tilfælde behandlede 17, der alle betegnes som lette, paa Sygehuset. Saavel i Byen som i Landdistrikterne forekom Tilfældene temmelig jævnt fordelt paa Aarets forskjellige Tider. Paa Landet optraadte Sygdommen for det meste i lokale Epidemier, idet et større Antal Individuer angrebes paa enkelte Gaarde; fra Ørkedalens Distrikt berettes saaledes om et enkelt for Urenlighed bekjendt Hus, hvis samtlige Beboere, 12 i Tallet, angrebes. Tarmblødninger synes at have været et almindeligt Symptom. Kjønnen og Alderen er angivet for 38 Døde, hvoraf 22 Mænd og 16 Kvinder; 1 fra 1—5 Aar, 2

fra 5—10 Aar, 11 fra 10—20 Aar, 12 fra 20—30 Aar, 5 fra 30—40 Aar, 3 fra 40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar, 2 fra 60—70 Aar og 1 fra 70—80 Aar.

Af **Barselseber** opgives 24 Tilfælde med 9 Dødsfald, deraf 17 Tilfælde med 5 Dødsfald i Trondhjem; hos 1 af de Døde var der foretaget Løsning af Moderkagen.

Vandkopper forekom i Trondhjems By samt i Strinde Lægedistrikt, men synes ikke at have været meget udbredt.

Af **Rosen** opgives fra Trondhjem 66 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig ved Meningit. Udenfor Trondhjem omtales kun 7 behandlede Tilfælde.

Mæslinger herskede ved Aarets Begyndelse i samtlige Amtets Lægedistrikter undtagen Opdals. I Trondhjem anmeldtes af Lægerne 43 Tilfælde i første, 14 i andet, 3 i tredje og 4 i fjerde Kvartal, tilsammen 64 Tilfælde, hvoraf intet vides at være endt dødelig. I de fleste Landdistrikter var Sygdommen meget udbredt i første Halvaar; i Marts Maaned optraadte den i Opdals Distrikt, hvor den siges at være ophørt i Mai; til Røros kom den i April, og paa af-sidesliggende Gaarde i nordre Fosen iagttoges Tilfælde endnu i Juli og August. I Selbo Distrikt siges Sygdommen at have vist sig paa enhver Gaard, og fra midtre Fosen, hvor ingen Epidemii havde hersket i de sidste 12 Aar, berettes det, at næsten Enhver, der ikke før havde haft Sygdommen, blev angrebet. Blandt de mange Voxne, der fik Sygdommen, omtales ogsaa en 58aarig Mand, der havde haft den i sin Barndom. Lægerne have tilsammen opgivet 72 Døde af Mæslinger, deraf 1 fra Strinde, 2 fra Selbo, 5 fra Ørkedalens, 4 fra Opdals, 29 fra søndre Fosens, 24 fra midtre Fosens og 7 fra nordre Fosens Distrikt; fra søndre Fosen støtter denne Opgave sig væsentlig paa Presternes Meddelelser, medens i de fleste andre Distrikter det virkelige Antal kan antages at være tildels meget større end af Lægerne angivet. Uagtet Epidemien fra enkelte Egne, saaledes fra Selbo Distrikt og fra Røros, omtales som mild, synes dette dog ikke at have været Regelen: Brystaffektionen var ofte meget betydelig, og Komplikationer med Lungebetændelse samt Hjerneaffektioner synes ikke at have været sjældne. Hos 4 Angrebne opstod Sindssygdom (hos 3 Melancholi og hos 1 Mani). Diphtherit og Strubehoste indtraadte af og til, og i Ørkedalens Distrikt forekom hos flere samtidig Kighoste. I nordre Fosen, hvor Tilfældene i Almindelighed vare temmelig voldsomme, saa at Læge jevnlig søgtes, antog Feberen i nogle daarlige Huse med mange Syge en typhøs Karakter med Delirier og, hos flere, udbredte Petechier. Den sekundære Dødsarsag findes kun angivet for 5 Døde: hos 3 Lungebetændelse, hos 1 Bronchit, hos 1 Tetanus. Tvende Barselkoner døde af Sygdommen. Kjøen og Alder er opgivet for

71 Døde; deraf vare 44 af Mandkjøn og 27 af Kvindekjøn; 4 under 1 Aar, 19 under 5 Aar, 22 fra 1—5 Aar, 11 fra 5—10 Aar, 8 fra 10—20 Aar, 3 fra 20—30 Aar, 3 fra 30—40 Aar og 1 fra 40—50 Aar.

Af **Skarlagensfeber** anmeldtes i Trondhjem 9 spredte Tilfælde, af **Rødlinger** 43 i fjerde Kvartal. Ingen endte dødelig.

Af **Kighoste** forekom spredte Tilfælde i Trondhjem og Omegn fra Aarets Begyndelse; en mere epidemisk Udbredning fik Sygdommen i August, hvorefter den tiltog til Oktober og derpaa igjen hurtig aftog; der anmeldtes i Trondhjem tilsammen 255 Tilfælde og 9 Dødsfald. I Guldalens Distrikt var Sygdommen meget udbredt i første Halvaar, i Ørkedalens Distrikt forekom den det hele Aar; i søndre Fosen i andet Halvaar og i midtre Fosen fra Oktober. Symptomerne vare i Trondhjem under Epidemiens Høide meget heftige; i Regelen ledsagedes Hosteanfaldene af Næseblødning, og alvorlige Bronchiter vare ikke sjældne. Af Dødsfald opgives 12, hvoraf 9 i Trondhjem, 2 i Ørkedalens og 1 i søndre Fosens Distrikt; af de Døde vare 2 af Mandkjøn og 10 af Kvindekjøn; 5 under 1 Aar, 6 fra 1—5 Aar og 1 fra 60—70 Aar.

Diphtheriske Sygdomme. Den i Trondhjem siden 1859 herskende Diphtheritepidemi vedvarede ogsaa dette Aar, men var hverken meget udbredt eller ondartet. Der opgaves af eksudativ Svælgbetændelse og Strubehoste tilsammen

i 1859	346	Behandlede	med	53	Døde
i 1860	559	—	—	61	—
i 1861	229	—	—	15	—
i 1862	189	—	—	11	—

Som det af den foran optagne Liste over de hver Maaned anmeldte epidemiske Sygdomme vil sees, forekom Tilfældene temmelig jævnt fordelt paa Aarets forskjellige Maaned. — Fra Strinde Distrikt omtales 21 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt, samt 4 Dødsfald uden Opgave over det tilsvarende Antal Angrebne. I Selbo Distrikt behandlede 10 Tilfælde, der alle helbrededes. I Guldalens Distrikt forekom Sygdommen uden at vinde epidemisk Udbredning; herfra undtages dog Røros, hvor den herskede hele Aaret og især angreb Halvvoxne og Voxne, sjældnere derimod smaa Børn; den optraadte mildere end i 1861; Berglægen i Røros har opgivet 13 Dødsfald af Diphtherit, og Distriktslægen i Guldalen 3 af Strubehoste, hvilken Sygdom ogsaa nogle Gange ledsagede Mæslinger. I Ørkedalens Distrikt behandlede af Diphtherit og Strubehoste tilsammen 12 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødelig, og Distriktslægen kjendte desuden 2, der vare døde uden foregaaende Behandling. Distriktslægen i Opdal har opgivet 2 Dødsfald af Strubehoste. I søndre Fosen behandlede kun 6 Tilfælde med 2 Dødsfald,

men ifølge Presternes Opgave døde 42 Individder i Aarets Løb af ondartet Halsesyge. I midtre Fosen var Sygdommen temmelig almindelig i første Halvaar; Distriktslægen sammesteds kjendte 11 Dødsfald. I nordre Fosen forekom Sygdommen af og til, især under Mæslinger; under Behandling kom kun 5 Tilfælde af Strubehoste, der alle endte dødelig. Tilsammen kjendes ifølge det Foregaaende for det hele Amt 243 Behandlede, hvoraf 24 døde, samt 75 Døde uden Opgave over det tilsvarende Antal Angrebne. Af disse tilsammen 99 Dødsfald betegnes 32 som bevirkede ved Strubehoste. Af paralytiske Eftersygdomme nævnes flere fra Røros. Kjøen og Alder opgives for 97 Døde; blandt 67 Døde af Diptherit vare 34 af Mandkjøn og 33 af Kvindekjøn: deraf 6 under 1 Aar, 22 fra 1—5 Aar, 22 under 5 Aar (om over eller under 1 Aar er for disse ikke opgivet), 12 fra 5—10 Aar, 4 fra 10—20 Aar og 1 fra 20—30 Aar; blandt 30 Døde af Strubehoste var 15 af hvert Kjøen; 15 under 5 Aar, 12 fra 1—5 Aar og 3 fra 5—10 Aar.

Af **Kusma** opgives fra Trondhjem 27 behandlede Tilfælde.

Catarrhalske Sygdomme vare saavel i Trondhjem som i Landdistriktet meget almindelige tidlig om Vaaren samt tildels i December. Fra Trondhjem omtales af enkelte Læger en Influenzaepidemi som herskende i Marts; af tilsammen 1469 der behandlede katarrhalske Sygdomme indtraf 407 i denne Maaned; det største Antal dernæst, 190, behandlede i December. Halsbetændelse med follikulær Affektion af Tonsillerne omtales fra Trondhjem som meget almindelig; i midtre Fosen vare phlegmonøse Halsbetændelser hyppige.

Betændelsessygdomme. Af **Lungebetændelse** og Pleurit have 10 Læger i Trondhjem tilsammen opgivet 238 Tilfælde, hvoraf 37 endte dødelig. (I 1861 opgaves af 9 Læger 115 Tilfælde samt 11 Dødsfald). Som det af den meddelte Liste over de epidemiske Sygdomme vil sees, forekom de fleste Tilfælde i Marts, April og December; Symptomerne omtales som meget heftige. Fra Landdistrikterne opgive 7 Læger tilsammen 79 behandlede Tilfælde af Lungebetændelse, hvoraf 9 endte dødelig, og desuden opgives 32 Dødsfald uden Opgave over det tilsvarende Antal Angrebne. Ogsaa der sees de fleste Tilfælde at være indtrufne om Vaaren samt mod Aarets Slutning. For det hele Amt haves Opgave over 76 Døde af Lungebetændelse; Kjøen er opgivet for 70, hvoraf 43 Mænd og 27 Kvinder; Alderen for 71, hvoraf 9 under 1 Aar, 6 fra 1—5 Aar, 1 fra 5—10 Aar, 8 fra 10—20 Aar, 7 fra 20—30 Aar, 12 fra 30—40 Aar, 6 fra 40—50 Aar, 8 fra 50—60 Aar, 5 fra 60—70 Aar, 8 fra 70—80 Aar og 1 fra 80—90 Aar. Af **Hjernebetændelse** haves Opgave over 20 Dødsfald, deraf 12 fra Trondhjem. 12 Døde vare af

Mandkjøn og 8 af Kvindekjøn, 3 under 1 Aar, 8 fra 1—5 Aar, 3 fra 5—10 Aar, 2 fra 10—20 Aar, 3 fra 20—30 Aar og 1 fra 50—60 Aar.

Rheumatiske Sygdomme. I Trondhjems By anmeldtes 51 Tilfælde af akut Ledrheumatisme. Chronisk Rheumatisme omtales baade fra Byen og Landdistriktet blandt de hyppigst forekommende Sygdomme; fra nordre Fosen bemærkes det, at den alligevel ikke er saa almindelig som det efter Klimatet kunde ventes, idet uldne Underklæder bruges mere og mere, ogsaa af Fruentimmer (J. R. Lossius).

Af **Koldfeber** nævnes 3 Tilfælde i Trondhjem, hvoraf 2 vare erhvervede i Holland; i Landdistriktet behandlede 1 Tilfælde hos en Svenske.

Af **Skjørbug** behandlede et dødeligt Tilfælde i Ørkedalens Distrikt.

Akute gastriske Sygdomme vare hverken om Scimmeren eller forøvrigt meget hyppige. I Trondhjem anmeldtes af Diarrhoe 394 Tilfælde, der vare temmelig jevnt fordelt paa Aarets forskjellige Tider, og hvoraf 9 endte dødelig; af Cholera anmeldtes sammesteds 59, hvoraf 32 forekom i tredje Kvartal og 3 endte dødelig. I Røros iagttoges et større Antal Diarrhoe og gastriske Febre ud paa Sommeren. Af **Blodgang** anmeldtes i Trondhjem 6 Tilfælde, der helbrededes; i Ørkedalens Distrikt iagttoges 2 dødelige Tilfælde deraf.

Syphilis. Paa Trondhjems Sygehus indlagdes 35 Mænd og 43 Kvinder, tilsammen 78, hvoraf 5 med primære, 38 med sekundære og 35 med tertiære Tilfælde; 14 laa tilbage fra det foregaaende Aar; af disse tilsammen 92 Behandlede udgik 84 som helbredede og 1 uhelbredet; 7 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagens Antal var 5468 eller 64,3 for hver Udskreven. Af Trondhjems offentlige Fruentimmer bleve 36 indlagte paa Sygehuset i Aarets Løb, deraf 4 med primær Syphilis. Om de indlagte Syphilitiskes Hjemstavn haves forøvrigt kun ganske ufuldstændige Oplysninger. Sygdommen vides dog fremdeles at forekomme hyppigt i Selbo. Som privat behandlede nævnes fra Trondhjem kun 2 og fra Landdistriktet 3 Tilfælde. Af **Gonorrhoe** behandlede paa Sygehuset 12 Tilfælde; udenfor Sygehuset nævnes fra Trondhjem 7 og fra Landdistriktet 6 Tilfælde.

Chroniske Hudsygdomme. Paa Trondhjems Sygehus behandlede 1 Tilfælde af Skurv og 10 af Fnat; den sidstnævnte Sygdom siges i midtre Fosen ikke at være meget almindelig; i nordre Fosen var den endnu noget udbredt, men man skammede sig ved den og søgte den helbredet.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af 1861 udenfor Reitgjerdets Pleiestiftelse 84. I 1862 kom 11 til, som vare overseede ved tidligere Tællinger, 2 kom hjem fra Stiftelser, 1, der ansaaes for helbredet, fik Tilbagefald og 15 nye Til-

fælde indtraf. 4 døde, 18 indlagdes i Stiftelser og 3 gik ifra som feilagtig opførte; ved Aarets Udgang kjendtes saaledes 88. Paa Reitgjerdets Pleiestiftelse var Belægget ved Aarets Begyndelse 166; 97 indkom, 31 døde og 35 sendtes hjem; ved Aarets Udgang var Belægget saaledes 197.

Kjertelsyge var almindelig i Omegnen af Trondhjem; den nævnes ogsaa fra Røros, fra Opdals Distrikt, fra Hitte- ren i søndre Fosens Distrikt samt fra midtre Fosens Distrikt, hvor skrofuløse Øienbetændelser vare meget almindelige. Fra Opdals Distrikt omtales ogsaa **Rachit** som temmelig almindelig hos ældre Børn.

Af **Svindstot** anmeldtes i Trondhjems By 55 Dødsfald, hvilket i Forhold til det hele kjendte Antal af Dødsarsager sammesteds (273) udgjør 20,1 pCt. Paa Sygehuset behandle- des 9 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødelig. For det hele Amt opgives 107 Dødsfald af Svindstot, hvilket i Forhold til det hele kjendte Antal af Dødsarsager (705) udgjør 15,2 pCt. Fradrages de Døde af diphtheriske Sygdomme, bliver Pro- centforholdet 17,6. Af de Døde var 67 Mænd og 40 Kvin- der; Alderen er opgivet for 104; deraf var 3 under 1 Aar, 2 fra 1—5 Aar, 4 fra 5—10 Aar, 15 fra 10—20 Aar, 25 fra 20—30 Aar, 23 fra 30—40 Aar, 10 fra 40—50 Aar, 14 fra 50—60 Aar, 3 fra 60—70 Aar og 5 fra 70—80 Aar.

Cardialgi var som før meget hyppig saavel i Trondhjem som i Landdistrikterne. Fra flere af disse omtales i det Hele chroniske Underlivsaffektioner som ofte forekommende: i Selbo Distrikt var Forstoppelse meget almindelig og endte især hos ældre Folk ikke sjelden dødelig; den tilskrives væ- sentlig en der meget brugt Ret, der kaldes „Kløb“ og be- staar af Mel og revne Potetes, som sammenblandes til større Kugler og koges utilstrækkelig (Holler); i Opdals Distrikt var Kolik meget hyppig paa Grund af Overlæsselse af Ma- ven. **Orm** omtales oftere.

Blegsot og anæmiske Tilstande iagttoges ofte hos Kvin- dekønnet i Landdistriktet, tildels som Følge af forlænget Diegivning. **Uterin-** og **Menstruationssygdomme** nævnes fra midtre og nordre Fosen.

Ulcera og **Værkefinger** omtales som hyppige fra søndre og nordre Fosen, og fra det sidstnævnte Distrikt nævnes **Brok- tilfælde** som temmelig almindelige.

Af **Drankergalskab** behandlede 1 Tilfælde paa Trond- hjems Sygehus; samt 2, hvoraf 1 endte dødelig, i søndre Fosen.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes af Overlægen ved Trondhjems Sygehus: 4 for Cataract; 5 Iridektomier; 3 Operationer for Strabismus og 1 for Ectropium palpebræ; 3 Borttagelser af Fingre, 1 af en indgroet Negl, 1 af en Del af Tungen, 1 af en Testikel, 1 af en Næsepolyp og 2 af Sæksvulster; 5 Operationer for Haremund; 2 Punktioner af

Vandbrok. Af andre Læger nævnes 3 Cataractoperationer, hvoraf 2 ved Discission og 1 ved linear Extraktion; 1 Iri- dektomi; 1 Operation for Strabismus; 1 Resektion; flere Borttagelser af Fingre, 1 af en Polyp i Rectum og 2 af Svulster; 1 Operation for Haremund; 3 Paracenteser af Hy- drops ovarii hos 1 Individ; 1 Punktion af Urinblæren og 2 af Vandbrok.

Af **obstetriciske Operationer** omtales som udførte ved Læger: 5 Vendinger, deraf 1 paa Grund af Blødning ved Placenta prævia, og 1 paa Grund af uvirksomme Veer; samtlige Mødre forbleve ilive og 3 af Fostrene; 1 Foster døde og om 1 er intet oplyst. 14 Tangforretninger: Indi- kationen siges i 7 Tilfælde at have været Vemangel eller uvirksomme Veer, i 1 forsnevret Bækken; af Mødrene kunne 12 sees at være forblevne ilive, om 2 er intet oplyst; af Fostrene fødtes 10 levende og 4 døde. 1 Extraktion ved Fodfødsel: Konen forblev ilive, om Barnet er intet anført. 1 Exvisceration ved Tværleie med fremfalden Arm; Vending var flere Gange forgjæves forsøgt; Konen kom sig (Dahm). 1 kunstig Løsning af Moderkagen; Konen fik Barselseber og døde.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Død- fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barsel- seng.	
Trondhjems Stads- fysikat	518	338	63	48	6	26
Strinde Distrikt	466	258	53	55	1	16
Selbo —	216	121	19	30	1	11
Guldalens —	585	374	73	87	2	23
Ørkedalens —	412	234	32	42	-	14
Opdals —	140	77	8	21	1	3
Søndre Fosens—	351	248	68	55	3	12
Midtre — —	419	222	30	55	2	11
Nordre — —	203	121	23	35	5	7
Søndre Trondhjems Amt	3310	1993	369	428	21	123

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . 44.

Selv mordere . . . . . 6.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1317 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 60,2. Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 9 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,4. Af de paa Barselseng Døde vides 9 at være døde af Barselseber, den ene efter i Forveien at have været underkastet en obstetricisk Operation; 2 døde af Mæslinger. For det hele Amt haves Opgave over Dødsarsagen ved 705 Dødsfald af Sygdom; de hyppigst opgivne Dødsarsager vare: Svindstot (107), Diphtherit og Strubehoste (99), Lungebe-

tændelse (76), Mæslinger (72), Nervefeber (40), Spedalskhed (35), Kræft (26), Alderdomssvækkelse (21), Hjernebetændelse (20), Konvulsioner (17), organisk Hjertesygdom (17), Vatersot (16), Kighoste (12), Diarrhoe (12).

Om **Veirliget** berettes det fra Trondhjem, at Aarets første Maaneder vare kolde, Marts tillige tør, med skarpe østlige Vinde; Vaaren kom tidlig, Mai og første Halvdel af Juni var varm og smuk; men derpaa fulgte regnfuldt og kjøligt Veirlig i 4 Maaneder lige til Midten af Oktober; senere og til Aarets Udgang var Veirliget igjen tørt. Middelttemperaturen for det hele Aar fandtes ifølge Opgave fra Trondhjems Stadsfysikus at være $+ 4,29^{\circ}$ R. (i 1861 var den $+ 4,80^{\circ}$ og i 1860 $+ 3,72^{\circ}$). For de enkelte Maaneder opgives den saaledes:

Januar	$\div 3,62^{\circ}$	Mai	$+ 9,60^{\circ}$	September	$+ 7,16^{\circ}$
Februar	$\div 2,05$	Juni	$+ 11,12$	Oktober	$+ 5,47$
Marts	$\div 2,05$	Juli	$+ 10,78$	November	$+ 1,71$
April	$+ 4,02$	August	$+ 9,78$	December	$\div 0,43$

Om **Levemaaden** og de **hygieeniske Forhold** bemærkes det fra Opdals Distrikt, at de senere Aar have medført adskillig Fremgang, navnlig i Barnepleien; Kvinderne vare dog fremdeles meget ukyndige i Husstel og Madlavning, og i Rennebo var Urenligheden betydelig (Arentz). Fra midtre og nordre Fosen omtales Misbrug af Aareladninger. I Ørkedalens Distrikt var **Drik** fremdeles i Aftagende.

Fattigsygepleien besørgedes i Trondhjem ved 2 ansatte Fattiglæger, der tilsammen havde tilseet 700 fattige Syge, hvoraf 83 indlagdes paa Byens Sygehus. I Opdals Prestegjeld siges Lægehjelpen oftere at komme for sent til de fattige Syge paa Grund af Strenghed hos Fattigvæsenets Bestyrelse (Arentz); fra midtre Fosen omtales Fattigpleien som upaaklagelig; fra de fjernere Dele af dette Distrikt bleve fattige Syge jevnlig indlogerede i Nærheden af Lægens Bolig.

Af **Møder i Sundhedskommissioner** afholdtes 9 i Strinde, 6 i Opdals, 7 i midtre Fosens og 4 i nordre Fosens Distrikt. Fra Selbo, Guldalens, Ørkedalens og søndre Fosens Lægedistrikter haves ingen Opgave over Mødernes Antal. I Opdals Distrikt afholdtes Møderne paa forskellige Steder, tildels uafhængig af Kommunebestyrelsens Møder; fra 50—150 Tilhørere af begge Kjøen havde været tilstede; desuden havde Distriktslægen holdt enkelte Foredrag om Sundhedslæren for de ældre Discipler i Fastskolerne. Fra nordre Fosen berettes det, at Almuen fremmødte talrig og villig i Møderne. I Strinde Distrikt havde Medlemmerne paataget sig at føre Tilsyn hver i

sin Kreds. — Forslag til Sundhedsforskrifter for Trondhjems By vare under Arbeide.

Kvaksalveri omtales fra Guldalens og Ørkedalens Distrikter som udøvet af en bekendt saakaldet Ledsætter.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Trondhjems Stadsfysikat . . .	204
i Strinde Lægedistrikt	278
i Selbo —	308
i Guldalens —	396
i Ørkedalens —	272
i Opdals —	157
i søndre Fosens —	218
i midtre — —	131
i nordre — —	78
tilsammen	2042.

I Trondhjem udførtes Vaccinationen ved den som offentlig Vaccinator ansatte Læge. Fra Buvikens Sogn i Strinde Distrikt manglede Opgave.

Af **rets-medicinske Forretninger** udførtes 8 Obduktioner: 1 af en sindssyg Mand, der var død af tilfældig Opiumsforgiftning; 1 af en Mand, der havde forgivet sig selv med Strychnin (Indvoldene bleve kemisk undersøgte); 1 af en Mand, der var død af et perforerende Kræftsaar i Mave, 1 af en Mand, der var død af Slag, formentlig som Følge af Hjerterfeil; 1 af en Mand, som formentes død af Mishandling; 1 af et nyfødt Barn, som var død ved Kvælning; 1 af et Barn, der var født i Dølgemaal, og 1 af et for tidlig født Foster. 1 Synsforretning over et Barn, der var fundet dødt i Sengen hos Moderen, samt 2 over Lig af Selvmordere. 4 Erklæringer afgaves i Retssager samt 1 om, hvorvidt en Persons Helbredstilstand tillod Anvendelse af Vand- og Brødstraf.

Om **Sindssyge**, der forpleiedes udenfor Trondhjems Sindssygeasyl, oplyses følgende: Paa Trondhjems Sygehus laa 1 tilbage fra det foregaaende Aar og 9 indkom; 3 udgik helbredede, 2 uhelbredede til Sindssygeasylet, 1 døde af Opiumsforgiftning, foraarsaget ved en Gangkones Uagtsomhed, og 4 laa tilbage ved Aarets Udgang. Paa Trondhjems Tugthus behandledes 2, der begge helbrededes. I Strinde Distrikt forpleiedes 11 for Amtkommunens Regning, og 2 behandledes med heldigt Udfald. Distriktslægen i Selbo tilsaa 2 og Distriktslægen i Ørkedalen 4. I Guldalens Distrikt forpleiedes 25 for offentlig Regning, i Opdals Distrikt 11, hvoraf 9 for Amtkommunens Regning. Distriktslægen i søndre Fosen tilsaa 4 og omtaler desuden 1, hos hvem Tilstanden opstod efter Paavirkning af Lægprædikanter og som begik Selvmord. I midtre Fosen, hvor ligeledes 1 begik Selvmord, forpleiedes 6, der alle tilsaaes, for Amtkommunens Regning; i nordre Fosen 10, hvoraf 3 tilsaaes. I de to sidstnævnte Distrikter behandledes desuden 4, der alle angrebes, dels under, dels

efter Mæslingerne; 2 af dem bleve indsendte til Trondhjems og 1 til Gaustad Sindssygeasyl. Fra midtre Fosen indsendtes endvidere til Trondhjems Asyl 2, hos hvem ingen anden Grund til Sygdommen kunde sees, end Tilstedeværelse ved Lægprædikanters Forsamlinger; i de sidste Aar havde Stadsbygdens Prestegjeld samt Skjærns Sogn til Bjugn havt meget hyppige Besøg af saadanne omreisende Prædikanter (J. Angell.)

Sygehuse. Om Trondhjems kommunale Sygehus samt om Sindssygeasylet ville Oplysninger findes paa Sygehuserne; om Belægget i Reitgjerdets Pleiestiftelse for Spedalske ere Oplysninger meddelte ovenfor. Paa Sygestuerne i Trondhjems Fæstnings Strafanstalt behandledes 46 Tilfælde i 1533 Forpleiningsdage; udenfor Sygestuerne behandledes 147 Sygdomstilfælde; Anstaltens Medikamentudgifter udgjorde 52 Spd. 48 Skilling. Paa Sygestuerne i Trondhjems Tugthus behandledes 106 Tilfælde i 3511 Forpleiningsdage; udenfor Sygestuerne behandledes 357 Sygdomstilfælde; Tugthusets Medikamentudgifter udgjorde 141 Spd. 11 Skilling. I Trondhjems 2 Fattighuse vare nogle saakaldte Reservestuer, hvori væsentlig chroniske Syge behandledes, og i Røros Fattighus benyttedes 2 Værelser til Behandling af syge Værksarbeidere.

Badeindretninger. I Trondhjem var en ældre Badeindretning for Kar- og Dampbad, der i længere Tid ikke havde kunnet bruges, bleven istandsat og udvidet; foruden dette fandtes i Trondhjem et større Søbadehus samt Sygehusets Badeindretning. I Røros var et Badehus med Kar- og Dampbad, og i Ørkedalen omtales 2 private Badehuse.

Af **Apotheker** oprettedes et nyt i Trondhjem under Navn af Hjorteapotheket; det fandtes ved Visitationen i Or-

den; Personalet bestod af 2 Medhjelpere. Trondhjems tvende ældre Apotheker, Løve- og Svaneapotheket, fandtes ligeledes ved Visitationen i Orden; Personalet bestod ved det førstnævnte af 2 Medhjelpere og 2 Disciple, ved det sidstnævnte af 3 Medhjelpere og 1 Discipel. Amtets 4de Apothek, i Røros, overgik i Aarets Løb til en ny Eier, og Visitationen udsattes indtil denne havde faaet bragt det i Orden efter Købet, saa at ved Aarets Udløb endnu ingen Visitation var afholdt; Personalet bestod af 2 Disciple.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Trondhjems Stadsfysikat: 14 Læger foruden Distriktslægen i Strinden, 2 Tandlæger og 9 Jordemødre.
2. Strinde Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen, der var bosat i Trondhjem, samt Lægen ved Reitgjerdets Pleiestiftelse. 4 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
3. Selbo Distrikt: 1 Læge, bosat i Selbo Hovedsogn. 1 Jordemoder; 3 Hjelpevaccinatorer.
4. Guldalens Distrikt: 2 Læger, den ene i Støren, den anden i Røros. 6 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
5. Ørkedalens Distrikt: 1 Læge, bosat i Ørkedalens Prestegjeld. 4 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
6. Opdals Distrikt: 1 Læge, bosat i Opdals Prestegjeld. 2 Jordemødre; 2 Hjelpevaccinatorer.
7. Søndre Fosens Distrikt: 1 Læge, bosat i Hitterens Prestegjeld. 2 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
8. Midtre Fosens Distrikt: 1 Læge, bosat i Ørlandets Prestegjeld. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
9. Nordre Fosens Distrikt: 1 Læge, bosat i Aaffjordens Prestegjeld. 2 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.

XVII. Nordre Trondhjems Amt.

Sundhedstilstanden var bedre end det foregaaende Aar, skjønt ogsaa i dette Aar Sygeligheden var større end sædvanlig. Dertil bidrog, foruden den ondartede Halsesyge, hvis epidemiske Udbredning i Aarets Løb lidt efter lidt ophørte, væsentlig Mæslinger og de hyppigere end i flere foregaaende Aar forekommende Lungebetændelser. Af epidemiske Sygdomme med mindre Udbredning forekom Nervefeber og Blodgang. **Dødeligheden** var ligeledes mindre end i 1861, men større end sædvanlig. De Dødes Antal udgjorde 1463, hvilket er 12 pCt. mindre end i 1861, da der døde 1662, men

13,9 pCt. mere end i 1860, da der døde 1285, og 35,3 pCt. mere end det gjennemsnitlige Antal Døde i 1856—60, hvilket udgjorde 1081.

Sygdomskonstitutionen angives fra enkelte Distrikter at have været lidet udpræget, medens den fra de fleste betegnes som inflammatorisk. Uagtet inflammatoriske Sygdomme og navnlig Lungebetændelser over det hele Amt forekom hyppig, synes disse Sygdomme imidlertid næsten overalt at have optraadt med et temmelig adynamisk Præg.

Af **Nervefeber** anmeldtes

fra Stjørdalens Lægedistrikt 38 Angrebne, 6 Døde;

- søndre Indherreds	—	28	—	2	—
- midtre	—	61	—	4	—
- nordre	—	11	—	4	—
- indre Namdals	—	79	—	5	—
- ytre	—	17	—	2	—

tilsammen 234 Angrebne, 23 Døde.

Tilfældene forekom temmelig ligelig fordelt paa Aarets Tider, dels sporadisk, dels i mindre, lokale Epidemier; kun i Fosnæs Prestegjeld i indre Namdals Distrikt herskede om Høsten en mere udbredt Epidemi; der kjendtes 56 Tilfælde, af hvilke dog kun 2 endte dødelig. Af de i Stjørdalen behandlede Tilfælde forekom et større Antal paa Stjørdalshalsen, hvor de mange usle Boliger siges at være overfyldte med Beboere (Kionig). Her optraadte Sygdommen med fremherskende cerebrale Symptomer, medens den i indre og ytre Namdals Lægedistrikter siges at have haft en abdominal Karakter. Kjønnen er opgivet for 18 Døde; deraf vare 8 Mænd og 10 Kvinder; Alderen for 17; deraf var 1 fra 5—10 Aar, 10 fra 10—20 Aar, 2 fra 20—30 Aar, 1 fra 30—40 Aar, 1 fra 40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar og 1 fra 60—70 Aar.

Af **Barsel-feber** behandlede 5 Læger 14 Tilfælde, hvoraf 6 endte dødelig; 2 af de Døde vare forløste ved Tang.

Vandkopper sees enkeltvis at have forekommet i andet Halvaar i søndre og nordre Indherred.

Af **Rosen** behandlede 5 Læger 24 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig; desuden omtales et Dødsfald uden Opgave over det tilsvarende Antal Behandlede. I Begyndelsen af Aaret iagttog Sygehuslæge Greve i indre Namdal endel Tilfælde af et **Eczem**, hvis Forløb betegnes som subakut, og som ledsages af Ecthymapustler samt furunkuløse Abscesser, hvilke efterlode indolente Saar; Sygdommens Varighed angives fra 3 til 7 Maaneder; den medførte en betydelig Afinagring, og den anvendte Behandling (Bade, Indgnidninger samt Arsenik) øvede kun en langsom Indflydelse paa Tilfældenes Gang.

Mæslinger, der ved Slutningen af det foregaaende Aar var begyndt at blive almindelig i de fleste af Amtets Lægedistrikter, herskede i Begyndelsen af Aaret epidemisk i samtlige disse; Epidemien synes næsten overalt at have været paa sin Høide i Februar; den aftog i April og Mai og ophørte efter Midtsommer; i indre Namdal iagttoges dog endnu sidst paa Aaret nogle lette Tilfælde. De Angrebnes Antal var overalt meget stort. 7 Læger have opgivet 482 behandlede Tilfælde, hvoraf 20 endte dødelig, samt 4 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede; men i Regelen var det kun de betydeligere Tilfælde, for hvilke Læge blev søgt. Mange Voxne angrebes. Komplikationer og farlige Eftersygdomme forekom hyppig, og ikke faa Børn døde uden at have haft Lægehjelp. Om Sygdommens Optraeden i Skogns

og Levangers Prestegjelde af søndre Indherred bemærker Overlæge P. W. Dietrichson: „Kun faa Gaarde skaanedes, og da Epidemien tildels optraadte mindre godartet, idet Sygdommen gjerne ledsagedes af forskellige inflammatoriske Tilfælde, især Brystbetændelser, tildels ogsaa diphtheriske Halsaffektioner, maa man utvivlsomt væsentlig tilskrive den, at forholdsvis saa mange Børn bortrykkedes.“ Af de ovenfor nævnte 24 Døde er den sekundære Dødsarsag opgivet for 14: den var hos 5 Meningit, hos 4 Diphtherit og Strubehoste, hos 3 Lungebetændelse, hos 1 Pleurit, hos 1 Bronchit. De 5 Døde af Meningit hørte alle hjemme i midtre Indherred, hvor denne Sygdom iagttoges som Komplikation hos 12 Angrebne, deraf 4 Voxne, hvoraf 2 døde, og 8 Børn, hvoraf 3 døde; af de 7, som overstode Sygdommen, blev 1 døv og 2 blinde. Hos den af Pleurit Døde udviklede der sig et Empyem, som aabnede sig udad, med paafølgende Bedring, men strax efter udviklede der sig ogsaa en Pleurit paa den anden Side, som dræbte den Syge. En af de Døde var en Barselkone. Kjønnen er opgivet for 16 Døde; deraf vare 9 af Mandkjøn og 7 af Kvindekjøn; Alderen for 22; deraf vare 4 under 1 Aar, 10 fra 1—5 Aar, 1 fra 5—10 Aar, 2 fra 10—20 Aar og 5 fra 20—30 Aar.

Af **Kighoste** forekom i Stenkjær en liden og begrændset Epidemi, der begyndte om Høsten og ophørte inden Aarets Udgang; Distriktslægen i nordre Indherred, der bor ved Stenkjær, behandlede ialt 14 Tilfælde; i midtre Indherred og i indre Namdal iagttoges nogle enkelte Tilfælde.

Diphtheriske Sygdomme vedbleve ogsaa dette Aar at herske epidemisk, men vare i det Hele dog mindre udbredte end det foregaaende Aar og aftog betydelig mod Aarets Slutning. Af Svælgdiphtherit og Strubehoste tilsammen opgives der

fra Stjørdalens	Distrikt	4	Behandlede,	1	Død;
- søndre Indherreds	—	92	—	15	—
- midtre	—	79	—	22	—
- nordre	—	58	—	8	—
- indre Namdals	—	344	—	30	—
- ytre	—	15	—	1	—
		tilsammen	592	Behandlede,	77 Døde.

Desuden kjendtes i midtre Indherred 19, i nordre Indherred 4 og i ytre Namdal 5 Døde uden foregaaende Behandling, tilsammen altsaa 105 Døde, af hvilke 7 efter Strubehoste. Dødsprocenten af de Behandlede var 13,2*) Det

*) Ved Dødsprocenten af de Behandlede i 1862 bør det komme i Betragtning, at den private Læge i Værdalen i midtre Indherred, hvor Sygdommen var forholdsvis meget udbredt, ikke har medregnet de voxne Syge, hos hvilke der viste sig diphtherisk Belæg i Halsen uden samtidig Almenaffektion.

foregaaende Aar opgaves i dette Amt 1124 behandlede Tilfælde med 163 Dødsfald, foruden 23 Dødsfald uden Opgave over det tilsvarende Antal Angrebne; Dødsprocenten af de Behandlede var da 14,5. Ligesom det foregaaende Aar sees Stjørdalens Lægedistrikt næsten at være gaaet ganske fri for Sygdommen, medens indre Namdals Distrikt ogsaa dette Aar var det haardest angrebne; selv i dette Distrikt udgjorde Antallet af behandlede Tilfælde dog kun lidt over Halvdelen mod Aaret i Forveien og de Dødes Antal mindre end Halvdelen. Sygdommen var overalt mest udbredt i første Kvartal; af 232 i forskellige Distrikter forekomne Tilfælde behandlede 110 i første Kvartal, 39 i andet, 46 i tredje, 37 i fjerde. Ogsaa Sygdommens ondartede Karakter synes paa de fleste Steder at have aftaget udover Aaret. De farligste Tilfælde opstode under Komplikation med Mæslinger (P. W. Dietrichson). Eftersygdomme nævnes sjelden. Paa Amtssygehuset i Namdal behandlede endel Tilfælde af Ulcerationer efter Diphtherit; 2 af disse endte dødelig: i det ene var der Nekrose i Svælget med gjentagne Blødninger. Kjønnen er opgivet for 43 Døde af Diphtherit, deraf 21 af Mandkjøn og 22 af Kvindekjøn, samt for 5 Døde af Strubehoste, deraf 3 af Mandkjøn og 2 af Kvindekjøn. Alderen er opgivet for 26 Døde af Diphtherit: deraf 2 under 1 Aar, 17 fra 1—5 Aar, 3 fra 5—10 Aar og 4 fra 10—20 Aar; desuden oplyses det om 31 Døde, at de vare fra $\frac{3}{4}$ til 15 Aar og om 9, at de vare fra $\frac{1}{2}$ til 7 Aar. Om de Døde af Strubehoste oplyses det, at 1 var under 1 Aar, 3 fra 1—5 Aar og 1 fra 5—10 Aar.

Catarrhalske Sygdomme. I Stjørdalens og søndre Indherreds Distrikter iagttoges mange Bronchiter og catarrhalske Febre i første Halvaar, og det samme synes at have været Tilfælde i indre Namdal, hvor af 36 saadanne Tilfælde i 1 Læges Praxis 29 indtraf i første og 7 i andet Halvaar. Fra midtre Indherred nævnes simple Halsbetændelser som hyppige.

Betændelses-Sygdomme. Af **Lungebetændelse** opgives i Alt 10 Læger:

fra Stjørdalens	Distrikt	89 Behandlede,	10 Døde;
- søndre Indherreds	—	116	— 8 —
- midtre	—	123	— 9 —
- nordre	—	158	— 16 —
- indre Namdals	—	42	— 6 —
- ytre	—	5	— 1 —
tilsammen		533 Behandlede,	50 Døde.

Desuden oplyser den om Sommeren frattraadte Distriktslæge i indre Namdal, at han om Vaaren behandlede et meget stort Antal Tilfælde, hvoraf 2 endte dødelig. (Aaret i Forveien behandlede 9 Læger 252 Tilfælde med 25 Dødsfald). Omtrent en Fjerdedel af samtlige Tilfælde kan sees

at være indtruffen i December Maaned; forøvrigt synes de fleste at have forekommet om Vaaren. I Almindelighed tillægges Sygdommen, navnlig de i December Maaned forekomne Tilfælde, et adynamisk Præg; saaledes berettes det fra Stjørdalens Lægedistrikt om de i Aarets sidste Maaneder indtrufne Tilfælde, at alle de Syge, der vare aareladte før Lægens Ankomst, døde; Overlægen ved Amtssygehuset i Skogn, der behandlede 83 Tilfælde, hvoraf de fleste i første Halvaar, beretter, at ogsaa da Sygdommens stheniske Karakter var mindre fremtrædende, saa at Aareladning kun anvendtes 1 Gang; i midtre Indherred siges de sidst paa Aaret indtrufne Tilfælde at have været ledsaget af fremtrædende nervøse Symptomer og at have koncentreret sig til enkelte Strøg (Nerdrum). Kjønnen og Alderen er opgivet for 46 Døde, deraf 27 Mænd og 19 Kvinder; 1 under 1 Aar, 3 fra 1—5 Aar, 4 fra 5—10 Aar, 4 fra 10—20 Aar, 2 fra 20—30 Aar, 1 fra 30—40 Aar, 4 fra 40—50 Aar, 13 fra 50—60 Aar, 7 fra 60—70 Aar, 6 fra 70—80 Aar, 1 fra 90—100 Aar. Ogsaa **Pleuriter** vare hyppigere end sædvanlig; der omtales dog kun 1 Dødsfald af denne Sygdom. Af **Hjernebetændelse** opgives foruden de ovenfor anførte Tilfælde under Mæslinger samt 3 dødelige Tilfælde af tuberkuløs Meningit, 8 Dødsfald, deraf 5 i midtre Indherred: 1 af de Døde var 2 Aar gammel, 3 fra 5—10 Aar, 1 fra 10—20 Aar, 2 fra 20—30 Aar og 1 fra 40—50 Aar.

Af **rheumatiske Sygdomme** vare som sædvanlig de kroniske meget hyppige i dette Amt; af akutte Tilfælde kunne 8 sees at være behandlede, deraf 1 dødeligt; i Stjørdalen behandlede desuden 8 Tilfælde af organisk Hjertesygdom efter foregaaende akut Ledrheumatisme, og af disse endte 3 dødelig.

Af **Skjorbug** behandlede 1 Tilfælde paa Amtssygehuset i Skogn.

Akute **gastriske Sygdomme.** Den Aaret i Forveien herskende Epidem af **Blodgang** ytrede sig ogsaa dette Aar i forskellige Egne af de 3 indherredske Lægedistrikter. Fra søndre Indherred omtales kun 16 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig; disse behandlede alle i første Halvaar af Overlægen ved Sygehuset i Skogn. I midtre Indherred optraadte Sygdommen oftere, saavel først som sidst paa Aaret, og viste sig temmelig smitsom. I nordre Indherred siges Diarrhoe og Cholérine, tildels med dysenterisk Karakter, at have hersket epidemisk i Juni og Juli i Snaasens Prestegjeld og den øvre Del af Kvams Sogn af Stods Prestegjeld; mindst 200 Personer angrebes, af hvilke 2 døde; Medicin blev hensat hos ansatte Tilsynsmænd, og trykte Anvisninger til Forholdsregler i Anledning af Sygdommen bleve uddelte. I Beitstadens Prestegjeld af samme Lægedistrikt angrebes i fjerde Kvartal ofte flere Personer i samme Hus af en Diarrhoe, der ikke sjel-

den blev blodig. I indre Namdal behandledes af Blodgang 11 Tilfælde, hvoraf 2 endte dødelig.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset i Skogn 8 Mænd og 6 Kvinder, deraf 5 med primære, 7 med sekundære og 2 med tertiære Tilfælde; 2 laa tilbage fra det foregaaende Aar; af samtlige 16 udgik 13 helbredede, 1 døde og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang; Liggedagenes Antal var 822 eller 58,7 for hver Udskreven. Paa Amtssygehuset i Namdalen indkom for Syphilis 2 Mænd og 1 Kvinde, 2 med sekundære og 1 med tertiære Tilfælde; 1 laa tilbage fra det foregaaende Aar; af disse 4 udgik 2 helbredede, 1 i Bedring og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang; Liggedagenes Antal udgjorde 195 eller 65 for hver Udskreven. Som privat behandlede nævnes 3 konstitutionelle Tilfælde, af hvilke 1 endte dødelig ved Ulcerationer i Larynx. 10 **Gonorrhoe** og 3 Urethrit behandledes paa Sygehuset i Skogn, 1 Gonorrhoe paa Sygehuset i Namdal. Privat behandledes 11 Gonorrhoe og 1 Urethrit.

Chroniske Hudsygdomme. I Stjørdalen var **Fnat** overordentlig almindelig, især i øvre Stjørdalen, hvor Skiddenfærdigheden skildres som usædvanlig stor; her søgtes sjelden Raad derfor. Under akutte Sygdomme, da de Syge almindelig bleve indpakkede til stærk Sved og aldrig vadskede, forværredes Tilstanden; i en Familie, hvor alle Børn havde ligget i Mæslinger, havde Exanthemet udviklet sig til store Saar og Abscesser; hele Familien maatte sendes til Amtssygehuset (Kiøning). Paa Amtssygehuset i Skogn behandledes 11 Tilfælde af Fnat og 2 af **Skurv**, paa Amtssygehuset i Namdal 1 Tilfælde af Fnat og 3 af Skurv.

Af **Spedalske** kjendtes ved Aarets Begyndelse 89; 10 kom til, som vare overseede ved tidligere Tællinger, og 3 nye Tilfælde indtraf; 10 døde og 5 indlagdes i Stiftelser; ved Udgangen af 1862 kjendtes saaledes 87. Til kurativ Behandling vedblev Amtssygehuset i Namdalen at optage nogle faa: 3 laa tilbage fra det foregaaende Aar og 5 indkom; af disse 8 udgik 5 i Bedring, 1 uhelbredet og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang; Liggedagenes Antal udgjorde 1306.

Kjertelsyge var almindelig i Stjørdalen; som Aarsager angives uhensigtsmæssige Næringsmidler, Urenlighed og slet Luft: Kogevne i Beboelsesværelser vare meget almindelige i dette Distrikt (Kiøning og Fleischer). I midtre Indherred siges Sygdommen at være forholdsvis sjelden.

For **Svindet** behandledes paa begge Amtssygehuse tilsammen 6 Personer, hvoraf 4 døde. Som døde af denne Sygdom opgives ialt 26, hvilket udgjør 6,6 pCt. af samtlige opgivne Dødsarsager (393). Fradrages de Døde af ondartet Halsesyge (105), bliver Forholdet 9 pCt. Kjønnen opgives for 24 Døde, hvoraf 10 Mænd og 14 Kvinder. Alderen for 22; deraf 1 fra 1—5 Aar, 1 fra 5—10 Aar, 6 fra 20—30

Aar, 9 fra 30—40 Aar, 3 fra 40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar og 1 fra 70—80 Aar.

Blegspot omtales ogsaa dette Aar som hyppig fra ytre Namdal.

Cardialgi var som før næsten overalt meget almindelig. I Stjørdalen antoges Anæmi paa Grund af Misbrug af Aareladninger ofte at ligge til Grund derfor (Kiøning).

Af **Drankergalskab** behandledes et Tilfælde i midtre Indherred; af chronisk Alkoholisme 2 Tilfælde, det ene i midtre Indherred, det andet i Stenkjær.

Chirurgiske Tilfælde. 2 Personer døde efter Aareladningssaar; om den ene oplyses det, at han fik Pyæmi; den anden, der havde ladet sig aarelade ved Ankelen og derefter gik en lang Kirkevei i Sne og Isvand, fik umiddelbar derpaa Phlebit og Thrombose.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes paa Amtssygehuset i Skogn: 2 Cataractoperationer; 1 Borttagelse af en Taa; 1 Amputation af Penis; 1 Borttagelse af Læbekræft og 1 af en Sæksvulst; 1 Underbinding af Arteria ulnaris; 1 Paracentese af Brysthulheden og 3 af Underlivet, samt 2 Operationer for Vandbrok. Paa Amtssygehuset i Namdalen: 1 Amputation af Laaret; 1 Borttagelse af en Finger og 1 af en Testikel; 1 partiel Borttagelse af en nekrotiseret Underkæve og 1 af en Svulst paa Øielaaget. Udenfor Sygehuse: 1 Operation for Taaresækfistel; 1 Borttagelse af en Finger, 6 af Tonsiller, 2 af Læbekræft og 1 af Kræft i Næsen; 1 af et Enchondrom, 4 af Sæksvulster og 2 af Fedtsvulster; 1 af en Næsepolyp og 1 af en Livmoderpolyp; 1 Aabning af et Empyem (4 Maaneder efter var der endnu Fistelaabning, men forøvrigt god Bedring); 1 Operation for Atresia orificii urethræ; 1 Reposition af Paraphimosis; 1 Paracentese af Underlivet og 2 Punktioner af Vandbrok; 1 Operation for Hygroma cysticum patellæ.

Af **obstetriciske Operationer** omtales som udførte ved Læger: 11 Tangforretninger; som Indikationer angives ved 4 uvirksomme Veer, ved 1 trange Bækkenforhold og ved 1 uregelmæssigt Fosterleie; af Mødrene sees 2 senere at være døde af Barsel-feber; 8 forbleve ilive og om 1 mangler Oplysning. Af Fostrene sees 5 at være fødte levende; 3 vare dødfødte og om 3 mangler Oplysning. 1 Exvisceration med paafølgende Vending ved forsømt Tværleie; Fosteret var dødt og Livmoderen krampagtig sammentrukket; Konen døde 4 Timer efter Forløsningen (Nerdrum og G. C. Dahl). 1 Perforation af Fosterhovedet hos en Førstefødende med forsnævret Bækken; Tang var flere Gange forgjeves forsøgt og Fosteret forraadnet; efter Perforationen og efterat de løse Hovedben vare udtagne, blev Extraktion forgjeves forsøgt; da det under Konens yderst medtagne Tilstand heller ikke lykkedes at trænge op i Bækkenet med Haanden og gjøre Ven-

ding, døde hun uforløst 8 Dage efter Fødselens Begyndelse (Thome og Boye). I kunstig Udtagelse af Moderkagen: Konen havde født et forraadnet Foster og døde 6 Timer efter Forløsningen.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Stjørdalen	402	238	44	58	3	15
Søndre Indherred	445	278	43	54	2	16
Midtre —	655	418	64	124	3	22
Nordre —	278	168	21	27	2	14
Indre Namdal . .	376	197	31	53	1	4
Ytre —	267	164	26	28	1	8
Nordre Trondhjems Amt	2423	1463	229	344	12	79

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . 59.

Selv mordere . . . . . 5.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 960 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 60,4 (det foregaaende Aar = 100 : 78,1). Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 10,6 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,4. Af de Døde paa Barselseng oplyses 6 at være døde af Barselsfeber, og af disse 2 efter forudgaaen Tangforløsning. Efter andre obstetriciske Operationer døde 3, den ene uforløst. 1 døde af Mæslinger og 1 af Eclampsi; kun for 1 af de døde Barselkoner savnes saaledes Opgave om Dødsarsagen. Oplysning om Dødsarsagen haves for 393 Dødsfald efter Sygdom: de hyppigste Dødsarsager vare: Exsudativ Svælgbetændelse og Strubehoste (105), Lungebetændelse (52), Svindsot (26), Mæslinger (24), Nervefeber (23), Kræft (19), organisk Hjertesygdom (13), Spedalskhed (10), Barselsfeber og obstetriciske Operationer (9), Alderdomssvækkelse (9), Hjernebetændelse (8).

Veirliget. Aarets første Maaneder medførte strengere Kulde end sædvanlig; Sommeren begyndte tidlig, saa at man allerede i Mai havde stærk Varme med tørt Veir, der vedvarede til ud i Juni; derefter fulgte med korte Afbrydelser kjøligt og regnfulgt Veir lige til Udgangen af September; Aarets sidste Maaneder vare igjen forholdsvis milde. Om Afgrøden bemærkes det fra midtre Indherred, at Ager og Eng hverken gav meget eller godt Udbytte; dog undtages Potetes, der lykkedes vel.

Følgende Tabel, der er meddelt af Overlæge P. W. Dietrichson, viser Barometer- og Thermometerstanden efter dag-

lige Observationer, foretagne paa Amtssygehuset i Skogn Kl. 8 Formiddag, Kl. 12 Middag og Kl. 4 Eftermiddag:

Maaned.	Barometerstand			Thermometerstand		
	Gjennem-snitlig.	Høiest.	Lavest.	Gjennem-snitlig.	Høiest.	Lavest.
Januar . .	28 ^o ,1 ^{'''}	28 ^o ,7 ^{'''}	27 ^o ,6 ^{'''}	+ 4,5 ^o R.	+ 4 ^o R.	+ 17,5 ^o R.
Februar . .	28,3	28,11	27,10	+ 1,8	+ 4	+ 16,5
Marts . .	28,1	28,9	27,3	+ 0,6	+ 7	+ 16
April . .	28,1	28,8	27,5	+ 5,4	+ 11	+ 0,5
Mai . . .	28,3	28,8	27,9	+ 12,1	+ 20	+ 5
Juni . . .	28	28,5	27,5	+ 12,8	+ 18,5	+ 6
Juli . . .	27,10	28,2	27,5	+ 11,8	+ 15	+ 9
August . .	28,2	28,6	27,9	+ 10,9	+ 16,5	+ 7
September	28,3	28,8	27,8	+ 8,8	+ 15	+ 1
Oktober .	27,10	28,7	26,11	+ 5,1	+ 13,5	+ 1
November	28,3	28,9	27,5	+ 0,9	+ 7	+ 8
December	27,11	28,7	26,9	+ 2	+ 6	+ 11
For hele Aaret .	28 ^o ,2 ^{'''}	28 ^o ,11 ^{'''}	26 ^o ,9 ^{'''}	+ 4,92	+ 20	+ 17,5

Efter Iagttagelser, anstillede ved Amtssygehuset i Namdalen og meddelte af Sygehuslæge Greve, var den gennemsnitlige Barometerstand for Aaret 28° 1,8^{'''}; den høieste Stand 28°,11^{'''}, indtraf i Februar og den laveste, 26°,6^{'''}, i December. Disse Iagttagelser stemme saaledes temmelig nøie ved begge Sygehuse. Den gennemsnitlige Thermometerstand ved Sygehuset i Namdalen var + 4° R., den høieste, der indtraf i Mai, var + 20°, den laveste, der indtraf i Februar, var + 22°.

Levemaade og hygieeniske Forholde skildres fra Stjørdalen temmelig ugunstig, medens de fra midtre og nordre Indherred siges kjendelig at forbedres under Indflydelse af en tiltagende Velstand. Misbrug af Aareladninger omtales fra Stjørdalen og midtre Indherred. I Stenkjær og Namsos var Beruselse temmelig hyppig.

Fattigsygepleien besørgedes i Skogns og Levangers Prestegjælde af Overlægen ved Skogns Sygehus, i Værdalens Prestegjæld af en der bosat Privatlæge, i Sparbo, Stods og Beitstadens Prestegjælde væsentlig af en i Stenkjær bosat Privatlæge; forøvrigt ved Distriktslægerne.

Af Møder i **Sundhedskommissioner** afholdtes 4 i Stjørdalen, 14 i søndre Indherred, 9 i midtre Indherred, 10 i nordre Indherred, 3 i indre Namdal og 5 i ytre Namdal. Foruden 8 sædvanlige Møder afholdt Formanden i Sundhedskommissionerne for Levanger By og Landsogn samt Skogn, P. W. Dietrichson, desuden 8 Møder med Almuen, der blev sammenkaldt i hvert Skoledistrikt. Om Forhandlingerne i de af ham afholdte Møder, saavel i Sundhedskommissionerne som med Almuen, vil Oplysning findes i et denne Beretning vedføiet Bilag. Frostens, Aasens, Beitstadens, Stods og Snaasens Herreder inddeltes i Roder med Tilsynsmænd, for hvilke Instrux blev affattet. I Stenkjær vare Forslag til Sundhedsforskrifter under Arbeide; Lægerne sammesteds af-

gave hvert Kvartal til Sundhedskommissionen Opgave over de behandlede Tilfælde af epidemiske Sygdomme.

Kvaksalveri omtales som hyppig fra Stjørdalen og nordre Indherred; i Stjørdalen var en Kvaksalver bleven anmeldt og dømt. I ytre Namdals Lægedistrikt fandtes fremdeles ingen examineret Jordemoder; 4 Poster vare oprettede, men ingen Ansøgere havde meldt sig, det antoges, paa Grund af at Lønnen, 25 Spd. aarlig, var for lav.

De **Vaccineredes** Antal opgives saaledes:

i Stjørdalens Distrikt . . .	351
i søndre Indherreds Distrikt	469
i midtre — —	350
i nordre — —	161
i indre Namdals —	152
i ytre — —	204

tilsammen 1687.

I Fosnæs Prestegjeld af indre Namdals Distrikt foretoges dette Aar ingen Vaccination. I Stenkjær udførtes Vaccinationen tildels ved Distriktslægen.

Af **rets-medicinske** Forretninger foretoges 1 Obduktion af en Mand, der var død af Lungebetændelse, efterat have været overfaldt og mishandlet, og 1 af et dræbt nyfødt Barn; 1 Undersøgelse af endel Ben af et ufuldbaaret Foster og 1 Undersøgelse af en Pige, der angaves at have født i Dølgemaal. 1 Erklæring afgaves om nogle Brandsaar hos en for Ildspaaættelse mistænkt Person og 3 Erklæringer om hvorvidt dømte Personer kunde underkastes de dem tilkjenndte Straffe; om 2 oplyses det, at Straffen bestod i Hensættelse paa Vand og Brød.

Om **Sindssyge** gives følgende Oplysninger: Paa Amtssygehuset i Skogn behandlede 3, hvoraf 1 udgik helbredet og 2 i Bedring. Paa Amtssygehuset i Namdal behandlede 4, hvoraf 1 udgik i Bedring, 1 uhelbredet og 2 henlaa ved Aarets Udgang; den i Bedring udskrevne Syge begik senere i Hjemmet Selvmord ved Drukning. I midtre Indherred kjendtes 24, hvoraf 18 forpleiedes for Amtets og 6 for Fattigvæsenets Regning; desuden underholdtes paa Asyl fra dette Distrikt 6 for Amtets Regning; de udsatte Sindssyge tilsaaes i Regelen en Gang aarlig og behandlede i det Hele vel. Fra

de andre Distrikter haves kun følgende mindre fuldstændige Oplysninger: i Stjørdalen behandlede 2 og 1 indsendtes til Trondhjems Asyl; i søndre Indherred behandlede 1 og tilsaaes 2; i nordre Indherred tilsaaes 3; i indre Namdal behandlede 2 og tilsaaes 10, der forpleiedes for Amtets Regning; i ytre Namdal behandlede 1 og tilsaaes 2, af hvilke den ene døde i Aarets Løb.

Om Amtets 2 **Sygehuse**, i Skogn og Namdalen, ville Oplysninger findes i Sygehuslisten.

Af **Badeindretninger** omtales ingen udenfor Sygehusene.

Af **Apotheker** oprettedes et nyt i Namsos; det aabnedes ved Midtsommer og fandtes ved Visitationen hensigtsmæssig indrettet og vel forsynet; Personalet bestod foruden af Apothekeren af 1 examineret Farmaceut og 1 Discipel. Amtets øvrige 2 Apotheker, i Levanger og Stenkjær, fandtes ligeledes ved Visitationen i Orden; ved det førstnævnte bestod Personalet foruden Apothekeren af en Medhjælper og 2 Disciple, ved det sidstnævnte foruden Apothekeren af 1 Medhjælper og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Stjørdalens Distrikt: 1 Læge, bosat i nedre Stjørdalens Prestegjeld. 4 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
2. Søndre Indherreds Distrikt: 3 Læger, hvoraf en i Frostøen, en i Skogn og en i Levanger (sidstnævnte uden praktisk Virksomhed). 7 Jordemødre, hvoraf 5 ansatte; 6 Hjelpevaccinatorer.
3. Midtre Indherreds Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Inderøen og en i Værdalen. 7 Jordemødre, hvoraf 5 ansatte; 14 Hjelpevaccinatorer.
4. Nordre Indherreds Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Egge Sogn af Stods Prestegjeld, og en i Stenkjær. 4 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatorer.
5. Indre Namdals Distrikt: 3 Læger, hvoraf to i Namsos og en i Overhalvden. 4 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatorer.
6. Ytre Namdals Distrikt: 1 Læge, bosat i Kolvereid. Ingen Jordemoder; 5 Hjelpevaccinatorer.

XVIII. Nordlands Amt.

Sundhedstilstanden var i flere Distrikter en stor Del af Aaret slet og Sygeligheden i det Hele meget betydelig, dog aftagende mod Aarets Slutning. Det ugunstige Forhold skyldtes væsentlig de herskende epidemiske Sygdomme, navnlig den ondartede Halsesygge og Mæslinger, tildels ogsaa Nervefeber og Kighoste. **Dødeligheden** var usædvanlig stor. De Dødes Antal udgjorde 2303, hvilket er 24,8 pCt. mere end i det foregaaende Aar, da der døde 1845, 71,2 pCt. mere end i 1860, da der døde 1345, og 73,3 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, hvilket udgjorde 1329. I Brønø Distrikt og især i Bindalens Prestegjeld af dette Distrikt oversteg de Dødes Antal ikke ubetydelig Antallet af de Fødte.

Sygdomskonstitutionen omtales fra de fleste Distrikter som lidet udpræget; i Brønø, Ranens og Lødingens Lægedistrikter siges den at have været adynamisk; i Brønø Distrikt gjorde dog Sommeren en Undtagelse, da Betændelser vare meget hyppige der fra Mai til August.

Af **Nervefeber** opgives 278 behandlede Tilfælde, hvoraf 16 endte dødelig, og desuden 1 Dødsfald (i Stegen) uden Opgave over det tilsvarende Antal Behandlede. (I 1861 opgaves 169 Tilfælde og 18 Dødsfald). De opgivne Tilfælde vare fordelte paa følgende Maade:

Brønø	Distrikt	60	Angrebne,	7	Døde;
Alstahaugs	—	31	—	3	—
Ranens	—	28	—	1	—
Lurø	—	6	—	—	—
Bodø	—	45	—	1	—
Skjerstads	—	11	—	1	—
Lødingens	—	25	—	1	—
Vesteraalens	—	3	—	1	—
Østlofotens	—	28	—	1	—
Vestlofotens	—	41	—	—	—

I Brønø Distrikt forekom samtlige Tilfælde i andet Halvaar, de fleste fra Juli til September. I Alstahaugs Distrikt, hvor Sygdommen især herskede i Vefsens Prestegjeld, indtraf ligeledes de fleste Tilfælde i andet Halvaar, sædvanlig flere paa samme Gaard. Det samme var Tilfælde i Ranens Distrikt, hvor samtlige 28 Tilfælde behandlede paa 2 Gaarde, en i Hemnæs og en i Næsne Prestegjeld, 14 paa hver; de opgivne Tilfælde i Lurø Distrikt forekom ligeledes alle paa samme Gaard — i Rødø Prestegjeld. I Bodø Distrikt havde Sygdommen været meget udbredt i 1861; den vedvarede i første Kvartal 1862, men indskrænkede sig da væsentlig til tvende Gaarde i Bodø Prestegjeld samt til Bodø By; senere paa Aaret kjendtes kun 3 sporadiske Tilfælde, indtil

der i November optraadte en yderst smitsom Epidemi paa 4 Gaarde i Gilleskaals Prestegjeld. Til Skjerstads Distrikt bragtes Sygdommen i December, idet 2 fra Nordfolden hjemkomne Sildefiskere selv angrebes og derefter smittede flere af Beboerne i de Huse, hvor de boede. Fra Stegens Distrikt omtales Sygdommen som herskende saavel i Hammerø som i Stegens Prestegjeld; de Behandlede Antal opgives ikke; 1 Tilfælde endte dødelig. I Østlofoten sees de behandlede Tilfælde at have forekommet paa nogle faa Gaarde i Vaagens Prestegjeld; i Vestlofoten opstod Sygdommen efter Vinterfisket i Slutningen af April, tiltog til Juni og aftog derpaa hurtig. Næsten overalt synes Sygdommen at have medført heftige Hjernetilfælde; den optraadte gjerne med stærkt fremtrædende Exanthem og rigelige Petechier (i Bodø Distrikt benævnedes Almuen den Pletfeber); den forløb temmelig hurtig, var ikke meget dødelig, men særdeles smitsom. Som Exempel paa Almuens Ligegyldighed for Smitten berettes det fra Brønø, at en Pige, der besøgte sin syge Søster, uden Nødvendighed delte hendes Seng; hun fik Sygdommen kort efter Besøget og døde. Paa flere af de Gaarde, hvor Sygdommen især greb om sig, siges Urenligheden at have været meget stor og Rumforholdene ugunstige. Af 91 Angrebne i Brønø og Alstahaugs Distrikter var 28 Mænd og 63 Kvinder. Af de Døde er Kjønnen opgivet for 16, hvoraf 8 Mænd og 8 Kvinder. Alderen er opgivet for 15 Døde, hvoraf 1 fra 1—5 Aar, 2 fra 5—10 Aar, 4 fra 10—20 Aar, 4 fra 20—30 Aar, 2 fra 30—40 Aar og 2 fra 50—60 Aar.

Af **Barselfeber** opgives 6 Læger 13 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig, samt 1 Dødsfald uden Opgave over det tilsvarende Antal Behandlede.

Af **Børnekopper** angrebes i Juli en Reisende fra Trondhjem i Hemnæs Prestegjeld af Ranens Distrikt. Almindelig Vaccination og Revaccination blev istandbragt, og kun et Barn i det Hus, hvor den Reisende boede, smittedes.

Af **Rosen** have 4 Læger omtalt 11 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig. I Skjerstads Distrikt angrebes i November paa en Gang flere Individuer af **Herpes Zoster**. I Vefsens Prestegjeld af Alstahaugs Lægedistrikt optraadte i Oktober en febrilsk eczematøs Udslagssygdom, der især angreb yngre Individuer og hos 3 endte dødelig. Den viste sig fortrinsvis i Familier, hvor der herskede Armod og Skiddenfærdighed (K. Hansen).

Mæslinger havde i Slutningen af det foregaaende Aar faaet en temmelig almindelig Udbredning i Amtet; af de 4 Lægedistrikter, i hvilke efter Beretningerne for 1861 Sygdommen ikke kunde sees at være udbrudt ved Udgangen af

dette Aar, nemlig Lurø, Bodø, Skjærstad og Lødingen, erfares den strax ved Begyndelsen af 1862 at have hersket i de 3 sidstnævnte; i Lurø siges den derimod først at være begyndt i Juli. Til Prestegjeldene Hemnæs og Mo af Ranens Distrikt kom Sygdommen ikke førend i November, medens den i flere Egne sees at være ophørt om Vaaren og udover Sommeren; i Amtets sydligste Prestegjeld, Bindalen, af Brønø Lægedistrikt, ophørte den allerede i Aarets første Maaneder. De Angrebnes Antal var stort, men Læge søgtes kun sjælden, skjönt Sygdommen oftere optraadte med heftige Symptomer; fra Brønø og Skjærstads Distrikter siges den undertiden at have været kompliceret med Diphtherit, fra Skjærstad tillige med Kighoste. Godartet siges Epidemien at være optraadt i Lødingens og Østlofotens Distrikter. 10 Læger have tilsammen opgivet 57 Dødsfald, deraf 11 i Brønø, 3 i Alstahaugs, 1 i Ranens, 11 i Lurø, 1 i Bodø, 19 i Skjærstads, 1 i Stegens, 1 i Lødingens, 4 i Østlofotens og 5 i Vestlofotens Distrikt. Kjønnen er kun opgivet for 25 Døde, deraf 12 af Mandkjøn og 13 af Kvindekjøn; Alderen er opgivet for 22 Døde, deraf 3 under 1 Aar, 11 fra 1—5 Aar, 2 fra 5—10 Aar, 3 fra 20—30 Aar, 2 fra 30—40 Aar og 1 fra 40—50 Aar.

Kighoste omtales fra samtlige Lægedistrikter, undtagen Brønø og Østlofoten. I Alstahaugs Distrikt synes den at være ophørt i første Kvartal; i Ranens Distrikt herskede den derimod hele Aaret igjennem; den siges saagodtsom at have hersket i hvert Hus; af de Behandlede døde ingen, men af ikke Behandlede skulle flere være døde. I Lurø udbrød Sygdommen om Høsten, men nye Tilfælde kjendtes ikke efter Begyndelsen af November. I Bodø og Skjærstads Distrikter herskede den fra Vaaren til Høsten, og i Stegens Distrikt sees den ligeledes at have hersket om Høsten; i Vesteraalen begyndte den i August og udbredte sig næsten over det hele Distrikt. Lægehjelp søgtes sjælden. 3 Læger have opgivet 9 Dødsfald, deraf 7 i Lurø, 1 i Lødingens og 1 i Vestlofotens Distrikt. Opgave om de Dødes Kjønn og Alder savnes, undtagen for en 5 Aar gammel Pige.

Diphtherisk Svælgbetændelse vedblev at herske over den største Del af Amtet, dog med meget forskjellig Udbredning og Styrke. Fra Lurø Lægedistrikt omtales Sygdommen slet ikke, og fra de to nordenfor dette liggende Distrikter, Bodø og Skjærstad, nævnes kun faa og sporadiske Tilfælde. En Sammenstilling af Sygdommens Hyppighed i Amtets forskjel-

lige Lægedistrikter forøvrigt lader sig vanskelig foretage: medens nemlig enkelte Læger angive Antallet af samtlige Angrebne, om hvilke de have faaet Kundskab, omtale nogle kun de Behandlede, og andre indskrænke sig igjen til kun at angive Tallet paa de under deres Behandling Døde. Tages diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste under et, opgives der

fra Brønø	Distrikt	921 Angrebne,	153 Døde;
- Alstahaugs	—	275	— 61 — *)
- Bodø	—	10	— —
- Lødingens	—	99	Behandlede 20 —
- Vesteraalens	—	95	— 16 —
- Østlofotens	—	100	— 8 —

tilsammen . . 1500 Angrebne, 258 Døde.

Distriktslægen i Ranen har kun opgivet Antallet af de under hans Behandling stedfundne Dødsfald, ialt 8, men tilføiet, at en af hans 16 Medhjelpere alene behandlede over 60 Tilfælde. Fra Skjærstads Distrikt opgives 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne og fra Stegens Distrikt paa samme Maade 2 Dødsfald. Foruden de ovenfor nævnte Behandlede haves fra Østlofoten Opgave over 11 Døde uden foregaaende Behandling. Distriktslægen i Vestlofoten, der forflyttedes fra dette Distrikt om Høsten, efterat Sygdommens epidemiske Udbredning sammesteds syntes ophørt, beretter, at han i første Halvaar behandlede 66 Tilfælde, men erklærer sig ude af Stand til at give Oplysning om de Dødes Antal; i det til dette Lægedistrikt hørende Borge Sogn, hvor Sygdommen især havde hersket, kjendtes 14 Dødsfald efter samme. Der haves efter det Foregaaende for det hele Amt Opgave over 295 Dødsfald, deriblandt 18 af Strubehoste (for det foregaaende Aar havdes Opgave over 327 Dødsfald).

Mest udbredt synes Epidemien at have været i første Kvartal; om Sommeren synes den i de fleste Distrikter at være bleven noget mildere og mindre udbredt; mod Aarets Slutning aftog den i det Hele baade i Styrke og Udbredning. Om Sygdommens Optraeden i Brønø Distrikt meddele følgende 4 Lister nærmere Oplysning**):

*) I Beretningen for 1861 har Distriktslægen i Alstahaug angivet for dette Aar 275 Angrebne og 62 Døde. Efter senere Undersøgelse har Distriktslægen angivet de virkelige Tal at være 252 Angrebne og 70 Døde.

***) 9 dødelige Tilfælde af Strubehoste ere ikke medregnede paa disse Lister.

1. Oversigt over de Angrebne i Brønø Distrikt i Aarets forskjellige Maaneder:

	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Tilsammen.
Brønø Hovedsogn	52	44	39	16	10	10	13	14	16	31	15	18	278
Vik Annex	12	13	15	19	10	9	2	-	-	-	-	-	80
Nøstvik Annex	30	30	30	26	20	16	26	10	4	4	2	1	199
Brønø Prestegjeld	94	87	84	61	40	35	41	24	20	35	17	19	557
Bindalens —	10	44	23	23	11	19	26	34	17	18	33	21	279
Vegø —	12	10	8	4	2	4	3	14	11	6	2	-	76
Hele Distriktet	116	141	115	88	53	58	70	72	48	59	52	40	912

2. Oversigt over de af Sygdommen Døde i Brønø Distrikt i Aarets forskjellige Maaneder:

	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Tilsammen.
Brønø Hovedsogn	7	4	3	-	-	1	5	2	3	2	4	2	33
Vik Annex	3	3	2	4	1	1	-	-	-	-	-	-	14
Nøstvik Annex	4	5	5	4	1	2	3	1	-	-	-	-	25
Brønø Prestegjeld	14	12	10	8	2	4	8	3	3	2	4	2	72
Bindalens —	1	3	3	7	2	2	2	6	5	9	10	4	54
Vegø —	4	2	1	2	1	1	1	2	3	1	-	-	18
Hele Distriktet	19	17	14	17	5	7	11	11	11	12	14	6	144

3. Oversigt over de Angrebnes Alder og Kjøen i Brønø Distrikt.

	Under 1 Aar.			1-3.			3-5.			5-10.			10-15.			15-20.			20-25.			25-30.			30-40.			40-50.			Over 50.			Tilsammen.		
	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.			
Brønø Hovedsogn	3	4	7	7	4	11	12	10	22	26	35	61	13	31	44	17	27	44	10	23	33	2	9	11	11	12	23	4	8	12	5	5	10	114	164	278
Vik Sogn	-	1	1	7	8	15	5	2	7	14	5	19	3	8	11	2	8	10	-	4	4	1	3	4	2	4	6	2	-	2	-	1	1	36	44	80
Nøstvik Sogn	1	2	3	3	2	5	4	7	11	25	12	37	14	20	34	19	11	30	9	11	20	5	10	15	9	10	19	6	7	13	3	9	12	98	101	199
Bindalens Prestegjeld	1	-	1	17	9	26	16	7	23	19	28	47	28	32	60	21	26	47	10	18	28	5	10	15	7	12	19	6	4	10	3	-	3	133	146	279
Vegø —	-	-	-	4	5	9	6	5	11	7	15	22	4	11	15	2	7	9	4	-	4	-	2	2	1	2	3	1	-	1	-	-	-	29	47	76
Hele Distriktet	5	7	12	38	28	66	43	31	74	91	95	186	62	102	164	61	79	140	33	56	89	13	34	47	30	40	70	19	19	38	11	15	26	410	502	912

4. Oversigt over de af Sygdommen Dødes Alder og Kjøen i Brønø Distrikt.

	Under 1 Aar.			1-3.			3-5.			5-10.			10-15.			15-20.			20-25.			25-30.			30-40.			40-50.			Over 50.			Tilsammen.			
	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.	M.	K.	Sum.				
Brønø Hovedsogn	-	2	2	2	1	3	3	-	3	2	6	8	3	6	9	3	3	6	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	20	33	
Vik Annex	-	-	-	2	2	4	1	-	1	4	1	5	1	2	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	6	14	
Nøstvik Annex	1	1	2	1	1	2	3	-	3	7	3	10	-	2	2	4	1	5	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	8	25	
Bindalens Prestegjeld	-	-	-	6	5	11	5	2	7	6	6	12	6	6	12	2	5	7	2	2	4	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27	27	54
Vegø —	-	-	-	3	2	5	-	3	3	-	7	7	1	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	13	18	
Hele Distriktet	1	3	4	14	11	25	12	5	17	19	23	42	11	16	27	9	11	20	4	3	7	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	74	144	

Det sees af de 2 først anførte Lister, hvorledes Epidemien, efter at have været paa det Høieste i de 3 første Vintermaaneder, med uregelmæssige Svingninger for de forskjellige Dele har aftaget henimod Aarets Slutning. Dødsprocenten af de Angrebne for det hele Distrikt beløber sig til

15,8, og for hvert af de 3 Prestegjeld, hvoraf Distriktet bestaar, Brønø, Bindalen og Vegø, henholdsvis 13, 19,3 og 23,7 pCt. I Alstahaugs Lægedistrikt, var Epidemien Aaret i Forveien begyndt i Alstahaugs Sogn paa Alsenøen; den udbredte sig derfra nordover Øen til Stammæs Sogn og siden i forskjellige Ret-

ninger udover Distriktet; sin største Udbredning fik den sidst i 1861 og først i 1862; Forløbet blev i Løbet af dette Aar efterhaanden mildere. Af 248 Angrebne var 107 Mænd og 141 Kvinder; under Lægens umiddelbare Behandling kom 88 udenfor og 3 paa Sygehuset. Nærmere Oplysninger om Epidemiens Optræden i dette Lægedistrikt i begge de nævnte Aar ville findes i en som Bilag til nærværende Beretning optagen Fremstilling af Distriktslæge Hansen. I Ranens Distrikt naaede Epidemien, der var begyndt i Juni 1861, sin Høide fra Januar til Juni 1862 og ophørte som Epidemi i Oktober og November, medens sporadiske og godartede Tilfælde endnu iagttoges i December. I Lødingens og Østlofotens Distrikt siges Sygdommen at have forekommet epidemisk hele Aaret til Oktober; i Vesteraalen havde den derimod kun om Vinteren og Vaaren epidemisk Udbredning. Fra Vestlofoten betegnes Borge og Flakstad som de to mest angrebne Prestegjeld.

Saa vel fra Brønø som fra Alstahaug gjøres der opmærksom paa, at Sygdommen oftere vendte tilbage til før angrebne Steder, og at de samme Personer undertiden angrebes flere Gange — i flere Tilfælde indtil 4 Gange, almindeligst dog mildere de følgende Gange; om en 8 Aar gammel Pige berettes det, at hun døde ved 3die Anfald. Værst ytrede Sygdommen sig paa sumpige Steder og i urenlige Boliger; den udbredte sig ved Smitte fra Gaard til Gaard, og det var tildels meget vanskelig, at faa indskjærpet Forsigtighed og navnlig at faa forhindret unødige Besøg hos de Syge; endog Børn medtoges undertiden paa saadanne. Døden indtraadte oftest ved Kvælning. Hos enkelte antog Sygdommen en mere chronisk Karakter. Paafølgende Lamhed synes ikke at have været ualmindelig; Distriktslægen i Brønø behandlede 19 Tilfælde deraf, 14 hos Mænd og 5 hos Kvinder; 2 af disse Tilfælde, hos voxne Piger, endte dødelig; hos den ene udviklede der sig en vedvarende Stivhed i alle Legemets Muskler, saa at hun laa henstrakt paa Ryggen uden at kunne bevæge et Lem og uden at kunne røre Hovedet; enhver passiv Bevægelse af Hovedet eller Lemmerne voldte stærk Smerte; Musklerne følte haardt kontraherede, og Hudfølelsen var i høj Grad afstumpet. I denne Tilstand laa hun i 2 Maaneder, næret med flydende Næringsmidler, hvis Nedsynkning i Begyndelsen foregik med Lethed, men senere blev vanskelig; hun døde af Emaciation, stille og smertefrit, med uforstyrret Bevidsthed (W. Møller). Andre almindelige Eftersygdomme vare langvarig Debilitet, Neuralgier, især Cardialgier, samt efter Diphtherit i Saar ofte dybe og meget smertefulde Ulcerationer. Om Sygdommens Behandling berettes intet væsentligt Nyt. I flere Lægedistrikter benyttede Lægerne et større Antal Medhjelpere; i Alstahaugs Distrikt havde Amtskommunens Udgift til saadanne i 1862 beløbet

sig til 200 Spd. I Ranens Distrikt havde af 16 Medhjelpere kun 3 oppebaaret Betaling derfor. Sygdommen sees oftere at have været Gjenstand for Forhandlinger i Sundhedskommissioner. Om de Dødes Kjøen haves ialt Opgave for 246; deraf var 127 af Mandkjøn og 119 af Kvindekjøn. Alderen er opgivet for 262 Døde; deraf var 22 under 1 Aar, 99 fra 1—5 Aar, 71 fra 5—10 Aar, 58 fra 10—20 Aar, 11 fra 20—30 Aar og 1 fra 30—40 Aar.

Catarrhalske Sygdomme. Simpel Halsbetændelse var en temmelig hyppig Ledsager af den ondartede; især omtales den som hyppig fra Alstahaugs Distrikt, hvor Tilfældenes Hyppighed i Forhold til ondartet Halsesygge angives at have været omtrent som 3 til 1, og hvor Distriktslægen betragtede dem som en abortiv Form af denne. Forøvrigt omtales catarrhalske Sygdomme især som hyppig i Vestlofoten.

Af **Lungebetændelse** opgives 10 Læger 123 behandlede Tilfælde, hvoraf 22 endte dødelig. Dette Antal er betydelig større end i det foregaaende Aar, da der kun opgaves 49 Tilfælde og 10 Dødsfald. 52 Tilfælde, af hvilke 6 endte dødelig, indtraf i Brønø Distrikt, hvor Sygdommen optraadte epidemisk fra Mai til August i Brønø og Bindalens Prestegjælde. Det største Antal dernæst — 23 Tilfælde med 7 Dødsfald — opgives fra Østlofoten, medens forøvrigt Tilfældene have været temmelig adspredte. Kjønnen er opgivet for 21 Døde, hvoraf 16 Mænd og 5 Kvinder; Alderen for 19, af hvilke 1 fra 1—5 Aar, 1 fra 5—10 Aar, 2 fra 10—20 Aar, 2 fra 20—30 Aar, 3 fra 30—40 Aar, 4 fra 40—50 Aar, 1 fra 60—70 Aar, 1 fra 70—80 Aar, 2 fra 80—90 Aar og 2 over 60 Aar.

Chronisk Rheumatisme omtales som almindelig; af akut Rheumatisme nævnes kun enkelte Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig.

Akute **gastriske Sygdomme** nævnes kun fra Vestlofoten som mere fremtrædende.

Syphilis og Gonorrhoe. Paa Alstahaugs og Buksnæs Sygehuse indlagdes tilsammen 5 Syphilitiske, nemlig 4 Mænd og 1 Kvinde, 3 med sekundære og 2 med tertiære Symptomer. 4 udskreves helbredede og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagene udgjorde 359 eller 89 for hver Udskreven. Privat behandlede 6 Syphilitiske, hvoraf 2 med sekundære og 4 med tertiære Tilfælde. Fra Brønø bemærker Distriktslægen, at han i 8 Aar kun har seet 1 Tilfælde af Syphilis i dette Distrikt. Af Gonorrhoe have 3 Læger opgivet 10 Tilfælde.

Fnat, der i Regelen siges at forekomme temmelig sjælden, var dette Aar noget mere udbredt, navnlig i Bindalens og Vegø Prestegjælde af Brønø Distrikt. Almuen siges i Almindelighed at være meget villig til at anvende Midler mod Sygdommen.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af 1861 tilsammen 171; i Aarets Løb kom 11 til, som vare overseede ved tidligere Tællinger, 1 kom hjem fra Stiftelse, og af nye Tilfælde iagttoges 12; 11 døde, 31 bleve indlagte paa Stiftelser, 1 flyttede ud, og 1 gik ifra som feilagtig opført; ved Aarets Udgang kjendtes saaledes 151 Spedalske i Amtet.

Kjertelsyge og **Svindstot** omtales fra flere Lægedistrikter som sjeldne; i Vestlofoten siges begge Sygdomme at være i Tiltagende. Af Svindstot opgave Lægerne 32 Dødsfald, hvilket i Forhold til samtlige opgivne Dødsaaarsager (604) udgjør 5,3 pCt. Fradrages de Døde af Halsesyge, bliver Forholdet 10,4 pCt. Kjønnen er opgivet for 30 Døde, hvoraf 20 Mænd og 10 Kvinder; Alderen for 20 Døde, hvoraf 2 fra 10—20 Aar, 6 fra 20—30 Aar, 4 fra 30—40 Aar, 4 fra 40—50 Aar, 3 fra 60—70 Aar og 1 fra 70—80 Aar.

Blegsot nævnes fremdeles som hyppig i Ranens Distrikt, og i Bodø Distrikt vare anæmiske Tilstande almindelige. **Uterinlidelser** og **Menstruationsuordener** omtales fra enkelte Distrikter som oftere forekommende.

Cardialgi og **chronisk Gastrit** var overalt et meget sædvanligt Onde.

Fra Brønø og Alstahaugs Distrikter omtales mange **Broktilfælde**. I Lurø Distrikt forekom meget ofte **Ulcer**a paa Skinnebenene, især hos Kvinder, og sammesteds havde catarrhalske **Conjunctiviter** været særdeles hyppige.

Af **Drankergalskab** indtraf et dødeligt Tilfælde i Alstahaugs Distrikt.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes: 1 Kataraktoperation (ved Reklination) og 1 Iridektomi. 5 Exartikulationer af Fingre og Fingerled; 6 Borttagelser af forskellige Svulster, deriblandt et Lipom, en Tumor sebaceus og et Enchondrom; 4 Borttagelser af Læbekræft, deraf to Gange ved Wienerpasta; 2 Borttagelser af Polyper i Livmoderen, den ene Gang ved Underbinding; 1 Paracentese af en Ovarialcyste; 1 Operation for Phimosi og 1 for Paraphimosi; 1 Radikaloperation for Vandbrok og 2 Punktationer af samme med Iodindsprøitning.

Af **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte ved Læger: 11 Tangforretninger: Indikationerne angives 3 Gange at have været Vemangel, 4 Gange trange Bækkenforhold og 1 Gang Eclampsi. Alle Mødrene forbleve ilive; af Fostrene vare 4 dødfødte. 4 Gange kunstig Bortfjernelse af Moderkagen.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde.				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng	
Brønø	272	334	41	134	3	10
Alstahaug	470	255	50	65	6	13
Ranen	315	282	36	98	-	15
Lurø	198	121	15	48	1	13
Bodø	232	145	39	26	-	10
Skjærstad	258	198	54	46	2	11
Stegen	192	187	39	58	1	12
Lødingen	266	216	43	74	11	19
Vesteraalen	383	258	43	90	2	11
Østlofoten	153	122	24	47	-	9
Vestlofoten	262	185	43	65	7	7
Nordlands Amt	3001	2303	427	751	33	130

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 125.

Selv mordere . . . . . 10.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 698 flere Fødte end Døde, og Forholdet af hine til disse = 100 : 76,7. Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 7 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,4. Antallet af Døde mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til Antallet af samtlige Døde = 1 : 3,1 og Antallet af Døde under 10 Aar til Antallet af samtlige Døde = 1 : 1,9. Af de paa Barselseng Døde var 1, i Lødingens Prestegjeld, død uforløst; 2 opgives som døde af Barsel-feber og 1 døde af Retentio placentæ; om de Øvrige er intet oplyst. — Dødsaaarsagen er ialt opgivet for 604 Døde; de hyppigst opgivne Dødsaaarsager vare: Exsudativ Svælgbetændelse og Strubehoste (295), Mæslinger (57), Alderdomssvækkelse (57), Svindstot (32), Lungebetændelse (22), Nervefeber (17), Spedalskhed (11), Kighoste (9), Vatersot (9).

Veirliget. Vaaren kom temmelig tidlig og var tør ligesom den første Del af Sommeren; fra Midtsommer til udover Høsten var Veirliget overalt meget regnfuldt og kjøligt. Aarets sidste Kvartal udmærkede sig ved usædvanlig klart og stille Veir. Høhøsten angives som meget ugunstig, Kornhøsten var noget bedre; fra Brønø betegnes Kornhøsten som lidt under og Poteteshøsten som meget under et Middelsaar; fra Lødingens Distrikt siges derimod saavel Korn- som Poteteshøsten at være vellykket. Udbyttet af Lofotfisket var ringe, derimod kom det rige Finmarksfiske ogsaa en større Del af dette Amts Almue til gode. Fra Lødingens Distrikt omtales rigt Sildefiske sidst paa Aaret. Følgende af Distriktslæge Frølich i Vesteraalen meddelte Liste viser den af

ham i Hadsels Prestegjeld iagttagne Middeltemperatur for hver Maaned:

Januar	÷ 5½° R.	Juli	+ 10° R.
Februar	÷ 4½° —	August	+ 9½° —
Marts	÷ 4° —	September	+ 6½° —
April	÷ 2½° —	Oktober	+ 4½° —
Mai	+ 4° —	November	+ 3½° —
Juni	+ 10½° —	December	÷ ½° —

Om **Levemaade og hygieeniske Forholde** berettes det fra Brønø Distrikt, at bedre Beklædning og navnlig uldne Underklæder der blive mere almindelige, ligesom Opmærksomheden for passende Byggepladse og Sandsen for bedre, med Grundmur forsynede Boliger er i Tiltagende. Misbrug af Aareladning siges ogsaa at blive sjældnere i dette Distrikt; Drik var i Aftagende: den gamle Skik at udruste Lofotfiskerne med Brændevin var afskaffet; derimod vedvarer Misbruget af Kaffe, og nogen Forandring heri antages ikke at kunne ventes, førend Kreaturstedet bliver bedre og derved Melken lettere tilgængelig; nu er der i Regelen Nød for Melk over hele Distriktet fra December til Vaaren, idet Kreaturerne sultefødes og sjelden ere vinterbære (W. Møller). I Lurø Distrikt siges det almindelige Leilændingsvæsen at vedligeholde Armod og Mangel paa Oplysning, hvorfor ogsaa Sundhedsforholdene ere ugunstige; det berettes dog, at Vindovne samt Vinduer, der lade sig aabne, nu oftere anskaffes end før. I Lødingens Distrikt havde Lægen bemærket, at Bruget af varme Bade til Smaabørn var bleven mere almindelig.

Fattigsygepleien. I Brønø Distrikt behandlede 80 Syge for Fattigvæsenets Regning med en Udgift til Medicin af 55½ Spd.; i Lødingens Distrikt var Medicinudgiften til fattige Syge 48½ Spd.; i Østlofotens Distrikt behandlede 25 Syge for Fattigvæsenets Regning. I Lurø Distrikt havde i Aarets Løb omtrent 20 tildels for Fattigvæsenets Regning forpleiede Syge været indlogerede ved Distriktslægens Hjemsted; til Melø Sogn af dette Distrikt, hvor Sandsen for at søge Læge var forholdsvis stor, gjorde Distriktslægen efter Overenskomst med Formandskabet maanedlige Reiser, under hvilke Lægen opholdt sig der i 3—4 Dage. I Hammerø og især i Stegens Prestegjeld af Stegens Distrikt søgtes Lægehjelp flittig. — I Østlofoten var en Kone bleven anmeldt for Kvaksalveri.

Af Møder i **Sundhedskommissioner** afholdtes 3 i Brønø, 7 i Alstahaugs, 3 i Ranens, 4 i Skjærstads, 2 i Stegens, 2 i Lødingens, 3 i Vesteraalens, 2 i Østlofotens og 3 i Vestlofotens Distrikt. Flere Møder forhindredes, dels ved Uveir, dels paa Grund af at Formandskabernes Ordførere oftere undlode at give vedkommende Læger den befalede Underretning. Som Gjenstande for Forhandlinger nævnes foruden de herskende epidemiske Sygdomme blandt Andet Barnepleien, Jordemodervæsenet, Skolelokaler og Havedyrkning. Det nær-

mere Tilsyn med Sundhedsforholdene i Strandstedet Hemsnesberget i Ranens Distrikt overdroges til Distriktslægen, Lensmanden og en Gaardbruger i Forening.

De **Vaccineredes** Antal opgives saaledes:

i Brønø Distrikt	191
i Alstahaugs Distrikt	156
i Ranens —	658
i Lurø —	82
i Bodø —	57
i Skjærstads —	148
i Stegens —	84
i Lødingens —	315
i Vesteraalens —	232
i Østlofotens —	120
i Vestlofotens —	204

Tilsammen . . . 2247.

Paa flere Steder var Vaccinationen ikke bleven fremmet paa Grund af de herskende epidemiske Børnesygdomme.

Af **rets-medicinske** Forretninger foretoges 10 Obduktioner, nemlig 1 af en Kone, som man antog for død efter Mishandling, 1 af en Kone, der antoges kvalt, 1 af en druknet Pige, 1 af en dødfunden Mand, 1 af en Mand, hvis Dødsmaade ansaaes mistænkelig, 1 af en Dreng, der antoges ihjelfrossen, 1 af en Mand, der var dræbt ved et Knivstik i Hjertet, 2 af smaa Børn, det ene pludselig død og det andet død af Lungebetændelse, og 1 af et for tidlig født Foster. Desuden 1 chemisk Undersøgelse af en afdød Mands Indvolde, for at afgjøre om han havde faaet Gift; 1 Undersøgesforretning over en mishandlet Kone, 1 over en formentlig voldtagen 15 Aar gammel Pige, 1 for at afgjøre en Mands Avledygtighed. 1 Erklæring afgaves om et Fosters Levedygtighed og 1 om en Person kunde udholde Vand- og Brød-Straf.

Af **Sindssyge** behandlede 6 paa Sygehuset i Alstahaug; 4 udgik helbredede og 2 i Bedring; paa Buksnæs Sygehus behandlede 1, der helbrededes. Forøvrigt gives følgende Oplysninger: I Brønø Distrikt kjendte Lægen 10, hvoraf 6 forpleiedes for Amtskommunens Regning; 1 led af Lupus med samtidige periodiske Forværelser af denne Sygdom og den mentale Tilstand. I Alstahaugs Distrikt behandlede 4 udenfor Sygehuset; i Ranens Distrikt tilsaaes 7, der forpleiedes for Amtskommunens Regning. I Bodø Distrikt kjendte Distriktslægen 5. Fra Saltdalen i Skjærstads Distrikt berettes det, at en halvvoxen Idiot var gaet bort og ikke gjenfunden, forøvrigt var Tallet paa de Sindssyge i Saltdalen uforandret; fra det nævnte Distrikt var 1 afsendt til Gaustad Asyl; 1 var hjemkommen helbredet fra dette Asyl og 1 fra Bergens Asyl. I Vesteraalen kunne 3 og i Østlofoten 2 sees at være tilseet.

Amtet har 3 faste **Sygehuse**, i Alstahaug, Bodø og Buksnæs; om disses Belæg m. m. henvises til Sygehuslisten. Af 180 Behandlede paa Alstahaugs Sygehus laa 108 for offentlig og 72 for privat Regning. Buksnæs Sygehus standsede sin Virksomhed i fjerde Kvartal paa Grund af Ledighed i Embedet. Vaagens Sygehus traadte som sædvanlig i Virksomhed under Lofotfisket: der behandledes tilsammen 68 Syge, af hvilke 65 indkom i første og 3 i andet Kvartal; 45 udgik helbredede, 9 i Bedring, 2 uhelbredede, og 12 døde; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 1354 eller 19,9 Dag for hver Udskreven; 6 Syge behandledes for offentlig Regning, til hvilke der forbrugtes Medicin for 14 Spd. 71 Skilling.

Badeindretninger fandtes ved Sygehusene i Alstahaug, Bodø og Buksnæs; Vaagens Kommune eiede et Dampbad. I Alstahaugs og Ranens Distrikter fandtes desuden hos Private paa flere Steder smaa Dampbadeindretninger, men Lægen i det sidstnævnte Distrikt gjør opmærksom paa, at de undertiden misbruges ved at bruges i Fleng for alle Slags Sygdomme.

Amtets **Apothek** i Bodø fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod foruden Apothekeren af 1 examineret Medhjælper og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Brønø Distrikt: 1 Læge, boende i Brønø Prestegjeld. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.
2. Alstahaugs Distrikt: 2 Læger, hvoraf den ene, Distriktslægen, boende i Alstahaug, den anden i Tjotø Prestegjeld. 2 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.
3. Ranens Distrikt: 1 Læge boende i Nesne Prestegjeld. 2 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatører.
4. Lurø Distrikt: 1 Læge, boende i Rødø Prestegjeld. 1 Jordemoder; 4 Hjelpevaccinatører.
5. Bodø Distrikt: 1 Læge, boende i Bodø. 4 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.
6. Skjærstads Distrikt: 1 Læge, boende i Skjærstads Prestegjeld. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatører.
7. Stegens Distrikt: 1 Læge, boende i Stegens Prestegjeld. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatører.
8. Lødingens Distrikt: 1 Læge, boende i Ofotens Prestegjeld. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
9. Vesteraalens Distrikt: 1 Læge, boende i Hadsels Prestegjeld. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.
10. Østlofotens Distrikt: 1 Læge, boende i Vaagens Prestegjeld. 1 Jordemoder; 3 Hjelpevaccinatører.
11. Vestlofotens Distrikt: 1 Læge, boende i Buksnæs Prestegjeld. 4 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.

XIX. Finmarkens Amt*).

Sundhedstilstanden var i det Hele mindre god, skjønt ogsaa i dette Aar enkelte Lægedistrikter bleve forholdsvis mere forskaanede for den almindelige Sygelighed. Fra Alstens, Vadsø og Sydvarangers Lægedistrikter omtales saaledes ligesom for 1861 Sundhedstilstanden som meget god; dog bleve heller ikke disse Distrikter ganske forskaanede for de to udbredte Epidemier — Mæslinger og ondartet Halsesyge —, der overalt ellers i Amtet mest bidrog til den store Sygelighed. Ogsaa Nervefeber forekom paa flere Steder epidemisk. **Dødeligheden** var endnu større end Aaret i Forveien; de Dødes Antal udgjorde 1866, hvilket er 32,9 pCt. mere end i 1861, da der døde 1404, 66,9 pCt. mere end i 1860, da der døde 1118, og 54,3 pCt. mere end det gennemsnitlige aarlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, hvilket ud-

gjorde 1209. I Sammenligning med det foregaaende Aar viser Dødeligheden sig forøget i samtlige Lægedistrikter med Undtagelse af søndre Senjen, hvor paa Grund af Diphteritepidemiens tidligere Udbredelse Sundhedstilstanden allerede i 1861 var yderst mislig og Dødeligheden uforholdsmæssig stor.

Sygdomskonstitutionen var i Almindelighed lidet udpræget. I det egentlige Finmarken synes katarrhalske Sygdomme at have været stærkt fremtrædende.

Nervefeber optraadte noget almindeligere end det foregaaende Aar. 9 Læger have opgivet 223 Tilfælde med 23 Dødsfald (i 1861 opgaves af 11 Læger 169 Tilfælde og 18 Dødsfald). Af de opgivne Tilfælde forekom:

i søndre Senjens Distrikt . .	44	Angrebne,	3	Døde.
i nordre — — . .	26	—	—	—
i Malangens — . .	37	—	6	—
i Tromsø — . .	14	—	1	—

*) Om Tanens Lægedistrikt, der i Aarets Løb stod ubesat, haves kun ufuldstændige Oplysninger fra Nabodistrikternes Læger.

i Lyngens	Distrikt . .	59	Angrebne,	7	Døde.
i Vestfinmarkens	— . .	6	—	2	—
i Vardø	— . .	4	—	2	—
i Vadsø	— . .	33	—	2	—

Fra Alten nævnes Sygdommen slet ikke. I Malangens Distrikt forekom alle og i Tromsø Distrikt de fleste Tilfælde i fjerde Kvartal. I Lyngens Distrikt indtraf Tilfældene saavel i Lyngens som i Skjervø Prestegjeld epidemisk fra Aarets Begyndelse til August. I Vadsø Distrikt forekom Sygdommen epidemisk, fra Mai til Juli samt i December, omkring Bunden af Varangerfjorden, medens der i Vadsø By kun viste sig sporadiske Tilfælde. Om Sygdommens Form berettes det fra søndre Senjen, at den optraadte med fremtrædende Hjernesymptomer, Exanthen og Blødninger. Af 22 Døde, for hvilke Kjønnen er opgivet, vare ligemange af hvert Kjønn; Alderen er opgivet for 21 Døde: deraf vare: 1 fra 1—5 Aar, 3 fra 5—10 Aar, 8 fra 10—20 Aar, 6 fra 20—30 Aar, 2 fra 30—40 Aar og 1 fra 40—50 Aar gammel.

Af **Barselfeber** have 4 Læger opgivet 7 Tilfælde, af hvilke ingen endte dødelig.

Vandkopper nævnes fra Hammerfest og Vadsø som temmelig hyppige i første Kvartal.

Af **Rosen** omtales 27 Tilfælde, hvoraf 19 i Tromsø Distrikt. Af de sidstnævnte endte 3 dødelig, idet de Syge fik Diphtherit. Fra Malangens Distrikt nævnes 2 Dødsfald af Rosen.

Mæslinger vare optraadte i Tromsø i Slutningen af det foregaaende Aar, og begyndte om Vaaren og Sommeren at udbrede sig i samtlige Amtets Lægedistrikter. I Tromsø, hvor 2 Læger behandlede tilsammen 282 Tilfælde med 11 Dødsfald, var Sygdommen mest almindelig i Marts og vedvarede til September; ogsaa i de fleste andre Lægedistrikter kan den sees at være ophørt om Høsten. I Lyngens Lægedistrikt optraadte den næsten paa hver Gaard og angreb mange Voxne. Til Alten blev den hjemført fra Fiskeværerne i Begyndelsen af Mai; den viste sig der temmelig udbredt og mere voldsom end under en foregaaende Epidem i 1857—58; i Kautokeino Prestegjeld vedvarede den endnu ved Aarets Udgang. Distriktslægen i Vestfinmarken behandlede 145 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødelig. Ialt kjendtes 45 Dødsfald, deraf 7 i søndre Senjens, 11 i Tromsø, 18 i Lyngens, 5 i Vestfinmarkens, 2 i Vardø og 2 i Vadsø Distrikt. Lægesøgte forholdsvis sjelden, og det virkelige Antal Døde af Sygdommen antages paa flere Steder at have været stort, saaledes i Næsseby Prestegjeld af Vadsø Distrikt, hvor de Dødes Antal dette Aar betydelig oversteg de Fødtes. I Tromsø siges de fleste Dødsfald at være foraarsaget derved,

at de Syge fik Diphtherit; ved 9 Dødsfald i Vestfinmarkens, Vardø og Vadsø Distrikter opgives den sekundære Dødsarsag 6 Gange at have været Lungebetændelse og 1 Gang Hjernebetændelse; 2 døde under en adynamisk Tilstand. Kjønnen er opgivet for 39 Døde; deraf vare 20 af Mandkjøn og 19 af Kvindekjøn; Alderen er opgivet for 37: deraf vare 3 under 1 Aar, 23 fra 1—5 Aar, 4 fra 5—10 Aar, 6 fra 10—20 Aar og 1 fra 20—30 Aar gammel.

Skarlagensfeber optraadte i Vadsø i Slutningen af September hos 11 Individuer, der alle tilhørte 2 Familier, og hvoraf 5 vare Voxne. Hos næsten alle forekom samtidig diphtherisk Halsaffektion; ingen døde.

Kighoste iagttoges i søndre Senjen, hvor Distriktslægen behandlede 7 Tilfælde; et af disse, hos en aars gammel Pige, endte dødelig ved Eclampsie.

Af **diphtherisk Svælgbetændelse** ere anmeldte fra

søndre Senjens Distrikt . . .	46	Angrebne,	4	Døde.
nordre — . . .	58	—	4	—
Malangens — . . .	55	—	10	—
Tromsø — . . .	299	—	37	—
Lyngens — . . .	158	—	33	—
Altens — . . .	54	—	7	—
Vestfinmarkens — . . .	63	—	4	—
Vardø — . . .	31	—	12	—
Vadsø — . . .	8	—	-	—
Tanens — . . .	125	—	31	—
Sydvarangers — . . .	5	—	3	—

tilsammen . . . 902 Angrebne, 145 Døde.

Føies hertil 10 Tilfælde af Strubehoste, hvoraf 7 endte dødelig, kjendes ialt 912 Tilfælde af diphtherisk Svælg- og Strubeaffektion, hvoraf 152 eller 16,7 pCt. endte dødelig. Aaret i Forveien kjendtes ialt 1053 Tilfælde, hvoraf 186 eller 17,7 pCt. endte dødelig. For begge Aar maa det virkelige Antal Angrebne og Døde antages at have været betydelig større, idet de ovenfor anførte Opgaver i Regelen kun omfatte de Tilfælde, som enten kom under virkelig Behandling, eller hvorom Lægerne vare istand til at indhente en mere fuldstændig Oplysning. Sammenlignet med det foregaaende Aar sees Sygdommen især at være aftaget i søndre Senjen, hvor det opgivne Antal i 1861 udgjorde 377 Angrebne og 81 Døde; i dette Lægedistrikt synes ogsaa Epidemien at være ophørt i Aarets Løb, idet ingen Angrebne opgives i fjerde Kvartal; i alle de øvrige Lægedistrikter synes den derimod, om end aftagende, at have vedvaret ved Aarets Udgang. For følgende Lægedistrikter kunne Opgaverne over Angrebne ordnes kvartalsvis:

Lægedistrikt.	Angrebne.			
	i 1ste Kvartal.	i 2det Kvartal.	i 3die Kvartal.	i 4de Kvartal.
Søndre Senjen . . .	24	14	5	-
Tromsø	188	55	35	21
Vestfinmarken. . . .	17	23	7	16
Vardø	10	6	13	2

I nordre Senjen siges de fleste og værste Tilfælde at være indtrufne under kold Nordenvind i Maanederne Juni og Juli. I Malangens Distrikt forekom de fleste Tilfælde i første Kvartal. I Lyngens Distrikt begyndte Sygdommen saavel i Lyngens som i Skjervø Prestegjeld i April og vedvarede hele Aaret. I Alten viste den sig i Juli og August; ud paa Høsten blev den mere almindelig, men siges da at have vist sig mildere. I Tanens Prestegjeld begyndte Epidemien i Mai, i Lebesby Prestegjeld derimod først i Aarets sidste Maaneder. — Om de Angrebnes Kjøen og Alder haves kun ganske ufuldstændige Opgaver: af 104 Angrebne i søndre og nordre Senjen vare 46 Mænd og 58 Kvinder. Af 129 Angrebne i nordre Senjens, Malangens og Vardø Distrikter vare 67 under 10 Aar, 38 fra 10—20 Aar, 15 fra 20—30 Aar, 7 fra 30—40 Aar og 2 fra 40—50 Aar; af 103 Angrebne i Lyngens Prestegjeld vare 63 fra 1—16 Aar og 40 fra 16—50 Aar. Af samtlige Døde er Kjønnen opgivet for 94, deraf 49 Mænd og 45 Kvinder; Alderen for 92: af disse vare 9 under 1 Aar, 51 fra 1—5 Aar, 22 fra 5—10 Aar, 8 fra 10—20 Aar og 2 fra 20—30 Aar.

Om Sygdommens Symptomer oplyses intet væsentligt Nyt. En usædvanlig Ondartethed omtales fra Vardø Landdistrikt, hvor i en Familie af 6 angrebne Børn 5 døde. De sædvanlige Lamhedssymptomer paafulgte ikke sjelden; fra Tromsø berettes det, at Døden i nogle Tilfælde under Rekonvalescensen bevirkedes ved Dysfagi og mangelfuld Ernæring som Følge deraf. Sundhedskommissionernes Medhjelp til Sygdommens Forebyggelse og Behandling sees oftere at være benyttet; Medhjelpere oplærtes, og Anvisninger til Sygdommens Behandling (for Tanen forfattede paa Norsk og Finsk) uddeltes.

Catarrhalske Sygdomme vare især i det egentlige Finmarken meget almindelige, mest i første Halvaar samt i November og December; fra flere Steder omtales simple Halsbetændelser som usædvanlig hyppige.

Af **Lungebetændelse** have 10 Læger opgivet 121 Tilfælde med 13 Dødsfald; det største Antal, 38 med 3 Dødsfald, forekom i søndre Senjen, hvor Sygdommen især blev almindelig i November og December og optraadte epidemisk, idet gjerne flere Personer angrebes paa samme Gaard. Af de Døde vare 8 Mænd og 5 Kvinder; Alderen er opgivet

for 12 Døde; deraf var 1 under 1 Aar, 2 fra 1—5 Aar, 1 fra 5—10 Aar, 1 fra 20—30 Aar, 1 fra 30—40 Aar, 1 fra 40—50 Aar, 3 fra 50—60 Aar, 1 fra 60—70 Aar og 1 fra 70—80 Aar.

Chronisk **Rheumatisme** nævnes som hyppig; af akute Tilfælde behandlede Distriktslægen i Hammerfest 7.

Af **Koldfeber** omtales 6 Tilfælde, nemlig 1 fra Tromsø, 2 fra Hammerfest og 3 fra Vardø, alle hos Sømænd.

Akute gastriske Sygdomme vare om Sommeren og Høsten temmelig hyppige i Hammerfest og Vadsø. Distriktslægen i Hammerfest behandlede 65 Tilfælde af Diarrhoe, hvoraf 6 — hos spæde Børn — endte dødelig. I Vadsø forekom i Juli og August af og til blodige Diarrhoer. 2 Personer døde af Cholera, 1 i Malangen og 1 i Hammerfest. Paa Vardø Sygehus behandlede 1 Tilfælde af **Blodgang**.

Af **Skjørbug** behandlede et dødeligt Tilfælde i søndre Senjen. Paa Hammerfest Sygehus behandlede 2 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødelig. Distriktslægen i Vestfinmarken bemærker, at Sygdommen er meget sjeldnere i den senere Tid, rimeligvis paa Grund af bedre Levemaade og navnlig paa Grund af den lettere Adgang til Grønsager, især Potetes, som nu tilføres hele Aaret. Distriktslægerne i Vardø og Vadsø iagttog ingen Tilfælde af denne Sygdom.

For **Syphilis** indkom paa Sygehusene i Tromsø og Hammerfest tilsammen 7 Personer, deraf 4 Mænd og 3 Kvinder, 1 med primære og 6 med sekundære Tilfælde. 5 udgik helbredede, 1 i Bedring og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang. Behandlingstiden var 456 Dage eller 76 for hver Udskreven. Privat behandlede 2 Læger 5 Tilfælde, hvoraf 1, hos et spædt Barn, endte dødelig. Af **Gonorrhoe** behandlede 4 Tilfælde i Tromsø.

Fnat udbredte sig i søndre Senjen til flere Familier. I Alten, hvor Distriktslægen i flere Aar ikke havde iagttaget Sygdommen, ytrede den sig dette Aar hos en stor Del Familier, efterat være indført fra Fiskeværerne. Forføininger bleve trufne til dens Udryddelse, navnlig i Skolerne. I søndre Senjen siges andre chroniske Hudsygdomme at være sjeldne.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af Aaret 1861 ialt 42; i 1862 kom 4 til, som vare overseede ved tidligere Tællinger, og 2 kom hjem fra Stiftelser; 4 nye Tilfælde indtraf; 3 døde og 11 bleve indlagte i Stiftelser; det kjendte Antal ved Aarets Udgang var saaledes 38.

Af **Svindot** opføres paa Dødsaaarsagslisterne 16 Dødsfald, hvilket udgjør 4,6 pCt. af samtlige opførte Dødsaaarsager (348). Fraregnes de Døde af diphtheriske Sygdomme (152) bliver Procentforholdet 8,2. Af de Døde vare 6 Mænd og 10 Kvinder; Alderen er opgivet for 15; deraf var 2 fra 10—20 Aar, 3 fra 20—30 Aar, 3 fra 30—40 Aar, 3 fra

40—50 Aar, 1 fra 50—60 Aar, 2 60—70 Aar og 1 fra 70—80 Aar.

Kjertelsyge nævnes som mere almindelig fra Tromsø, Kaafjordens Kobberværk, Hammerfest og Vadsø.

Blegsot siges i søndre Senjen at være i Tiltagende og var temmelig almindelig i Tromsø.

Uterinsygdomme med Leieforandringer vare temmelig hyppige i Alten og tilskreves af Distriktslægen især den Omstændighed, at Kvinderne benyttedes til altfor tungt Arbeide.

Cardialgi var overalt meget almindelig. I søndre Senjen iagttoges Sygdommen hyppigst hos Kvinder.

Af **Drankergalskab** forekom 1 Tilfælde hos en Fremmed i Vardø; af **chronisk Alkoholisme** behandledes et Tilfælde paa Vadsø Sygehus.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes Borttagelser af Fingre og Tær hos 3 Personer, 1 Borttagelse af Uvula, 1 af Læbekræft, 1 af Lipom, 9 Paracenteser af Underlivet (hos 1 Person) og 2 Operationer for Paraphimosis.

Af **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte ved Læger: 1 Tangforretning paa Grund af Fare for Kvælning hos en Koue, der led af Hjertesygdom; Barnet var dødfødt og Konen døde strax efter. 1 kunstig Løsning af Moderkagen.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mell. 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Søndre Senjen . .	488	345	72	118	6	18
Nordre Senjen . .	295	262	57	115	2	11
Malangen	271	185	40	60	3	8
Tromsø	356	287	64	113	3	21
Lyngen	270	209	47	59	3	21
Alten	204	124	31	38	-	10
Vestfinmarken . .	238	209	64	64	5	19
Tanen	88	79	19	24	2	1
Vardø	58	41	14	17	-	6
Vadsø	106	93	20	30	-	8
Sydvaranger . . .	44	32	6	7	-	-
Finmarkens Amt.	2418	1866	434	645	24	123

Omkomne ved ulykkelige Hændelser . . . . . 128.

Selv mordere . . . . . 6.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 552 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 77,2. Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 5,6 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 4,3. Antallet af døde Børn mellem 1—10 Aar forholdt sig til Antallet af samtlige Døde = 1 : 2,7 og Antallet af døde Børn under 10 Aar til Antallet af samtlige Døde = 1 : 1,7. — Af de Døde paa Barselseng vides foruden den under obstetriciske Operationer omtalte Døde 2 at være døde af Eclamsi og 1 af Blødning. — Opgave over Dødsarsagerne haves for 348 Dødsfald: de hyppigst opgivne Dødsarsager vare: Diphtherit og Strubehoste (152), Mæslinger (45), Nervefeber (33), Svindsot (16), Lungebetændelse (13), Hjernebetændelse (11).

Veirliget var i det Hele ugunstigt. I de 2 sydligste Lægedistrikter siges Vaaren at være kommen temmelig tidlig, men der som overalt ellers i Amtet fik man en meget kold Sommer; i Juni og Juli var Veiret derhos meget tørt, men fra Slutningen af Juli til ud paa Høsten herskede saagodtsom overalt vedvarende Regnveir. Fra Vadsø berettes det, at man ikke havde en eneste varm Sommerdag, og der saavelsom paa Vardø maatte der hver Dag lægges i Ovnen. I Aarets sidste Maaneder siges derimod fra flere Steder Veirliget at have været temmelig mildt og stadigt. Høavlen slog næsten overalt fejl (ligesom ogsaa Multehøsten), en Mængde Kreaturer maatte slagtes, og i Vardø og Vadsø var der stor Forlegenhed for Melk. Fra Senjen betegnes Korn- og Poteteshøsten som middels; i Alten blev Kornet kun hist og her frostfrit og modent, og Poteteshøsten var meget mislig. Det egentlige Finmarksfiske var heldigt, ligesaa Sildefisket i Fjordene om Høsten. Om Barometer- og Thermometerstanden samt Vindforholdene i Hammerfest meddeler Distriktslæge Graarud følgende Iagttagelser:

1862.	Temperatur.			Middelbarometerstand.	Døgn med Regn eller Sne.	Taagede og skyfulde Døgn.	Klare Døgn.	Vindstille Døgn.	Herskende Vinde.
	Maaned.	Middel.	Høiest.						
Januar . . .	÷ 5,56 °R.	+ 1° R.	÷ 12° R.	336,49	4	10	17	8	S 10 Døgn. SO 4 D. SV 6 D.
Februar . . .	÷ 5,64	+ 3	÷ 14	336,798	15	11	2	0	NO 9 D. SO 5 D. V 9 D.
Marts	÷ 6,23	+ 1,2	÷ 12,6	332,92	12	8	11	0,5	NO 5. SO 6. SV 4. V 7. SV 4 D.
April	+ 0,59	+ 5,7	÷ 6,4	332,785	0	23	7	3	SV 9 D. S 7 D. V 5 D. O 5 D.
Mai	+ 1,77	+ 6,3	÷ 3,7	334,89	7,6	20,6	2,8	3,3	NV 8 D. V 6 D. SV 4 D. O 5 D.
Juni	+ 5,72	+ 12,2	÷ 1	332,86	6	8	16	4	V 7 D. O 6 D. S 4 D. SV 3 D.
Juli	+ 8,62	+ 13,8	+ 3,8	331,18	2	12	17	13,3	NO 8 D. SO 3 D. V 3 D.
August . . .	+ 6,51	+ 13,6	+ 2,7	332,13	13	14	4	3,5	NV 9 D. V 8 D. N 3 D. SV 4 D.
September .	+ 4,50	+ 9	÷ 1,2	332,093	9,5	17	3,5	2	V 13 D. SV 6 D.
Oktober . . .	+ 2,19	+ 7	÷ 4,5	330,250	6,5	13	11,5	4,5	SV 11 D. S 6 D. V 5 D.
November .	+ 1,54	+ 6,8	÷ 4,2	336,735	2	5,5	22,5	4,5	S 11 D. SV 9 D. V 4 D.
December . .	÷ 2,94	+ 4,1	÷ 10,2	331,07	1	14,5	15,5	5	S 13 D. SV 7 D. V 5 D.
Hele Aaret .	+ 0,92			333,35					

Observationsstedet omtr. 50' over Middelvandstand — Barometerstanden angivet i franske Linier, reduceret til 0° Temperatur. — Observationen foretoges 2 Gange daglig Kl. 9 Morgen og 9 Aften.

Levemaaden og de **hygiæniske Forholde** skildres fra Malangens Distrikt som ret gode; Agerbruget siges at være i Opkomst og Tømmerdriften lønnende. I Hammerfest var der fremdeles utilstrækkeligt Husrum, saa at ikke sjelden 3—4 Familier boede sammen i et Værelse. Fra Vardø bemærkes det, at uagtet Fiskerierne havde været gode, bevirkede det uordentlige Husstel, den ringe Vindskiblighed og navnlig den i stor Udstrækning benyttede Kredit, der ganske giver Almuen i Handelsmændenes Vold, at Velstanden vedblev at være ringe, og Levemaaden var som Følge deraf slet. Sædelighedstilsanden siges uagtet den herskende religiøse Vækkelse at staa paa et lavt Trin (Paulsen). I Næsseby Sogn af Vadsø Lægedistrikt, der næsten udelukkende beboes af Sølapper, beskrives Urenligheden i disse Beboeres Gammer som overordentlig. Fjøsset er under samme Tag, tildels i samme Rum, som Menneskene; om Vaaren, naar Sneen smelter, er Gulvet bedækket med Gjødselvand og andre Uhumskheder, og Luften som Følge deraf yderst uren (Danchertsen). Om Ædruelighedstilstanden siges det fra Malangens Distrikt, at den vistnok i Almindelighed er god, men dog, især i Maalselvens Prestegjeld, noget aftagende paa Grund af Veiarbejder og fremmede Arbeidsfolk. I Tromsø siges Drik at være i Tiltagende, især Nydelse af slet Vin, der ogsaa omtales som tiltagende i Vadsø.

Fattigsygepleien omtales som forsvarlig fra Altens og Vadsø Distrikter. I Malangens Distrikt var Lægetilsyn kun paakaldt til 11 fattige Syge.

Af Møder i **Sundhedskommissioner** omtales som af-

holdte 3 i søndre Senjens, 4 i nordre Senjens og 4 i Malangens Distrikt, 3 i Tromsø Landdistrikt, 2 i Lyngens Distrikt, 2 i Hammerfest Landsogn, 1 i Tanen, 1 i Vadsø og 1 i Næsseby. Flere berammede Møder mødte Forhindringer. I Lyngens Distrikt indtraadte den hele Kommunerepresentation og alle Skolelærere som faste Medlemmer; der, saavel som i Hammerfest Landsogn foretoges Inddeling i Roder med Tilsynsmænd, for hvilke Instruxer bleve udfærdigede. I Tromsø, Hammerfest og Vadsø bleve Forslag til Sundhedsforskrifter affattede. Som Gjenstande for Forhandlinger nævnes foruden de herskende Epidemier, Mæslinger og Halsesyge, Beklædningen og Madstellet under Vinterfiskeriet. I Hammerfest Landsogn var et større Antal Exemplarer af Overlæge Høeghs Skrifter bleven anskaffet og uddelt.

De **Vaccineredes** Antal opgives saaledes:

i søndre Senjens Distrikt	177
i nordre — —	82
i Malangens —	164
i Tromsø —	235
i Lyngens —	157
i Altens —	12
i Vestfinmarkens —	202
i Tanens —	32
i Vardø —	75
i Vadsø —	8
i Sydvarangers —	26

Tilsammen . . . 1170.

Paa Grund af de herskende Epidemier blev Vaccina-

tionen paa flere Steder indstillet. Fra Gamvigs Sogn under Tanens Lægedistrikt manglede Oplysning. I Tromsø, Hammerfest og Vardø udførtes den ved Distriktslægerne. Fra Vaccinationsindretningen i Tromsø uddeltes til 65 Læger og Vaccinatører — foruden Skorper og Glas — 140 Rør med flydende Lymfe.

Af **rets-medicinske** Forretninger udførtes: 2 Obduktioner af Børn; det ene antoges at være ligget ihjel af Moderen; 1 Synsforretning over en Druknet; 2 Undersøgelser af Piger, der vare mistænkte for Barnefødsel i Dølgemaal, og 1 for at bestemme, om en Pige var frugtsommelig.

Om **Sindssyge** gives følgende Oplysninger: Paa Sygehusene i Tromsø, Hammerfest og Vadsø indlagdes 6, hvoraf 2 udgik helbredede og 1 uhelbredet; 1 undveg og 2 laa igjen ved Aarets Udgang. I Lyngen forpleiedes 10 hos Lensmand Oxaas, 5 af hvert Kjøen; af disse indkom 3 i Aarets Løb og 3 afreiste helbredede; ved Aarets Udgang var de Forpleiedes Antal 7, hvoraf 2 Mænd og 5 Kvinder. Som behandlede eller tilseede omtales desuden fra søndre Senjen 4, fra Malangen 3, fra Hammerfest 1, fra Vardø 1, fra Vadsø 6; Trangen til et Sindssygeasyl udtales.

Om **Sygehusene** i Tromsø, Alten, Hammerfest og Vadsø henvises til Sygehuslisterne. Sygehuset i Alten var paa Grund af Reparation ikke i Brug i Løbet af 3—4 Maaneder. Paa Vardø Sygehus indlagdes 12 Personer, hvoraf 11 udgik helbredede og 1 døde. Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 403 eller 33,6 for hver Udskreven. Til Medicin anvendtes 12 Spd. 53 Skilling.

Af **Badeindretninger** fandtes 1 paa Tromsø Sygehus. Fra Vadsø omtales flere Badestuer. Ved Kaafjords Kobberværk brugte de fleste Arbeidere ugentlige Dampbade.

Amtets 2 **Apotheker**, i Tromsø og Hammerfest, fandtes ved Visitationen i Orden. Personalet bestod, foruden af Eierne, i Tromsø af 1 Medhjælper og 1 Discipel, i Hammerfest af 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Søndre Senjens Distrikt: 1 Læge, boende i Trondenæs Prestegjeld. 3 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
2. Nordre Senjens Distrikt: 1 Læge, boende i Tranø Prestegjeld. 1 Jordemoder; 4 Hjelpevaccinatører.
3. Malangens Distrikt: 1 Læge, boende i Maalselvens Prestegjeld. 1 Jordemoder; 4 Hjelpevaccinatører.
4. Tromsø Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen og en Sygehuslæge, begge i Tromsø. 3 Jordemødre; 2 Hjelpevaccinatører.
5. Lyngens Distrikt: 1 Læge, boende i Lyngens Prestegjeld. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
6. Altens Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen, boende i Bosekop, og 1 uexamineret, midlertidig autoriseret Værkslæge i Kaafjorden. 3 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatører.
7. Vestfinmarkens Distrikt: 1 Læge, boende i Hammerfest. 6 Jordemødre; 11 Hjelpevaccinatører.
8. Tanens Distrikt: Distriktslægeembedet ubesat. 2 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.
9. Vardø Distrikt: 1 Læge, boende i Vardø. 1 Jordemoder; 3 Hjelpevaccinatører.
10. Vadsø Distrikt: 1 Læge, boende i Vadsø. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
11. Sydvarangers Distrikt: 1 Læge, boende i Sydvarangers Sogn. 1 Jordemoder; 1 Hjelpevaccinatør.

C. Uddrag og Sammenstilling

af de ifølge Indre-Departementets Cirkulære af 23de April 1858 fra Dyr lægerne indkomne Beretninger om Sundhedstilstanden blandt Husdyrene og om Veterinær væsenets Tilstand m. m. i 1862*).

Sundhedstilstanden blandt Husdyrene maa i det Hele ansees for at have været god og skildres fra flere Kanter som bedre end sædvanlig, og det uagtet det kolde og fugtige

*) Ifølge den udgivne Fortegnelse over autoriserede Dyr læger i 1862 var deres Antal i dette Aar 68.

Beretning er indsendt fra 52 Dyr læger, hvoraf i Akershus Amt 4, bosatte i Høland, Sørum, Ullensaker, Eidsvold.

i Smaalenenes Amt 4, bosatte i Thrøgstad, Moss (2), Frederikshald.

i Hedemarkens Amt 9, bosatte i Kongsvinger, Grue, Elverum, Tønset, Romedal, Vang, Hamar, Ringsaker (2).

i Christians Amt 8, bosatte i Gran, Land, Thoten, Gjøvig, Lillehammer (2), nordre Fron, Vaage.

i Buskeruds Amt 5, bosatte i Drammen, Eker, Kongsberg, Norderhaug, Næs.

i Jarlsberg og Laurvigs Amt 3, bosatte i Holmestrand, Søm, Laurvig.

i Bratsbergs Amt 4, bosatte i Porsgrund, Skien, Hiterdal, Hvideseid.

i Nedenæs og Raabygdelagets Amt 1, bosat i Arendal.

i Stavanger Amt 1, bosat i Stavanger.

i søndre Bergenhus Amt 2, bosatte i Bergen og Vos.

i nordre Bergenhus Amt 2, bosatte i Sogndal og Askevold. i Romsdals Amt 1, bosat i Molde.

i søndre Trondhjems Amt 3, bosatte i Ørlandet, Strinden og Trondhjem.

i nordre Trondhjems Amt 3, bosatte i Inderøen, Beitstaden og Overhalvden.

i Nordlands Amt 1, bosat i Alstahaug.

i Finmarkens Amt 1, bosat i Syd-Varanger.

Dyr læge-Beretning savnes saaledes fra 2 Overøvrighedsdistrikter, nemlig fra Lister og Mandals Amt, i hvilket ingen autoriseret Dyr læge var bosat, samt fra Christiania By, hvis Dyr læger ingen Aarsberetning havde indsendt til Departementet, men fra hvis Statsfysikus der er indkommet en paa Indberetninger fra Dyr lægerne grundet Meddelelse om den sammesteds herskende Typhusepidemi blandt Hestene. I Grunden savnes Oplysninger ogsaa fra Finmarkens Amt, da den i Syd-Varanger bosatte Dyr læge alene indberetter om enkelte Kastrationer, hvortil hans Praxis har indskrænket sig.

Veirligt, der herskede paa flere Steder om Sommeren og Høsten. Smitsomme Sygdomme forekom ikke hyppigt, naar undtages Typhus, der i Slutningen af 1861 og i 1862 fremtraadte med Karakteren af en Epizooti udbredt over en temmelig stor Del af Christiania Stift. Af enzootiske Sygdomme er det som før fornemmelig Faareskab, der — især i det Vestenfjeldske — vækker Opmærksomhed ved sin store Udbredning og Ondartethed.

De væsentligste i 1862 iagttagne Sygdomme vare:

Hos Hesten.

Qværke omtales fra de fleste af Rigets Amter, men havde en meget forskjellig Udbredning paa de forskjellige Steder. Som oftest havde den en godartet Karakter, saa at kun faa Tilfælde endte dødelig. 25 Dyr læger, som have opgivet Behandlingens Udfald, sees for denne Sygdom at have behandlet 862 Dyr, hvoraf 17 døde. I Akershus Amt synes Sygdommen kun at have været almindelig i et Par Prestegjeld, ellers sjeldnere end sædvanligt. 2 Dyr læger omtale 71 Tilfælde. I Smaalenenes Amt var Sygdommen sjelden (29 iagttagne Tilfælde). I Hedemarkens Amt synes heller ikke Sygdommen at have været meget udbredt; der opgives af 6 Berettere 202 behandlede Tilfælde, hvoraf 136 af Dyr lægen i Hedemarkens nordre Distrikt. Ellers pleier Qværke at være almindelig i nordre Østerdalen, men i 1862 er intet Tilfælde deraf kommet under den der ansatte Dyr læges Behandling. I Christians Amt optraadte Sygdommen i det Hele taget godartet, var i Gudbrandsdalen ligesaa udbredt som tidligere, medens den i den sydlige Del af Amtet viste sig hyppigere end før. Fra dette Amt omtales i det Hele 312 Tilfælde, med 7 Døde. I Buskeruds og Jarlsberg og Laurvigs Amter lader Sygdom-

men fremdeles til at have havt ringe Udbredning; der opgives kun 71 Tilfælde, hvoraf 2 døde. I Bratsbergs Amt var den derimod meget almindelig og tildels ondartet i nedre Thelemarken og Bamble; i øvre Thelemarken har den ikke paa mange Aar været saa udbredt; Dyr læge Bjørnsen i Hvideseid opgiver saaledes at have behandlet 70 syge Dyr, hvoraf 4 døde. Det største Antal af Tilfælde faldt paa Vaar-maanederne. Sygdommen synes fornemmelig at have udbredt sig ved Smitte, hvorfor Eierne bleve paalagte at holde de angrebne Heste afsondrede, saavidt det lod sig gjøre. I farligere Tilfælde med Suppuration af Halskjertlerne syntes en Opløsning af 1 Del Crotonolie i 10 Dele Aether og ligesaa meget Alkohol at have frembragt god Virkning som et hurtigt og sikkert virkende Trækmiddel.

I Nedenæs og Raabygdelagets Amt var Sygdommen ligeledes temmelig udbredt, men meget mild. I søndre Bergenhus Amt herskede Sygdommen i Vos fra Foraaret af, men fornemmelig i Bergen, hvor den største Del af Byens Heste bleve angrebne af en meget mild Qværke; ingen af de Angrebne i Byen døde, medens der i Omegnen døde enkelte Heste deraf. Fra nordre Bergenhus Amt omtales af Dyr læge Hofgaard i Sogn kun 22 Tilfælde. I Søndfjord havde Sygdommen Karakter af omvankende Qværke ledsaget af rheumatiske Fænomener, medens den i Nordfjord mere optraadte som en akut forløbende Sygdom; af 76 Angrebne i de sidstnævnte Distrikter døde kun et Par. I Romsdals Amt vare Tilfældene meget enkeltstaaende, og antager Dyr lægen i Molde dette begrundet i den sjeldne Samfærdsel mellem Heste, der her finder Sted. Fra søndre og nordre Trondhjems Amter nævnes kun sporadiske Tilfælde. Dyr lægen i Nordlands Amt behandlede i Vefsen 2 mistænkelige Tilfælde af Qværke med heldigt Resultat. Den ene Hest oplystes at være indført fra Sverige.

Strengel omtales fra Smaalenenes Amt (16 behandlede og helbredede), Hedemarkens Amt (16 behandlede og helbredede), Christians Amt, hvor den optraadte samtidigt med Qværke, Budskeruds Amt (1 Tilfælde, helbredet) Bratsbergs Amt, hvor den var temmelig udbredt om Vinteren og Vaaren og i nogle Tilfælde endte dødelig. I søndre og nordre Trondhjems Amter viste Sygdommen sig ogsaa sporadisk.

Catarrhalske Tilfælde saasom Hoste, Halsbetændelse, Catarrhalfeber etc. omtales fra mange Steder, men især synes de at have været almindelige i Hedemarkens Amt, hvor den catarrhalske Epizooti fra 1861 fortsatte sig udover Vinteren og i Februar Maaned af heromhandlede Aar naaede sin Høide. Fra de nærmeste Distrikter om Hamar opgive 4 Dyr læger, bosatte i Vang, Romedal og Ringsaker, ikke mindre end 781 Tilfælde behandlede i Aarets Løb. Ligesaa

hyppige viste catarrhalske Tilfælde sig i Christians Amt, hvor de i Gudbrandsdalens nordlige Dyr lægedistrikt optraadte som smitsom Influenza fra Efteraaret af ligetil Aarets Slutning. Foruden i disse Amter herskede Catarrh meget almindelig i Bratsbergs og søndre Trondhjems Amt. Overalt havde den samme godartede Karakter, saa at i Forhold til de mange Angrebne kun faa døde.

Springorm og Snive. Enkelte Tilfælde af Springorm nævnes af 3 Dyr læger bosatte i Skien (1 Tilfælde, helbredet), Hvideseid (4 Tilfælde, hvoraf 2 døde) og Vang paa Hedemarken (1 Tilfælde, helbredet). Paa en Gaard i Brandvolds Annex til Grue forekom 3 Tilfælde af Snive, der var indbragt gennem en Hest indkjøbt i Sverige; alle 3 angrebne dræbtes. Samtlige Heste i Distriktet, der havde været i Berørelse med de syge Dyr, bleve visiterede. Sygdommen, der først observeredes i November, var ved Aarets Slutning ikke standset, idet i 1863 flere nye Tilfælde kom til.

Typhus optraadte epizootisk paa flere Steder i Christiania Stift. I April 1861 viste denne Sygdom sig Gran paa Hadeland, i November s. A. i Jevnaker; den naaede sin Høide paa disse Steder i Marts og April 1862, aftog igjen i Mai og ophørte i Oktober; omtrent 700 Heste bleve i stærkere eller svagere Grad angrebne, 15 døde. I Midten af September 1861 viste de første Tilfælde sig i Christiania, og fra denne Tid indtil Mai 1862, da Epizootien ophørte, bleve 880 behandlede, hvoraf 30 døde. Fra Christiania udbredte Sygdommen sig videre i Akershus Amt, hvor den fra Slutningen af 1861 og især i de første Maaneder af 1862 var temmelig hyppig i næsten alle om Christiania beliggende Prestegjelde; af 4 Dyr læger behandlede 127 Heste, hvoraf 3 opgive 9 døde. En Dyr læge i Aas beretter, at i Januar ofte 3 à 4 Dyr daglig bleve angrebne. Midt i November 1861 kom Sygdommen til Ringerike, blev i Januar mere almindelig og herskede der til Begyndelsen af Mai næste Aar; af 52 angrebne døde 3. Ogsaa paa andre Steder i Buskeruds Amt optraadte den epizootisk, saaledes i Lier, hvor 35 angrebes, hvoraf døde 2; desuden viste den sig mere sporadisk paa Eker (5 behandlede, 2 døde) og i Drammen. I Smaalenenes Amt herskede Sygdommen, der idetmindste paa nogle Steder blev indført ved Smitte fra Christiania, fra Februar 1862 til Juli Maanedes Slutning i Thrøgstad, Haabøl, Spydeberg og Rygge; i Juli viste 4 Tilfælde sig i Fredrikstad; fra Fredrikshald omtales 2 Tilfælde, hvoraf 1 havde en uheldig Udgang. For det hele Amt opgives 88 Behandlede, hvoraf 2 døde. Fra Hedemarkens Amt berettes kun om enkelte Tilfælde (26 Behandlede, hvoraf 3 døde). Fra Christians Amt omtales foruden fra Hadeland, hvor Typhus, som ovenfor berørt, havde en meget stor Udbredning, kun fra Lillehammer 1 Tilfælde hos en Hest,

der var bragt derop fra Christiania Marked og strax efter blev syg. I Jarlsberg og Laurvigs Amt kom under Behandling i Botne, Hof og Vaale 6 Heste, der vare smittede fra Christiania ved Markedstider; alle helbrededes. I Bratsbergs Amt udbrød Typhus i April paa en Gaard i Gjerpen blandt endel paa Christiania Marked indkjøbte Heste og angreb paa samme Gaard 10, alle helbredede. Sygdommen ytrede sig i Almindelighed som saakaldet Lungetyphus, dens Varighed var fra 14 Dage indtil 1 Maaned. De almindelige Foranstaltninger mod smitsomme Sygdommes Udbredelse bleve satte i Kraft, de syge Dyr afsondrede saavidt gjørligt, Staldene overkalkedes, paa Hadeland bleve alle Heste visiterede; paa Ringerike udstedte Fogden en Bekjendtgørelse, hvori Sygdommens Kjendemærker angaves og Frd. om smitsomme Sygdomme blandt Heste af 28de November 1806 indskjærpedes. I Anledning af Christiania Marked bleve særegne Foranstaltninger truffe for at forhindre Epizootiens Udbredelse blandt og ved de til Markedet sammenstrømmende Heste, saaledes blev der til Advarsel for Tilreisende i Aviserne meddelt en Beretning om dens Optræden i Christiania; der udkom Forbud mod at sætte fremmede Heste ind paa Stalde, hvori Typhus forekom; ligeledes blev der sørget for at de Stalde, hvor fremmede Heste skulde indsættes, iforveien bleve vel udluftede og hver Dag rengjorte; Anmeldelse om syge Dyr skulde strax gjøres for en Dyrlæge eller til Politiet, som havde en større Stald i Beredskab til deri at indsætte fremmede syge Dyr, o. s. v.

Af **Rygmarvslamhed** nævnes 5 Tilfælde fra Hedemarkens Amt.

Lungebetændelse og Lungehindebetændelser omtales fra alle Amter i Christiania Stift, fra søndre og nordre Bergenhus Amt og nordre Trondhjems Amt. Uden at medregne 15 Tilfælde, hvor Sygdommens Udgang ikke er nævnt, opgives 120 Tilfælde, hvoraf 10 medførte Døden.

Underlivstilfælde, navnlig Kolik og Indigestion, nævnes ogsaa dette Aar fra de fleste Steder som meget almindelig blandt Hesten forekommende Sygdomme, hvoraf ikke faa aarlig dø. I det Hele opgives af de Dyrlæger, der nævne Antallet af Behandlede, som lidende af Indigestion eller Kolik, 766, hvoraf 20 døde. Af Forstoppelse og Diarrhoe led ogsaa endel Heste, men kun faa døde deraf. For Mave- og Tarmbetændelse bleve 22 behandlede, hvoraf 8 døde. Af gastrisk Feber nævnes 26 Tilfælde, af Orm 49, af Trommesyge 1 Tilfælde. Dyrlæge Stenersen paa Ringsaker havde under Behandling 16 Tilfælde af Saburralfeber, der var opstaaet efter Fodring med sur Hakkelse. U hensigtsmæssig Fodring sees ogsaa at være den almindeligste Aarsag til Kolik, saaledes f. Ex. Fodring med raa Poteter, med skimlet slet indbjerget Hø, for ensformig Fodring og Overfodring.

Et Par Dyrlæger have iagttaget de fleste Indigestionstilfælde om Høsten, formentlig paa Grund af for pludselige Overgange i Fodringen. Vognmandsheste synes især udsatte for Kolik (Myhrvold, I. G. Bang).

Hudsygdomme. Af Skab nævnes fra Christians, Bratsbergs og nordre Trondhjems Amter 28 Tilfælde. Som Aarsager anføres ugunstigt Veirligt, skidne og fugtige Stalde samt slet Hudpleie. Lus, Kløe og andre Hudsygdomme kom ikke sjelden under Behandling paa Hedemarken (218 behandlede), omtales ogsaa fra Akershus, Smaalenenes, Christians, Buskeruds og nordre Bergenhus Amter; i Nordlands Amt ere saadanne Sygdomme meget hyppige og tilskrives slet Hudpleie og uhensigtsmæssig Fodring (Havig). Rosen og Rosenfeber nævnes fra forskellige Steder i Christiania Stift og fra øvre Thelemarken; der opføres ialt 53 Tilfælde af Rosen, uden at det af Beretningerne kan sees, at den i noget Tilfælde har endt dødelig. Af Neldefeber omtales 1 Tilfælde fra Hedemarken.

Muk synes iaar ikke paa noget Sted at have grebet videre om sig; kun sporadiske Tilfælde forekom af og til især om Vinteren (I. G. Bang i Trondhjem). 16 Dyrlæger opgive 120 Tilfælde, som paa 23 nær falde paa Christiania Stift.

Af **Mundsyge** nævnes kun faa Tilfælde fra Hedemarkens og Buskeruds Amt.

Af **andre Sygdomme** kunne mærkes: Nyrebetændelse (14 Tilfælde), Blodpis (1 Tilfælde), Leversygdomme og Vatersot (10 behandlede, 4 døde), Hjernebetændelse (5, død 1), Koller (12, død 1), Stivkrampe, Lamheder (45 Tilfælde, død eller dræbt 4), Lutterstal (5 Tilfælde). Asthma omtales fra mange Steder, blandt Andre beretter Dyrlæge Oskar Saugestad i nordre Trondhjems Amt, at den forekommer temmelig hyppig i Overhalvden og Grong, saa at han antager henimod 10 pCt. af hele Hestebesætningen mere eller mindre at lide deraf; Aarsagen til denne paa disse Steder periodisk optrædende Sygdom, der indfinder sig ved Høstens og Vinterens Komme, antages at ligge i den tunge Drift, der er forbunden med et betydeligt Skovbrug. Rheumatiske Tilfælde vare heller ikke sjeldne; i Søndfjord viste de sig hyppig samtidig og i Forbindelse med omvankende Kværke.

Af **chirurgiske Tilfælde** nævnes en Mængde forskellige, og navnlig forekomme Forstrækninger, Contusioner, Galler, Spat og Tandfeil hyppigst. Aarsagen til de hyppige Fodskader ligger ofte i uhensigtsmæssigt Beslag (Vold); ikke faa Contusioner foraarsages ved Slag af andre Heste, hvoraf undertiden Døden sees at have paafølgt, naar f. Ex. Contusionssaaret er gaet ind i en Ledhule. Af Øiensygdomme omtales 74 Tilfælde; kun i et Tilfælde opgives Blindhed at

have været Følgen. Af udførte **Kastrationer** nævnes en hel Del, navnlig fra Hedemarkens Amt, hvor 7 Dyrlæger have kastreret 512 Heste. **Fødselshjelp** sees at være ydet i 4 Tilfælde.

Hos Koen.

Miltbrand. Et rosenartet Tilfælde af Miltbrand iagtto- ges af Dyrlæge Stenersen i Ringsaker; Dyret blev slagtet og nedgravet og man undgik videre Udbredelse af Smitten. Af Miltbrandfeber omtales et Tilfælde med dødelig Udgang af Stai paa Toten; Sygdommen syntes ikke at være meget smitsom, idet der i samme Fjøs fandtes en anden Ko, som undgik Sygdommen. Fjøset blev omhyggeligt rensed. Fra Bratsbergs Amt opgives 6 Tilfælde af Brandbyld med heldigt Udfald, desuden 9 Tilfælde af anthraxartet Diarrhoe, hvoraf 1 døde (Strand i Hiterdal). I Stavanger Amt udbrod paa Gaarden Tjensvold i Hetlands Prestegjeld Miltbrand i Slutningen af September og vedvarede til Midten af Oktober, angreb paa dette Sted 17 Kjør, 1 i Stavanger, som havde været paa Græsgang paa Tjensvold, samt 1 paa Gaarden Sunde i Haaland; af disse 19 Kjør døde 14; desuden døde 1 Hoppe og 1 Gris af samme Sygdom paa Tjensvold. Det oplystes, at man der havde gjødslet de Græsgange, hvorpaa de syge Dyr havde gaaet, med Gjødse fra Stavanger By uden at fjerne det Fiskeaffald, som meget ofte findes iblandet deri. Paa den anden Gaard havde man givet Koen halvraadne Fiskeindvolde i Meldrikke, hvorfor det er al Sandsynlighed for, at Nydelsen af forraadnede Stoffe var Aarsagen til disse pludselige Dødsfald; muligens kan ogsaa usund Luft i Fjøsene have bidraget Sit til den uheldige Udgang. De døde eller slagtede Dyr bleve nedgravede, Fjøsene rengjorte for Gjødse, Væggene renavskede og overkalkede. 3 Mennesker bleve smittede ved uforsigtig Omgang med de miltbrandsyge Dyr (Follum). Paa Øen Sulend i ytre Sogn optraadte en typhusartet Miltbrand, hvoraf 36 Kjør angrebes, 15 døde; desuden døde her af samme Sygdom omtrent 20 Faar. Mudret, forraadnet og stillestaaende Vand i Forbindelse med muggent Foder antages at have været Aarsag til denne Kvægsyge, til hvis Standsning Fjøsene bleve røgede med Chlorgas, Ener eller Tjære; Baasene bleve rensede og overvaskede med hed Lud og de døde Dyr nedgravede 2 Alen under Jorden (G. E. Hofgaard). I Guddals Annex til ytre Holmedal skal Miltbrandfeber fremdeles herske enzootisk, foruden at sporadiske Tilfælde have vist sig paa flere Steder i Søndfjord (C. Burggraff). Fra Inderøen nævnes 2 Tilfælde af miltbrandagtig Hjernetypus, hvoraf det ene endte dødelig.

Typhus har heller ikke iaar været hyppig blandt Kjø-

rene. Sygdommen omtales fra Sørum, hvor 15 Tilfælde bleve behandlede med heldigt Udfald, og fra Gjerestads Prestegjeld i Nedenæs, hvor 5 døde paa en kort Tid, sandsynligvis af en Art Typhus. Det er ogsaa al Rimelighed for, at den ondartede Catarrh, som berettes at have vist sig i Foraaret blandt Besætningen paa en Gaard i Guddal i ytre Sogn og der at have angrebet omtrent 20, hvoraf 10 à 12 døde, ikke har været Andet end en typhøs Lungebetændelse, som efter alle foregaaende Indberetninger sees at have hersket enzootisk i dette Annex.

Benskjørhed og Slikkesyge synes iaar kun paa et enkelt Sted at have været mere almindelig, ellers omtales kun faa Tilfælde, saaledes fra Høland 3 Angrebne, der bleve slagtede, fra Thrøgstad 6, hvoraf 2 døde, fra Hedemarkens Amt 31, alle helbredede, og hvoraf de 26 falde paa nordre Østerdalen, hvor Slikkesyge forenet med Parresyge i de 2 à 3 sidste Aar har hersket paa et Par Gaarde i Lille-Elvedalen, hvor en daarlig Jordbund og som Følge deraf mindre godt Foder antoges at være Aarsag; ved at forandre Fodringen og anvende bitre Midler opnaaedes Bedring (Øvergaard). Paa Hadeland har Benskjørhed hersket i meget lang Tid i de allerfleste Fjose, fornemmelig i de senere Aar. I 1860 naaede de Behandlede Antal op til 407, hvoraf 70 maatte dræbes, siden har Antallet aarligen været omtrent en Trediepart deraf. I Begyndelsen af Sygdommen viste enkelte Besætninger Tegn paa Slikkesyge. Mest udsatte ere Melkekjørene og især de bedste Melkedyr. Den begynder i Almindelighed i Februar, tiltager betydeligt i Marts og kulminerer i April eller Mai. Sygdommen tilskrives Sultefordring, som er almindelig paa disse Kanter; Kreaturene maa ofte gaa ude til sent paa Høsten i Kulde og Væde og indestænges saa i de usunde Fjose, hvor deres Føde bliver tør Byghalm, en ringe Mængde af det daarligste Hø (Stargræs med Padderokker), et Infus af halvraadne Potetesblade og en betydelig Mængde Kogsalt. Indledes Behandlingen, førend der har indfundet sig Forstyrrelse af Fordoielsen, svinder Sygdommen i Regelen i Løbet af et Par Uger, i modsat Fald drager den sig gjerne i Langdrag eller ender dødelig (Benzin). Paa Toten behandlede 7, paa Eker 3 med heldigt Resultat. I Nedenæs og Raabygdelagets Amt findes der enkelte Gaarde, hvor Sygdommen holder til blandt Kjørene, og det er ikke sjældent at se alene Forandring af Opholdssted at være tilstrækkelig til Helbredelse. Fra Søndfjord omtales 20 Tilfælde, der bleve helbredede, fra Beitstaden i nordre Trondhjems Amt 12 Tilfælde.

Blodpis. Af 18 Dyrlæger, der nævne Antallet af de Behandlede, opgives 162 Tilfælde, hvoraf 19 endte dødelig. Sygdommen synes derfor iaar at have haft en noget større Udbredning. I Smaalenenes, Hedemarkens, Christi-

ans og Buskeruds Amter forekom kun enkelte Tilfælde, naar undtages i Vardal og Birid, hvor en Dyr læge havde 16 under sin Behandling. I Jarlsberg og Laurvigs Amt var Sygdommen almindeligere og angreb især Kjør, der vare indkjøbte fra Egne, hvor den ikke herskede (Kolderup i Holmestrand). For søndre Jarlsbergs og Laurvigs Dyr lægedistrikter opgives Antallet af Behandlede til 43, hvoraf 3 døde eller slagtedes. Den viste sig ligeledes ikke saa sjælden i Bratsbergs og Nedenæs og Raabygdelagets Amter, dog er det fornemmelig enkelte Gaarde, hvor den holder til, og en Forandring af Opholdssted viser sig derfor ofte gavnlig for de syge Dyr. I Aardal i Sogn havde Sygdommen en asthenisk Karakter og kompliceredes med Blodgang; 25 angrebes, hvoraf 8 døde. I Søndfjord forekom foruden mere enkeltvis staaende Tilfælde hist og her, flere i Guddal, der endte dødelig. Paa Ørlandet i Fosen optræder Sygdommen hvert Aar og fordetmeste hos ikke akklimatiserede Dyr; dette Aar behandlede 10, hvoraf 3 døde, men omtrent ligesaa mange syge Dyr kom ikke under Behandling (O. Christensen). Fra Strinden og Bynæsset opgives 25 Behandlede, hvoraf 2 døde, ogsaa her forekommer den indskrænket til enkelte Gaarde. Fra Nordland berettes, at den af og til har vist sig hos hele Besætningen paa en Gaard i Hemnæs. Sygdommen synes saaledes paa de fleste Steder at bero paa lokale Forholde; som Aarsager nævnes fra flere Steder sumpige Græsgange, daarligt Vand, Forkjølelse og Nydelse af skarpe Planter f. Ex. Ener.

Af **Lungebetændelse** (deri indbefattet Sygdomsbenævnelser som Brystbetændelse og Brystsygdom) ere af 16 Dyr læger i Christiania Stift opgivne 92 Tilfælde, hvoraf mindst 10 ere døde eller dræbte (ikke alle Berettere angive nemlig Sygdommens Udfald). Den ondartede Lungesyge omhandles dette Aar ikke i Beretningerne. Af **Lungetæring** omtales 21 Tilfælde, desuden nævnes endel **catarrhalske Tilfælde** fra forskellige Dyr læger i Christiania Stift.

Underlivssygdomme. Foruden af den Omstændighed, at flere Dyr læger nævne Indigestion, Kolik, Diarrhoe og Forstoppelse som meget almindelige Sygdomme hos Kjørene, kan man ogsaa af det store Antal opgivne Tilfælde, 421, slutte sig til, at disse Sygdomme meget ofte komme under Dyr lægens Behandling. Af dette Antal sees 11 at være døde, desuden bleve 3 slagtede, for hvilket det tilsvarende Antal Behandlede ikke er nævnt. Som en maaske ikke saa ualmindelig Aarsag til Diarrhoe paa Norges Kyststrækninger kan nævnes Fodring med Fiskeindvolde, hvoraf paa en Gaard i Rennisø Prestegjeld i Stavanger Amt 5 Kjør bleve syge og 1 døde. Gastrisk Feber og Galdefeber omtales ogsaa i enkelte Beretninger. Trommesyge nævnes fra mange Steder; i det Hele findes 126 Tilfælde opførte

paa Listerne, 7 sees at være døde, men ikke alle Dyr læger have angivet Sygdommens Udgang; 6 af de Døde vare ikke komne under Behandling, saa at det synes, som om Trommesyge, itide behandlet, giver en meget gunstig Prognose. Som Aarsager opgives de sædvanlige, f. Ex. Nydelse af fugtigt Kløverhø, for meget Hakkelse, bedærvede Poteter. 3 Dyr læger i Ringsaker og Romedal paa Hedemarken berette om 61 Tilfælde af Gulsot. For Vatersot og Lerversyge bleve 52 behandlede, hvoraf 7 døde (for 4 af de Behandlede er Udfaldet ikke nævnt); hyppigst synes Sygdommen at have været i Totens Fogderi, hvor en Dyr læge havde 26 under sin Behandling, der alle helbrededes. 19 Kjør sees at have lidt af Mave- og Tarmbetændelse, hvoraf 5 døde; af Nyrebetændelse nævnes kun enkelte Tilfælde, af Bughindebetændelse 5, hvoraf 1 døde. Blodgang omtales fra nedre Romerike (1 dødelig forløbende Tilfælde), øvre Thelemarken, i Nissedal, hvor i August 3 Kjør bleve angrebne og 2 døde, samt fra Sogn, hvor der i Aardal herskede en liden Epizooti af Blodgang forenet dels med Blegsot (17 Tilfælde, alle helbredede), dels med Blodpis (25 Tilfælde, se ovenfor).

Hudsygdomme omtales fra ikke faa Berettere som almindelig udbredte og hyppig forekommende, hvilket tilskrives dels den almindelige og indgroede Mangel paa Renlighed i Dyrenes Røgt, og dels det kolde, fugtige Veirligt. Enkelte Tilfælde af Skab viste sig paa Hedemarken, i nordre Bergenhus og nordre Trondhjems Amter (tilsammen 42 behandlede); mest almindelig synes den at have forekommet i Hiterdal, hvor en Dyr læge havde under Behandling 51 Tilfælde, hvilke ikke altid vare godartede. Aarsagen antoges at ligge dels i slet Hudpleie, dels i at Fjøsene vare fugtige og skidne. Klidudslet (Pityriasis) sees ogsaa dette Aar at have været hyppig i Ringsaker. Af Rosen omtales nogle faa Tilfælde fra Hedemarkens og Bratsbergs Amter. Af Kopper nævnes 1 Tilfælde i Romedal, desuden 10 Tilfælde af uægte Kopper fra nordre Østerdalen, og endel fra Modum. Tør Hudbrand omtales fra et Par Steder paa Hedemarken; paa en Gaard i Næs bleve 20 Kjør angrebne af denne Sygdom; alle kom sig igjen. Lus, Kløe og Hududslet uden nærmere Betegnelse af Udslettets Art omtales ogsaa dette Aar hyppigt; 6 af Hedemarkens Dyr læger opgive 613 saadanne Tilfælde og ellers nævnes af 6 Dyr læger 114 Tilfælde. En Dyr læge i Fredrikshald iagttog 1 Tilfælde af Udslet efter Merkurialsalve.

Klovsyge omtales enkeltvis fra Smaalønes, Jarlsberg og Laurvigs, Bratsbergs, nordre Bergenhus og søndre Trondhjems Amter; Sygdommen var derimod meget hyppig paa Hedemarken og paa Lillehammer; saaledes anføre 4 Dyr læger, bosatte i de nærmeste Prestegjelde

om Hamar, samt en Dyr læge paa Lillehammer at have iagttaget over 500 Tilfælde tilsammen, næsten udelukkende blandt Dyr, der sendes til Brænderierne for at fedes ved Drankfodring. Almentilstanden stod ialmindelighed i Forhold til den lokale Lidelse, og Sygdommen var tildels ondartet; 9 syge Dyr angives at være døde eller dræbte.

Af **andre Sygdomme** nævnes enkelte Tilfælde af Krampe, Stivkrampe, forskellige Lamheder, Hjernebetændelse, rheumatisk Hjernebetændelse med Kontraktur af Halsmusklerne, Rheumatisme m. fl.

Af **chirurgiske Tilfælde** omtales en hel Del forskellige Sygdomme, omtrent tilsvarende til de samme hos Hesten. Øienbetændelser synes iaar at have været sjeldne. For Yverbetændelse, Forhærdelse i Yveret, Forstoppelse af Melkegangene og andre Yversygdomme opføres i det Hele 187, hvoraf 2 maatte slagtes; desuden berettes om enkelte Tilfælde af Feil ved Melken, saasom Blodmelk, Bittermelk.

Besværlig Forløsning træffer hvert Aar ikke saa sjelden, og Aarsagen angives idetmindste for endel at ligge i uhenigtsmæssig og tildels utidig Hjælp fra Røgternes Side (Pleym). Foruden flere Dyr læger, som blot berette om, at de have ydet Hjælp ved saadanne Fødsler uden at opgive Antallet, findes paa 16 Dyr lægers Lister optegnede 120 Tilfælde, hvoraf 6 Tilfælde endte dødelig. Et Par Dyr læger omtale disse Tilfælde mere nøiagtigt, hvoraf sees, at feilagtigt Leie har været den almindeligste Fødselshindring, dernæst Feil ved Børmunden og for trange Fødselsdele. Dyr lægen i Beitstaden var i flere Tilfælde nødt til at sønderlemme Fosteret for at forløse Koen. Af Børkrængning forekom 19 Tilfælde, hvoraf 4 endte dødelig; Fremfald af Børen iagttoges i 7 Tilfælde, af Skeden i 25 Tilfælde, der alle blev helbredede. Efterbyrdens forhalede Afgang fordrede Hjælp i 110 Tilfælde.

Kalvingsfeber synes iaar i det Hele taget ikke at have været meget hyppig, men derimod meget ondartet, idet af de 104 af 19 Dyr læger opgivne Tilfælde 44 havde en dødelig Udgang. Den er som før mest almindelig og farlig i Byerne, medens Kjørene paa Landet som oftest forskaanes; ligesom i de 2 foregaaende Aar udmærker Drammen sig ved de fleste Tilfælde (25) og den største Dødelighed (21). Sygdommen angreb der udelukkende meget fede og velnærede Dyr; Dyr læge Myhrvold anser Feberen for at være en Følge af uforsigtig Fodring strax efter Fødselen. Af Børbetændelse nævnes kun 3 gunstig forløbende Tilfælde.

Kalvekastning omtales som meget udbredt i enkelte Strøg af Hedemarken, Totens Fogderi og nordre Bergenhus Amt; nævnes ogsaa fra Hiterdal og Romsdals Amt. Fra Toten berettes, at der er flere store Gaarde, hvor næsten hele Besætningen aborterer, hvilket foraarsager et ikke ubetydeligt Tab (Frideriksen). I Sogn forekom

den hos de Dyr, der led af Blegstot, og udbredte sig fra disse videre blandt Kjørene i samme Fjøs. Sygdommen er vanskelig at bekjempe, og sjelden har det lykket at standse den, naar den først har faaet Indpas, uagtet forebyggende Behandling er bleven forsøgt. Det skal i enkelte Tilfælde have vist sig nyttigt at afsondre de Dyr, der allerede have kastet Kalven, fra andre Drægtige (C. Schmidt). Af Aarsager nævnes blandt andre bedærvet Hø; koldt Fæhus og bratte Baase.

Hos Faaret.

Skab nævnes iaar fra Buskeruds, Bratsbergs, Nedenæs og Raabygdelagets, Stavangers, søndre og nordre Bergenhus, Romsdals samt søndre Trondhjems Amter.

Den forekom hovedsagelig i det vestenfjeldske Norge, ihvorvel ogsaa her i meget forskjellig Udbredning. I Christians Amt gjorde Sygdommens Udbredning blandt Faar og Gjeder lignende Foranstaltninger nødvendige, som allerede forhen vare trufne i flere vestenfjeldske Amter. Amtsforsandskabet vedtog nemlig med kongelig Approbation Bestemmelser sigtende til Skabsygens Udryddelse, saasom at der snarest mulig skulde ske Anmeldelse, naar Skabsygen udbrød blandt Faar eller Gjeder, at de helbredelige skulde tages under Kur af Dyr lægen; de, der ansaaes for uhelbredelige, slagtes, de syge Dyr afsondres, Udgifterne ved Kuren udredes af Amtskommunen o. s. v. I Hallingdal udbrød Skabsygen henimod Aarets Slutning og vil nærmere blive omhandlet for dette Distrikts Vedkommende i næste Aarsberetning. En Dyr læge i Hiterdal havde 45 skabsyge Faar under Behandling. I Nedenæs og Raabygdelagets Amt bleve omtrent 200 skabbede Faar behandlede af Amtsdyr lægen og helbredede ved Anvendelse af det Walziske Skabmiddel. Amtsdyr lægen anfører, at Sygdommen fremdeles indføres fra de vestligere Distrikter, hvor den hersker meget udbredt, og den vilde rimeligvis faa end større Udbredelse, hvis ikke Almuen i Nedenæs og Raabygdelaget havde Opmærksomheden rettet paa Sygdommen og itide henvendte sig til ham. I Aaseral, et for Smitte meget udsat Prestegjeld, hvor Sygdommen idelig og idelig dukker op, har man antaget Assistenten og forsynet sig med Bademidler for strax at kunne kvæle Sygdommen i dens Begyndelse. I Stavanger skal Skab være ophørt i det hele Amt med Undtagelse af Falnæs Sogn paa Karmøen (Follum). I søndre Bergenhus Amt var Sygdommen fremdeles meget udbredt og foraarsagede Landmanden store Tab, hvorfor Amtskommunen ophævede de tidligere til Skabsygens Udryddelse trufne Bestemmelser, der ikke havde gjort den tilsigtede Nytte i For-

hold til de store Udgifter. Amtsformandskabet vedtog dernæst flere Bestemmelser sigtende til at standse Skabsygen blandt Faar og Gjeder i Amtet og erholdt i Aarets Løb kongelig Approbation derpaa. Saaledes blev det bestemt, at der skulde nedsættes en Kommitte af 3 sagkyndige Mænd til at bestyre Foranstaltningerne, at der skulde ansættes et saa tilstrækkeligt Antal, af Amtskommunen lønnede, Skabkurerere, at de kunde overkomme personlig at tilse og kurere mindst 20,000 Faar aarlig, at disse Kurerere skulde medbringe de fornødne Lægemidler, at der til de Distrikter, hvor Faarene saaledes havde været undergivne Behandling, ikke uden Attest fra en Skabkurerer, for at de vare friske, maatte indføres Faar fra andre Distrikter, førend disse af Kommitteen vare erklærede fri for Smitten o. s. v. Endelig blev det ved Kongelig Resolution tilladt at udredes af Statskassen indtil 700 Spd. aarlig som Lønning for en Veterinær, der skulde forestaa og lede disse Foranstaltninger. I nordre Bergenhus Amt var Sygdommen fremdeles meget almindelig; Amtsdylæge Hofgaard i Sogn behandlede 2,148 syge og tilsaa 161 mistænkte Dyr; heraf døde omtrent 50. Sygdommen var især udbredt og tildels ondartet i Ladvik, Evindvik og Hildestad; enkelte Tilfælde iagttoges i Fresvik. Det anføres, at Bønderne begynde at indse Nyttens af Kuren og en omhyggeligere Røgt. I Sønd- og Nordfjord behandlede Amtsdylægen og 2de Assistenten 2,300 syge Faar. Sygdommen viste sig her med temmelig heftige Phænomener blandt Dyr, der vare svækkede ved en kraftesløs Næring, en Følge igjen af det langvarige Regnveir, der herskede Sommeren og udover Høsten. Den nylig ansatte Amtsdylæge i Romsdals Amt har undersøgt dens Udbredning inden Amtet og fundet Sygdommen herskende i Nordmøres Fogderi med Undtagelse af Rindal, Surendal, Stangevik, Sundal og Øxendal; i hele Romsdals Fogderi og i Søndmøres Fogderi med Undtagelse af Haram, Vanelven, Volden tilligemed den sydlige Del af Ørsten; paa disse sidstnævnte Steder havde man udryddet Sygdommen ved at nedslagte Dyrene, medens den nordlige Del af Ørsten, der ikke vilde deltage i Foranstaltningen, fremdeles plages af Skabsygen. Dylægen agter ogsaa her at anvende den Smørekur, som før viste sig saa fortrinlig i Hardanger og Vos under hans Virksomhed der; idet nemlig først Ulden afklippes, de syge Steder vadskes med lunken tynd Birkeaskelud og derpaa indgnides med Tjæresalve; Faarene holdes derpaa i 8 Dage i særskilt Rum, hvorefter Salven afvadskes med Luden. I Aarets Løb har han faaet inddelt de Formandskabsdistrikter, som ere hjemsøgte af Sygdommen, i Roder af passende Størrelse med hver sin Tilsynsmand, medens han selv paa Grund af Sygdommens store Udbredning maa indskrænke sig til at tilse et Fogderi ad Gangen og saaledes agter at gjøre Begyndelsen

med Søndmør (Schmidt). Fra Børsen i søndre Trondhjems Amt berettes om 10 à 12 Tilfælde af Skab, der alle helbrededes.

Blegsot og Vatersot med Leverikter omtales iaar (paa Jarlsberg og Laurvigs Amt nær) fra alle Amter i Christianias, Bergens og Trondhjems Stifter samt fra Nordlands Amt. Lidet udbredt synes Sygdommen efter de indkomne Beretninger at have været i Akershus, Smaalenenes, Buskeruds og søndre Trondhjems Amter; men det maa her lægges Mærke til, at man ei kan slutte ligetil fra det opgivne Antal Behandlede til Sygdommens virkelige Udbredning, da man paa Grund af Dyrets ringe Værdi heller slagter det end søger Dylægens Hjelp. Paa de øvrige Steder sees Sygdommen at have været meget almindelig tildels paa Grund af den fugtige Sommer og Høst. 5 af Hedemarkens Dylæger have behandlet 260 Tilfælde, hvoraf 18 med uheldigt Udfald. Dylægen i nordre Østerdalens Distrikt beretter, at Vandsot der hyppigt viste sig blandt Faarene, hvilket tilskrives den daarlige Pleie og det slette Foder, Dyrene maatte nøie sig med, f. Ex. Furubar og Bark (Øvergaard). I Christians Amt omtales Sygdommen fra Hadeland og Fron, paa hvilket sidste Sted en Dylæge havde 30 under Behandling, hvoraf 7 døde. I nedre Thelemarken og Bamble er den meget udbredt. Mest ødelæggende iblandt Faareflokkene baade ved sin store Hyppighed og stærke Dødelighed er vel Sygdommen i Bergens Stift, hvor saaledes i Os omkring 400 Faar døde af Vatersot; i Sogn anrettede den ogsaa megen Skade; i Søndfjord og Nordfjord viste den sig paa Grund af de ugunstige Veirforholde hyppigere end sædvanlig især blandt Faarene ved Havkysten; saaledes hændte det f. Ex. paa enkelte Gaarde i Kins Prestegjeld, at hele Besætningen døde udover Vinteren og Foraaret. Ogsaa i Romsdals Amt herjede Sygdommen fornemmelig Havdistrikterne; mest dræbende er den i Foraaret, naar Skab og Sultefodring i Forening have svækket Dyrets Modstandsevne; som Aarsager nævner Amtsdylægen sumpige Græsgange, hvori de fleste Berettere, der udtale sig om Aarsagsforholdene, samstemme; dernæst den sildige Udegaaen og den yderlig slette Vinterpleie i tildels fugtige Huse. I nordre Trondhjems Amt sees Sygdommen at have været meget hyppig i Inderøen og Beitstaden, hvortil den kolde og fugtige Høst har bidraget. Amtsdylægen i Nordlands Amt har behandlet 22 og skildrer Sygdommen som udbredt næsten over hele Amtet; Aarsagerne ere her de samme, som ovenfor ere nævnte fra Romsdals Amt.

Klovsyge omtales fra Bratsbergs Amt som meget udbredt i Bamble, hvor den forekommer næsten hvert Aar; i Hiterdal behandlede en Dylæge 33 Tilfælde; forøvrigt opgives kun 2 Tilfælde paa Hedemarken.

Af **Dreiesyge** bleve nogle Tilfælde iagttagne i Hedemarkens Amt og paa Hadeland; i Romsdals Amt forekommer denne Sygdom og rheumatisk Hjernebetændelse især paa Søndmør og anretter ikke liden Skade. baade blandt Kjør og Faar. Som Aarsager til Sygdommens Hyppighed her anføres, at Faarene kun faa en daarlig Røgt om Vinteren i de mørke, lave, fuldpakkede Fæhuse uden Ventilation, og saa slippes ud, naar Marken er bar, i al Slags Veir.

Af **Miltbrand** blev, som ovenfor berørt, flere Faar angrebne paa Øen Sulend i Sogn og i omtrent 20 Tilfælde havde Sygdommen en dødelig Udgang.

En farlig **Øienbetændelse** herskede om Høsten paa Renisø ved Stavanger, hvoraf 3 til 4 af hver Flok skulde være blevne aldeles blinde. Af andre Sygdomme skulle her blot nævnes: Diarrhoe, Trøske, Trommesyge, chirurgiske Tilfælde etc.

Hos Gjeden.

Af **Miltbrand** forekom i Hiterdal 4 Tilfælde, hvoraf 2 endte dødelig. **Skab** var meget almindelig i Gudbrandsdalen i Vaage og Lom samt i Nedenæs og Raabygdelagets Amt. Ofte var Sygdommen forenet med Blegstot og Lungetæring. En Dyr læge i Vang paa Hedemarken behandlede for Vatersot 53, hvoraf 3 døde, for Trøske 40.

Hos Svinet.

2 Tilfælde af rosenartet **Miltbrand** bleve iagttagne paa Hedemarken; i Nærheden af Stavanger døde, som før omtalt et Svin af Sygdommen; i Inderøen er den sjeldnere end før, hvilket tilskrives en bedre Indretning af Grisehusene.

Af **Pletfeber** bleve i Drammen 12 Dyr angrebne, hvoraf 4 døde.

Bensyge omtales iaar blot fra Hiterdal, hvor 19 bleve behandlede derfor, hvoraf 2 døde.

Vatersot og Tinter synes at være temmelig almindelige paa Hadeland samt i Faaberg og Øiers Prestegjelde i Gudbrandsdalen; ellers nævnes kun 6 Tilfælde fra Hedemarkens Amt.

Af **Underlivstilfælde** (Forstoppelse, Diarrhoe, Indigestion, Trommesyge, Orm, gastrisk Feber) opgives ialt 79 Tilfælde, hvoraf 3 sees at have endt dødelig. Af Mave- og Tarmbetændelse nævnes 10 Tilfælde, hvoraf 4 endte dødelig.

Betændelser optræde ikke sjelden hos disse Dyr, saaledes opgives 41 Lungebetændelser, hvoraf 14 havde en dødelig Udgang, 19 Hjernebetændelser, hvoraf 5 medførte Døden, 19 Halsbetændelser, hvoraf 1 endte døde-

lig; desuden nævnes enkelte Tilfælde af Nyrebetændelse, Yverbetændelse, Øienbetændelse.

Krampe er temmelig almindelig blandt de unge Dyr og forarsager ikke sjelden Døden; som Aarsag dertil anføres kolde Opholdssteder. 30 Tilfælde ere opgivne, hvoraf 5 dødelige. Bog-, Kryds-, og Halvlamhed omtales ogsaa iaar.

Dyr læge Stenersen i Ringsaker behandlede 11 Tilfælde af **Phosphorforgiftning**, hvoraf 4 døde; desuden omtales fra andre Steder 7 Tilfælde af Forgiftning, uden at de nærmere Omstændigheder angives.

Af andre Sygdomme fortjene at nævnes: Rheumatisme (26 Tilfælde, 5 dødelige), Kjertelsyge, Melkefeber (af 8 Tilfælde 1 dødeligt), Fødselstrang (7 Tilfælde, hvoraf 3 endte med Døden); Broktilfælde (20).

Hos Hunden.

Hvalpesyge forekom enkeltvis i Akerhus, Christians og Buskeruds Amter, optraadte derimod med større Hyppighed i Ringsaker paa Hedemarken, i Overhalvden og Grongs Prestegjelde i Namdalens Fogderi samt især i Trondhjems By og i og omkring Bergen, paa hvilket sidste Sted Sygdommen angreb de fleste Hunde i Byen og en stor Mængde paa Landet; Dødeligheden var her heller ikke liden; af 21 behandlede døde saaledes 12 (Knudsen). I det Hele opgives af 10 Dyr læger 89 Tilfælde, hvoraf 31 medførte Døden.

Forøvrigt omtales kun enkelte Tilfælde af Catarrh, Forstoppelse, Skab og Udslet, Krampe og Lamhed, Øienbetændelse o. s. v.

Hos Katten

omtales Kattesyge, Hjernebetændelse, Halsbetændelse, Krampe o. fl.

Husdyrrøgt og Husdyravl.

Der viser sig som før en stor Ulighed mellem de forskellige Egne i den Maade, hvorpaa Husdyrene blive røgtede. I nogle Distrikter er Interessen vakt for Husdyrrøgtten, saa at man kan spore Fremgang deri for hvert Aar; i andre gaar det mere langsomt, saa at man maa overskue flere Aar for at kunne mærke en Fremadskriden, i nogle er Sandsen for Forbedring endnu ikke vaagnet. I det Hele taget anføres Østlandet at udmærke sig fremfor Vestlandet ved et bedre Kreaturstel; der viser sig ogsaa en lignende Forskjel i det vesten- og nordenfjeldske Norge mellem de forskellige Egne, idet Indbyggerne lægge langt større Vind paa en god Kvæg-

røgt end Kystegnene; det samme er ogsaa Tilfældet, naar man sammenligner de nærmeste Omegne af Byerne ligeover for Indlandet. Klager over slet Husdyrstel lyder fra mange Steder, saaledes fra Eidsvold, Trysil, Hadeland, Vaage, Hiterdal, Søndfjord og Nordfjord, hele Søndmør samt Romsdals og Nordmørs Kystdistrikter, Fosens Fogderi samt Nordlands Amt. Hvad Sultefodring angaar, er den endnu ikke sjelden i Eidsvold og Trysil; paa Hadeland, som dog hører til de frugtbareste Egne i Landet, er Sultefodring af Kjør og især af Faar meget almindelig. Faaret er vel over hele Landet det Husdyr, der maa døie den sletteste Behandling; saaledes maa det paa Hadeland om Vinteren nære sig næsten udelukkende af Birkeløv, Gran- og Furubar, hvorfor Dyrene om Vaaren ere usle og elendige, i høi Grad afmagrede og endog dø af Udhungring (Benzen). Fra Hiterdal klages over, at Kvæget erholder for lidet kraftigt Foder. I Søndmør er Sultefodring i høi Grad almindelig. Ogsaa i Nordland holder Bonden som oftest for mange Kreaturer om Vinteren, hvorfor han er nødt til at lade dem gaa sent ude om Høsten, sulte om Vinteren og slippe tidlig ud om Vaaren. Fodret er ofte muggent og i Almindelighed bruges kun slettere Høsorter, idet kunstige Enge høre til Sjeldenhederne (Havig). En anden væsentlig Mangel ved Husdyrenes Røgt ligger i Beskaffenheden af Fæhusene, som i mange Egne lader meget tilbage at ønske. I Almindelighed klages der over, at Fjøs og Stalde ere for smaa, urenlige, fugtige og mangle Lys og frisk Luft eller have den modsatte Feil, at være for trækfulde. Saaledes ere paa Hadeland Fjøs og Stalde for det meste mørke, utætte og urenlige, hvilket fremskynder Udviklingen af Indigestionstilfælde, Forkjølelser og Hudsygdomme (Benzen). Fra Faaberg og Øier lyde ogsaa Klager over, at uhensigtsmæssige Stalde lægge Hindringer iveien for en bedre Røgt, fra Vaage over fugtige og mørke Fæhus. Dyr læge Eilertsen i Skien gjør opmærksom paa, at man paa hans Kanter sædvanlig holder Fjøsene for varme, Staldene for kolde, istedetfor at det burde være omvendt. Fra Thelemarken, søndre Bergenhus Amt, Søndfjord og Nordfjord berettes ogsaa om, at mørke, fugtige og urenlige Opholdssteder for Husdyrene ere hyppige at støde paa. I Nordland, hvor det samme er Tilfældet, lader man paa de fleste Gaarde Hesten staa i Fjøsporten o: Forgangen mellem Storfæ- og Smaafæfjøsset. Endelig er paa mange Steder Husdyrenes Hudpleie meget daarlig.

Paa den anden Side er der ogsaa mange Egne, hvorfra Efterretningerne lyde gunstigere; Hovedsagen er, at Almuens Øine aabnes for, at det er nødvendigt at stille sine Kreaturer godt, hvis man vil vente sig et klækkeligt Udbytte af dem, at det derfor er meget vigtigt ikke at have et for stort Antal Kreaturer i Forhold til sine Gaardes Evne. Som et

vigtigt Middel til at ophjælpe Kvægrogten ved at fremme Sandsen derfor, udhæves fremfor Alt fra flere Steder de afholdte Dyrskuer, der i Almindelighed forenes med belærende Foredrag, om hvordan Røgt og Avl bør indrettes. Det lader ogsaa til, at Dyrskuerne omfattes med Interesse, idet de ere godt besøgte; fra enkelte Steder klages over, at der afholdes for faa aarlig i Forhold til Distriktets Størrelse. Til en forbedret Kvægroggt og Avl siges Oprettelsen af Ysterier heller ikke at bidrage saa lidet. Som Steder, hvor Kreatur-stellet i det Hele taget staa paa en god Fod eller dog aarlig forbedres, nævnes flere Distrikter i Akershus og Smaalenenes Amt, Odalen, Storelvedalen, Distrikterne om Mjøsen og Tyrifjorden, Grevskaberne, flere Egne i Stavangers, søndre og nordre Trondhjems Amter. I de tvende sidstnævnte Amter anføres fornemmelig de virksomme Landhusholdningsselskaber med Iver at have taget sig ogsaa af denne Gren af Landhusholdningen ved at foranstalte Dyrskuer og udsende Kvægrogtere, som give Veiledning i et bedre Husdyrstel. Et Fjösskue blev dette Aar for første Gang afholdt i søndre Trondhjems Amt, hvor Præmier uddeltes til dem, der havde sine Dyr i den bedste Foderstand. Som et følgeværdigt Exempel angives Strindens Landboforening, hvor man hver Maaned samles for at høre Foredrag og diskutere om Kvægroggt og Kvægavl og andre for Landmanden vigtige Gjenstande.

Husdyravlen nævnes paa mange Steder at være i god Opkomst, og dertil siges atter Dyrskuerne at have bidraget ikke uvæsentligt; de der afholdte Foredrag over hvilke Dyr man bør udvælge til Stamdyr og andre herhen hørende Gjenstande have heller ikke virket lidet gavnligt i denne Retning. Ikke lidet Fremstød anføres Husdyravlen ogsaa at have faaet ved at der fra Statens Side er truffet Foranstaltninger til at udsætte Stamdyr paa forskellige Steder. Hesteavlens maa ifølge Beretningerne ansees at have gaaet forholdsvis mindre frem. Den gudbrandsdalske Race angives dog at have vundet Indpas paa flere Steder, saaledes f. Ex. i et Par Prestegjelde i Sogn. I Romsdals Amt drives fra 4 Sogne ikke ubetydelig Handel med Heste dels af den gudbrandsdalske, dels af den saakaldte Fjordrace. Fra Høland, Vardal og Birid, Ringerike, Jarlsberg og Laurvigs Amt samt fra søndre Bergenhus berettes ogsaa, at det gaar fremad med Hesteracens Forædling, medens der omtales at finde en Tilbagegang Sted paa enkelte Steder, saaledes paa Hedemarken og i Strinden. Kvægavlens siges derimod paa mange Steder at have taget et lovende Opsving. I mange Prestegjelde har man begyndt at indse det Fordelagtige i at vælge de bedste Dyr til Avlsdyr; i flere Egne har man indført Oxer og Kjør af Ayrshireracen og ved Krydsning af disse med Dyr af den almindelige, men fremfor alt af Thelemark-

racen faaet et Afkom, der angives at besidde fortrinlige Egenskaber som Melkekjør, i Størrelse langt overgaa det almindelige Kvægslag og at være ligesaa haardført og saaledes passende for vort Lands særegne Forholde. Trods den slette Behandling, som de thelemarkske Kjør i Aarrækker have været underkastede, og uagtet man ved Valget af Stamdyr har taget lidet Hensyn til Koens og endnu mindre til Oxens Godhed, frembringer dog denne Race mange gode Melkekjør. Et Bevis herpaa er det betydelige Antal Kvæg, der sælges som Slagt og som Melkekjør fornemmelig til Østlandet og tildels til søndre Bergenhus Amt og som af Dyrslæge Bjørnsen i Hvideseid anslaaes til cirka 1500 Stk. aarlig, hvilket til en Gjennemsnitspris af 20 Spd. pr. Stk. udgjør en Værdi af 30,000 Spd. De faa i de sidste Aar i Thelemarken afholdte Dyrskuer have efter dennes Formening ogsaa her vist sine gavnlige Virkninger. Den almindelige Faarerace ansees vistnok at høre til de slettere, hvortil meget bidrager den Vanrøgt, som Faarene paa de fleste Steder maa lide; dog omtales fra Hedemarken og Skien, at Forsøg ere gjorte for at forbedre Racen ved Krydsning med udenlandske; i Strinden har man indført enkelte Dyr af engelsk Race samt nogle Vædere af Tuterøracen, der ere ret gode Uld- og Kjødfaar. Krydsningsforsøg med norske Svin og udenlandske f. Ex. engelske, Otahetisvin etc. omtales fra Odalen, Skien og Eidsvold, fra hvilket sidste Sted en ikke ubetydelig Afsætning foregaar fornemmelig til Christiania.

Veterinærvæsenet.

Uagtet det i det Hele taget synes som om Søgningen af Dyrslægerne tiltager, er der dog mange Egne, hvor deres Praxis er liden og hvor Kvaksalvere hyppigere benyttes end

Dyrslægen. Grunden hertil angives at ligge dels i Uvidenhed og Overtro hos Almuen, dels i Dyrslægernes Faatallighed i Forhold til Landets store Udstrækning, dels og for en stor Del i den Omstændighed, at Dyrslægehjælpen, Medicin iberegnet, falder Mange for kostbar; det synes ogsaa som om den i 1861 stedfundne Reduktion i Veterinær-Medicinaltaxten paa enkelte Steder har gjort, at man snarere tilkalder Dyrslægen end før (Manstad) og af samme Grund ønskes fra andre Steder en Videregaaen i samme Retning. Der klages over at Kvaksalvere bruge Lægemedler, som ikke skulde udleveres fra Apothekerne uden Recept (Hveem). Som Egne i Landet, hvor Kvaksalverne endnu har godt Fodfæste, og hvor ofte disse søges først, før Dyrslægen hentes, anføres: Gudbrandsdalen, Bergens Stift og især Romsdals Amt. Paa den anden Side gives der mange Egne, hvor Kvaksalvere sjelden benyttes, saasom paa Hedemarken; alligevel lyder der Klage derfra over at Dyrslægens Indtægter som oftest kun ere tarvelige, uagtet hans Praxis kan være udstrakt nok. Da der er saa faa Dyrslæger, at de i mange Egne umuligt kunne række at tilse mere end en liden Del af de syge Dyr, have flere Dyrslæger fundet det hensigtsmæssigt overalt, hvor Leilighed gives, at søge at udbrede Kundskab om Husdyrstel og en passende Behandling af syge Dyr. Til samme Maals Fremme foreslaar Dyrslæge Schmidt, at der af Statskassen skulde søges bevilget Midler som Tilskud til Dyrslægegager i Tromsø, Bergen og Christiansands Stifter (hvor der forholdsvis findes færrest Dyrslæger), hvorfor de ansættendes Dyrslæger skulde være pligtige til i sex Maaneder af Aaret ved Reiser og ved Ophold paa Gaardene i sit Distrikt at søge ved Foredrag, Veiledning, Bestyrelse af Dyrskuer o. s. v. at fremme Husdyrrøgt og Husdyravl.

D. Bilag.

I. Om Diphtheritepidemien i Eidsvold i 1862, af Cand. med. Thoresens Medicinalberetning for samme Aar.

I det hele Aar har **Diphtheritis faucium** været herskende som Epidemi. Den har frembragt de fleste Dødsfald blandt Børn, og Dødsprocenten viser, at den har været af temmelig ondartet Karakter. Da Sygdommen er vel kjendt fra hele Landet, ansees det overflødig at give en detailleret Beskrivelse af samme; men da enhver Epidemi har sine Eienommeligheder, vil jeg kun anføre samme samt den Erfaring, jeg har vundet ved Sygdommens Behandling.

I sin Optræden og Udbredningsmaade har Diphtheritis vist sig paa en fra øvrige Epidemier forskjellig Maade. Den har aldrig naaet nogen stor Udbredning, den har altid holdt sig inden mere begrænsede Strøg, angrebet sammesteds de til Sygdommen disponerede Individuer, forladt disse Strøg og atter optraadt paa langt fraliggende Steder, uden at det har været muligt at opdage nogen Udbredning ved Smitte. Det har saaledes paa flere Steder i min Praxis hændt sig, at det samme Strøg med lange Mellemrum flere Gange har været gjæstet af Epidemien, dog saaledes, at sjældent de samme Huse, men deres Naboer, som første Gang vare forskaanede, ere blevne Offere for Sygdommen. Man maa saaledes antage, at i saadanne Tilfælde foregaar Smitten enten ved et fixt Kontagium, som kan vedligeholde sin Smitteevne gennem længere Tid eller, hvad der synes rimeligere, ved et Miasma. Efter min Erfaring tror jeg, at Sygdommen ikke har nogen lang Inkubationstid; jeg har saaledes i de Tilfælde, hvor paaviselig Smitte har fundet Sted, seet Sygdommen optræde med Heftighed allerede 2den Dag efter Smittestoffets Paavirkning.

Dens første Optræden kan vise sig paa flere forskjellige Maader. En tilsyneladende let Angina gaar iforveien med forøvrigt Velbefindende; den kan vare flere Dage og med Et optræder der voldsom Feber og Belæg i Halsen, som viser

Sygdommens sande Natur. I andre Tilfælde indfinder sig strax Feber ledsaget af Angina, der stiger lidt efter lidt til en høi Grad med intens Rødme og stærk Spænding af Delene i Halsen, især Tonsillerne, som almindelig først belægges med Exsudat. I atter andre Tilfælde er Belægget i Halsen det første Symptom paa Sygdommen, baade Feber og Ildebefindende ere først ubetydelige og Reaktionen eller Feberen indtræder først flere Dage, efterat Belægget har været tilstede. I godartede Tilfælde hænder det saaledes ofte, at Sygdommen gaar upaaagtet hen, især naar ubetydelig Angina er tilstede, og man opdager først Sygdommen efter dens Opheer enten ved Arrene i Halsen eller ved den paafølgende Paralyse. Belæggets almindeligste Sæde er Tonsillerne, hyppig udbreder samme sig til Drøbelen, Ganesilet samt den bagerste Væg af Pharynx, hvorfra Forplantelse kan ske nedad til Larynx; sjeldnere udbreder Belægget sig til Næsehulheden. I enkelte, men sjeldne Tilfælde kan denne alene være Sædet for Belægget.

Exsudatet er snart mere gulagtig hvidt, snart mere graaligt ligetil askegraat, snart mere tyndt overfladisk, snart tykkere og gaaende mere i Dybden, i sidste Fald ofte forbunden med oedematøs Hævelse af de omliggende Dele, saa at hele det angrebne Parti synes at udgjøre en eneste pulpøs Masse. Under disse Omstændigheder bemærkes næsten altid en gangrænøs Lugt, der vedvarer til det Gangrænerede er udskilt.

Exsudatet er altid fast adhæreret til det underliggende Væv, og søger man at afskrabe samme, sees Bunden ru, ujevn og blødende.

Gaar Afsætningerne i Svælget mere i Dybden, danner der sig almindelig udvendig paa Halsen en betydelig Hævelse, der kan gaa fra den ene angulus maxillæ til den anden. Den er almindeligvis rød, meget haard, ikke altid meget ømfind-

lig, men hindrer Patienten fra at aabne Munden, saa at Touchering af Belægget i Svælget bliver meget vanskelig.

Alderen mellem 2 Aar og Puberteten er mest udsat for Smitten, sjelden angribes Diebørn.

En Eiendommelighed ved Sygdommen er de i Rekonvalescentsen optrædende Paralyser. I sin mildeste Form er det Svælgmusklerne og Talemusklerne, der angribes; Patienten faar en egen snøvlende Udtale og Maden gaar ved Synkningen tilbage gennem Næsen. I sin videre Form angribes Arme og Ben, dels halvssidig, dels paa begge Sider, Respirationsmusklerne, Øinene. Omtrentlig $\frac{1}{3}$ Part af de angrebne Individuer have lidt af Paralyse i større eller mindre Grad. Det hænder vistnok, at man ser Paralyse optræde i lette Tilfælde, men jeg har sikker Erfaring for, at Paralyserne ere hyppigst, stærkest og mest langvarige efter de mere alvorlige Tilfælde og navnlig tror jeg at have bemærket, at hvor Belægget i Halsen har havt en stor Udbredning og været mere dybtgaaende, ere Paralyserne heftigst.

Rekonvalescentsen efter Diphtherit er ofte meget langvarig som rimeligt kan være efter en saa betydelig Synkning af Kræfterne; men hvad der i mange Tilfælde hindrer en hurtig Bedring, er den ved Paralyserne vanskeliggjorte Ernæring, der undertiden kan hindres i den Grad, at man kan befrygte en dødelig Udgang. Dog har aldrig dette været Tilfælde i min Praxis.

Sygdommens dødelige Udgang bevirkes paa følgende Maade:

Exsudatet udbreder sig fra Svælget til Luftrøret og Patienten dør af Kvælning. Sygdommen har da almindelig et kortere Forløb. I enkelte Tilfælde med stærk oedematøs Hævelse kan vel denne ved at udbrede sig til Epiglottis og Stemmebaandene frembringe Kvælning, men at oftest virkelig Exsudatet tilstopper Luftrøret, har jeg havt Exempel paa i flere Tilfælde, hvor Patienterne have ophostet lange cylindriske Rør og saaledes undertiden overstaaet Sygdommen. Jeg har endog Grund til at tro, at Exsudatet kan fortsætte sig ned til de finere Bronchier, dog har jeg kun havt de auskultatoriske Tegn at holde mig til, da jeg i saadanne Tilfælde ikke har foretaget nogen Obduktion.

Hvor Døden ikke frembringes ved Kvælning, foregaar den under en typhuslignende Tilstand med hurtig Synken af Kræfterne, Udvikling af Petechier, Blødninger og i det Hele under en dissolut Tilstand af hele Blodmassen. I enkelte, meget alvorlige Tilfælde har denne Tilstand ikke faaet Tid til at udvikle sig og Døden har indtraadt pludselig ligesom ved en Lammelse af hele Nervesystemet.

Jeg har saaledes havt Exempel paa, at Børn, ja tildels halvvoxne Personer have ved min Ankomst været saavidt ved Kræfter, at de have været istand til at gaa fra Sengen

til Vinduet for at lade sig pensle, men det har kun varet et Par Timer, inden en stille og rolig Død har paafølgt. Patienterne have i slige Tilfælde et anæmisk, indfaldent Udseende, Temperaturen har været formindsket, Pulsen liden, Feberen ubetydelig med liden Reaktion og det Hele har havt Præget af en fuldstændig Intoxikation af Blodmassen med Lammelse af Nervesystemet tilfølg.

Døden kan undertiden paafølge, efterat den egentlige Diphtherit er overstaaet, ved dens Følgesygdomme: Ulcerationsprocesser, Infiltrationer i Vævene, Afsætninger i Karrene og Paralyser.

Hos en 40 Aar gammel Mand med en særdeles heftig gangrænøs Diphtherit fortsatte denne sig ned i Bronchierne, hvorefter fulgte en rigelig ildelugtende purulent Opspytning med Synken af Kræfterne og Patienten døde under Symptomer af Lungephthisis. Dette har været det eneste Dødsfald i en moden Alder af omtrent 350 Behandlede for Diphtherit. En 6 Aar gammel Pige, som havde overstaaet den egentlige Sygdom, uagtet den ogsaa havde angrebet Luftrøret og truede med Suffokationstilfælde, døde af en dybtgaaende Absces paa Halsen, hvor der havde dannet sig store Infiltrationer som Følge af Afsætningerne i Svælget.

Uagtet de paralytiske Tilfælde kunne se meget faretruende ud, gaar det dog i de fleste Tilfælde heldigt af. Jeg har saaledes seet heftige Kvælningsanfald som Følge af Lammelse i Respirationsmusklerne, men uden at dræbe. Disse Anfald komme almindeligst om Natten, samt naar Patienterne nyde Noget og Maden gaar ned i Luftrøret.

I de Strøg, hvor Diphtherit hersker, optræder samtidig flere Tilfælde af godartet Angina. Man kunde vel tro, at dette blot er tilsyneladende og har sin Grund deri, at man ved en saadan Epidem er mere opmærksom paa Halsbetændelser, men Tilfældene ere formange og Jagttagelserne ere gjorte gjentagne Gange, saa jeg er sikker paa, at det ikke er nogen Skuffelse. Jeg har saaledes i det forløbne Aar behandlet 143 Patienter for Angina simplex, foruden at jeg har seet flere, som ingen Behandling har erholdt.

Diagnosen af Diphtherit er i Almindelighed let, dog gives der Tilfælde, hvor man med mindre Kjendskab til Sygdommen kan tage Feil, navnlig skuffes den Ulægekyndige let. Hos mange Individuer med hypertrofiske Tonsiller afsættes ved enhver Betændelse i Mundingerne af Slimfolliklerne forhærdet Mucus af hvid Farve. Saadanne Punkter ere almindeligvis store som et Knappenaalhoved, adskilte fra hinanden og lade sig ved Berørelse let afskrabe fra den sunde Slimhinde. Det diphtheriske Belæg danner næsten altid en større sammenhængende Flade og adhærer, som før berørt, fast til Slimhinden.

Ved hypertrofiske Tonsiller, der oftere have været ud-

satte for Betændelser og have faaet en ujevn, lappet Overflade, ere ofte enkelte Partier meget anæmiske og blege. Denne blegere Farve har oftere været antaget for Belæg, og jeg har under saadanne Omstændigheder ofte maattet reise til ingen Nytte.

Prognosen er altid tvivlsom. Gode Tegn er maadelig Feber, tyndt Belæg, begrændset til Tonsillerne. Slet Prognose giver heftig optrædende Feber, stor Udbredning af Exsudatet med skiddengraa Farve, forbunden med gangrænøs Lugt og oedematøs Hævelse af de omliggende Dele. Udbreder Exsudatet sig i Dybden og forbinder sig med Infiltrationer i Bindevævet omkring Halsen, kan man ikke have stort Haab om et heldigt Udfald især hos et Barn i den yngre Alder. Udbreder Exsudatet sig til Luftrøret, dø de Fleste. — Udvikler der sig en typhøs Tilstand med Blødninger, Synken af Kræfterne, kan vel endnu Patienten komme sig; kommer endvidere hertil talrige Petechier, er Tilstanden haabløs. Dette har været Tilfældet hos 7 af mine Patienter; alle ere døde, og jeg har ikke kunnet spore nogen Virkning af Behandlingen.

Mange Flere ere døde under en sig udviklende Status typhosus end af Croup. — Jo spædere Alder, desto slettere Prognose under forresten lige Forholde.

Behandling. Den vigtigste bestaar i lokal Behandling af Exsudatet, saasomt samme viser sig. Bedst Pensling med

Argent. nitric. i Substantis. Er Exsudatet meget udbredt og Patienten et Barn, bruges bedre Pensling med en stærk Oplosning (3i—5i). Indvendig har jeg i de sidste 2 Aar brugt Solut. chlor. ferric. alcoh. i alle Aldere, i store Doser og under den heftigste Feber og mærkeligt nok aftager denne tilligemed Pulsens Frequentis. Udvendig paa Halsen deriverende og resolverende Midler. Udbreder Exsudatet sig til Larynx, bruges ligeledes Pensling med Helvedestensopløsning, men almindelig uden Resultat. Under Udvikling af en Status typhosus har jeg benyttet Chinin, Æther, Vin etc.; mod de optrædende Paralyser Chinin med nux. vomica. Jeg har hørt enkelte Læger ytre den Mening, at Diphtherit i de allerfleste Tilfælde skulde være helbredelig, naar Behandling itide blev anvendt, navnlig Exsudatet itide penslet. Dette kan jeg bestemt modsige. Hvor flere Børn i en Familie efter hinanden ere blevne angrebne og dagligt Tilsyn anvendt, har jeg ofte kunnet behandle Sygdommen i dens allerførste Begyndelse; har denne været af ondartet Natur, saa har Exsudatet uagtet daglig Touchering udbredt sig baade i Vidden og Dybden med paafølgende Croup eller med Udvikling af en Status typhosus, som har havt en dødelig Udgang tilfølg. Jeg vil dog villig indrømme, at skal Behandling hjælpe i slige Tilfælde, maa det være i Sygdommens Begyndelse, senere hen er næsten enhver Behandling unyttig.

II. Sundhedsforskrifter for Hamar, approberede ved Kongelig Resolution af 10de Juli 1862.

§ 1.

Torve, offentlige Pladse samt Gader med tilhørende Rendestene rengjøres mindst en Gang om Ugen eller oftere, hvis det af Sundhedspolitiet ansees fornødent. Under Rengjøringen bør Støven dæmpes ved Vanding.

§ 2.

Alle Gaardspladse og Portrum holdes tilbørlig rene og fri for Stank.

§ 3.

Det forbydes at henkaste Feie-Affald fra Husene eller anden Urenlighed paa Gaderne eller offentlige Pladse, medmindre Sundhedskommissionen skulde have indvilget i, at en bestemt Plads anvendes til saadant Øiemed.

§ 4.

Alt eftersom offentlige Afløbsrender for Grund- og Overvand blive færdige, skal, medmindre Sundhedskommissionen

finder det nødvendigt, enhver Grund, hvoraf nogen Del ligger indenfor en Afstand af 50 Alen fra en saadan Rende, af Eieren inden en af Kommissionen forelagt Frist være forsynet med passende Afløbsrender, for at føre Grund- og Overvand hen i den offentlige Afløbsrende.

§ 5.

Enhver Gjødselbinge bør være forsynet med Laag, og dens Bund og Sider gjøres saavidt muligt ugjennemtrængelig for dens Indhold.

§ 6.

Fra Vandhus, Binger, Gjødselansamlinger maa intet Afløb finde Sted.

§ 7.

Hvor Vandhusene ei ere indrettede med Binger, bør under deres Sæder være anbragt flytbare Kasser eller Tønder, der ved et indvendigt Zinkbelæg eller paa anden af Sund-

hedskommissionen for betryggende anseet Maade ere gjorte ugjennemtrængelige for Urin.

§ 8.

Gjødselbinger samt Vandhuses Kasser eller Tønder bør tømmes og renses mindst hver tredie Maaned eller oftere, hvis det skulde være fornødent. Gjødselen transporteres fra 14de April til 14de Oktober kun i Tidsrummet mellem Kl. 10 Aften og 6 Morgen.

§ 9.

Sundhedskommissionen kan paalægge Eiere af Bygninger, hvori flere Mennesker jevnlig samles, og hvor derhos findes Stank af Urin, at indrette hensigtsmæssige Urinsteder og at holde disse tilbørlig rene.

§ 10.

Sundhedskommissionen har Ret til ganske at forbyde Svinehold, hvor det foranlediger sanitære Misligheder, som enten paa Grund af Stedforholdene eller fortsat Overhørighed af Vedkommende ikke kunne hindres.

§ 11.

Sundhedskommissionens nærmere Bestemmelse skal indhentes med Hensyn til Beliggenheden og Indretningen af Oplag af Gjødsel, Ben, Klude og deslige Gjenstande, der ved Uddunstning kunne virke skadeligt paa Sundhedstilstanden.

§ 12.

Skadelige eller ildelugtende Afløb fra Fabriker og andre Næringsbrug skal alene finde Sted gennem lukkede og tætte Afløbsrender eller paa en anden af Sundhedskommissionen bestemt Maade, saa at de mindst muligt forulempe de Omboende.

§ 13.

Enhver Bedrift, hvorved Luften i høiere Grad forurennes og Stank udbredes, eller som overhovedet er skadelig for Sundheden saavel for Arbeidere som Omboende, er underkastet Sundhedskommissionens Bestemmelse betræffende Iagttagelse af Forsigtighedsregler i saa Henseende.

§ 14.

Bedærvede eller af anden Grund for Sundheden skadelige Næringsmidler maa ei falbydes.

§ 15.

Sundhedskommissionen kan forbyde Beboelse af Husrum, der ved Mangel paa Lys eller Luft, Fugtighed, Urenlighed, eller Overfylden af Beboere findes at være skadelige for Sundheden, indtil de ere bragte i saadan Stand, som Kommissionen maatte finde fornødent. Det Samme gjælder om Rum, bestemte til stadig eller jevnlig Samlingssted for et større Antal Mennesker, som Kirker, Skoler, Rets- og Auktionslokaler, Dandsehuse o. s. v.

§ 16.

Enhver i Staden praktiserende Læge skal inden 8 Dage efter hvert Fjordingaars Udløb eller en anden af Sundhedskommissionen fastsat Tid indsende til Kommissionen Opgave over de i Løbet af denne Tid i Staden under hans Behandling komne Tilfælde af akute Sygdomme, der kunne antage en epidemisk Karakter, samt udstede Anmeldelse af Dødsaaarsagen ved ethvert i hans Praxis sammesteds indtruffet Dødsfald, begge efter de af Sundhedskommissionen udfærdigede Schemata.

III. Sundhedsregler for de ringerigske Prestegjeld.

Sundhedskommissionen i N. N. Prestegjeld har den — — — vedtaget følgende Sundhedsregler, hvilke den anbefaler som nyttige og nødvendige til Opnaelsen af en god Sundhedstilstand, og som den derfor opfordrer enhver oplyst og veltænkende Mand og Kvinde inden Prestegjeldet til ved Opmuntring, Raad og eget Exempel efter Evne og Anledning at søge almindelig indførte i deres Kreds.

§ 1. Om Opførelse af nye Huse.

Til Byggetomt for Stuebygninger bør man altid saavidt muligt vælge en høitliggende Plads med tør Grund. En vand-

syg Hustomt bør, enten Huset er gammelt eller nyt, afgrøftes, saa Fugtigheden bliver afledet.

Stuebygningen bør ikke lægges for tæt indtil Gaardens øvrige Huse, og disse bør ikke bygges saaledes, at de tage Sollyset fra Stuebygningen. Huset bør have mindst 12 Tommers Undermur. Stuerummet bør være mindst 4 Alen høit fra Gulv til Loft. Vinduerne bør helst anbringes paa Solsiden; de bør være af et i Forhold til Rummet tilstrækkeligt Antal og Størrelse, samt altid forsynede med Hængsler og Kroge, saa at de kunne lukkes op.

Kogeovne bør ikke have i Beboelsesværelser, med mindre de ere forsynede med en Hætte eller Skorstenskappe,

ved hvilken al Damp kan opfanges og indledes i Piben, da Værelset ellers opfyldes med usund og fugtig Luft.

Vandhuse bør ikke opføres i umiddelbar Forbindelse med eller for tæt ved Stuebygningen.

§ 2. Boligerne holdes rene og vel udluftede.

Gulvene bør skures mindst en Gang i Ugen, Loftet, Vægge, Døre og Vinduer samt Sengesteder og andet Bohave vadskes eller rengjøres til Jul og St. Hanstid samt ved Sommer- og Vinterdagstider.

I Stuer, hvor Folk opholde sig Nat og Dag, bør Madvarer ikke opbevares, ei heller Noget, som udbreder Stank eller megen Fugtighed, saasom vaade Klæder o. a. d.

Vinduerne bør jevnlig lukkes op, forat Værelserne kunne udluftes. Hvor ofte dette bør ske, beror paa Værelsernes Størrelse og Antallet af de Mennesker, som opholde sig i samme. Naar Mennesker opholde sig i dem Nat og Dag, bør de i Regelen udluftes hver Morgen og Aften, med mindre der ved aaben Skorsten eller andre særegne Udluftnings-Indretninger er sørget for en mere stadig og tilstrækkelig Fornyelse af Luften.

Urenlighed, saasom Feieskarn og andet Affald, bør ikke henkastes tæt udenfor Stuebygningen, men bringes hen til et afsidesliggende Sted eller til den øvrige Gjødelseholdning.

Gaardspladsen (Tunet) bør holdes ren og tør, Huller opfyldte med stinkende Vand og Urenligheder igjenkastes, og Fugtigheden afledes ved Grøfter.

§ 3. Gryder, Kopper, Kar og alt Spisestel holdes rene.

De bør vadskes i rent Vand, hvergang de ere brugte.

§ 4. Krop og Klæder holdes rene.

Hænder og Ansigt bør vadskes hver Morgen, og ellers saa ofte, som fornødiges eller Velanstændighed tilsiger det, saaledes især før Maaltiderne, naar man har havt skiddent Arbejde. Hele Kroppen bør derhos vadskes eller bades, saa ofte det maatte tiltrænges.

Klæder, som bæres nærmest Kroppen, bør hyppig byttes, saasom hver Uge, og vadskes. Andre Gangklæder, som ikke taale at vadskes, samt Sengklæder bør jevnlig bankes og ved tørt Veir oftere udhænges i fri Luft; Sengehalmen bør flittig byttes, at Sengen kan holdes ren og fri for Utøi.

§ 5. Kosten nydes god og ubedærvet.

Saa vel Kjød og Fisk som Melk er baade mest nærende og sundest i fersk Tilstand, og bør derfor saavidt muligt helst nydes fersk. Kjød, Sild eller Fisk, som ved Ælde eller paa anden Maade er bedærvet, ligesaa gammel bedærvet Melk bør ikke spises. Derfor bør den nævnte Slags Mad, naar den skal opbevares i længere Tid, saltes, tørres eller

røges tilstrækkelig, og de Kar, hvori Melk opbevares, være omhyggelig rensede (Trækar briskelaagede).

Kornet bør være nøiagtig rensed, Brød vel bagt og godt stegt, Grød og Mel- eller Grynsupper (Velling) vel kogt. Den Skik, mod Slutten af Kogningen at sætte en Del raat Mel til Grøden for at gøre den drøiere, maa især fraraades som skadelig.

Til Drikke- og Kogevand bør kun rent og velsmagende Vand bruges. Benyttes Brøndvand, maa man passe paa, at det ikke har Tilsig af Urenlighed fra Gjødedynger eller Andet.

§ 6. Om Børnepleien.

Spædbørn maa især stelles godt, og om den Ting bør man raadføre sig med en Læge eller en kyndig examineret Jordemoder, hvis man ei kommer godt ud af det med sit Børnestel. For Nyfødte og Spædbørn er Modermelken den naturlige og sundeste Føde. At opføde dem med Grød og Sukkervand og deslige maa i den første Tid, naar Moderen har tilstrækkelig Melk, ganske fraraades, da Barnet deraf let faar Maveknib og andre Maveuroderer med Uro og Skrig, samt Kjertelsyge, hvilken gjerne viser sig som Udslet og Øienbetændelser. Kan Moderen ikke selv give sit Barn Bryst, eller har hun ikke tilstrækkelig Melk, erstattes det Manglende — hvis ingen Anden kan opamme Barnet — bedst med nysiet Komelk, opblandet med Vand og med lidt Sukker i. Strax efter Fødselen tages hertil dobbelt saa meget Vand som Melk, efter et Par Ugers Forløb lige meget af begge Slags, senere dobbelt saa meget Melk som Vand, og tilsidst bare Melk. Af Sukker tages, saalænge Melken blandes med Vand, saa meget, at den faar en emmen sødagtig Smag. Denne Melkedrikke bør gives Barnet melkevarm og helst af en Taateflaske og saaledes at det suger i sig omtrent $\frac{1}{2}$ Pægel ad Gangen. Men man maa nøie passe paa, at Melken er rigtig frisk og sød, saa den aldrig gives Barnet, om den er bleven syrlig. Ved Siden af Melken kan Barnet, naar det er bleven flere Uger gammelt, faa lidt Kavringgrød og senere, om det er triveligt og flinkt, lidt velkogt Melgrød eller Velling. Anden fast Mad er det bedst at undgaa, indtil Barnet begynder at faa Tænder.

Barnet maa holdes vel rent, daglig vadskes og renses, saa ofte som fornødiges, samt jevnlig bades i godt lunkevarmt Vand med behørig Forsigtighed mod Kulde og Træk. Det bør i det Hele især i det første Leveaar nøie vogtes for Kulde og Træk, og helst ikke tages ud den første Vinter, uden det er Tøveir.

Spædbørns Paaklædning maa være varm, men saaledes at hverken Brystet eller Maven trykkes. Det maa derfor ikke reves eller svøbes for stramt, og Armene bør være

frie og ikke indvikles i Reven. Hovedet maa bedækkes let, og ethvert Slags trykkende Bind om samme, som paa mange Steder bruges, er ganske at forkaste, da varm og fast Hovedbedækning kan fremkalde Krampeslag og andre Sygdomme hos Barnet.

Mod for tidlig Barnedaab maa man ligeledes advare, da derved mangt et Spædbarn har faaet sin Bane. Hvor tidlig man forsvarligen tør bringe Barnet i Kirken maa blive forskjelligt efter Afstanden fra Kirken, Aarstiden og Barnets Helse; men før Barnet er flere Uger gammelt, bør det dog under almindelige Omstændigheder ikke ske, og om Vinteren og ved lang Kirkevei helst noget senere.

§ 7. Om nogle særskilte Aarsager til Sygdomme.

1. Smitte.

Om Farsotter og Smittesotter (epidemiske og smitsomme Sygdomme) indeholder Lov om Sundhedskommissioner etc. af 16de Mai 1860 en Del Bestemmelser, som bør være almindelig kjendte. Lovens § 14 lyder saaledes:

„Naar nogen Husbonde eller Husfader inden sin Kreds bemærker, at en Sygdom udbreder sig til Flere og derhos viser sig at være af en ondartet Beskaffenhed, har han derom at gjøre Anmeldelse til Ordføreren i Stedets Sundhedskommission, eller til nogen af dennes Medlemmer, eller til nogen ved Politiet eller Fattigvæsenet ansat Embeds- eller Bestillingsmand, fra hvem Meddelelse derom sker til Sundhedskommissionens Ordfører, eller, saafremt derved vilde forvoldes et altfor stort Tab af Tid, til en nærmere boende Læge.“

Ifølge samme Lovs § 24 skulle Gangklæder, Sengklæder og deslige, som have været benyttede af Personer, der have lidt af eller ere døde af nogen epidemisk og smitsom Sygdom, ligesom ogsaa de Værelser eller Rum, hvori saadanne Personer have henligget, forinden de igjen benyttes, nøie luftes og rengjøres efter nærmere Bestemmelse af Sundhedskommissionen i de særskilte Tilfælde.

Lovens § 25 lyder saaledes: „Ligeledes skulle Begravelser under herskende Epidemier indrettes overensstemmende med Sundhedskommissionens Forskrifter paa en saadan Maade, at ingen Anledning derved gives til Sygdommens Udbredelse. Saaledes bør Sørgestuer og Ligfølger forbydes, Begravelsen foregaa, saasnt Vished for Døden haves, og Ligene lægges i indvendig tjærede Kister, der sænkes om muligt 4 Alen under Jorden.“

Ifølge § 26 blive Overtrædelser af de Forskrifter, som i Kraft af Loven gives af Sundhedskommissioner, saavel som af den i § 14 indeholdte Bestemmelse, at straffe med Bøder.

I Huse, hvor smitsomme og ondartede Sygdomme ere udbrudte, bør der især sørges for Renlighed og frisk Luft.

De Friske bør saavidt muligt holdes adskilte fra de Syge, disse derfor om muligt lægges i særskilte Værelser, og Ingen tilstedes Adgang til dem, uden de ere nødvendige til at pleie og behandle dem. Det er en feilagtig Tro, at man ved indvendige Lægemedler kan beskytte sig mod Smitte. En ordentlig Levemaade, tilstrækkelig og sund Kost, Afhold fra alle Slags Udskeielser og Overanstrengelser, Forsigtighed i Paaklædning og med Hensyn til Forkjølelse, samt et freidigt og frygtesløst Sind, er det som giver En bedst Kraft til at modstaa Smitte.

Skab og Skurv ere temmelig sjeldne her i Prestegjeldet, men forekomme dog, især i Fjeldbygderne. Derfor bør man vogte sig for at søge unødigt Samkvem med Folk, hvis Sundhedstilstand man ikke kjender, saaledes ikke dele Seng med Fremmede og Ukjendte, eller benytte Klædningsstykker (især Huer og Vanter), som tilhøre saadanne.

I Huse, der modtage Fremmede i Logis, bør Lagener og Pudevar, der have været benyttede af Personer, der ere syge eller hvis Sundhedstilstand er ubekjendt, byttes og vadskes, før de igjen bruges.

Skolebørn eller Lærere, som lide af Skab, skulle holdes borte fra Skolen, indtil Sygdommen er helbredet.

Mod venerisk Sygdom bør de samme Forsigtighedsregler iagttages, men i endnu høiere Grad. Børn maa især vogtes. Fremmede og omvandrende Personers Spædbørn bør ikke tillades at patte diegivende Kvinder, der høre Huset til. Ligesaalidt bør saadanne Børn lægges i Vugge sammen med Husets Børn. Ved at forsømme saadan Forsigtighed er venerisk Sygdom ofte paaført hele Familier, og megen Elendighed derved fremkaldt.

2. Forkjølelse

er en meget hyppig Aarsag til mange Sygdomme, og almindeligere end den burde og kunde være. I vort haarde Veirlag ere Forkjølelssygdomme vel ikke lette at undgaa; den Forkjælede er ialmindelighed mere udsat derfor end den Haardføre.

Paa samme Tid som man derfor maa anbefale en maaelig haardfør Opdragelse og Levemaade i det Hele som et godt Beskyttelsesmiddel mod Forkjølelse, maa man dog advare mod Overdrivelser heri, især for svagelige Folks Vedkommende.

Barbenet bør saaledes Ingen gaa, som lider af svag Helse, især naar han har Anlæg til eller lider af Brystsyege, Halsesyege eller Tunghørthed, allenmindst i koldt og fugtigt Veir og under længere Ophold i Skov og Mark (f. Ex. under Gjætning o. s. v.). Kvinder bør især vogte sig for at gaa barbenet eller vaad.

Ligesaa bør Ingen, især hvis han lider af de nævnte

Sygdomme, ligge eller sove paa bar Mark, naar den er fugtig, ei heller gaa længe vaad, især naar det er koldt, og aldermindst lægge sig til at sove i vaade Klæder.

Uldne Klæder (Uldskjorter) nærmest Kroppen maa meget anbefales dem, der færdes meget i Skov og Mark og paa Reiser. Kvinder burde altid gaa med Underbuxer.

Ligesaa fortjente Regnklæder af oliet Lærred eller Skind at bruges mere almindelig af den arbejdende Klasse, end Tilfældet er i vore Bygder.

(Sundhedskommissions-Medlemmernes Underskrifter).

IV. Sundhedsforskrifter for Horten, approberede ved kongelig Resolution af 10de Juli 1862.

§ 1.

Ladestedets Gader, Veie, Torve og offentlige Pladse skulle holdes fri for saadan Urenlighed, som kan indvirke skadeligt paa Sundhedstilstanden. Renholdelsen af Vei, Torv eller Plads besørages af Kommunen; Renholdelsen af Fortouge og brolagte Rendestene, hvor saadanne findes foran Husene, paaligger Huseierne.

§ 2.

Fiskeaffald skal uden Ophold af Vedkommende skaffes bort fra Strand og Brygge og maa ikke henlægges paa andre Steder end de for Gjødtsel bestemte.

§ 3.

Enhver Huseier maa holde sit Gaardsrum rent og frit for Stank, og navnlig maa dette iagttages, naar der holdes Svin og Creature.

§ 4.

Aadsler bør nedgraves paa Steder, der ere fjernede fra bymæssig bebygget Grund og ei dertil have Vandløb, samt ikke nedsænkes uden paa Dybet.

§ 5.

Offentlige Skjænke- og Beværtningssteder skulle have egne Urinsteder med Afløb til Gjødtselbingen eller til lukkede Render, hvilke sidste skulle holdes tilbørlig rene og fri for Stank. Medføre de Stank, er Vedkommende pligtig at indrette dem efter nærmere Bestemmelse af Sundhedskommissionen.

§ 6.

Ethvert Vaaningshus skal have et Vandhus.

§ 7.

Gjødtselbinger maa ikke anlægges nærmere ved Brønd, som afgiver Drikkevand, end 12 Fod.

§ 8.

Gjødtselbinger maa være indrettede saaledes, at deres Indhold ei kan sive ud. Istedetfor med Binger kan ogsaa Vandhuse indrettes med tætte Kasser eller Tønder til at op-

tage Exkrementerne. I dette Tilfælde bør Grunden være stensat eller paa anden Maade gjort haard og Bunden af Kassen staa noget høiere end den omgivende Grund. Intet Afløb fra Gjødtselbingen maa finde Sted. Hvor Sundhedskommissionen finder det nødvendigt, indrettes Gjødtselbingen med en tætsluttende Lem og en Luftpibe, som gaar op over Bygningens Tag.

§ 9.

Gjødtselbinger maa tømmes saa ofte, at Overfyldning forebygges. Gjødselvognene maa være saaledes indrettede, at der ikke spildes af Indholdet paa Gaden. Flydende Gjødtsel maa kun transporteres i lukkede Kasser. I Maanederne Juni, Juli og August maa Vandhusbinger ikke tømmes uden om Natten fra Klokken 10 Aften til 5 Morgen.

§ 10.

Svinehold tilstedes ikke i Vaaningshuse, men maa kun finde Sted i egne dertil indrettede og fra Vaaningshuset adskilte Svinestier. Disse maa ikke findes nærmere Brønd end 12 Fod og skulle holdes tilbørlig rene.

§ 11.

Oplag af Gjødtsel, Ben, Klude og deslige Gjenstande, naar de ved Uddunstning kunne virke skadeligt paa Sundheden, maa ikke findes i tætbyggede Dele af Byen, men kun efter nærmere Bestemmelse af Sundhedskommissionen paa saadanne Steder, hvor de ere fjernede fra Veie, beboede Steder og Indretninger for Drikkevand.

§ 12.

Vandledninger og deres Beholdere samt Brønde, hvis Vand benyttes i Husholdningerne, bør holdes saavidt muligt fri for urent Tilløb.

§ 13.

Salg af bedærvede Levnetsmidler skal ved Sundhedskommissionen kunne forbydes; denne kan paabyde dem tilintetgjorte.

§ 14.

Leiehuse for Ubemidlede bør jevnlige undersøges af Sundhedskommissionen; findes der i saadanne beboede Rum, som ved Mangel paa Lys og Luft, ved Fugtighed, Urenlighed eller Overfyldning skjønnes at være skadelige for Sundheden, bør deres Beboelse forbydes, indtil de ere bragte i saadan Stand, som Sundhedskommissionen maatte finde fornødent.

§ 15.

Ethvert Beboelsesværelse skal være forsynet med Vindu, som kan aabnes.

§ 16.

Beboelseskjælder bør have mindst 4 Fod af sin hele Høide over Jordoverfladen og være forsynet med Trægulv og forsvarligt trækkende Vindovn.

§ 17.

I Huse, som herefter opføres, skal Gulvet i nederste

Beboelsesetage, forsaavidt under samme ikke findes Kjælder, lægges mindst 1 Fod over Jordoverfladen.

§ 18.

Lægerne bør efter de af Medicinalstyrelsen hertil angivne Schemata til Sundhedskommissionen indsende maanedlige Lister over de paa Stedet under deres Behandling komne Tilfælde af akute Sygdomme, der kunne antage en epidemisk Karakter. Disse Lister indsendes ved Aarets Udløb til Medicinalstyrelsen.

§ 19.

De i ovenstaaende §§ 5, 6, 8, 10, 11, 15 indholdte Paabud skulle, forsaavidt ikke Aarstiden eller andre af Sundhedskommissionen for gyldige antagne Grunde derfor ere til Hinder, være iværksatte inden 6 Maaneder, efterat disse Forskrifter ere traadte i Kraft.

V. Om Levemaaden m. v. i ytre Sogns Lægedistrikt, af Distriktslæge Hammers Medicinalberetning for 1862.

Folkets Levesæt her ligner de fleste Sødistrakters. Det sædvanlige Kosthold er: Morgen, Spegesild, Potetes og tyk Melk. Middag, Grød med tyk Melk. Nons, Spegesild, Potetes og tyk Melk. Aften, Melkesuppe af sød Melk, der dog er blandet med et betydeligt Kvantum Vand, eller hvor sød Melk savnes, Grød med tyk Melk. Nogen Variation heri finder rigtignok Sted efter Formuesomstændigheder og Gaardens Beliggenhed til Fjelds eller ved Søen, langt inde eller yderst ude i Fjorden. Saaledes nydes i Kirkebo og Brække Sogne ofte Spegeflesk og Spegekjød een Gang daglig istedetfor Spegesild. Undertiden kan Spedkalvkjød udgjøre et Maaltid; det hakkes da fint og koges med sød Melk, hensesættes til det Hele stivner som en Gelé og skjæres nu i Skiver, der spises med Fladbrød. Nærmest ved Sø- og Havkanten spises almindelig fersk Fisk om Morgenen istedetfor Sild. Kun mere Formuende blande Grødvandet med noget sur Melk. Om Søndagen nydes almindelig kogt saltet eller røget Kjød med Saad eller Ertesuppe. De Fattige og de, der ei have Jord og Ko, maa dog lade sig nøie med meget ringere Spise; thi her træder sur Møse istedetfor tyk Melk. Spegesild med Potetes udgjør det uforanderlige Maaltid 2 Gange om Dagen, naar ikke fersk Fisk eller Sild er at be-

komme. Vandsuppe udgjør da ofte Aftensmaaltidet. I Evindviks Prestegjeld og især Sulens Annex er Kaffe bleven en temmelig almindelig Drik blandt de mere Bemidlede, ligesom ogsaa Hvedemel ikke sjelden benyttes som Jevning paa Melkesuppe. Tobak bruges ikke udelukkende af Mænd, men selv af ukonfirmerede Dreng og ikke faa Kvinder i Sulen. Her udfører ogsaa Kvinden som oftest en Mands Arbeide. De ro paa Fiskepladsene, spade, slaa med Langljaa o. desl.

Fylderier, som Last betragtet, er sjelden overalt i Distriktet, men forekommer ved høitidelige Leiligheder især i Evindviks Prestegjeld, hvor da ogsaa Ulykkestilfælde ere hyppigere end i Ladvik.

Sædeligheden derimod staar paa desto svagere Fødder, især i Bø Sogn af Hildestads Præstegjeld og tildels i Evindvik. Dreng og Pige have ofte Leie i Fjøsset eller paa et Loft. Endskjønt Husbonden nok indser, at dette Forhold er urigtigt og kun daarligt er skikket til at skaffe flittige og paalidelige Tjenere, vil han dog nødige forandre en gammel Skik, dels fordi han frygter for ved Strengthed at komme til at mangle Tjenere, dels fordi han savner Evne eller Lyst at udvide sin Husbekvemmelighed, der som oftest indskrænker sig til en eneste snever Stue, hvor Familiens Medlemmer

neppe finde Plads til deres Sovesteder. Natteløberi er ei heller usædvanligt i Bø Sogn. At de uægte Børns Antal under saadanne Forholde ei er større end Ministerialfortegnelserne angive, er næsten en Gaade, som maaske kunde løses af aarvaagne Prester og Skolelærere. Lægen kan kun have en Anelse derom, men faar vanskelig nogen positiv Vished, da man søger at undgaa enhver Meddelelse til ham af den Natur, at den kan lede til Paatale.

I Ladviks Prestegjeld har der dannet sig en Forening af omtrent et Snes Mænd, der skriftlig have forpligtet sig til ei at holde Betalingsbryllupper eller andre Lystigheder, hvor Gjæster indbydes til at drikke mod Betaling. Kun Familie, Naboer eller Venner skulle indbydes for een Dag, og overflødige berusende Drikke banlyses.

VI. Sundhedsforskrifter for Aalesund, approberede ved kongelig Resolution af 27de September 1862.

Iste Kapitel.

Om den offentlige Renlighed.

§ 1.

Fortouge, Gader og offentlige Pladse holdes rengjorte hver Løverdags af Huseierne, saaledes at hver Huseier besørger rengjort Gaden fra sin Tomts Udstrækning til Gadens eller den offentlige Pladses Midtlinie. Gade til ubebygget Tomt i bebygget Strøg bliver at rengjøre til samme Tid og i samme Forhold af Grundbesidderen.

§ 2.

Feieskarn og anden Urenlighed fra Husene maa ikke udcastes paa Veie, Gader, Strandbredder og offentlige Pladse, ligesom heller ikke ildelugtende Substanser maa hensættes paa disse Steder. Portrum, Gaardspladse og deslige holdes tilbørlig rene og saavidt muligt fri for Stank.

2det Kapitel.

Om Afløbsvæsenet.

§ 3.

Hvor det findes nødvendigt indretter Byen offentlige Afløbsrender for Grund- og Overvand samt Skulle- og Spildvand.

§ 4.

Enhver Grund, hvoraf nogen Del ligger inden en Afstand af tyve Alen fra nogen offentlig Kloak eller Afløbsrende, bør, forsaavidt Sundhedskommissionen finder saadant nødvendigt, inden den Frist, som Kommissionen maatte bestemme, være forsynet med passende Afløbsrender for at føre Grund- og Overvand samt Skulle- og Spildvand hen i den offentlige Kloak eller Afløbsrende. Disse Afløbsrender

bekostes af Huseieren; fordres de anlagte paa ubebygget Tomt, bekostes de af Grundbesidderen.

3die Kapitel.

Om Vandhuse, Gjødselbinger m. V.

§ 5.

Enhver beboet Eiendom forsynes med særskilt Afukke til at opbevare Beboernes Exkrementer indtil de kunne bortføres. I Regelen indrettes et saadant Afukke for hvert tyvende Individ, der dagligen opholder sig i Huset.

§ 6.

Vandhus eller Gjødselbinge og deslige maa ikke anlægges saaledes, at Brønd eller lignende Anlæg for Drikkevand forurenes, og i intet Tilfælde uden Sundhedskommissionens Tilladelse nærmere saadan Indretning end sex Alen.

§ 7.

Vandhus, Gjødselbinge og deslige maa i intet Tilfælde anlægges under Beboelsesrum eller Opbevaringssted for Madvarer. Herfra undtages de Priveter, hvorfra Exkrementerne gaa i Søen.

§ 8.

Vandhus maa ikke anbringes gennem flere Etager af Vaaningshus uden efter Sundhedskommissionens Tilladelse.

§ 9.

Enhver Gjødselbinge forsynes med tæt Laag og Trækpipe, som ledes op over Høide med Bygningens Tag. Bund og Sider i Gjødselbingen gjøres saavidt muligt ugjennemtrængelige for dennes Indhold.

§ 10.

Fra Vandhus, Binger og Gjødselansamlinger maa intet

Afløb finde Sted uden efter Sundhedskommissionens Tilladelse og paa de af samme givne Betingelser.

§ 11.

Hvor Vandhusene ikke indrettes med Binge, anbringes under deres Sæde Kasser eller Tønder, der gjøres saa tætte, at Urinens Afløb hindres, og sættes paa tæt Gulv, der ikke maa ligge under Jordens Overflade. Fra Sædet anbringes Trækrør op over Bygningens Tag.

§ 12.

Hvor Vandhusene ere indrettede saaledes, at Exkrementerne falde lige i Søen, anbringes under Sædet Bordvægge, som række tilstrækkelig dybt under Vandoverfladen til at hindre Exkrementerne fra at flyde paa Vandfladen.

§ 13.

Vandhusene udtømmes kun om Natten og saa ofte som Nødvendighed kræver.

§ 14.

Paa dertil passende Steder af Byen indrettes Vandhus til almindelig Afbenyttelse.

4de Kapitel.

Om Svine-, Ko- og Hestehold m. V.

§ 15.

Sundhedskommissionen har Ret til at forbyde Kreaturhold, hvor det foranlediger sanitære Misligheder, og har Vedkommende, hvor det tillades, at iagttage de Forskrifter, som i saa Henseende af Sundhedskommissionen maatte foreskrives.

5te Kapitel.

Om Drikkevand.

§ 16.

Vandledninger og deres Beholdere samt Elve og Brønde, hvis Vand bruges i Husholdningerne, holdes fri for urent overjordisk eller underjordisk Tilløb, navnlig fra Fabriker, Gjødselansamlinger, Kloaker og deslige.

§ 17.

Vandbrønde renses mindst een Gang om Aaret.

6te Kapitel.

Om Næringveie, der kunne være skadelige for Sundheden.

§ 18.

Forsaavidt nogen Bedrift, hvorved Luften i høi Grad

forurenes, tillades drevet, har Eieren at iagttage de Bestemmelser, som af Sundhedskommissionen maatte foreskrives.

§ 19.

Eiere af Fabriker og andre Næringsbrug have at iagttage de Regler, som Sundhedskommissionen maatte foreskrive til Betryggelse af Arbeidernes og Nærboendes Helbred.

7de Kapitel.

Om skadelige Næringsmidlers Forhandling.

§ 20.

Sundhedskommissionen har Ret til efter Omstændighederne at indskrænke eller forbyde Salg af bedærvede Næringsmidler og i sidste Tilfælde at paase dem tilintetgjorte. Det Samme gjælder om umoden Frugt.

8de Kapitel.

Om Leiehuse og Arbejderboliger.

§ 21.

Sundhedskommissionen har Ret til at forbyde Beboelse af Rum, som ved Mangel paa Lys eller Luft, ved Fugtighed, Urenlighed eller Overfyldning med Beboere af Sundhedskommissionen skjønnes at være skadelige for Sundheden.

9de Kapitel.

Om Luftvexling i Forsamlingsrum.

§ 22.

Husrum, bestemte til stadigt eller jevnlige Samlingssted for et større Antal Mennesker, bør herefter ikke tages i Brug i saadant Øiemed, forinden Sundhedskommissionen har afgivet Erklæring om, at de skjønnes at ville afgive en tilstrækkelig Mængde frisk Luft for det Antal Mennesker, de antages at ville rumme. Sundhedskommissionen har Ret til at paase, at Lignende finder Sted i Husrum, der allerede nu benyttes i lignende Øiemed.

§ 23.

Finder Sundhedskommissionen, at saadanne i Brug værende Husrum ikke have tilstrækkelig Luftvexling, og Mangelen ikke er afhjulpen inden den Frist, som af Sundhedskommissionen fastsættes, har den Ret til at forbyde Rumets Benyttelse som saadant Samlingssted indtil det er bragt i dertil forsvarlig Stand.

VII. Om Sundhedskommissionernes Virksomhed i 1862 i Levanger
By og Landsogn samt Skogns Prestegjeld, af Overlæge
W. Dietrichsons Medicinalberetning.

I de **Sundhedskommissioner**, hvori jeg ifølge Indre-Departementets Bestemmelse fungerer som Ordfører, har jeg afholdt følgende Møder.

1. I Sundhedskommissionen for Levanger By 3 ordentlige Møder, dels for at afgive Betænkning til Kirkeeierner angaaende en af dem udseet Tomt til ny Kirkegaard for Byen og Landdistriktet, hvilken Tomt var beliggende indenfor Byens Grændser, dels for, da Sundhedskommissionen ikke fandt at kunne tilraade denne Tomts Afbenyttelse i saadant Øiemed, at udsøge en anden hensigtsmæssigere og i sanitær Henseende uskadeligt beliggende Grund til saadan Kirkegaard. Endvidere for at fatte Bestemmelse om, hvorvidt det kunde tillades de Familier, der have bygslet og indhegnet større Begravelsespladse paa den ifølge Kirkeeiernes Beslutning grundet paa Sundhedskommissionens gjentagne Forestillinger fra 1ste Juli 1862 nedlagte Kirkegaard, fremdeles at afbenytte disse Begravelsespladse, hvortil de ansaa sig berettigede; i hvilken Anledning Sundhedskommissionen besluttede gennem Amtet at indgaa til vedkommende Regjerings-Departement med ærbødigst Forespørgsel om, hvorvidt saadan Afbenyttelse kunde formenes dem for Eftertiden. Endelig besluttede Kommissionen at henlede Kommunalbestyrelsens Opmærksomhed paa Nødvendigheden af, at den paa Byens østre Side langs Husrækken løbende Fordybning, hvori under høi Vandstand indstrømmer Vand fra Elven, bliver udtørret, og saadan Indstrømning for Eftertiden forebygget, i hvilken Anledning Sundhedskommissionen har pleiet gjentagne Forhandlinger med Kommunalbestyrelsen og Grundeieren.

2. I Levangers Landsogn 2 og i Skogns Prestegjeld 3 ordentlige Møder i Sundhedskommissionen. Foruden i disse at konferere Protokollen over de Spedalske og i hvert Møde at gjøre Medlemmerne bekendte med Sundhedstilstanden i Bygden, de paa de Tider mest almindelige og udbredte Sygdomme, samt omtale de Forsigtighedsregler, disse specielt paaafordre, søgte jeg af hvad jeg tidligere havde gennemgaaet i Møderne angaaende Blodrensningen og Aandedrættet at paavise Nødvendigheden af god og frisk Luft for Helbredens Bevarelse, deraf at uddrage praktiske Regler for en hensigtsmæssigere Indretning af Almuens Huse samt at

paavise de i sanitær Henseende vigtige og let gennemførbare Forandringer, som burde istandbringes. Ligeledes omhandlede Nødvendigheden af, at der ogsaa i større Lokaler og Samlingsrum sørgedes for tilstrækkeligt Rum og ordentlig Luftvexel, hvorunder jeg omtalte det i enhver og ikke mindst i sanitær Henseende Skadelige og Urigtige i de her i Bygderne gjængse langvarige Bryllupper og Gravøl, hvori ofte smaa Rum aldeles overfyldes af en Masse af Mennesker — en Uskik, som enhver af Kommissionens Medlemmer lovede for Fremtiden at modarbejde baade ved eget Exempel og ved Forestillinger for sine Sambygninger. Jeg omhandlede ogsaa Nødvendigheden af, at der sørges for rummeligere og godt ventilerede Værelser til Skolelokaler, og da der netop nu paatænkes at opbygge nye Skolebygninger i disse Sogne, besluttede Sundhedskommissionerne at indgaa til Skolekommissionerne med en Forestilling, hvori paapeges de i sanitær Henseende nødvendige Hensyn, der bør tages ved disses Opførelse, og antog Sundhedskommissionen, at Skoleværelserne bør være saa rummelige, at de afgive mindst 120 til 150 Kubikfod Rum til hvert Skolebarn. — Foruden disse ordentlige Møder i Sundhedskommissionerne har jeg afholdt 8 Møder med Almuen, idet jeg har sammenkaldt den for hvert Skoledistrikt, væsentligen for at paavise, hvilken Nytte og Gavn det vilde medføre, om den hele Almue vilde indgaa paa de samme Forpligtelser, som enhver af Kommissionens Medlemmer havde paataget sig, nemlig at sørge for, at ethvert beboet Rum paa deres Gaarde og Pladse skulde være forsynet med idetmindste eet Vindu saaledes indrettet, at det med Lethed kan aabnes, og fittigt benytte denne Anledning til Værelsernes Udluftning, samt at indrette sit Hus saaledes, at for Eftertiden voxne Tjenestefolk og Børn af forskjelligt Kjøen ikke dele Soveværelse sammen, men hvert Kjøen har sit særskilte Soverum. Ligesom Møderne i Sundhedskommissionerne jevnligt ere blevne besøgte af Andre end Kommissionernes faste Medlemmer, og navnlig Skolelærerne næsten stadigt have overværet samme, saaledes har det ogsaa været mig en Tilfredsstillelse at se, at de Samlinger, som jeg har afholdt med Almuen, stedse har været besøgt af saa mange, som Rummet har kunnet tillade, og det forekommer mig at være et nogenlunde tilfredsstillende Resultat, at ikke mindre end 182 Almuesmænd have ved deres Underskrift paataget sig den førstnævnte Forpligtelse

og 94 Gaardmænd tillige den anden. For efterhaanden at faa Flere og Flere til at indgaa paa i deres Huse at gjen-nemføre disse Forandringer, har jeg meddelt hver af Skole-

lærerne en Afskrift af den i Samlingerne førte Protokol, for hver i sit Skoledistrikt at søge at paavirke Almuen i denne Retning og faa dem til at styrke Sagen ved deres Deltagelse.

VIII. Om Diphtheritepidemien i Alstahaugs Lægedistrikt i 1861 og 1862, af Distriktslæge K. Hansens Medicinalberetning for 1862.

Da Sygdommen, som den har vist sig i mit Distrikt, i sit Udseende neppe skiller sig fra det, som den for Tiden i Regelen antager, skal jeg ikke indlade mig paa nogen bred Beskrivelse af den i sin Almindelighed, men fornemmelig holde mig til enkelte af dens Foreteelser, som har vakt min Opmærksomhed.

Med eller uden forudgaaende febrilske Forløbere begynder Svælgdiphtheriten, som bekjendt, med en mørkagtig Rødhed i de indre Dele af Mundhulheden paa den ene eller paa begge Sider af Svælget. Som oftest ere Mandlerne de først angrebne Partier. Med denne Rødhed følger en Hævelse i de angrebne Dele og en Smerte, som Mange, der kunne forklare sig over den, angive at ligne den, man føler, ved at have faaet i Halsen et skarpt Legeme — som f. Ex. et Kornax.

Kort Tid efter, i Løbet af nogle Timer eller Dage, indfinder sig det hvidlige Belæg, som udbreder sig fra Mandlerne, hvor det i Regelen tager sin Begyndelse, snart nedad mod Spiserøret, hvorved den Syge har en trykkende Fornemelse nedad Halsen, — snart opad gennem Næsens Gange, der ofte blive forstoppede af det ophobede Belæg, — eller det trækker sig fremad mod Luftrøret og ned igjennem dette, idet det meget sjelden udbreder sig over de foranliggende Dele af Mundhulheden.

Det er denne Belæggets Forplantelse til Luftrøret, som medfører den største Fare. Er det gaaet over paa Luftrørets forskjellige Dele og paa Bronchierne, saa fremkommer Hoste, med stor Ængstelse og Aandenød, og efter min Erfaring er det denne Udbredning af Diphtheriten, som fremkalder de fleste dødelige Tilfælde.

Ofte kan Belægget være forsvundet i Svælget eller i al Fald befinde sig saa dybt, at man kun ved Hjælp af et Laryngsspeil vilde kunne iagttage det, medens Aandenøden er i Tiltagende og den Syge dør under Kvælningstilfælde, oftest med fuld Bevidsthed til det Sidste.

Belægget er forskjelligt ikke alene hvad Udbredningen i Vidden angaar, men ogsaa med Hensyn til dets Nedtrængen

i Dybden af Slimhinden. Det overfladiske Belæg er mindre farligt og gaar snarest over i Helbredelse, hvorimod de dybere Infiltrationer i Slimhinden lettelig medføre en Nekrotisering af denne sidste og fremkalde en utaalelig Stank.

Det hele Forløb af den diphtheriske Svælgbetændelse er i Regelen meget kort, fra en Dag til et Par Uger, hvorimod dens Eftersygdomme kan trække sig ud over Uger og Maaneder. Som oftest ser det ud som om Sygdommen gjør et heftigt Anfald lige i Begyndelsen. Naar den efter dette har maattet vige tilbage, kan den vel holde sig under flere gjentagne Anfald, men disse blive i Regelen svagere og svagere. Belægget holder sig ofte i flere Dage paa samme Sted og med den samme Udbredning, om det ogsaa dagligt bliver ætset med Helvedesten, inden det forsvinder.

Med Svælgdiphtheriten er forbunden Smerter og Stramning i de omliggende Dele nedad mod Svælget, hvorved Nedsynkningen bliver vanskelig, — henimod Ørerne, hvorved ofte følger en strammende Følelse i den indre Øregang, — en Hævelse i Kjertler og Cellevæv i Halspartiet under Vinkelen af Underkjæven, hvorved Bevægelsen af Kjæven vanskeliggjøres. Denne Hævelse strækker sig ofte opad mod den ydre Øregang.

Naar Ondet i Halsen aftager, forsvinder i Regelen disse Hævelser og Smerter i de omliggende Dele. En sjelden Gang har jeg seet, at der efter Diphtheriten udvikler sig Abscesser i Submaxillarregionen.

I Regelen komme de Syge snart til Kræfter efter Svælgdiphtheriten, men ofte fremkalder den ogsaa en langvarig Svækkelse, som først efter Uger og Maaneder forlader Rekonvalescenten.

Den Gang, som Svælgdiphtheriten har taget gjennem dette Distrikt, som gjennem saamange andre, godtgjør tilfulde, at den maa henføres til de saakaldte Farsoter. Og saaledes giver den, som de fleste andre lignende Sygdomme, Anledning til mangeslags Udtydninger om dens egentlige Karakter og Væsen.

Jeg har vanskeligt for at opstille Aarsagsmomenter, som

i denne Henseende kan lede til nogen Forklaring om dens Fremkomst. Den har angrebet Mennesker i de forskjellige Livsstillinger og ikke sparet nogen Alder, ligesom den har været udbredt omtrent ligeligt mellem begge Kjøen. De Syge eller deres Omgivelser angive ofte, at en „Forkjøelse“ har været Oprindelsen til Ondet, — men hertil maa jeg føie, at jeg har seet altfor Mange, der levede under samme Vilkaar, som de Angrebne, der gik fri for Sygdommen, til at jeg kan give dette Aarsagsmoment nogen særdeles Betydning.

Den synes at have en Forkjærlighed for enkelte Strøg, — og dette skulde tyde paa en miasmatiske Oprindelse. Jeg kan imidlertid ikke give nogen Oplysning om, hvorfra et saadant Miasma skulde udvikle sig, da Levemaade og Livsvilkaar ere omtrent de samme over hele Distriktet blandt den menige Mand, og de atmosfæriske og terrestriske Forhold, efter hvad jeg kan skjønne, ikke vise noget ydre Tegn paa Forskjellighed i de Egne, som have været angrebne, fremfor andre, som have været forskaanede for Sygdommen.

At den kan overføres ved Smitte tror jeg nu, som tidligere, at kunne godtgjøre. Det være da som det vil med Sygdommens Karakter. Jeg er visselig ikke kaldet til at besvare Spørgsmaalet, om den, som tidligere Forfattere have anført, er at henregne til Typherne, eller til det, som man er kommen overens om at kalde Betændelser, eller om man, som flere Nyere gjøre, blot skal holde sig til den formodede sidste Grund for Sygdommen og kalde den et Forgiftningstilfælde. Det skulde været mig kjært, om jeg kunde have benyttet det afrundede Billede, som Hr. Hospitalslæge Greve i norsk Mag. for Lægevidenskaben (16 Bind 8 Hefte) giver til Bedste, forat faa et Udtryk for Sygdommen, som den har vist sig i mit Distrikt. Men Greves smukke og med Omhu tegnede Billede passer ikke for mig. Han opstiller to Stadier, hvoraf det ene skulde ved sine sygelige Afsondringer fremkalde det andet.

Det er nu saa, at en Diphtherit meget ofte i høi Grad medtager den Syges Kræfter, og det falder af sig selv, at Legemet under saadanne Omstændigheder maa vise andre Livsytringer i Sygdommens senere Perioder, end det i Begyndelsen foreteede, men heri ser jeg ikke Grund nok for mig til at danne, om man saa vil, en ny Sygdom af den første. — Det er imidlertid ikke uden praktisk Indflydelse, hvilken Forudsætning man gaar ud fra i Betragtningen af denne Sygdoms Natur, om man nemlig vil anse den for en Malariasygdom, eller en saakaldet Betændelse alene, eller som en saadan med paafølgende Tilfælde af pyæmiske Foreteelser, eller om man kan bjerger sig uden nogen af disse Forudsætninger, og jeg maa derfor gjøre Rede for, hvordan jeg har opfattet Sagen.

I mit vidtløftige Distrikt faar jeg sjelden Leilighed til hos den enkelte Syge at forfølge hans Tilfælde gennem dets forskjellige Udviklingstrin, — og jeg maa derfor samle Materialier til et Sygdomsbillede fra de flere Tilfælde af lignende Natur, som jeg ligesom i Forbigaaende faar Anledning til at se. Dette er just ingen indbydende Opfatningsmaade, men jeg maa hjælpe mig som jeg kan. Jeg faar saaledes baade se Syge med en simpel Angina uden Belæg, — eller med et saadant af større eller mindre Udbredning og af ældre eller yngre Datum — snart kommer jeg til Rekonvalescenter, som for kortere eller længere Tid tilbage have gennemgaaet Sygdommen i dens forskjellige Grader. Jeg har saaledes haft Anledning til at se de febrilske Forløbere, Anginaen før Belægget og efterat dette er fremkommet, — de umiddelbare Følger, som det afstedkommer, og de middelbare, som et hemmet Aandedræt og standset Ernæring maa fremkalde, men det Typhøse*) ved Sygdommen eller et pyæmisk Stadium har jeg ikke haft Anledning til at se, og saa faar jeg slutte efter hvad jeg har haft for Øie, at Diphtheriten viser sig som en Farsot, der i sin første Optræden begrænses sig til Slimhinderne, og navnlig til Svælgets og Luftrørets Slimhinder, idet disse overtrækkes med et hvidligt Belæg. Den faar sit faretruende Præg gennem de Hindringer, som den fremkalder for Aandedrættet og Blodets Omløb. Senere ytrer Sygdommen sig gennem Lamhedstilfælde, som dog kun undtagelsesvis medføre Fare. Om disse Tilfælde siger Trousseau: „la diphthérite a pris cette physionomie particulière, qu'elle n'avait pas auparavant, et qui caractérise la forme toxique.“

Jeg har saa ufuldstændige Optegnelser om denne Følgesygdom efter Diphtherit, at jeg kun kan opholde mig kort ved den.

Den begynder at ytre sig, efterat det diphtheriske Belæg er fremkommet, endnu medens dette er tilstede, men dog som oftest i Løbet af Dage og Uger efterat det er forsvundet.

Paralyserne tage sin Begyndelse fra Ganeseilet og dets Omgivelser, og giver sig tilkjende derved, at den Syge har Vanskelighed ved at synke, hvorfor Ingesta ofte blive uddrevne gennem Næsen. Dertil har han ofte en Uklarhed i Stemmen, som giver denne et eiendommeligt Udtryk. Hermed standser i de fleste Tilfælde Paralyseren. Under fortsat Udvikling springer Følesløsheden og Lamheden gjerne over paa Underlemmerne, senere paa Overlemmerne og endelig paa truncus. Den Syge kan ikke føre sine Ben ordentligt, han staar skjælvende paa dem, synes han har Puder under

*) Her maa jeg dog gjøre opmærksom paa tre Tilfælde med Petechier, hvorom mere nedenfor.

Fødderne og snubler for den mindste Hindring mod Foden. Tilsidst er det ham ikke muligt at gaa. Under Paralsens videre Gang taber han Følelsen i Hænderne og opad Armene, han kan ikke fatte Noget med dem og maa endog lade sig made. Synet svigter, der opstaar en ængstende Tyngsel for Aandedrættet, og Mangel paa Afføring og Vandladning, indtil Aandedrættet tilsidst standser af Mangel paa Bevægelsesevne i Brystets og Underlivets Muskulatur. Jeg har seet et Tilfælde, som tog denne sørgelige Vending. En 18 Aar gammel Fisker havde i Lofoten under Vinterfisket havt en Svælgdiphtherit, som han blev helbredet for, uden Anvendelse af noget Middel. 2 Maaneder senere udviklede der sig ved hans Hjemkomst fra Fisket en Lamhed, som efterhaanden gik fra Svælget til Yderlemmerne og derfra til Brystets Muskulatur. Han tabte Synet, havde ingen Smag paa Maden, kunde dog høre ganske godt, maatte næres gennem en Øsofagussonde. Afføringen saa godt som standset, Afføringsmidler gjorde ingen Nytte, Klyster kom uden Virkning fra ham, Sphincter ani stod aaben, Urinen maatte tages med Kateter, den var albuminøs. Tilsidst kom der stor Aandenød, han respirerede kun med Bugmusklerne, Ansigt og Hænder cyanotiske. Han døde under Kvælningstilfælde.

I Regelen gaa dog disse Tilfælde af Lamhed bort af sig selv efter nogle Uger og jeg har ikke seet nogen synbar Virkning mod dem af Tran, Jern, Chinin, kolde Bade og Vadskninger, som jeg har bragt i Anvendelse. Undtagelsesvis varer Lamheden i længere Tid. Jeg har for Øie to Tilfælde, som holdt sig over Aar og Dag inden de tabte sig.

Efter Henry Rogers Angivelser i hans Afhandling om den diphtheriske Paralyse (Arch. général. de méd. Janvier — Avril 1862) er denne Eftersygdom meget almindelig paa „l'hôpital des enfants“ i Paris, hvor syge Børn blive optagne fra 2 til 16 Aars Alder. Før det 16de Aar er denne Lamhed sjældnere kommen mig for Øie, medens derimod de, som over 18 Aars Alderen bleve angrebne af Diphtherit, i Regelen have havt den i større og mindre Grad.

Jeg har nogle Gange havt Anledning til at overbevise mig om Æggehvidens Tilstedeværelse i Urinen, naar Lamhederne have været udviklede. Men jeg sætter saa liden Pris paa Fundet af dette Stof, naar jeg ikke har Leilighed til at foretage en fuldstændig Urinanalyse, at det sikkert mange Gange er gaaet mig forbi upaaagtet.

De af Greve omtalte Eftersygdomme i Huden har jeg ikke seet Noget til.

Et Par Gange fremkom der Abscesser i Submaxillarregionen.

6 Tilfælde af Recidiver ere antegnede.

Nogle Tilfælde af særegen Natur maa jeg nærmere omtale.

Paa Gaarden Hemnæs i Alstahaug Sogn havde Diphtherit af og til vist sig i 1862, da

Lovise H.,	2 Aar gl.,	indsygnede	20de Juli,	døde	26de s. M.
Anders B.,	9	- - -	16de Aug.	-	26de s. M.
Johan B.,	6	- - -	27de	- -	13de Sept.

De vare alle i Aarets Løb flere Gange angrebne af Angina. Stedet ligger 1 Mil fjernet fra min Bopæl, saa at jeg ikke fik Anledning til at besøge de Syge mere end et Par Gange og maa derfor henholde mig til hvad Tilsynsmanden har berettet.

Lovise H. indsygnede den 20de Juli under stærke Feberanfald og med hvidligt Belæg paa Mandlerne, efter at hun nogle Dage forud havde klaget over Ondt i Halsen. Brækmiddel blev anvendt og Belægget bestrøget med Helvedesten. De febrilske Tilfælde aftog i Løbet af to Dage, men Belægget holdt sig fremdeles, uden dog at antage nogen særegen Farve eller give nogen Stank fra sig. 4 Dage efter Belæggets Fremkomst fandtes hun bedækket over hele Legemet med Petechier. Jeg saa hende den Dag. Hun laa rolig i Vuggen, saa afkræftet ud, Aandedrættet noget besværet; meget Slim i Munden, Belæg paa Mandlerne og paa Drøbelen, Pulsen 130, meget svag. Afføring samme Dag.

Hun fik Sulphat. chininic. gr. $\frac{1}{4}$ qu. p. d.

Æther. gtt. IV qu. p. d.

25de Juli. Næste Dag var Tilstanden efter Sigende meget forværret. Stærk Diarrhoe indtraadte den 26de Juli. Døde om Natten.

Paa lignende Maade forholdt det sig med de to Andre. Deres Diphtherit frembød fra Først af intet Usædvanligt; de gik oppe og vare endog ude i fri Luft, selv efterat de vare bedækkede med Petechier. Den Sidste traf jeg paa Trappen udenfor Huset. Han var bedækket med Petechier. Belægget paa den høire Side af Svælget. — Næste Dags Aften var han død, efterat der var kommen kolliqvative Udtømmelser.

Som sagt, disse tre Tilfælde vare enestaaende og jeg kan ikke give nogen Forklaring til dem.

To Gange har jeg i det forløbne Aar havt Anledning til at iagttage diphtheriske Saar paa Yderlemmerne.

1. En Pige, 15 Aar gammel, havde lidt af den ondartede Halsesygge, og var helbredet for denne. En Maaned senere fik hun uden bekjendt Aarsag et lidet Saar paa den udvendige Side af venstre Fodryg. Saaret udvidede sig til en Kobbertoskillings Størrelse og belagdes med et hvidligt Overtræk. Det var meget smertefuldt. Under Behandlingen med Helvedesten og Grødomslag tilhelede det i Løbet af 14 Dage.

2. En Matros, 27 Aar gammel, af friskt Udseende og stærk Legemsbygning havde i Begyndelsen af Juni Maaned

1862 efter nogle lette Febertilfælde faaet den ondartede Halsesyge i en mild Grad. Efter 6 Dages Forløb var han atter fri for sit Onde i Halsen, men 1½ Uge senere, mod Slutningen af Juni Maaned, fik han i venstre Pegefingert et lidet Saar efter en Træffis, en Dags Tid senere en Blemme paa Ryggen af venstre Ringfinger og en lignende paa Ryggen af Haanden mellem høire Tommel- og Pegefingert. Blemmerne brast og efterlode smaa Saar, som tilligemed det efter Flisen udbredte sig baade i Vidden og Dybden til en Sølvtoskillingens Størrelse. Saarene vare overdragne med et hvidligt Belæg, som vel lod sig aftage paa enkelte Partier, men som snart kom igjen. De vare i usædvanlig Grad smertefulde, taalte hverken Ættsmidler eller milde Salver. Kolde Vandomslag skaffede ham den bedste Lindring. Først efter en Maanedes Forløb vare de efter hans Sigende tilhelede. Men netop som dette fandt Sted, fik han en trykkende Fornemmelse over Panden. Synkningen blev vanskelig. Han blev betagen af Mathed og de paralytiske Tilfælde ubredte sig til Yderlemmerne og Øinene.

Der blev anvendt Tran, Chinin, spanske Fluor. Først

efter fire Maaneders Forløb følte han sig atter kraftig som før.

Folkemængden er i Alstahaug Lægedistrikt upaatvilelig stegen siden sidste Folketælling i 1855, og saaledes vil ikke de for samme anførte Tal kunne benyttes til fuldkommen nøiagtige Beregninger. Men Forskjellen er dog for indværende Aarti neppe saa stor mellem dets Begyndelse og Slutning, at ikke de nævnte Talangivelser skulde give et Sandheden tilnærmende Udtryk i Beregningen over Diphtheritens Udbredning saavel over det hele Distrikt, som over dets enkelte Dele. I Mangel af nogen bedre Maalestok har jeg derfor benyttet mig af dem.

Efter sidste Folketælling var der

i Alstahaug Sogn	1357	Indvaanere
i Stammæs —	1757	—
i Tjøtø —	1801	—
i Vevelstad —	805	—
i Herø Prestegjeld	1867	—
i Vefsen og Hatfjelddalens Prestegj.	5293	—

Tilsammen i Alstahaug Lægedistrikt 12880 Indvaanere.

I 1861 var de angrebne af Diphtherit	252	Mennesker, altsaa af 12880	1,96	pCt.
I 1862 " " — " —	275	— — " —	2,14	—

I Løbet af begge Aar altsaa 527 Mennesker, altsaa af 12880 4,10 pCt.

I det Hele har altsaa denne Farsot været af megen Betydning for Distriktet, da man efter ovenstaaende Beregning, med Hensyn taget til den forøgede Folkemængde, kan antage at hvert 30te Menneske i Egnen har været angreben af den. Tallene for hvert af de to angivne Aar vise nogen Forskjel,

idet Antallet af Angrebne er steget i 1862. Dog ligge Procenttallene temmelig nær hinanden.

I de forskjellige Prestegjeld og Sogne har dog Farsoten været ulige udbredt. Efter den relative Mængde af Sygdomstilfælde maa disse sættes i følgende Orden

for 1861.	Stammæs Sogn (1757 Indbyggere)	70	Angrebne	3,99	pCt.
	Vevelstad — (805 —)	25	—	3,10	—
	Herø Prestegjeld (1867 —)	42	—	2,25	—
	Alstahaug Sogn (1357 —)	28	—	2,02	—
	Tjøtø — (1801 —)	23	—	1,28	—
	Vefsens Prestegjeld (5293 —)	64	—	1,20	—
og for 1862.	Alstahaug Sogn	51	—	3,75	—
	Vefsen	139	—	2,62	—
	Tjøtø	30	—	1,66	—
	Vevelstad	12	—	1,49	—
	Herø	27	—	1,44	—
	Stammæs	16	—	0,91	—
For 1861 og 1862.	Alstahaug			5,69	—
	Stammæs			4,88	—
	Vevelstad			4,59	—
	Vefsen			3,28	—
	Herø			3,69	—
	Tjøtø			2,94	—

I de forskjellige Kvartaler falde følgende Tal for Hyppigheden af Sygdomstilfælde:

	1ste Kvartal.	2det Kvartal.	3die Kvartal.	4de Kvartal.
1861.	14 Angrebne.	23 Angrebne.	48 Angrebne.	167 Angrebne.
1862.	128 —	56 —	56 —	35 —

Det viser sig da tydeligt, at Sygdommen har havt sin Spidse omkring Slutningen af 1861 og Begyndelsen af 1862.

Lægger man sammen Tallene for de tilsvarende Kvartaler af begge Aar, saa viser Summerne, at Sygdommen, trods sit op- og nedgaaende Løb gennem begge Aar, dog har havt sine fleste Tilfælde i de koldeste Maaneder.

4de Kvartal	202.
1ste —	142.
3die —	104.
2det —	79.

Seet saaledes i sin Helhed giver Sygdommen det Indtryk, at den i Vintermaanederne har den bedste Anledning for sin Udvikling, hvilket stemmer med de af H. Roger fra l'hôpital des enfants i Paris gjorte Iagttagelser.

Dødeligheden viser følgende Forholdstal:

1861 Døde af Diphtherit 70.

Altsaa af Befolkningen (fra 1855 12880)	0,54 pCt.
af de Angrebnes Antal (252)	27,77 —
af samtlige Dødes Antal (260)	26,92 —

	1ste Kvartal.	2det Kvartal.	3die Kvartal.	4de Kvartal.
1861.	14 Ang., 5 Døde 35,71 pCt.	23 Ang., 9 Døde 39,13 pCt.	48 Ang., 19 Døde 39,58 pCt.	167 Ang., 37 Døde 22,15 pCt.
1862.	128 — 28 — 21,87 —	56 — 14 — 25 —	56 — 9 — 16,07 —	35 — 10 — 28,57 —
Tils.	142 Ang., 33 Døde 23,24 pCt.	79 Ang., 23 Døde 29,11 pCt.	104 Ang., 28 Døde 26,92 pCt.	202 Ang., 47 Døde 23,58 pCt.

I min Aarsberetning for 1861 har jeg allerede anført, at Sygdommen under dens første Udbrud blev overladt meget til sig selv. Man var ikke forberedt paa dens Modtagelse og det varede en Tid, inden man fandt sig opfordret til at tage kraftigere Forholdsregler.

Distriktslægen reiste vistnok uafslædeligt omkring, men der hengik 3 Fjerdingsaar, inden man fik ansat Tilsynsmænd, der vare underviste i Brugen af de Midler, som man her fandt sig bedst tjent med.

Jeg havde tidligere brugt at nedlægge Midler hos forskjellige Personer, som lovede mig Bistand, men saalænge der ikke var installeret Tilsynsmænd med Myndighed og Løn af det Offentlige, bleve Midlerne lidet brugte og kun altfor ofte kom jeg forsent til at yde Hjælp, naar man havde forlangt min Nærværelse.

Ser man nu hen til de ovenfor angivne Procenttal, saa er det paafaldende nok, at Dødeligheden i 1861 Aars tre

1862 Døde af Diphtherit 61.

Altsaa af Befolkningen	0,47 pCt.
af de Angrebnes Antal (275)	22,18 —
af samtlige Dødes Antal (243)	25,10 —
For begge Aar tilsammen 131 Døde.	
af Befolkningen	1,01 —
af de Angrebnes Antal (527)	24,09 —
af samtlige Dødes Antal (503)	26,00 —

I Sammenligning med den af Greve beskrevne Farsot har Dødeligheden her været ulige større — 3 Gange saa stor, men sammenlignet med Opgaver over Dødeligheden i l'hôpital des enfants er den meget gunstigere. Dødeligheden er mere end 5 pCt. gunstigere for det 2det Aar. Det er en Foreteelse, som i Regelen tilhører Farsotterne, at de ere mildere mod Slutningen af sit Løb. For en ikke liden Del kan dette have sin Grund i den Omstændighed, at man med Tiden lærer bedre at benytte de Midler, som kunne modvirke deres ugunstige Udgang i de enkelte Tilfælde.

I de forskjellige Kvartaler falde følgende Forholdstal for Dødeligheden:

første Kvartaler 35,7 pCt., 39,1 pCt. og 39,6 pCt. med engang falder i 4de Kvartal til 22,15 pCt. og siden holder sig i 20 Tallet.

Man maa her være berettiget til at skrive denne formindskede Dødelighed for en ikke ringe Del paa de Foranstaltningers Regning, som bleve rettede mod den. Noget, som fra enkelte Hold, om just ikke her i Distriktet, er bleven draget i Tvivl og som jeg derfor gjentagende maa søge at bestyrke.

Lægger man sammen Antallet af Dødsfald for de tilsvarende Kvartaler af begge Aar, saa viser det sig mærkeligt nok, at 2det Kvartal, der som ovenfor er paavist, stillede sig gunstigst med Hensyn til Antallet af de i samme forefaldne Sygdomstilfælde, derimod viser den høieste Dødelighedsprocent. Herfor ved jeg ikke at anføre nogen tilfredsstillende Forklaringsgrund.

Ligesom Antallet af Angrebne er temmelig jævnt fordelt

mellem Kjønnene, saaledes ogsaa Dødeligheden. Dog falder der et noget større Antal og en forøget Dødelighedsprocent paa Kvindesiden, nemlig:

<u>Mandkjøn.</u>	<u>Kvindekjøn.</u>
224 Ang., 54 Døde. 24,1 pCt.	234 Ang., 60 Døde. 25,6 pCt.

Hvad angaar Sygdommens Udbredning gennem de forskellige Aldere, fremgaar det, at den især har angrebet den yngre Del af Befolkningen, men at den dog ogsaa indfandt sig hos Oldinge til 83 Aars Alder.

Af det Antal Syge, for hvilke Alderen er opgivet, falder paa de to første Leveaar 75

2— 4 Aar 79

4— 6 — 60

6— 8 — 47

8—10 — 41

10—12 — 32

12—14 — 18

14—16 — . . . . . 14.

Dødeligheden for det første Leveaar 86,11 pCt.

for de 2 første Aar . . . . . 77,77 —

2— 4 Aar . . . . . 24,05 —

4— 6 — . . . . . 20,60 —

6— 8 — . . . . . 21,27 —

8—10 — . . . . . 14,63 —

10—12 — . . . . . 9,37 —

12—14 — . . . . . 11,11 —

14—16 — . . . . . 0,60 —

Dødelighedsprocenten gaar altsaa i det Hele nedad med tiltagende Alder.

Hvad Behandlingen af Svælgdiphtherit angaar, maa jeg anføre Hr. Henry Rogers Ord: „D'ou cette triste conclusion, que la diphthérite étant une maladie générale, une intoxication, la medication topique ne peut avoir qu'une action fort restreinte“.

Hos ham maa Sygdommen have en noget anden Karakter, — der faldt saaledes paa hans Hospital 5 Tilfælde af Strubehoste for hvert Tilfælde af Svælgdiphtherit. Men selv

dersteds er man neppe ganske enig med Roger; thi Trouseau f. Ex. har bragt i Anvendelse Tannin i en saakaldet pulvérisateur des liquides mod Svælgdiphtherit.

Hvorom Alting er, kunne vi ikke her slippe den Forestilling, at Ættsmidler og navnlig Helvedessten er afgjort tjenlig til at standse Fremgangen af det hvide Belæg. Vi tage i Regelen først vor Tilflugt til et Brækmiddel og tro dermed ofte at kunne kupere Sygdommen. Naar Belægget fremkommer, bliver Svælget eftertrykkeligt ætset, og det ikke alene de angrebne Partier, men saameget muligt det ganske Svælg, og denne Ættsning gjentages 1 à 2 Gange daglig. I dette Punkt — jeg mener med Anvendelsen af Ættsmidlet — er Greve af samme Anskuelse som jeg.

Jeg har istedetfor Lap. infernal. brugt en Blanding af lige Dele Honning og Saltsyre, men Syge, som have forsøgt begge Midler, fordre med Heftighed at maatte slippe Syren, forat modtage Helvedesstenen.

Forøvrigt bliver Halsen holdt varm med Omslag af Grød eller af Uld og Olie, og man paaser, at Udtømmelserne, saavidt muligt, gaar ordentligt for sig.

Som jeg tidligere har anført, bliver der her liden Tale om Efterbehandling. Af og til kan jeg finde mig opfordret til at anvende Chinin og Jern.

Den Angina, som gaar jevnside den diphtheriske Svælgbetændelse, maa efter min Mening betragtes som en abortiv Form af denne sidste. Deri tænker jeg, at Mange maa være enige med mig. Jeg kan i al Fald fra medicinisch-chirurgisches Monatsheft Febr. 1862 Pag. 156 anføre Forfægttere for denne Anskuelse. Det skulde derfor have været mig kjært, om jeg havde kunnet føie en Liste over denne Sygdomsform til dem, som jeg har forfattet over Svælgdiphtheriten. Men dertil har jeg ikke haft Anledning og det er kun som et løst Skjøn jeg tør angive, at der faldt 3 Tilfælde af Angina for hvert af Diphtherit. Denne Angina var af erythematøs Natur, oftere pultacea — næsten aldrig forbunden med Abscesdannelse. Den blev behandlet med adstringerende Midler og svandt under Brugen af dem.

Tabel I.

over de i Norges almindelige

	Tilbageiggende fra forrige Aar.			Indkomne.			Tilsammen. Behandlede.			Helt
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	
Rigshospitalets medicinske Afdeling	56	64	120	536	483	1019	592	547	1139	375
— chirurgiske —	37	18	55	295	166	461	332	184	516	217
— Hudsyge —	47	64	111	221	464	685	268	528	796	195
De nævnte Afdelinger af Rigshospitalet tilsammen	140	146	286	1052	1113	2165	1192	1259	2451	787
Rigshospitalets Afdeling for Børn**)	5	8	13	18	23	41	23	31	54	11
Christiania Byes Sygehus	50	66	116	231	245	476	281	311	592	84
— Garnisons —	14	-	14	253	-	253	267	-	267	241
Smaalenenes Amts —	6	6	12	45	38	83	51	44	95	37
Moss Byes —	4	2	6	31	11	42	35	13	48	20
Frederikshalds Byes —	8	8	16	63	33	96	71	41	112	57
Frederikstens Garnisons Sygehus	3	-	3	52	-	52	55	-	55	52
Frederikstads Byes —	4	3	7	26	14	40	30	17	47	17
— Garnisons —	-	-	-	58	-	58	58	-	58	54
Hedemarkens Amts —	4	8	12	16	22	38	20	30	50	8
Christians Amts —	6	7	13	22	23	45	28	30	58	17
Buskeruds Amts —	6	9	15	63	30	93	69	39	108	50
Drammens Byes —	7	1	8	38	23	61	45	24	69	34
Jarsberg og Laurvigs Amts —	14	5	19	40	25	65	54	30	84	40
Carljohansværns —	12	-	12	224	-	224	236	-	236	221
Bratsbergs Amts —	32	22	54	96	66	162	128	88	216	76
Østerrisøers Byes —	2	-	2	16	7	23	18	7	25	14
Arendals Byes —	-	-	-	39	28	67	39	28	67	28
Christiansands Byes —	11	3	14	60	33	93	71	36	107	56
— Garnisons —	3	-	3	242	-	242	245	-	245	236
Lister og Mandals Amts —	4	5	9	17	10	27	21	15	36	18
Stavanger Amts —	7	14	21	71	40	111	78	54	132	50
— Byes —	7	7	14	63	38	101	70	45	115	52
Bergens Byes —	30	19	49	242	151	393	272	170	442	211
Lungegaardshospitalets Helbredelsesanstalt	24	29	53	7	11	18	31	40	71	3
Reknæs Hospital (Romsdals Amtssygehus)	4	5	9	7	18	25	11	23	34	7
Trondhjems Byes Sygehus	33	21	54	264	190	454	297	211	508	192
Nordre Trondhjems Amts Sygehus i Skogn	14	13	27	130	124	254	144	137	281	110
— — — i Namdal	12	6	18	92	58	150	104	64	168	51
Nordlands Amts Sygehus i Alstahaug	9	4	13	89	78	167	98	82	180	51
— — — i Bodø	3	2	5	27	27	54	30	29	59	17
— — — i Buksnes	4	3	7	56	18	74	60	21	81	45
Finmarkens Amts Sygehus i Tromsø	5	12	17	47	29	76	52	41	93	33
— — — i Alten	1	-	1	7	1	8	8	1	9	2
— — — i Hammerfest	1	2	3	81	9	90	82	11	93	61
— — — i Vadsø	-	-	-	26	2	28	26	2	28	19
Ovennævnte 36 Sygehuse tilsammen	489	436	925	3911	2538	6449	4400	2974	7374	3062

*) Hvor det er oplyst, at Apothekerne have givet Rabat, er denne tillagt; ligeledes ere de Lægerne — forsaavidt Medicinen lev savnes dog for de fleste Sygehuses Vedkommende den fornødne Oplysning, hvorfor ogsaa Sammenligningen mellem de enk
 **) I Børnehospitalets Belæg ere de med Børnene indlagte Mødre medregnede.
 ***) Det daglige Middelbelæg, Forpleiningsdagene for hver Udskreven samt Udgiften til Medicin er kun beregnet for de for Amt
 †) Udgiften til Medicin er beregnet for Hospitalets Helbredelses- og Pleieafdeling med tilsammen 32,020 Forpleiningsdage.
 ††) Udgiften til Medicin angaar alene de for Medicinalfondets Regning Behandlede, i Alt 108 med 5,642 Forpleiningsdage.
 ?) Over Udgiften til Medicin for disse 2 Sygehuse er ingen Opgave meddelt.

nelse

huse behandlede Syge i 1862.

No.	Udgaede.						Døde.			Tilbageiggende.			Mortalitetsforhold.	Det samlede Antal Forplejningsdage.	Dagligt Middelbelæg.	Forplejningsdage for hver Udskreven	Udgift til Medicin for hver Syg i Døgnet.*)
	I Bedring.			Uhelbredede.			Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.					
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.											
740	86	60	146	14	10	24	66	42	108	51	70	121	1 : 9,4	38545	105,6	37,9	4,84
330	37	28	65	26	15	41	21	10	31	31	18	49	1 : 15,1	19144	52,4	40,9	3,56
625	7	1	8	23	26	49	7	4	11	36	67	103	1 : 63,0	36485	100,0	52,6	2,85
695	130	89	219	63	51	114	94	56	150	118	155	273	1 : 14,5	94174	258,0	43,3	3,81
29	2	4	6	-	-	-	2	6	8	8	3	11	1 : 5,4	4796	13,1	111,5	4,50
184	72	86	158	8	9	17	66	53	119	51	63	114	1 : 4,0	40734	111,6	85,2	1,61
241	7	-	7	-	-	-	2	-	2	17	-	17	1 : 125	7271	19,9	29,1	1,81
71	6	2	8	-	-	-	1	1	2	7	7	14	1 : 40,5	8288	22,7	102,3	3,44
27	2	1	3	1	-	1	5	3	8	7	2	9	1 : 4,9	3434	9,4	88,05	1,65
85	2	2	4	-	2	2	5	4	9	7	5	12	1 : 11,1	4340	11,9	43,4	2,96
52	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	0 : 52	1145	3,1	22,0	1,99
26	4	1	5	1	1	2	3	3	6	5	3	8	1 : 6,5	2963	8,1	76,0	2,53
54	1	-	1	2	-	2	1	-	1	-	-	-	1 : 58	1000	2,7	17,2	5,47
28	3	-	3	1	-	1	1	3	4	7	7	14	1 : 9	4243	11,6	117,9	2,58
35	2	2	4	1	2	3	1	2	3	7	6	13	1 : 15	4539	12,4	100,9	2,55
77	7	4	11	-	1	1	3	1	4	9	6	15	1 : 23,25	4292	11,8	46,2	7,27
52	1	1	2	2	1	3	3	1	4	5	3	8	1 : 15,25	3828	10,5	62,8	2,19
60	1	1	2	-	-	-	1	1	2	12	8	20	1 : 32	5995	16,4	149,9	2,47
221	6	-	6	-	-	-	1	-	1	8	-	8	1 : 228	3840	10,5	16,8	3,15
120	17	7	24	3	2	5	9	10	19	23	25	48	1 : 8,8	19162	52,5	114,1	2,99
20	-	1	1	-	-	-	1	-	1	3	-	3	1 : 22	529	1,4	24,0	?
50	-	1	1	-	-	-	3	-	3	8	5	13	1 : 18	2717	7,4	50,3	7,00
80	2	-	2	1	1	2	6	4	10	6	7	13	1 : 9,4	4228	11,6	45,0	2,67
236	-	-	-	3	-	3	2	-	2	4	-	4	1 : 120,5	2266	6,2	9,4	1,88
27	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	6	8	1 : 28	4412	12,1	157,6	4,04
86	10	1	11	3	2	5	6	8	14	9	7	16	1 : 8,3	7802	21,4	67,3	2,47
81	4	3	7	-	3	3	5	3	8	9	7	16	1 : 12,4	3810	10,4	38,5	2,69
343	7	1	8	6	6	12	23	12	35	25	19	44	1 : 11,4	15308	41,9	38,5	3,20
15	1	-	1	5	-	5	1	-	1	21	28	49	1 : 22	18673	51,2	848,8	1,74†)
26	1	1	2	-	-	-	1	1	2	2	2	4	1 : 15	2269	6,2	75,6	4,46
357	33	12	45	9	5	14	24	9	33	39	20	59	1 : 13,6	21115	57,8	47,0	3,84
204	15	13	28	-	3	3	7	10	17	12	17	29	1 : 14,8	12421	34,0	49,3	4,62
81	30	19	49	4	1	5	6	6	12	13	8	21	1 : 12,25	9194	25,2	62,5	4,5
103	20	13	33	9	6	15	9	4	13	9	7	16	1 : 12,6	6954	19,05	42,4	3,45††)
35	7	3	10	1	2	3	-	2	2	5	4	9	1 : 25	2070	5,7	41,4	5,33
55	10	9	19	3	1	4	2	1	3	-	-	-	1 : 27	2900	7,9	35,8	3,35
56	7	8	15	4	4	8	4	2	6	4	4	8	1 : 14,2	3107	8,5	36,6	6,01
2	1	-	1	4	-	4	1	1	2	-	-	-	1 : 4,5	192	0,5	21,3	4,21
68	11	1	12	2	1	3	8	1	9	-	1	1	1 : 10,2	2803	7,7	30,5	3,46
19	-	-	-	-	1	1	4	1	5	3	-	3	1 : 5	513	1,4	20,5	?
5001	422	286	708	136	105	241	312	209	521	468	435	903	1 : 12,4	337327	924,2	52,1	

af dem — tilkommende 25 Procent fradragne, naar det har været oplyst, at de ere tagne med i Opgaverne. I begge Henseender Sygehuses Medikamentforbrug kun kan blive tilnærmelsesvis.

munens Regning Behandlede, i Alt 56, hvoraf 40 Udskrevne, med 5995 Forplejningsdage.

Tabel II.

over de i Norges Sindssyge

	Tilbageiggende fra forrige Aar.			Indkomne.			Tilsammen Behandlede.			Ud			
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Helbredede.			Md.
										Md.	Kv.	Tils.	
Gaustad Sindssygeasyl	137	105	242	94	98	192	231	203	434	38	34	72	11
Christiania —	36	31	67	23	31	54	59	62	121	4	11	15	1
Oslo —	-	27	27	-	2	2	-	29	29	-	-	-	-
Christiansands —	7	10	17	6	1	7	13	11	24	4	2	6	-
Stavangers —	5	1	6	8	6	14	13	7	20	5	5	10	1
Bergens offentlige —	22	21	43	24	23	47	46	44	90	15	11	26	1
— private —	13	13	26	12	12	24	25	25	50	-	2	2	-
Trondhjems —	30	26	56	14	14	28	44	40	84	8	10	18	-
De ovennævnte 8 Asyler tilsammen	250	234	484	181	187	368	431	421	852	74	75	149	14

*) Særskilt Opgave for Medicin savnes fra dette Asyl.

Tabel III.

over de af Læger (og fra Sygehuser)

Dødsarsag.	Mand- kjon.	Kvinde- kjon.	Kjon ikke angivet.	Sum.	Dødsarsag.	Mand- kjon.	Kvinde- kjon.	Kjon ikke angivet.
Abortus	-	4	-	4	Debilitas senilis	180	296	6
Abscessus	5	5	-	10	Diabetes mellitus	8	4	-
Alcoholismus	18	-	-	18	Diarrhoea	64	46	15
Anæmia	1	3	-	4	Diphtheritis	560	547	340
Aneurisma	2	-	-	2	Dysenteria	20	17	8
Angina faucium simplex	4	1	-	5	Dystokia	-	22	-
— membranacea	158	134	95	387	Eclampsia gravidarum & parturientium	-	12	-
Apoplexia cerebri	116	94	2	212	Eczema acutum	1	2	-
— pulmonum	6	5	1	12	Elephantiasis Græcorum	122	86	-
Arthritis	1	1	-	2	Embolia & Thrombosis	5	3	-
Arthroace	6	2	-	8	Emphysema pulmonum	3	3	-
— columnæ vertebralis	5	2	-	7	Encephalitis & Meningitis	123	108	28
— coxæ	10	4	1	15	Enteritis	39	26	9
— genu	8	2	1	11	— & Gastritis	2	3	-
— humeri	-	1	-	1	Epilepsia	4	3	-
Asthma	4	4	-	8	Erysipelas	21	20	7
Atelectasis pulmonum	3	4	1	8	Exophthalmos	1	-	-
Bronchitis acuta	104	93	20	217	Febris gastrica	4	-	-
— chronica & Bronchiectasia	55	56	6	117	— intermittens	1	-	-
Cancer, Fungus	95	131	2	228	— puerperalis	-	123	-
Carbunculus	3	2	-	5	— rheumatica	16	14	2
Carditis, Endocarditis, Pericarditis	14	8	2	24	— typhosa	241	228	63
Caries & Necrosis	10	5	1	16	Fistula stercorea	-	3	-
Cholæmia, Icterus	8	6	2	16	— vesico-vaginalis	-	1	-
Cholera nostras	11	14	6	31	Fracturæ	1	4	-
Chorea	-	1	-	1	— cranii & vertebrarum	4	-	-
Colitis	2	2	-	4	Gangræna	27	16	2
Combustio	5	10	2	17	— pulmonum	3	-	1
Commotio cerebri & medullæ spinalis	9	1	-	10	Gastritis	26	18	1
Compressio cerebri	-	3	-	3	Hæmorrhagia	1	2	1
Congelatio	2	1	-	3	— pulmonum	6	4	-
Contusio	1	1	-	2	— uteri	-	12	-
Convulsiones	84	81	25	190	— ventriculi	2	2	-
Cyanosis	1	2	3	6	— viarum uriniferarum	3	1	-
Cystosarcoma	-	1	-	1	Helminthiasis	1	-	-
Cystitis	13	1	-	14	Hepatitis	14	7	1
Debilitas congenita	33	37	4	74	Hernia	17	25	2

nelse

er behandlede Syge i 1862.

Fils.	Uhelbredede.			Döde.			Tilbageiggende.			Mortalitetsforhold.	Det samlede Antal Forpleiningsdage.	Dagligt Midbelæg.	Forpleiningsdage for hver Udskreven.	Samlede Udgifter for hver Syg i Døgnet.	Udgift til Medicin for hver Syg i Døgnet.
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.						
40	36	22	58	9	5	14	137	113	250	1 : 13,1	94126	257,9	511,5	48	0,88
3	1	2	3	6	6	12	47	41	88	1 : 4,3	24477	67,1	741,7	34,3	0,76
-	-	2	2	-	1	1	-	26	26	1 : 3	9690	26,5	3230	39,4	0,57
-	1	-	1	-	1	1	8	8	16	1 : 8	6020	16,5	752,5	32,3	*)
2	2	-	2	-	-	-	5	1	6	0 : 14	2155	5,9	154	33,5	0,78
3	5	6	11	3	1	4	22	24	46	1 : 11	16363	44,8	371,9	37,6	0,24
-	1	4	5	1	-	1	23	19	42	1 : 8	13301	36,4	1662,6	-	-
4	2	1	3	1	1	2	33	24	57	1 : 13,5	20998	57,5	777,7	36,0	0,46
52	48	37	85	20	15	35	275	256	531	1 : 9,2	187130	512,7	583	-	-

nelse

anmeldte Dödsarsager i Aaret 1862.

Dödsarsag.	Mand-kjøn.	Kvinde-kjøn.	Kjøn ikke angivet.	Sum.	Dödsarsag.	Mand-kjøn.	Kvinde-kjøn.	Kjøn ikke angivet.	Sum.
hydrocephalus acutus & Meningit. tubercul.	58	56	13	127	Rachitis	3	5	1	9
— chronicus	2	2	-	4	Scarlatina	95	102	46	243
— congenitus	6	4	-	10	Sclerema	1	1	-	2
ydrops	105	125	13	243	Scorbutus	3	1	-	4
fluensa	-	-	1	1	Scrophulosis	27	24	4	55
sania	35	23	1	59	Struma	-	1	-	1
toxicatio (opii)	1	-	-	1	Syphilis	15	12	2	29
churia	18	-	1	19	Tetanus	5	1	-	6
aryngitis	5	6	1	12	Trismus neonatorum	2	1	4	7
ithiasis	3	1	1	5	Tuberculosis miliaris acuta	3	4	-	7
arasmus	32	36	25	93	Tussis convulsiva	38	52	32	122
orbilli	219	248	194	661	Ulcera	2	1	-	3
orbis lienis	1	1	1	3	Uræmia	2	2	-	4
— oesophagi	2	2	-	4	Varicellæ	5	3	1	9
— ovariorum	-	11	-	11	Variolæ	3	4	1	8
— prostatae	3	-	-	3	Vitium organicum abdominis	59	53	5	117
— uteri	-	7	-	7	— — cerebri	33	14	-	47
— viarum uriniferarum	1	-	1	2	— — cordis	67	58	8	133
yelitis & Meningitis spinalis	4	2	-	6	— — hepatis	22	9	2	33
ephritis & Morbus Brighti	36	20	1	57	— — laryngis	-	1	-	1
oma	5	4	-	9	— — medullæ spinalis	2	1	-	3
bstructio alvi, Ileus, Intussusceptio	18	14	1	33	— — ventriculi & canalis intestinalis	33	19	6	58
edema glottidis	1	-	-	1	Vitia conformationis	3	3	4	10
— pulmonum	4	3	-	7	Vulnera	8	2	-	10
titis	3	1	-	4	Causa mortis ignota	6	4	-	10
aralysis	16	12	-	28	Tilsammen	4369	4245	1163	9777
arotitis	2	-	-	2	Ifølge til Tabelkontoret fra Presterne				
emphigus	-	1	-	1	indkomne Opgaver var Antallet af				
eritonæitis	65	48	4	117	1. Omkomne ved ulykkelige Hændelser				
erityphlitis	-	1	1	2	2. Ihjelligede Børn				
hlegmone	14	13	1	28	3. Selvmordere				
hthisis & Tuberculosis pulmonum	538	554	74	1166	4. Dræbte eller Myrdede				
uberculosis aliorum organorum	3	1	-	4	Tilsammen				
leuritis	23	11	2	36	955	173	48	1176	
neumonia	374	278	50	702	-	-	-	-	
urpura hæmorrhagica	3	5	-	8	-	-	-	-	
yæmia	15	7	1	23	-	-	-	-	

CHRISTIANIA. DET STEENSKKE BOGTRIKKERI. 1864.